

SEKSUELE UITBUITING

Criminaliteitsbeeldanalyse 2012

Seksuele uitbuiting

Criminaliteitsbeeldanalyse 2012

KLPD – Dienst Nationale Recherche

Uitgave

Korps landelijk politiediensten (KLPD)
Dienst Nationale Recherche
Postbus 11
3970 AA Driebergen

Woerden, 2 april 2012
Copyright © 2012 KLPD/DNR/UI&E

Auteurs

mr. Marieke Bottenberg (Eindredactie)
drs. Joanne Valk
Margot Kuipers
Lisanne de Weerd

Colofon

Vormgeving OSAGE / communicatie en ontwerp, Utrecht
Tekening omslag Arthur Gorissen, Stein
Druk Thieme MediaCenter, Rotterdam

Copyright

Behoudens de door de wet gestelde uitzonderingen, alsmede behoudens voorzover in deze uitgave nadrukkelijk anders is aangegeven, mag niets uit deze uitgave worden veelevoudigd en/of openbaar worden gemaakt, in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het KLPD.

Aan de totstandkoming van deze uitgave is uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden de auteur(s), redactie en het KLPD geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Op deze plaats willen wij een groot aantal personen en organisaties bedanken zonder wie deze CBA niet tot stand had kunnen komen. Wij bedanken iedereen die voor deze CBA een of meerdere opsporingsonderzoeken over seksuele uitbuiting heeft geanalyseerd. Dit zijn: Mellanie van Dijk (Stagiaire Maastricht University), Roos de Jager (Stagiaire Vrije Universiteit), Susan Kessing (Stagiaire Vrije Universiteit), Youri van der Linden (Regiopolitie Rotterdam-Rijnmond), Miriam Oostinga (stagiaire Vrije Universiteit), Hanh Pham (Stagiaire Universiteit Leiden), Henk Rengelink (Dienst Nationale Recherche), Filize Stiekema (Stagiaire Erasmus Universiteit Rotterdam), Melanie Vervest (Stagiaire Universiteit Utrecht), Iris Vroegop (Stagiaire Erasmus Universiteit Rotterdam). Speciale dank gaat uit naar Eleonora Kasto (Stagiaire Vrije Universiteit), die niet alleen enkele opsporingsonderzoeken heeft geanalyseerd, maar ook heeft meegewerkt aan de totstandkoming van de paragraaf over Entree & Identiteit in hoofdstuk 4.

Verder willen wij alle nationale en regionale korpsexperts en medewerkers binnen de Nationale Recherche, Kmar en politieregio's bedanken voor het aanleveren van opsporingsonderzoeken en het te woord staan en ondersteunen van degenen die opsporingonderzoeken hebben geanalyseerd voor deze CBA. Een groot aantal politieregio's bedanken wij voor de gastvrijheid waarmee zij ons hebben ontvangen en de werkplekken die zij voor ons beschikbaar stelden om de regionale opsporingsonderzoeken ter plaatse te kunnen analyseren. Andere politieregio's en de Kmar bedanken wij omdat zij het vertrouwen in ons hebben gesteld om de regionale opsporingsonderzoeken ter beschikking te stellen, zodat die binnen de DNR geanalyseerd konden worden. Ook bedanken wij iedereen die tijd voor ons heeft willen vrijmaken om ons te woord te staan voor een interview. Tot slot gaat onze dank uit naar Jan Hendriks (DNR), Sander Huisman (DNR), Warner ten Kate (LP), Anton Leenders (EMM), Herald Meijer (EMM), Joost van Slobbe (DNR) en Henk Werson (DNR) die de concept-rapportage van waardevolle commentaren hebben voorzien.

Inhoud

	Afkortingenlijst	8
	Begrippenlijst Prostitutiebranches	10
	Voorwoord	12
1	Introductie	14
1.1	Inleiding	14
1.2	Seksuele uitbuiting volgens artikel 273f Wetboek van Strafrecht	14
1.2.1	Artikel 273f Wetboek van Strafrecht	14
1.2.2	Uitbuiting	17
1.3	Nieuwe wetgeving, beleid en aanpak in de praktijk	20
1.4	Doelstelling en onderzoeksvragen	28
1.4.1	Doelstelling	28
1.4.2	Onderzoeksvragen	28
1.5	Afbakening	29
1.6	Methoden van onderzoek	30
1.6.1	Analyse opsporingsdossiers	30
1.6.2	Interviews	33
1.6.3	Deskresearch	34
1.7	Leeswijzer	35
2	Omvang	37
2.1	Slachtoffers seksuele uitbuiting	37
2.2	Conclusie	42
3	Betrokkenen en Criminele samenwerkingsverbanden	44
3.1	Betrokkenen bij seksuele uitbuiting	44
3.1.1	Pooiers	47
3.1.2	Bewuste faciliteerders	52
3.1.3	Prostituees	58

3.2	Criminele samenwerkingsverbanden	67
3.2.1	Omvang en duur activiteiten	67
3.2.2	Samenstelling	69
3.2.3	Structuur	73
3.2.4	Actieradius uitbuitingsactiviteiten	82
3.2.5	Relatie met andere CSV's	82
3.2.6	Afschermingsmethoden	83
3.2.7	Contra-activiteiten	85
3.2.8	Falen	85
3.3	Vergelijking met CBA 2007	86
3.4	Conclusie	90
4	Werkwijzen binnen het mensenhandelproces	94
4.1	Rekrutering	96
4.1.1	Relatie rekruteerders en prostituees	96
4.1.2	De plaats van rekrutering	98
4.1.3	Manier van rekrutering	101
4.1.4	Initiatief rekrutering	103
4.1.5	Doel om op werving in te gaan	105
4.1.6	Verifiëring	108
4.1.7	Kwetsbare personen	109
4.1.8	Misleiding	110
4.1.9	Vergelijking met CBA 2007	112
4.1.10	Conclusie	112
4.2	Entree & Documenten	113
4.2.1	Mensensmokkel	113
4.2.2	Organisatie van de reis	117
4.2.3	Documenten voor tewerkstelling	122
4.2.4	Reisroute	124
4.2.5	Vervoersmiddelen	127
4.2.6	Reisomstandigheden	128
4.2.7	Vergelijking met de CBA van 2007	129
4.2.8	Conclusie	130
4.3	Huisvesting	131
4.3.1	Waar en waarin	132
4.3.2	Op welke wijze en door wie	133
4.3.3	Woonomstandigheden	138
4.3.4	Wisselen woonplek	142
4.3.5	Formaliteiten huisvesting en huurbetaler	143
4.3.6	Vergelijking met CBA 2007	145

	4.3.7	Conclusie	146
4.4		Arbeid	146
	4.4.1	Werken in de prostitutiebranche	147
	4.4.2	Plaatsen van tewerkstelling in Nederland en werken in het buitenland	150
	4.4.3	Mate van zelfstandigheid	155
	4.4.4	Vergelijking met CBA 2007	159
	4.4.5	Conclusie	160
4.5		Psychische binding	161
	4.5.1	Misleiding	162
	4.5.2	Misbruik van kwetsbare positie en overwicht	164
	4.5.3	Overige directe (dwang)middelen	169
	4.5.4	Overige indirecte (dwang)middelen	172
	4.5.5	Verschillen in psychische binding	173
	4.5.6	Beleving van de uitbuiting door de prostituees	174
	4.5.7	Vergelijking met CBA 2007	175
	4.5.8	Conclusie	176
4.6		Financiën	176
	4.6.1	Verdiensten	177
	4.6.2	Witwassen	183
	4.6.3	Vergelijking met CBA 2007	187
	4.6.4	Conclusie	188
5		Gevolgen van seksuele uitbuiting	190
	5.1	Slachtoffers van seksuele uitbuiting	190
		5.1.1 Gezondheid	190
		5.1.2 Welzijn	196
		5.1.3 Financiën	200
	5.2	Prostituees die geen slachtoffer van seksuele uitbuiting zijn	201
		5.2.1 Oneerlijke concurrentie	201
		5.2.2 Stigmatisering en extra overheidsaandacht en -interventie	202
		5.2.3 Benadering door pooiers	203
	5.3	Prostitutiebranche en mogelijk daaraan gerelateerde branches	203
		5.3.1 Oneerlijke concurrentie	203
		5.3.2 Aanwezigheid van criminelen	204
		5.3.3 Stigmatisering en extra overheidsaandacht en -interventie	204
	5.4	Klanten	207
	5.5	Omgeving prostitutiegebieden	208
		5.5.1 Drukte en aanwezigheid van criminelen	208

5.5.2	Overheidsaandacht en -interventie	210
5.6	Nederlandse Staat	210
5.6.1	Belastinginkomsten mislopen	211
5.6.2	Vermenging boven- en onderwereld	212
5.6.3	Imagoschade	212
5.7	Conclusie	213
6	Verwachtingen over seksuele uitbuiting	214
6.1	Omvang	214
6.1.1	Internationaal beleid en situatie	214
6.1.2	Landelijk beleid en situatie	217
6.1.3	Lokaal Beleid en situatie	225
6.1.4	Economische dimensie	229
6.1.5	Culturele dimensie	231
6.1.6	Demografische dimensie	231
6.2	Betrokkenen	232
6.2.1	Centraal-/Zuidoost-Europa	233
6.2.2	West-Afrika/ Nigeria	236
6.2.3	Zuidoost-Azië/ China	237
6.2.4	Overige groepen	238
6.3	Modus operandi	240
6.3.1	Internet	240
6.3.2	Rekrutering	241
6.3.3	Entree	242
6.3.4	Identiteit	242
6.3.5	Arbeid	242
6.3.6	Psychische binding	243
6.4	Conclusie	245
7	Conclusie	248
7.1	Omvang	249
7.2	Betrokkenen en CSV's	250
7.3	Werkwijzen binnen het mensenhandelproces	253
7.4	Gevolgen voor de Nederlandse samenleving	257
7.5	Tot slot	257
	Geraadpleegde literatuur	258
	Bijlage 1	267
	Uitgebreide verantwoording analyse opsporingsdossiers	
	Bijlage 2	273
	Lijst geïnterviewden	

Afkortingenlijst

AMV	Alleenstaande Minderjarige Vreemdeling
AMvB	Algemene Maatregel van Bestuur
BlinN	Bonded Labour in Nederland (voormalige naam van FairWork)
BNRM	Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel
C	Centraal
CBA	Criminaliteitsbeeldanalyse
CBS	Centraal Bureau van de Statistiek
CCV	Centrum Criminaliteitspreventie Veiligheid
CIE	Criminele Inlichtingeneenheid
CoMensha	Coördinatiecentrum Mensenhandel
CSV	Crimineel Samenwerkingsverband
DNR	Dienst Nationale Recherche
EER	Europese Economische Ruimte
EHRM	Europese Hof van de Rechten voor de Mens
EMM	Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel
EU	Europese Unie
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
EU	Europese Unie
EWL	European Women's Lobby
FIET	Flexibel Informatie en Expertise Team
GBA	Gemeentelijke Basisadministratie
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
IOM	International Organization for Migration
IND	Immigratie- en Naturalisatiedienst
EMM	Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel
KHN	Koninklijke Horeca Nederland
KLPD	Korps landelijke politiediensten
KMar	Koninklijke Marechaussee
LJN	Landelijk Jurisprudentienummer
LO	Liaison officer
LP	Landelijk Parket
MVV	Machtiging tot Voorlopig Verblijf
N	Aantal
NO	Noord en Oost
NRM	Nationaal Rapporteur Mensenhandel
OM	Openbaar Ministerie
NGO	non-gouvernementele organisatie

OCTA	Organised Crime Threat Assessment
p-v	proces-verbaal
PVAGM	Programma Versterking Aanpak Georganiseerde Misdaad
RUPS	Regeling Uitstapprogramma's Prostituees
SIOD	Sociale Inlichtingen- en Opsporingsdienst
VER	Vereniging Exploitanten Relaxbedrijven
Wet Bibob	Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
WvSr	Wetboek van Strafrecht
X	Aantal
ZZO	Zuid en Zuid-oost
ZZP'er	Zelfstandige Zonder Personeel

Begrippenlijst Prostitutiebranches

Chinese Beauty- branche	Chinese massagesalons, kapsalons, beautysalons etc. In de context van dit onderzoek betreft het Chinese bedrijven waar klanten komen om door de (door- gaans) Chinese werknemers binnen die bedrijven seksueel bevredigd te worden. De seksuele handelingen kunnen binnen en buiten het bedrijf plaatsvinden.
Club/ privéhuis	Prostitutievorm waarbij prostituees in een club of bedrijfsmatige woning verblijven waar zij klanten kunnen ontvangen.
Crimineel Samen- werkingsverband	Een groep van minimaal drie personen die bewust vaker samenwerken voor de uitvoering van de gezamenlijke mensenhandelactiviteiten, in casu zijnde seksuele uitbuiting.
Escort	Prostitutievorm waarbij prostituees klanten bezoeken, niet zijnde in hotels.
Faciliteerder	Persoon die een of meerdere pooiers bewust of onbewust behulpzaam is bij de uitvoering van de mensenhandelactiviteiten van deze pooier(s).
Hotelescort	Prostitutievorm waarbij de prostituees klanten in een hotel bezoeken.
Hotelprostitutie	Prostitutievorm waarbij klanten prostituees in een hotel bezoeken.
Particuliere woning	In de context van dit onderzoek gaat het om een prostitutievorm waarbij klanten prostituees in een particuliere woning (bijvoorbeeld de eigen woning van de prostituee of haar pooier) bezoeken.
Pooier	Persoon waaraan (een aanzienlijk deel van) de verdiensten van één of meerdere prostituees worden afgedragen zonder dat deze persoon daar een dienst voor verleent die in verhouding staat tot het ontvangen bedrag. Bovendien geeft deze persoon op een niet vrijblijvende wijze sturing aan de uitvoering van de werkzaamheden/ de werkomstandigheden van de betreffende prostituee(s).

Prostituee	Een vrouw (prostitutee) of een man (prostituté) die tegen betaling seksuele handelingen verricht met of voor een derde. In deze rapportage wordt voor de leesbaarheid 'prostitutee' geschreven, omdat de meeste prostituees vrouwen zijn. Wanneer het expliciet over mannen gaat wordt dit benoemd. Een prostituee kan ook een faciliterende rol hebben (zie: Faciliteerder).
Raamprostitutie	Prostitutievorm waarbij de prostituees een werkkamer aan de openbare weg hebben en van achter het raam passanten werven.
Tippelzone	Prostitutievorm waar prostituees in een door de gemeente aangewezen buitengebied aldaar aanwezige passanten kunnen werven.

Voorwoord

Indrukwekkend. Dat is het woord dat past bij de CBA Seksuele uitbuiting 2011 die u op het punt staat te gaan lezen. Een gedegen stuk vakwerk waar de politie en in het bijzonder de dienst Nationale Recherche van het KLPD trots op kan zijn. Indrukwekkend vanwege de accuraatheid waarop het onderzoeksmateriaal is verzameld en verwerkt. Maar ook vanwege de leesbaarheid en overzichtelijkheid van de analyse.

Het is mooi om te kunnen constateren dat de invloed van de CBA Seksuele uitbuiting fors toeneemt. Bij het ontwerpen van het programma Mensenhandel voor het KLPD vormen de bevindingen van deze CBA het fundament. Vanuit het gegeneerde inzicht, het zichtbaar maken van de trends en ontwikkelingen op het gebied van Mensenhandel, worden de keuzes gemaakt en de prioriteiten gesteld. Niet, zoals in het verleden, op een abstract niveau. Nee, de resultaten hebben forse invloed tot op het niveau van de keuze van nieuwe onderzoeken en interventies.

Hoe staan we er voor in Nederland op het gebied van de seksuele uitbuiting? In woord en geschrift is er veel aandacht voor het thema. Tegelijkertijd kan worden geconstateerd dat ondanks alle inspanningen er voor politie, het Openbaar Ministerie en de ketenpartners nog veel werk is te verzetten. In onze praktijk van alledag worden we nog te vaak geconfronteerd met uiterst schrijnende gevallen van seksuele uitbuiting. De toenemende aandacht voor het onderwerp is nog geen garantie voor een substantiële verbetering van de situatie.

Een groot compliment komt toe aan de onderzoeker die deze analyse heeft gerealiseerd. Mr. Marieke Bottenberg is niet alleen op een wetenschappelijk verantwoorde wijze en door noeste arbeid tot het voorliggende resultaat gekomen, zij heeft daartoe een nieuwe analysetool ontwikkeld die het waard is verder te worden ontwikkeld. Bijzondere waardering moet ook worden uitgesproken voor de bijdrage van drs. Joanne Valk aan deze CBA. En natuurlijk een woord van dank en een compliment voor de groep van negen stagiairs van vier verschillende universiteiten die een flink deel van het veldwerk voor hun rekening hebben genomen.

Kortom, het bestuderen van deze CBA Seksuele uitbuiting is zeer de moeite waard. Laat u niet afschrikken door het volume. De investering in tijd betaalt zich onmiddellijk terug in een verdieping van uw kennis over het thema Seksuele uitbuiting en inzicht in de trends en ontwikkelingen op dit gebied.

Deze CBA verschijnt tegelijkertijd met de CBA Mensensmokkel van de Koninklijke Marechaussee en de CBA Overige Uitbuiting van de Inspectie-SZW, als uiting van de hechte samenwerking tussen de drie organisaties op de thema's migratie en uitbuiting. In dit verband mogen ook het Landelijk Parket (OM) en de IND niet onvermeld blijven.

Mr. Drs. J.W. van Slobbe
Chef Informatie
Dienst Nationale Recherche KLPD
Portefeuillehouder Mensenhandel

1

Introductie

1.1 Inleiding

Tot op heden werden de aard, omvang, schade en ontwikkelingen van mensenhandel en mensensmokkel periodiek door de DNR in afzonderlijke Criminaliteitsbeeldanalyses (CBA's) beschreven. In 2008 verschenen de laatste CBA's 2007 over Mensenhandel en Mensensmokkel. Dit jaar zijn voor het thema Mensenhandel ook Seksuele uitbuiting en Overige uitbuiting van elkaar onderscheiden in afzonderlijke rapportages. Bovendien worden de CBA's voor het eerst door verschillende organisaties geschreven. Deze CBA over Seksuele uitbuiting is geschreven door de DNR, de CBA over Overige uitbuiting door de SIOD en de CBA over Mensensmokkel door de KMar. Er is voor gekozen om iedere CBA door de organisatie te laten schrijven die hiermee vanuit haar specifieke taakopdracht de meeste affiniteit heeft. Dit komt de kwaliteit van de CBA's ten goede.

Voordat wordt overgegaan tot het bespreken van de probleemstelling die in deze CBA Seksuele uitbuiting centraal staat, wordt in de eerstvolgende subparagraaf een uitleg gegeven over seksuele uitbuiting volgens artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht en in de subparagraaf erna worden eerst enkele relevante ontwikkelingen aangetipt op het gebied van wetgeving, beleid, aanpak in de praktijk en jurisprudentie over seksuele uitbuiting.

1.2 Seksuele uitbuiting volgens artikel 273f Wetboek van Strafrecht

1.2.1 Artikel 273f Wetboek van Strafrecht

Prostitutie, of breder het zich beschikbaar stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling, is in Nederland niet verboden. Wel is het verboden om mensen die dit doen met in de wet genoemde middelen uit te buiten, of het oogmerk daartoe te hebben. Wanneer dit aan de orde is, is er sprake van mensenhandel en dat is strafbaar gesteld in artikel 273f van het Wetboek van Strafrecht (WvSr). In deze subparagraaf wordt het wetsartikel besproken voor zover het (mede) van toepassing is op seksuele uitbuiting, want dat is het onderwerp van deze CBA.

Eenzijds stelt artikel 273f WvSr personen strafbaar die gedragingen verrichten om slachtoffers in een seksuele uitbuitingssituatie te brengen of te houden.¹ Denk hierbij aan pooiers, of hun handlangers die potentiële prostituees ronselen en naar Nederland brengen om hen in de prostitutie te laten werken. Anderzijds stelt het wetsartikel personen strafbaar die profijt trekken uit de seksuele uitbuiting van anderen.² Hierbij is het van belang dat voorwaardelijk opzet kan worden aangetoond. In dit geval kan worden gedacht aan allerlei faciliteerders als taxichauffeurs, huisjesmelkers, raamexploitanten, abortusartsen, tattooshops en personen die prostituees chanteren.

Wanneer slachtoffers van seksuele uitbuiting *ouder* zijn dan achttien jaar stelt artikel 273f lid 1 WvSr degene strafbaar als dader van mensenhandel, die:

- een ander door één van de middelen³ werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt met het oogmerk van uitbuiting van die ander (*sub 1*)
- een ander aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die ander in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen (*sub 3*).
- een ander door één van de middelen dwingt of beweegt om zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van arbeid of diensten (*sub 4, eerste gedeelte*)
- onder de genoemde omstandigheden enige handeling onderneemt, waarvan hij weet of moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van arbeid of diensten (*sub 4, tweede gedeelte*)
- opzettelijk voordeel trekt uit de uitbuiting van een ander (*sub 6*)
- een ander met één van de middelen dwingt of beweegt hem te bevoordelen uit de opbrengst van diens seksuele handelingen met of voor een derde (*sub 9*)

Wanneer slachtoffers van seksuele uitbuiting *jonger* zijn dan achttien jaar hoeven voor strafbaarstelling van de daders minder bestanddelen te worden bewezen. In dit geval stelt artikel 273f lid 1 WvSr degene strafbaar als dader van mensenhandel die:

¹ Artikel 273f lid 1 sub 1 t/m 5 WvSr.

² Artikel 273f lid 1 sub 6 t/m 9 WvSr.

³ Artikel 273f lid 1 noemt de volgende middelen: dwang, geweld, andere feitelijkheid, dreiging met geweld, dreiging met een andere feitelijkheid, afpersing, fraude, misleiding, misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht, misbruik van een kwetsbare positie, het geven van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over de ander heeft, het ontvangen van betalingen of voordelen om de instemming van een persoon te verkrijgen die zeggenschap over de ander heeft.

- een ander werft, vervoert, overbrengt, huisvest of opneemt, met het oogmerk van uitbuiting van die ander (*sub 2*)
- een ander ertoe brengt zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling (*sub 5, eerste gedeelte*)
- ten aanzien van een ander enige handeling onderneemt waarvan hij weet of redelijkerwijs moet vermoeden dat die ander zich daardoor beschikbaar stelt tot het verrichten van die handelingen (*sub 5, tweede gedeelte*)
- opzettelijk voordeel trekt uit seksuele handelingen van een ander met of voor een derde tegen betaling (*sub 8*)

Vergeleken met de strafbaarstelling van daders van slachtoffers die *ouder* zijn dan achttien jaar, hoeven daders van slachtoffers die *jonger* zijn dan achttien jaar, geen middel te gebruiken, of misbruik te maken van bepaalde omstandigheden, om strafbaar te zijn aan uitbuiting van de slachtoffers. Verder hoeven deze daders het slachtoffer dat jonger is dan achttien jaar niet te *dwingen* of te *bewegen* tot het verrichten van seksuele handelingen met of voor een derde tegen betaling, maar het slachtoffer alleen *ertoe te brengen*.⁴ Tot slot zijn daders van slachtoffers die jonger zijn dan achttien jaar schuldig aan mensenhandel, wanneer zij voordeel trekken uit de seksuele handelingen van de slachtoffers met of voor een derde tegen betaling, *zonder dat daarbij sprake hoeft te zijn van uitbuiting van het slachtoffer*.

Belangrijk om op te merken is, dat degene strafbaar is, die een ander aanwerft, medeneemt of ontvoert met het oogmerk die ander in een ander land ertoe te brengen zich beschikbaar te stellen tot het verrichten van seksuele handelingen. Dit blijkt uit artikel 273f lid 1 sub 3 WvSr. In dit geval hoeft de dader dus *niet* het oogmerk te hebben om het slachtoffer uit te buiten. Ook hoeft hij *niet* één van de middelen uit artikel 273f lid 1 sub 1 WvSr te hebben gebruikt. Een dader die zijn slachtoffer aanwerft in het buitenland met het doel het ertoe te brengen in de prostitutie te gaan werken is reeds strafbaar. Het maakt hierbij geen verschil of hij uiteindelijk voordeel trekt uit de gecreëerde situatie en of de persoon die hij geworven heeft ook daadwerkelijk in de prostitutie gaat werken.

⁴ Het verschil tussen iemand bewegen en iemand ertoe brengen wordt niet uitgelegd in de wet of de Memorie van Toelichting (Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29 291, nr. 3). In het eerste geval lijkt de dader invloed op het slachtoffer te moeten hebben uitgeoefend, bijvoorbeeld in de zin van het slachtoffer overhalen, en in het tweede geval lijkt dat geen vereiste te zijn.

1.2.2 Uitbuiting

In de onderdelen 1, 2 en 6 van artikel 273f is een van de vereisten dat de dader het “oogmerk van uitbuiting” moet hebben. Een belangrijke vraag is dus wanneer sprake is van uitbuiting. De Hoge Raad heeft in zijn arrest van 27 oktober 2009 (LJN: BI7099) in een zaak die handelt over overige arbeids-uitbuiting bepaald dat niet in algemene termen is te beantwoorden wanneer sprake is van uitbuiting. Dit is volgens hem sterk verweven met de omstandigheden van het geval waarbij onder meer moet worden gekeken naar 1) de aard en duur van de tewerkstelling, 2) de beperkingen die zij voor betrokkene meebrengt, en 3) het economisch voordeel dat daarmee door de tewerksteller wordt behaald. Verder stelt de Hoge Raad dat bij de weging van deze en andere relevante factoren de in de Nederlandse samenleving geldende maatstaven als referentiekader dienen te worden gehanteerd. Het Gerechtshof Arnhem heeft in zijn uitspraak van 20 december 2010 (LJN: BO8400) deze redenering van de Hoge Raad overgenomen in een zaak over seksuele uitbuiting. In de conclusie (nr. 08/03895) bij het arrest van de Hoge Raad schrijft Procureur-Generaal mr. Knigge het volgende:

“Wel merk ik op dat de indicatoren [uit de Indicatorenlijst Mensenhandel van het openbaar ministerie] zich lijken te centreren rond twee polen. De eerste pool is die van de afhankelijkheid van de tewerkgestelde en de mate van onvrijheid waarmee de tewerkstelling gepaard gaat. De tweede pool is die van de (slechte) arbeidsvoorwaarden en van het economisch gewin dat als gevolg daarvan door de werkgever wordt behaald. Men zou kunnen spreken van communicerende vaten: hoe groter de onvrijheid, hoe minder belangrijk het economisch gewin wordt. Als de werknemer tijdens het werk wordt vastgeketend en ‘s nachts wordt opgesloten (zodat de tewerkstelling de dwangarbeid nadert of daaraan gelijk wordt), is sprake van uitbuiting, ook als met het loon weinig mis zou zijn. Als daarentegen de werknemer wel bewegingsvrijheid wordt gelaten, zal de uitbuiting vooral gezocht moeten worden in de erbarmelijke arbeidsvoorwaarden en het daardoor behaalde economisch gewin.”

In een volgend arrest van 20 december 2011 (LJN: BR0448) zegt de Hoge Raad dat het Gerechtshof ten aanzien van het begrip uitbuiting heeft kunnen oordelen dat:

“Verdachte, [slachtoffer] heeft gedwongen tot het verrichten van werkzaamheden en hem in zijn keuzemogelijkheden heeft beïnvloed en beperkt, en dat verdachte aldus een zodanige inbreuk op de lichamelijke en geestelijke integriteit en de persoonlijke vrijheid van [slachtoffer] heeft gemaakt dat sprake is geweest van een uitbuitingssituatie.” (...) “Dat de werkzaamheden,

afzonderlijk en op zichzelf bezien, niet 'mensonterend' waren, dat de 'onwenselijke situatie' zich heeft ontwikkeld uit een vriendschappelijke relatie tussen verdachte en [slachtoffer], en dat verdachte niet of nauwelijks direct financieel voordeel heeft behaald uit de door [slachtoffer] verrichte werkzaamheden, doet immers niet eraan af dat verdachte [slachtoffer] heeft gedwongen tot die werkzaamheden en hem in de bewezenverklarde periode tegen diens wil onder de duim hield. Een en ander is voldoende om opzettelijke uitbuiting aan te nemen."

Vertaald naar mensenhandel in de zin van seksuele uitbuiting kan dan worden gesteld dat naarmate een prostituee afhankelijker is van haar pooier en de prostitutiewerkzaamheden in een grotere onvrijheid (onder grotere dwang) worden verricht, waardoor automatisch sprake is van een grotere aantasting van de lichamelijke integriteit, de uitbuiting in mindere mate in de slechte arbeidsomstandigheden en het daardoor behaalde economische gewin zal hoeven worden gezocht en vice versa.

Overigens moet het bestanddeel 'uitbuiten' niet worden verward met de term uitbuitingssituatie. De Hoge Raad stelt in het hiervoor besproken arrest (LJN: BI7099) dat een uitbuitingssituatie een situatie is die de gelegenheid tot uitbuiting schept en citeert voor een verdere uitleg van het begrip uit delen van de memorie van antwoord (Kamerstukken II, 1988-1989, 21 027, nr. 5, p. 3 en 7):

"Het woord 'uitbuitingssituatie' (...) wordt in de memorie van toelichting gebruikt ter verduidelijking van het begrip 'misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht' (...). In die memorie wordt gesteld dat van een zodanige uitbuitingssituatie sprake is indien de betrokkene in een situatie verkeert die niet gelijk is aan de omstandigheden waarin een mondige prostitué(e) in Nederland pleegt te verkeren.

Daarbij kan onder meer worden gedacht aan schulden, aangegaan om de reis naar Nederland te betalen. De afbetalingsverplichting kan van dien aard zijn dat de zich prostituerende gedwongen is zich te blijven prostitueren. Meer in het algemeen kan worden gesteld dat het niet kunnen beschikken over eigen financiële middelen als een uitbuitingssituatie moet worden aangemerkt. De omstandigheid dat de prostitué(e) niet kan beschikken over haar paspoort of dat haar visum is verlopen, brengt de betrokkene eveneens in de hier bedoelde afhankelijke situatie."

Tot slot stelt de Hoge Raad in dit arrest dat voor het bewijs van door 'misbruik' handelen de dader zich bewust moet zijn geweest van de relevante feitelijke omstandigheden van het slachtoffer waaruit het overwicht voortvloeit, dan wel

verondersteld moet worden voort te vloeien. Oftewel de dader moet 'voorwaardelijk opzet' hebben gehad ten aanzien van de feitelijke omstandigheden van het slachtoffer. Er hoeft dus geen sprake te zijn van 'doelbewust' misbruik bij de dader. Ook is geen vereiste dat het initiatief van de dader is uitgegaan of dat de dader het slachtoffer in een uitbuitingssituatie heeft gebracht. Verder merkt de Hoge Raad op dat de omstandigheid dat een slachtoffer eerder op een of meerdere plaatsen heeft gewerkt geen aanwijzing hoeft te zijn voor vrijwilligheid en het ontbreken van een uitbuitingssituatie.

Hetzelfde opzetvereiste voor het bewijs van door 'misbruik' handelen geldt volgens de Hoge Raad voor gevallen waarin sprake is van een kwetsbare positie van het slachtoffer. Het Gerechtshof 's-Gravenhage heeft in zijn uitspraak van 6 juni 2010 (LJN: BN3645) bepaald dat sprake is van een kwetsbare positie als de keuzemogelijkheden van de betrokkene ontbreken of verminderd zijn, bijvoorbeeld om al dan niet de relatie met haar werkgever voort te zetten. Op 18 april 2000 (LJN: ZD1788) bepaalde de Hoge Raad dat de slachtoffers zich in een kwetsbare positie bevonden omdat zij illegaal in Nederland verbleven.

Vergeleken met de bewijslast voor door 'misbruik' handelen geldt volgens de Hoge Raad (LJN: BI7099) voor 'uitbuiting' een zwaarder opzetvereiste, namelijk in de vorm van het oogmerk van uitbuiting. Hiervoor is vereist dat "het handelen van verdachte, naar hij moet hebben beseft, als noodzakelijk en dus door hem gewild gevolg meebracht dat de ander door hem werd of zou kunnen worden uitgebuit". In zijn conclusie bij het arrest van de Hoge Raad van 5 juli 2011 noemt Procureur-Generaal mr. Silvis dit kortweg het noodzakelijkheidsbewustzijn ten aanzien van het gevolg.

Tot slot is opvallend dat het vereiste van "oogmerk tot uitbuiting" niet voorkomt in artikel 273f lid 1 sub 4 WvSr. In haar uitspraak van 21 november 2006 (LJN: AZ2707; arrest Fleurtop) stelt de rechtbank 's-Gravenhage, dat uitbuiting – gelet op de totstandkoming van het wetsartikel – kennelijk wel bedoeld is als bestanddeel van het in artikel 273f lid 1 sub 4 WvSr omschreven delict en dus apart moet worden bewezen. Het gerechtshof 's Gravenhage geeft in haar uitspraak van 25 augustus 2011 (LJN: BR 5629) echter een andere interpretatie. Het stelt dat artikel 273f WvSr volgens de Memorie van Antwoord enerzijds de implementatie van internationale verplichtingen betreft en anderzijds de inhoud van artikel 250a WvSr omvat. Het VN protocol stelt expliciet het vereiste van "oogmerk tot uitbuiting" voor strafrechtelijke aansprakelijkheid voor mensenhandel, terwijl artikel 250a lid 1 sub 1 WvSr dit vereiste niet stelt. Het gerechtshof concludeert vervolgens dat nu de Memorie van Toelichting bij artikel 273a lid 1 sub 4 WvSr vermeldt dat dit onderdeel de uitwerking is van artikel 250a lid 1 sub 1 WvSr de eis van "oogmerk tot uitbuiting" niet bedoeld is als bestanddeel van artikel 273f lid 1 sub 4 WvSr.

1.3 Nieuwe wetgeving, beleid en aanpak in de praktijk

Sinds het verschijnen van de vorige CBA 2007 Mensenhandel is de politieke aandacht voor mensenhandel, en daarmee voor seksuele uitbuiting, onverminderd groot. In het coalitieakkoord 2007 *Samen werken, Samen leven* van het vorige kabinet van CDA, PvdA en Christen Unie wordt in de paragraaf over *Veiligheid, stabiliteit en respect* gesteld dat misstanden binnen de prostitutiebranche, zoals zwartwerken, mensenhandel, witwassen en andere vormen van illegaliteit en criminaliteit, met kracht moeten worden bestreden.⁵ In een beleidsdocument wordt mensenhandel een zeer ernstige vorm van georganiseerde misdaad genoemd.⁶ Om die reden is dit thema een van de zes landelijke speerpunten in de opsporing en vervolging van zware of georganiseerde criminaliteit geworden. In het *Programma Versterking Aanpak Georganiseerde Misdaad (PVAGM)* is uitgewerkt hoe de aanpak van mensenhandel op lokaal, regionaal, nationaal en internationaal niveau volgens de programmatische (lees: integrale) aanpak plaats kan vinden.⁷

Om de gewenste versterking van de aanpak te realiseren is in februari 2008 de *Task Force Aanpak Mensenhandel* ingesteld.⁸ Deze moet onder meer een bijdrage leveren aan het tot stand komen van een integrale aanpak van mensenhandel en het uitrollen van de programmatische aanpak. In 2009 heeft de Task Force een *Toolkit* op cd-rom uitgebracht. De Toolkit is erop gericht kennis en informatie van en over ketenpartners te delen. Op de Toolkit staat onder meer de *Handreiking Ketenregie en bestuurlijk toezicht in de vergunde prostitutiesector* van Hendriks en Corsel. Dit is een handreiking aan gemeenten om samen met ketenpartners het lokale prostitutiebeleid vorm te geven.

In de jaren erna hebben op landelijke niveau en binnen de politieregio's Noord-Holland-Noord, Groningen/ Friesland, Rotterdam-Rijnmond, Hollands-Midden en Utrecht, proeftuinen gedraaid, die zich richtten op seksuele uitbuiting. Daarbij ging het om innovatieve samenwerkingsverbanden waarbinnen het werken volgens de programmatische aanpak voorop stond. Dit betekent dat binnen de proeftuinen een sterke focus lag op het opwerpen van drempels volgens het

⁵ *Coalitieakkoord tussen de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA en Christenunie*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2006-2007, 30891, nr. 4.

⁶ *Veiligheid begint bij Voorkomen, Voortbouwen aan een veiliger samenleving*, Den Haag: Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2007.

⁷ *Programma Versterking Aanpak Georganiseerde Misdaad*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 29911, nr. 10.

⁸ Instellingsbesluit Taskforce Aanpak Mensenhandel, 27 februari 2008, DDS 5532955.

barrièremodel, het uitwisselen van informatie tussen bestuur en politie, helder toezicht en internationale samenwerking.⁹

In het laatste regeerakkoord 2010 *Vrijheid en verantwoordelijkheid* van het huidige kabinet van VVD en CDA wordt in de paragraaf *Veiligheid* aangekondigd dat vrouwenhandel intensiever zal worden opgespoord en harder zal worden aangepakt.¹⁰ In zijn brief van 14 februari 2011 over de stand van zaken van de aanpak van de georganiseerde en financieel-economische criminaliteit schrijft Minister Opstelten van Veiligheid en Justitie dat deze vormen van criminaliteit een hoge prioriteit hebben omdat zij de integriteit van het financieel-economische stelsel en uiteindelijk het functioneren van de rechtsstaat ondermijnen. Bovendien zegt de Minister dat het kabinet bij de aanpak van deze vormen van criminaliteit zal voortbouwen op de aanpak die door het vorige kabinet is ingezet. Dit betekent dat de geïntegreerde aanpak van onder meer seksuele uitbuiting, en de rol daarbinnen van het bestuur, verder zal worden versterkt. Ook wil het kabinet meer criminele organisaties aanpakken, fors investeren op het afnemen van crimineel vermogen en de kwetsbaarheid van financiële en juridische beroepsgroepen voor misbruik door criminelen verminderen. In een volgende brief van 2 mei 2011 over de landelijke prioritering van thema's voor de politie in de periode 2011-2014 schrijft de Minister dat mensenhandel, samen met drugs, witwassen en milieucriminaliteit, met prioriteit zal worden aangepakt als onderdeel van de aanpak van criminele samenwerkingsverbanden.

Overigens wordt de problematiek rondom mensenhandel door het huidige kabinet niet meer uitsluitend als een veiligheidsvraagstuk behandeld, maar ook als een migratievraagstuk waarbij misbruik kan worden gemaakt van procedures. In de paragraaf *Immigratie* van het eerdergenoemde regeerakkoord 2010 *Vrijheid en verantwoordelijkheid* wordt gezegd dat misbruik van de B9-regeling¹¹ zal worden tegengegaan. In zijn brief van 15 november 2011 schrijft Minister Leers van Immigratie en Asiel dat bij een stevigere aanpak van mensenhandel te verwachten is dat het aantal verleende verblijfsvergunningen aan slachtoffers zal stijgen. Hij wil voorkomen dat de regeling een aanzuigende werking heeft en kan worden misbruikt voor het verkrijgen van verblijf in Nederland door vreem-

⁹ *Programma Versterking Aanpak Georganiseerde Misdaad*, Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 29911, nr. 10.

¹⁰ Opmerkelijk is dat over vrouwenhandel en niet over het bredere begrip mensenhandel wordt gesproken.

¹¹ De B9-regeling is een verblijfsregeling die is bedoeld voor slachtoffers van mensenhandel die samenwerken met de autoriteiten voor de strafrechtelijke aanpak van mensenhandel.

delingen die daar geen recht op hebben. Hiertoe wil de Minister per direct dat de IND de doorlooptijden van de B9-regeling verkort en het OM valse aangiften van mensenhandel waar mogelijk vervolgt. Door het Vreemdelingenbesluit 2000 te wijzigen, wil de Minister op de langere termijn bereiken dat de IND na seponering van een strafzaak door het OM het verblijfsrecht van slachtoffers van mensenhandel beëindigt. Verder onderzoekt hij de eventuele consequenties voor slachtoffers van de mogelijkheid om de regels rondom de bedenktijd¹² aan te scherpen. De bedenktijd zou dan niet meer bij de 'geringste aanwijzing', maar bij 'gegronde redenen' van mensenhandel door de politie aan slachtoffers moeten worden aangeboden.

De voornemens van de opeenvolgende kabinetten om mensenhandel intensiever te bestrijden, hebben er in de afgelopen jaren onder meer toe geleid dat de maximum gevangenisstraffen voor mensenhandel zijn verhoogd. Deze kunnen sinds 1 juli 2009 oplopen van acht tot achttien jaar.¹³ Op 29 februari 2012 heeft de Minister van Veiligheid en Justitie opnieuw een wetsvoorstel ingediend voor hogere maximumstraffen voor mensenhandel. Het voorstel is de maximumstraffen op te laten lopen van twaalf tot dertig jaar of levenslang.¹⁴ Ook overweegt hij daders van mensenhandel na hun gevangenisstraf levenslang te gaan volgen, zoals dit, met een maximum van negen jaar, ook al mogelijk is bij tbs'ers met een veroordeling voor zedenmisdrijven.¹⁵ Of een volgende verhoging van de maximum straffen daadwerkelijk tot hogere opgelegde vrijheidsstraffen zal leiden is de vraag. Uit onderzoek van het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (BNRM) (2012: p. 12-17) volgde dat in de periode 2006 – 2010 gemiddeld 58 procent van de in eerste aanleg afgedane mensenhandelzaken tot een veroordeling voor (in ieder geval) mensenhandel leidde. Volgens de Nationaal Rapporteur Mensenhandel (NRM) is dit laag ten opzichte van andere veroordelingen.¹⁶ Daarnaast duurde het onvoorwaardelijke deel van de opgelegde vrijheidsstraffen in de periode 2006 – 2010 gemiddeld

¹² De bedenktijd is een periode van maximaal drie maanden waarin een slachtoffer van mensenhandel kan bedenken of het aangifte wil doen van mensenhandel of op andere wijze medewerking wil verlenen aan een strafrechtelijk opsporings- of vervolgingsonderzoek naar of aan de berechting van een verdachte van mensenhandel. In deze periode krijgt het slachtoffer een tijdelijke verblijfsstatus en heeft het recht op opvang, (medische) zorg, financiële steun voor de kosten van het levensonderhoud en rechtshulp. Op het moment dat het slachtoffer besluit aangifte te doen, wordt dit ambtshalve aangemerkt als een aanvraag tot het verlenen van een verblijfsvergunning. (Zie ook www.b9-regeling.info).

¹³ Bij wijziging van 1 juli 2009, *Staatsblad 2009*, nr. 245 en 263.

¹⁴ Kamerstukken II, 2011-2012, 32 211, nr. 63 en Kamerstukken II, 2010-2011, 32 211, nr. 36.

¹⁵ Minister Opstelten laat bestuderen of toezicht in de praktijk kan, *BN/De Stem*, 17 november 2011.

¹⁶ 'Mensenhandelaar ontkomt vaak aan straf'. *Trouw*. 7 januari 2012.

korter dan in de periode 2000 - 2008. In de periode 2006 – 2010 is het onvoorwaardelijke deel van de opgelegde vrijheidsstraf voor bijna de helft (45%) van de veroordeelde mensenhandelaren korter dan een jaar en slechts 7% van de veroordeelde mensenhandelaren krijgt een vrijheidsstraf van langer dan vier jaar opgelegd.

De NRM stelt in haar rapportage dat de ontwikkeling in de opgelegde vrijheidsstraffen in de periode 2006 - 2010 niet overeen lijkt te komen met de perceptie van de huidige wetgever van de ernst van het misdrijf mensenhandel. Toch hoeft dit volgens haar niet te betekenen dat het verhogen van de maximum straffen geen effect zal hebben. In 2009 en 2010 zijn ten opzichte van de voorgaande jaren enerzijds relatief vaker vrijheidsstraffen van korter dan een jaar opgelegd, maar anderzijds zijn ook relatief vaker vrijheidsstraffen van meer dan vier jaar opgelegd.¹⁷ Ook de landelijk officier mensenhandel, Ten Kate, zegt dat de laatste tijd de opgelegde vrijheidsstraffen hoger worden.¹⁸

Aan de slachtofferkant is in december 2008 de Regeling Uitstapprogramma's Prostituees (RUPS) van kracht geworden waarbij de toenmalige Minister van Justitie, Hirsch Ballin, een tijdelijke subsidie heeft vrijgemaakt voor uitstapprogramma's voor prostituees. Binnen deze programma's worden prostituees begeleid bij het vinden van werk of een dagbesteding buiten de prostitutie.¹⁹ Ondertussen zijn in verschillende steden uitstapprogramma's voor prostituees gestart. Omdat de subsidieperiode ten einde is, is op dit moment de vraag actueel hoe de programma's gecontinueerd kunnen worden. De huidige minister van Veiligheid en Justitie heeft toegezegd dat de pilot 'categorale opvang slachtoffers van mensenhandel' vanaf medio 2012 wordt verlengd als categorale opvangvoorziening. Om te voldoen aan de grote vraag naar dit soort opvangplekken wordt het aantal opvangplaatsen uitgebreid van 50 naar 70.²⁰

Op 13 december 2011 heeft de Eerste Kamer ingestemd met een wetsvoorstel dat illegaal verblijf in Nederland strafbaar stelt.²¹ Deze wet ligt momenteel bij de Raad van State. Met de nieuwe wet krijgt een illegaal verblijvende persoon, nadat een zogenaamd inreisverbod is opgelegd, eerst een geldboete en als hij/zij die niet betaalt een vervangende hechtenis van maximaal zes maanden. In de gaten moet worden gehouden dat illegaal in Nederland verblijvende personen vanwege hun kwetsbaarheid het risico lopen slachtoffer van mensenhandel te

¹⁷ BNRM: 2012, p. 16-17.

¹⁸ 'Veroordeling blijft moeilijk bij verdenking van mensenhandel'. De Volkskrant. 7 januari 2012.

¹⁹ Staatscourant 31 december 2008, 253.

²⁰ Kamerstukken II, 2011-2012, 28 638, nr. 72.

²¹ Kamerstukken I, 2010-2011, 32 420, B.

worden, zoals ook door de Hoge Raad is erkend (zie paragraaf 1.2). Personen die slachtoffer van mensenhandel zijn, genieten wel een zekere bescherming binnen deze wet, omdat de lidstaten volgens de Memorie van Toelichting in bepaalde gevallen geen inreisverbod mogen uitvaardigen. Dit geldt met name voor slachtoffers van mensenhandel, die samenwerken met de autoriteiten en in het bezit zijn gesteld van een verblijfsvergunning onder een beperking die verband houdt met de vervolging van mensenhandel. Slachtoffers die een gevaar vormen voor de openbare orde, de openbare veiligheid of de nationale veiligheid zijn van deze bescherming uitgezonderd.²²

Verder heeft de Tweede Kamer op 29 maart 2011 het *Wetsvoorstel Wet regulering prostitutie en bestrijding misstanden seksbranche* aangenomen, die de handhaving van misstanden in de prostitutiebranche moet vergemakkelijken, verplaatsing tussen gemeenten moet voorkomen en waarmee meer zicht en grip op de prostitutiebranche moet worden verkregen.²³ In deze eventuele toekomstige wet worden onder meer de volgende zaken geregeld:²⁴

- Seksbedrijven (bijvoorbeeld bordelen en escortbedrijven) moeten een vergunning hebben. Een van de voorwaarden om de vergunning te kunnen krijgen, is dat de bedrijven op een vaste locatie geregistreerd staan.
- Seksbedrijven mogen geen uitgebuite, illegale of prostituees jonger dan 21 jaar laten werken.
- Er komt een landelijk register waarin toegekende, geweigerde, geschorste en ingetrokken vergunningen worden opgenomen.
- Gemeenten hebben de mogelijkheid om binnen de gemeente geen vergunning voor een prostitutiebedrijf te verlenen (nuloptie) of om een maximaal aantal vergunningen te verlenen.
- Prostituees moeten zijn ingeschreven in het landelijk register voor prostituees en een registratienummer hebben om in de seksindustrie te kunnen werken. Om geregistreerd te kunnen worden moet de prostituee 21 jaar of ouder zijn.
- Registratie van de prostituees vindt pas plaats nadat zij een intakegesprek met de Gemeentelijke Gezondheidsdienst (GGD) hebben gehad. Tijdens dit gesprek krijgen de prostituees in spe onder andere informatie over de risico's van het werk, hun rechten en mogelijkheden voor hulpverlening. De GGD probeert te onderzoeken of er sprake is van dwang, minderjarigheid of illegaliteit. In de wet wordt niet aangegeven dat als dit laatste het geval is

²² Kamerstukken II, 2009-2010, 32 424, nr. 3.

²³ Kamerstukken II, 2009-2011, 32211.

²⁴ Kamerstukken II, 2009-2011, 32211 & <http://www.hetccv.nl/instrumenten/Prostitutiebeleid>.

de registratie geweigerd kan worden. Wel kan de GGD een melding maken bij de politie.

- Klanten mogen alleen een prostituee bezoeken die is ingeschreven in het landelijk register voor prostituees. Wie een illegale, niet-geregistreerde prostituee bezoekt, begaat een overtreding en kan worden beboet. Klanten moeten zelf nagaan of de prostituee die zij bezoeken geregistreerd staat. Bij prostitutiebezoek via een bordeel of escortbedrijf met vergunning, hoeft dit niet.

Ondertussen ligt het Gewijzigd voorstel van Wet ter goedkeuring bij de Eerste Kamer.²⁵ Uit het Voorlopig Verslag van 31 mei 2011 volgde reeds dat de Eerste Kamercommissies voor Veiligheid en Justitie en voor Binnenlandse Zaken/Algemene Zaken de nodige kritische vragen hebben over het wetsvoorstel. Zij hebben onder meer vragen over de effectiviteit en doelmatigheid van het wetsvoorstel, de waarborging van de privacybescherming van geregistreerden en over eventuele verplaatsingseffecten.²⁶ In een brief van 23 maart 2012 aan de minister van Veiligheid en Justitie hebben de hiervoor genoemde Eerste Kamercommissies laten weten de nadere procedure voor het Wetsvoorstel Wet regulering prostitutie en bestrijding misstanden seksbranche aan te houden.²⁷ In de eerste plaats willen de commissies meer informatie over het ontwerp van de AMvB die nadere regels zal stellen over hetgeen zal worden opgeslagen in het prostitutie-register. In de tweede plaats willen de commissies een reactie van de Minister van Veiligheid en Justitie op de uitspraak van het EHRM in de zaak *Khelili versus Zwitserland* (EHRM: 18 oktober 2011). In deze zaak stelde het Hof een klaagster in het gelijk die er bezwaar tegen had dat de Zwitserse politie haar als prostituee registreerde. Volgens het Hof kan de term prostituee de reputatie van de klaagster schaden en problemen opleveren in haar dagelijkse leven, gelet op het feit dat de geregistreerde gegevens door andere autoriteiten dan de politie gebruikt kunnen worden.

Op gemeentelijk niveau zijn enkele opvallende gebeurtenissen noemenswaardig die (mede) tot doel hebben mensenhandel te bestrijden. In de eerste plaats zijn in Amsterdam en Alkmaar een substantieel deel van de prostitutieramen gesloten en Den Haag is voornemens de ramen in de Doubletstraat te sluiten. Den Haag zal dit niet eerder doen dan nadat een marktonderzoek is verricht

²⁵ Kamerstukken I, 2010-2011, 32 211, A.

²⁶ Kamerstukken I, 2010-2011, 32 211, B.

²⁷ Kamerstukken I, 2011-2012, 32 211, F.

naar ontwikkelingen in vraag en aanbod in de branche en de effecten van sluiting.²⁸

In Amsterdam is de sluiting van een deel van de prostitutieramen onder meer bereikt door binnen het Project 1012,²⁹ dat sinds 2007 loopt, bordelen van raamexploitanten op te kopen. Ook probeert de gemeente Amsterdam om onder meer prostitutieramen te laten verdwijnen door exploitanten van laagwaardige bedrijven een subsidie aan te bieden voor het geven van een andere invulling van hun zaak. In een later stadium wil de gemeente Amsterdam ondernemers gaan onteigenen.³⁰

In Alkmaar heeft burgemeester Bruinooge via de Bibob-procedure met succes de vergunning voor een groot deel van de prostitutieramen van de grootste raamexploitant op de Achterdam geweigerd. Deze prostitutieramen bevinden zich in panden die met een deel van het losgeld, dat is betaald in verband met de ontvoering van Heineken en Doderer, zouden zijn gefinancierd.³¹

In de tweede plaats geldt in Utrecht sinds november 2010 een registratieplicht voor prostituees – zoals in de eventueel aankomende nieuwe prostitutiewet – die vanaf oktober 2011 wordt gehandhaafd.³² De registratie gebeurt in een persoonlijk gesprek tussen de prostituee en gespecialiseerde medewerkers van de GGD. Tot 1 oktober zijn dertig signalen van mensenhandel doorgegeven aan de politie en de hulpverlening ziet het aantal bezoekende prostituees toenemen sinds de registratiegesprekken zijn gestart.³³

Verder heeft de gemeente Utrecht bepaald dat een prostitutieraam voor minimaal vier weken moet worden gehuurd en mag er op een dag nog maximaal twaalf uur in de prostitutie worden gewerkt. Een woordvoerder van de gemeente Utrecht geeft aan dat de gemeente dit heeft gedaan omdat mensenhandelaren snel van plaats wisselen en vrouwen lange werkdagen laten maken.³⁴

²⁸ Prostitutie in Doubletstraat moet echt weg, AD/Haagsche Courant, 29 december 2011 & 'Miljoenen voor sluiting Doublet'. De Telegraaf. 29 december 2011.

²⁹ 1012 is een postcodegebied in Amsterdam dat de Wallen en het Damrak-Rokin beslaat. Binnen het project 1012 is het doel dit gebied aan te pakken door onder meer mensenhandel en het witwassen van crimineel geld tegen te gaan. Om dit te bereiken wil de gemeente dat het aantal prostitutieramen daalt van ongeveer 482 in 2007 naar 240.

³⁰ 'Centrum: 2 miljoen voor koop dubieuze zaken Wallen', Parool, 12 oktober 2011 & 'Vijf vragen over het opschonen van de Wallen', ANP, 23 september 2011 & 'Misdaad blijft regeren op de Wallen', Volkskrant, 27 mei 2011 & 'Echt geen normaal beroep', Trouw, 14 oktober 2011.

³¹ Raad van State, 200909931/1/H3, 20 juli 2011. In deze uitspraak van de Raad van State werd de burgemeester van Alkmaar in het gelijk gesteld voor wat betreft het intrekken van de vergunning voor een groot deel van de ramen van de grootste raamexploitant in Alkmaar. Zie ook het krantartikel: 'Prostituees worden thuiswerkers', Noordhollands Dagblad, 26 juli 2011

³² 'Lege ramen op Zandpad', Algemeen Dagblad/ Utrechts Nieuwsblad, 24 augustus 2011.

³³ www.hetccv.nl/nieuws/2011/10/registratie-prostituees-in-utrecht.html.

³⁴ 'Zandpad woest op Utrecht', Algemeen Dagblad/ Utrechts Nieuwsblad, 25 augustus 2011.

In de derde plaats werden in Den Haag in de avond van 8 april 2011 tijdens een grootschalige actie alle prostitutiepanden in de Doubletstraat gecontroleerd op vergunningvoorschriften, brandveiligheid en volksgezondheid. Gedurende deze avond werden 160 prostituees gehoord. Dit heeft 54 signalen van mensenhandel opgeleverd over met name Hongaarse en Bulgaarse prostituees. Bovendien zijn 124 klanten c.q. pooiers gecontroleerd. Zij moesten zich identificeren en vervolgens zijn zij bevestigd in de politie-systemen. Ter bewustwording van mensenhandel zijn aan de klanten folders uitgedeeld.

Aan de actie in Den Haag namen 24 ketenpartners deel, waaronder de gemeente Den Haag, de politie Haaglanden, het OM Den Haag, de DNR, het Landelijk Parket en hulpverlenings- en zorginstanties. Een dergelijke grootschalige actie vond niet eerder in Nederland plaats.³⁵ De gemeente Den Haag vindt dit soort acties voor herhaling vatbaar vanwege de samenwerking tussen instanties en de preventieve werking ervan.³⁶

Het voorkomen en bestrijden van mensenhandel zal prioriteit blijven. Aan deze vereisten moet Nederland als lidstaat van de Europese Unie voldoen volgens de *Richtlijn inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers* van het Europees Parlement.³⁷ Tot slot is het arrest *Rantsev vs Cyprus en Rusland* van het Europees Hof van de Rechten voor de Mens (EHRM) interessant te vermelden.³⁸ Het EHRM bepaalde in dit arrest dat mensenhandel binnen het bereik van artikel 4 EVRM valt. In dit artikel is het verbod op slavernij, dienstbaarheid en dwangarbeid vastgelegd. Dit brengt volgens het EHRM een aantal positieve verplichtingen van lidstaten van de Raad van Europa met zich mee voor de aanpak van mensenhandel, ongeacht of het om bron-, transit- of bestemmingslanden gaat. Het EHRM stelt dat de lidstaten bij de aanpak van mensenhandel niet alleen dienen op te sporen en te vervolgen, maar ook *verplicht* zijn preventieve maatregelen te treffen, slachtoffers te beschermen en internationaal samen te werken.³⁹ In het ketenregie-overleg *Mensenhandel*, dat op verschillende plekken in het land plaatsvindt, wordt aan deze verplichting tegemoet gekomen door te streven naar het vroegtijdig herkennen van signalen van mensenhandel en hierop op passende wijze te interveniëren.

³⁵ Brief Burgemeester van Aartsen, 27 oktober 2011, BSD/2011.1298 - RIS 181548.

³⁶ www.denhaag.nl/home/bewoners/to/Commissie-evalueerde-de-actie-Doubletstraat.htm.

³⁷ Richtlijn 2011/36/EU van het Europees Parlement en de Raad, 5 april 2011. (Richtlijn inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan, en ter vervanging van Kaderbesluit 2002/629/JBZ van de Raad, 19 juli 2002).

³⁸ EHRM 7 januari 2010, *Rantsev vs Cyprus en Rusland*.

³⁹ Booth-Matthijssen, M., Artikel 4 EVRM en de aanpak van mensenhandel, *NTM|NJCM-Bulletin*, jrg. 35, nr. 5, 2010, p. 501.

1.4 Doelstelling en onderzoeksvragen

1.4.1 Doelstelling

Deze CBA Seksuele uitbuiting 2011 heeft als primair doel inzicht te verschaffen in de ontwikkeling van seksuele uitbuiting met een internationale component, zodat politie en justitie op nationaal besturingsniveau de prioriteiten in de aanpak van deze zware en regelmatig ook georganiseerde vorm van criminaliteit onderbouwd kunnen vaststellen.

Het onderliggende doel is het verkrijgen van inzicht in:

- de ontwikkeling van de aard en omvang van seksuele uitbuiting,
- de ontwikkeling van (criminele samenwerkingsverbanden van) betrokkenen die zich met die activiteiten bezighouden of daarbij op een andere manier zijn betrokken,
- de maatschappelijke gevolgen, en
- de toekomstige ontwikkelingen van de aard, omvang en betrokkenen

ter ondersteuning

- van de integrale aanpak van seksuele uitbuiting door publieke en private partijen en
- als bouwsteen voor het opstellen van het Nationaal dreigingsbeeld 2012.

1.4.2 Onderzoeksvragen

Vanuit de doelstelling kan de volgende centrale onderzoeksvraag worden geformuleerd:

Dient de aanpak van seksuele uitbuiting te worden bijgesteld in het licht van de ervaringen die de politie op landelijk en regionaal niveau opdeed in opsporingsonderzoeken in de jaren 2007 tot en met 2010 en de ervaringen van experts uit uiteenlopende organisaties?

De volgende onderzoeksvragen zullen worden beantwoord.

1. Hoe heeft de omvang van seksuele uitbuiting zich ontwikkeld?
2. Hoe heeft de aard van seksuele uitbuiting zich ontwikkeld voor wat betreft de kenmerken van de daarbij betrokken personen en criminele samenwerkingsverbanden?
3. Hoe heeft de aard van seksuele uitbuiting zich ontwikkeld voor wat betreft de wijze waarop die criminaliteit wordt gepleegd?

4. Wat zijn de gevolgen van seksuele uitbuiting voor de Nederlandse samenleving?
5. Wat zijn op basis van criminaliteitsrelevante factoren de verwachtingen over de omvang, werkwijze en betrokkenen van seksuele uitbuiting met een internationale component in de komende jaren?

1.5 Afbakening

In deze CBA zijn voor de beantwoording van de onderzoeksvragen 2 (over betrokkenen) en 3 (over modus operandi) opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting met een internationale component geanalyseerd.⁴⁰ De internationale component is beperkt tot onderzoeken waarbij ten minste twee slachtoffers in het buitenland zijn gerekruteerd. De zogenaamde Nederlandse 'loverboy- of pooierboyzaken' en zaken waarin niet meer dan één slachtoffer in het buitenland is gerekruteerd, zijn dus buiten beschouwing gelaten. Hetzelfde geldt voor opsporingsonderzoeken waarbij slachtoffers weliswaar in Nederland zijn geronseld, maar in het buitenland zijn tewerkgesteld. Door capaciteitsgebrek is het niet gelukt om ook deze laatste onderzoeken te analyseren. Ook drie onderzoeken die wel aan het criterium voldeden, dat minstens twee slachtoffers in het buitenland moeten zijn geronseld, konden uiteindelijk door tijdsgebrek niet worden geanalyseerd voor deze CBA.

Een andere afbakening is dat voor deze CBA opsporingsonderzoeken zijn geanalyseerd die door de politie zijn afgerond in de jaren 2007 tot en met 2010.⁴¹ Dit kan overigens betekenen dat sommige opsporingsonderzoeken wel voor 2007 zijn gestart. Twee omvangrijke opsporingsonderzoeken naar respectievelijk Nigeriaanse en (voornamelijk) Turkse mensenhandelaren, die in 2007 zijn afgerond, zijn al in de CBA Mensenhandel 2007 behandeld en daarom voor deze CBA buiten beschouwing gelaten voor de beschrijving van het huidige beeld van de criminele samenwerkingsverbanden en modus operandi.⁴²

⁴⁰ Voor de beantwoording van onderzoeksvraag 2 (over de omvang) is deze afbakening niet gemaakt.

⁴¹ Een uitzondering hierop vormen de onderzoeken 01, 19, 22 en 29 waarvan achteraf bleek dat deze in 2011 zijn afgerond.

⁴² Deze onderzoeken zijn in bijlage 5 van de CBA Mensenhandel 2007 beschreven als dadercombinatie 9 en dadercombinatie 13.

1.6 Methoden van onderzoek

1.6.1 Analyse opsporingsdossiers

Om een beeld te krijgen van de betrokkenen en criminele samenwerkingsverbanden die zich richten op seksuele uitbuiting (hoofdstuk 3) en hun modus operandi (hoofdstuk 4) zijn voor deze CBA 37 afgeronde opsporingsonderzoeken met een internationale component geanalyseerd.⁴³ De opsporingsonderzoeken zijn verkregen via de korpsexperts mensenhandel van de 26 politieregio's.

Tabel 1.1 laat zien dat binnen dertien politieregio's een of meerdere opsporingsonderzoeken zijn geanalyseerd voor deze CBA. In drie politieregio's is het wegens capacitaire redenen niet gelukt een beschikbaar gesteld onderzoek te analyseren. In negen regio's waren volgens de korpsexperts geen opsporingsonderzoeken afgerond die voldeden aan de opgegeven criteria en van drie politieregio's hebben de korpsexperts, na herhaald verzoek, nooit gereageerd op de oproep om relevante opsporingsonderzoeken voor deze CBA door te geven. Achteraf bleken 4 onderzoeken later dan in 2010 te zijn afgerond en dus eigenlijk buiten de onderzoeksperiode te vallen. Toch is besloten ze in deze CBA te behandelen.

⁴³ Een van deze opsporingsonderzoeken, onderzoek 11 van de DNR, bestaat uit vier deelonderzoeken naar dezelfde dadergroep.

Tabel 1.1

Aantal geanalyseerde opsporingsonderzoeken per politieregio			
Politieregio	X	Geen capaciteit voor analyse	Niet gereageerd
Amsterdam-Amstelland	7	1	
Brabant-Noord	0		
Brabant-Zuid-Oost	1		
DNR	6		
Drenthe	-		X
Flevoland	0		
Friesland	-		X
Gelderland-Midden	0		
Gelderland-Zuid	-		X
Gooi- en Vechtstreek	0		
Groningen	5		
Haaglanden	1		
Hollands-Midden	3		
Kennemerland	4	1	
Limburg-Noord	1		
Limburg-Zuid		1	
Midden-West-Brabant	0		
Noord-Holland-Noord	3		
Noord-Oost-Gelderland	0		
Rotterdam-Rijnmond	1		
Twente	0		
Utrecht	3		
IJsselland	0		
Zaanstreek-Waterland	1		
Zeeland	1		
Zuid-Holland-Zuid	0		
Totaal	37	3	

Alle 37 opsporingsonderzoeken bevatten een internationale component in die zin dat minimaal 2 slachtoffers van seksuele uitbuiting in het buitenland zijn gerekruteerd. In 26 onderzoeken betrof het uitsluitend seksuele uitbuiting van meerderjarige slachtoffers die niet waren gesmokkeld. In de 9 overige onderzoeken naar grensoverschrijdende seksuele uitbuiting waren één of meerdere slachtoffers minderjarig en/ of gesmokkeld en/ of slachtoffer van overige

uitbuiting. In tabel 1.2 staat meer informatie over de geanalyseerde opsporingsonderzoeken.

Tabel 1.2

Aantal opsporingsonderzoeken naar prostitutiebranche 2007-2011							
Branche	2007	2008	2009	2010	2011	N Totaal	% Totaal
Raamprostitutie	1	7	5	7	2	22	59
Escort	1	-	1	3	1	6	16
Club/ Privéhuus	-	1	2	1		4	11
Hotelprostitutie	1	-	2	-	1	4	11
Chinese BB	-	-	-	1		1	3
Totaal	3	8	10	12	4	37	100

De prostitutiebranches die in de tabel genoemd worden, zijn de branches waarin de CSV's *voornamelijk* actief waren. De meeste geanalyseerde opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting betreffen onderzoeken binnen (voornamelijk) de raamprostitutie (59%). Van de overige opsporingsonderzoeken had slechts één onderzoek betrekking op (voornamelijk) seksuele uitbuiting binnen Chinese massagesalons. Er is voor gekozen om een ander opsporingsonderzoek naar onder meer seksuele uitbuiting binnen de Chinese beautybranche in de CBA over overige uitbuiting te behandelen. In eerste aanleg heeft de rechter de verdachten niet veroordeeld voor seksuele uitbuiting en bovendien is dit onderzoek uitgevoerd door de SIOD, de organisatie die de CBA over overige uitbuiting schrijft.

Binnen de meeste opsporingsonderzoeken (78%) stelden de CSV's een of meerdere prostituees in meerdere prostitutiebranches tewerk. Binnen 18 van de 22 onderzoeken naar seksuele uitbuiting binnen de raamprostitutie stelden de CSV's een of meerdere prostituees mede tewerk in clubs/ privéhuizen (7), de escort (4), particuliere woningen (3), de straatprostitutie (3), de hotelesescort (1), een sauna (1), een bar (1) een tippelzone (1). Binnen 3 van de 6 onderzoeken naar seksuele uitbuiting binnen de escortbranche stelden de CSV's een of meerdere prostituees mede tewerk in de hotelesescort (2) en particuliere woningen (1). Binnen 2 van de 4 onderzoeken naar seksuele uitbuiting binnen de hotelprostitutie stelden de CSV's een of meerdere prostituees mede tewerk in de escort (1) en particuliere woningen (1). Binnen 1 van de 4 onderzoeken naar seksuele uitbuiting binnen clubs/ privéhuizen stelden de CSV's de slachtoffers mede tewerk in particuliere woningen (1). Tot slot stelde het CSV uit het onderzoek binnen de Chinese beautybranche ook een of meerdere slachtoffers tewerk binnen de escort.

Het zal opvallen dat onder de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zich weinig onderzoeken bevinden die zijn afgerond in 2007 en 2011. Om te beginnen komt dit doordat, zoals eerder gezegd, 2011 eigenlijk buiten de onderzoeksperiode valt en twee (grote) opsporingsonderzoeken uit 2007 buiten beschouwing zijn gelaten, omdat deze al in de CBA van 2007 zijn behandeld. Het lijkt erop dat het aantal opsporingsonderzoeken dat volgens de criteria van deze CBA geanalyseerd is, behoorlijk compleet is. Dit geldt echter niet voor een aantal onderzoeken naar Bulgaarse mensenhandelaren. In de periode 2007 - 2008 heeft in Groningen/ Leeuwarden een proeftuin Mensenhandel gedraaid die op Bulgaren was gericht. Voor deze CBA is slechts één groot opsporingsonderzoek naar Bulgaren uit Groningen geanalyseerd. Uit de *Rapportage proeftuin Mensenhandel Bulgarije* van Leferink (2009: p. 7) volgt dat er binnen de proeftuin acht politiedossiers zijn opgemaakt naar Bulgaarse mensenhandelaren, waarvan twee grote in Groningen en twee grote in Friesland. Drie van de vier grote dossiers en de 4 kleinere dossiers ontbreken dus in deze CBA. Dit komt voor een deel doordat de korpsexpert uit Leeuwarden geen gehoor heeft gegeven aan de vraag of er in de onderzoeksperiode 2007 - 2010 opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting zijn afgerond waarbinnen minstens twee slachtoffers voorkwamen die in het buitenland zijn gerekruteerd. Een andere reden waarom niet al deze dossiers zijn geanalyseerd kan zijn gelegen in het feit dat er slechts een slachtoffer in voorkwam of dat de slachtoffer(s) niet in het buitenland zijn gerekruteerd, maar al in Nederland aanwezig waren.

Gezien de beperkte beschikbaarheid van de onderzoekers is het niet haalbaar gebleken om alle 37 opsporingsonderzoeken in zijn geheel te analyseren. Om die reden zijn de analyses van een aantal onderzoeken beperkt tot enkele barrières. In ieder geval is voor alle onderzoeken dader- en slachtofferinformatie en – voor zover van toepassing – informatie over de criminele samenwerkingsverbanden en is voor vrijwel alle onderzoeken informatie over rekrutering, arbeid en psychische binding geanalyseerd. Dit geldt in veel mindere mate voor informatie over de barrières entree, huisvesting, identiteit en financiën. Steeds zal in de hoofdstukken 3 en 4 worden aangegeven op hoeveel onderzoeken en op hoeveel betrokkenen de resultaten zijn gebaseerd.

1.6.2 Interviews

Voor de hoofdstukken over de gevolgen van seksuele uitbuiting voor de Nederlandse samenleving en over de verwachtingen over de ontwikkeling van seksuele uitbuiting in de nabije toekomst is een uiteenlopend aantal personen uit het werkveld geïnterviewd. De interviews zijn via een semi-gestructureerde

vragenlijst *face to face* of telefonisch afgenomen. Na afloop van de interviews is een interviewverslag geschreven dat ter controle en ter aanvulling aan de respondenten is voorgelegd.

De geïnterviewde personen zijn binnen het KLPD: vier Liaison Officers (Bulgarije, Zuidoost Europa, China en Nigeria), drie Korpsexperts Mensenhandel, een CIE-medewerker en twee medewerkers van het EMM. Daarnaast gaat het om de landelijk officier mensenhandel, drie wijkagenten (uit Amsterdam en Utrecht) en medewerkers van de Europol Dutch Desk, Europol AWF Phoenix, het BNRM, de belastingdienst, CoMensha, FairWork (voorheen: BlinN), het CCV, Scharlaken Koord, Koninklijke Horeca Nederland, Soa Aids Nederland en Human Rights Research & Consultancy. Ook zijn twee beleidsadviseurs van de gemeenten Utrecht en Alkmaar geïnterviewd. In het wetenschappelijke veld zijn twee hoogleraren criminologie van de universiteit Leiden en Utrecht geïnterviewd. Tot slot is een medewerker van Fier Fryslân geconsulteerd voor een vraag. De meningen van de geïnterviewde mensen representeren niet noodzakelijk het officiële beleid van de betreffende organisatie.

1.6.3 Deskresearch

Voor hoofdstuk 2 over de omvang van seksuele uitbuiting zijn de jaarverslagen van CoMensha geanalyseerd. Bovendien heeft een medewerker van CoMensha nog enkele aanvullende analyses gemaakt. Voor de hoofdstukken 3 en 4 is (semi-) wetenschappelijk literatuuronderzoek verricht om te kijken in hoeverre de onderzoeksresultaten van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken overeenkomen met de literatuur. In de hoofdstukken 5 en 6 is literatuur gebruikt om inzicht te kunnen verschaffen in de gevolgen van seksuele uitbuiting en om uitspraken te kunnen doen over de toekomstverwachtingen over seksuele uitbuiting.

Tot slot is een krantenscreening van Nederlandse kranten in LexisNexis verricht over 2011 en 2012. Er is gezocht op de trefwoorden: mensenhandel! OR mensensmokkel! OR prostitu! OR pooier!. Door de uitroeptekens worden ook toevoegingen als treffer geaccepteerd. Dus mensenhandel! levert ook een treffer op voor bijvoorbeeld mensenhandelaar. De krantenartikelen zijn voornamelijk gebruikt in hoofdstuk 5 over de maatschappelijke gevolgen van seksuele uitbuiting en in hoofdstuk 6 over verwachtingen over seksuele uitbuiting.

Voor dit introductiehoofdstuk zijn naast de hiervoor besproken vormen van deskresearch jurisprudentie en kamerstukken bestudeerd.

1.7 Leeswijzer

Het eerstvolgende hoofdstuk behandelt de omvang van seksuele uitbuiting op basis van het slachtofferregistratiesysteem van CoMensha. In hoofdstuk 3 volgt een beschrijving van de CSV's, de prostituees en andere betrokkenen die naar voren kwamen in de opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting die werden afgerond in 2007 tot en met 2010. In hoofdstuk 4 wordt het criminele bedrijfsproces beschreven zoals dat naar voren komt in de opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting die werden afgerond in 2007 tot en met 2010. Bovendien worden de resultaten in de hoofdstukken 3 en 4 vergeleken met die uit de CBA Mensenhandel 2007 om een uitspraak te kunnen doen over de ontwikkeling van seksuele uitbuiting in de afgelopen jaren. In hoofdstuk 5 worden de gevolgen van seksuele uitbuiting voor de Nederlandse samenleving besproken. In hoofdstuk 6 komen de verwachtingen over omvang, werkwijze en betrokkenen van seksuele uitbuiting aan de orde. In hoofdstuk 7 wordt afgesloten met de conclusie.

Bij het lezen van deze rapportage moet een aantal zaken goed in de gaten worden gehouden. Om te beginnen moet worden bedacht dat prostituees mannen (prostitués) en vrouwen (prostituees) kunnen zijn. Omdat verreweg de meesten vrouwen zijn, is er voor de leesbaarheid van deze rapportage voor gekozen om de vrouwelijke schrijfwijze te hanteren. Alleen wanneer uitspraken uitsluitend over mannen gaan, is voor de mannelijke variant gekozen. Verder moet de lezer bij het lezen van de hoofdstukken 3 en 4 van het volgende op de hoogte zijn. In de eerste plaats zijn de onderzoeksresultaten gebaseerd op geanalyseerde opsporingsonderzoeken en niet op rechterlijke uitspraken. Dit betekent dat de resultaten betrekking hebben op *door de politie aangemerkte* verdachten en slachtoffers en andere betrokkenen bij het delict mensenhandel. Voor zover in de hoofdstukken drie en vier een vergelijking wordt gemaakt met de CBA Mensenhandel 2007 moet worden bedacht dat dit slechts tot op zekere hoogte mogelijk is gebleken. Een groot verschil is dat de CBA uit 2007 zowel opsporingsonderzoeken over seksuele als over overige uitbuiting behandelde. Niet altijd is met zekerheid te zeggen welke uitspraken in deze CBA betrekking hebben op onderzoeken over seksuele uitbuiting. Voorts zijn de items in de CBA van 2007 niet, zoals in deze CBA, op het niveau van de individuele prostituees binnen de opsporingsonderzoeken onderzocht, maar op het niveau van de opsporingsonderzoeken. Dit is minder nauwkeurig omdat een item niet altijd van toepassing is op alle prostituees (of geen enkele prostituee) binnen een opsporingsonderzoek. Met andere woorden: de situatie van individuele prostituees binnen hetzelfde opsporingsonderzoek kan van elkaar verschillen. Dus wanneer een bepaald item in de CBA van 2007 in een bepaalde verhouding

binnen de opsporingsonderzoeken voorkomt, hoeft dit niet te betekenen dat dit item verhoudingsgewijs op evenveel individuele prostituees uit die opsporingsonderzoeken van toepassing is. De verhouding op persoonsniveau kan (veel) hoger of lager liggen dan de verhouding op onderzoeksniveau. Tot slot is een heel aantal onderwerpen dat in deze CBA 2011 over Seksuele uitbuiting wordt behandeld, niet of vanuit een andere invalshoek onderzocht in de CBA 2007 over Mensenhandel.

2

Omvang

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal hoe de omvang van seksuele uitbuiting zich in Nederland heeft ontwikkeld. Om uiteenlopende redenen is deze vraag lastig te beantwoorden. Dit heeft te maken met de praktijk dat mensenhandel zich in het verborgene afspeelt, slachtoffers zichzelf vaak niet als slachtoffer zien en/ of veelal geen aangifte willen of durven doen, er sprake is van een handhavingstekort in met name de niet-locatiegebonden en onvergunde prostitutie-sector, waardoor signalen worden gemist, signalen van mensenhandel niet altijd door betrokkenen worden herkend, gemeld en/ of geregistreerd, signalen niet altijd leiden tot een opsporingsonderzoek en een opsporingsonderzoek niet altijd tot een rechtszaak etc.

Verder spelen methodologische knelpunten een rol, zoals de verschillende definities die door betrokkenen worden gehanteerd en het niet of niet eenvoudig kunnen vinden van relevante casus over seksuele uitbuiting in de politie- en justitiesystemen (bijvoorbeeld BVO, BVH, HKS en OM-data) omdat voor mensenhandel geen onderscheid wordt gemaakt naar seksuele en overige uitbuiting. Kort gezegd, de registratie van de (ontwikkeling van de) omvang van seksuele uitbuiting betreft het bekende 'topje van de ijsberg' en kent methodologische problemen.

In Nederland is de non-gouvernementele organisatie, het Coördinatiecentrum Mensenhandel (CoMensha), de enige instantie die over een reeds lange periode een registratie bijhoudt over mensenhandel waarbij seksuele en overige uitbuiting van elkaar worden onderscheiden. De registratie van CoMensha betreft uitsluitend het aantal meldingen van (mogelijke) slachtoffers van mensenhandel. De ontwikkeling van de omvang van seksuele uitbuiting in Nederland kan in dit hoofdstuk dan ook alleen vanuit deze invalshoek worden besproken.

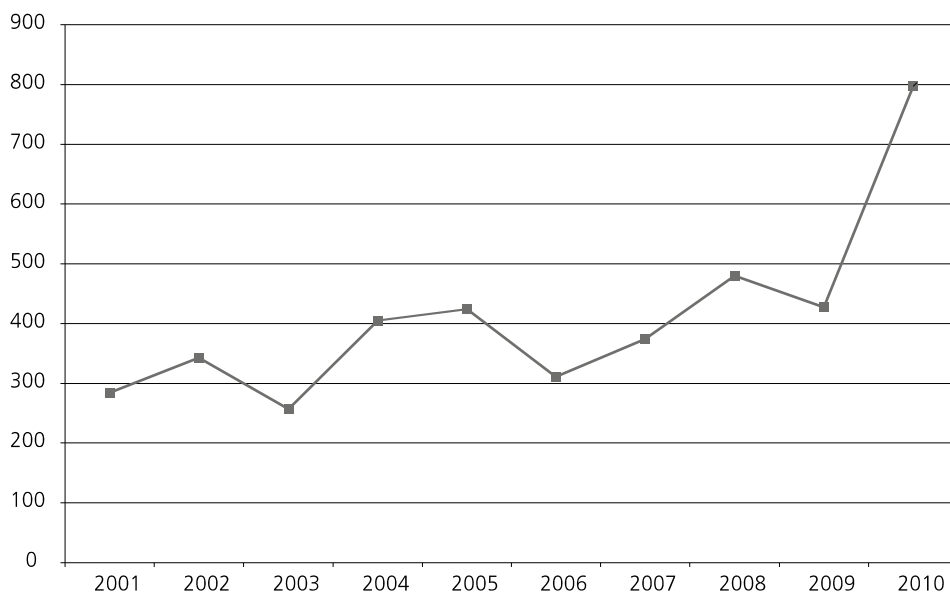
2.1 Slachtoffers seksuele uitbuiting

Grafiek 2.1 op de volgende pagina laat zien dat het aantal bij CoMensha aangemelde (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting, ondanks dalingen in de jaren 2003, 2006 en 2009, van 2001 tot en met 2010 over het geheel

genomen een stijgende lijn laat zien.⁴⁴ In 2001 werden 284 (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting bij CoMensha aangemeld en in 2010 797. In de gaten moet worden gehouden dat CoMensha over 'mogelijke' slachtoffers spreekt. In haar jaarverslag van 2010 zegt CoMensha (2011: p. 6) dat dit bewust wordt gedaan, omdat niet van alle aangemelde personen is vast te stellen of zij ook daadwerkelijk slachtoffer van mensenhandel zijn. Er vindt namelijk geen officiële toetsing plaats. Voorts is er een kans op dubbeltellingen, omdat hetzelfde slachtoffer door verschillende instanties aangemeld kan zijn.

Grafiek 2.1

Aantal bij CoMensha aangemelde (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting in de periode 2001 tot en met 2010

Bron: CoMensha

⁴⁴ Het betreft hier uitsluitend (mogelijke) slachtoffers die reeds tewerk zijn gesteld. CoMensha onderscheidt ook een categorie (mogelijke) slachtoffers van mensenhandel die nog niet is tewerkgesteld, maar daarvan is niet duidelijk welke personen (mogelijk) slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting. De daling in 2009 kan gedeeltelijk verklaard worden doordat het aantal aangemelde (mogelijke) Nigeriaanse slachtoffers in dat jaar fors minder was. Voor de dalingen in de jaren 2003, en 2006 heeft CoMensha geen verklaring.

Tot slot is van belang in de gaten te houden dat het uiteenlopende typen van slachtofferschap betreft: van (mogelijke) slachtoffers die zwaar zijn mishandeld en verkracht tot (mogelijke) slachtoffers waarbij misbruik is gemaakt van de kwetsbare positie van of overwicht op het (mogelijke) slachtoffer. In de laatste gevallen kan het bijvoorbeeld om slachtoffers gaan die illegaal in Nederland verblijven en geen andere kant opknnen, of om slachtoffers die schulden hebben bij de mensenhandelaren in verband met de reis naar Nederland, of waarvan de identiteitspapieren door de mensenhandelaren zijn afgenomen.

Vooral in 2010 is het aantal aangemelde (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting sterk gestegen. CoMensha schrijft deze stijging toe aan haar extra inspanning in 2010 om te zorgen dat de politiekorpsen zich aan de meldplicht houden (CoMensha: 2011, p. 8). In het voorwoord van het Jaarverslag 2010 van CoMensha wordt dan ook niet gezegd dat het aantal slachtoffers van mensenhandel toeneemt, maar dat de omvang van mensenhandel steeds duidelijker wordt en dat er steeds meer inzicht is in de verschillende vormen van mensenhandel.

Artikel 3.2.6 in hoofdstuk B9 van de Vreemdelingencirculaire 2000 verplicht de politie (waarmee ook de KMar en SIOD worden bedoeld) elke melding over een vermoedelijk slachtoffer van mensenhandel te melden aan CoMensha. Ook in de Aanwijzing Mensenhandel van het OM staat deze meldplicht. Anders dan CoMensha graag ziet, hebben andere organisaties geen meldplicht. Interessant in dit verband is dat Fier Frieslân, een gespecialiseerde landelijke opvangorganisatie voor slachtoffers van seksuele uitbuiting, in samenwerking met de politie het 'Protocol Delicten' heeft ontwikkeld. Hierin staat dat criminele activiteiten die een slachtoffer aan de hulpverlener meldt, door aangifte of via Meld Misdaad Anoniem (MMA) aan de politie worden doorgegeven. Hiermee wil de organisatie bereiken dat mensenhandelaren door stapeling van bewijs beter aangepakt kunnen worden. De directeur van Fier Frieslân is van mening dat een dergelijk protocol voor elke zorginstelling, hulpverlener en behandelaar moet gelden.⁴⁵

In de onderzoeksperiode van deze CBA - 2007 tot en met 2010 - liep het aandeel van de politie afkomstige aanmeldingen bij CoMensha op van 52% naar 69%. Naast de meldplichtigen (politie, KMar en de SIOD) zijn andere melders onder meer het netwerk van CoMensha (jaarlijks goed voor 10% tot 19% van de aanmeldingen), de maatschappelijke opvang/ vrouwenopvang, jeugdhulpverlening en advocatuur. Mede vanwege het brede palet aan melders,

⁴⁵ 'Betrek hulpverlener bij vangst loverboy'. Trouw. 29 december 2011.

dat niet alleen is beperkt tot opsporingsinstanties, wordt het registratiesysteem van CoMensha door Aromaa (2007: p. 13) als startpunt gezien om op internationaal niveau een beter monitoring systeem voor mensenhandel te ontwikkelen.

Wanneer de aanname wordt gemaakt dat CoMensha 7,3%⁴⁶ van het aantal (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting in Nederland in beeld heeft, dan waren er in 2010 feitelijk 10.917 (mogelijke) slachtoffers. Zoals hiervoor uiteengezet kan het om uiteenlopende type slachtoffers gaan.

De 10.917 (mogelijke) slachtoffers vormen maximaal 0,55% van het aantal door de International Labour Organization (ILO) wereldwijd geschatte slachtoffers van seksuele uitbuiting.⁴⁷ En zij zouden maximaal 7,8% van het aantal door de United Nations Office on Drugs and Crime (UNDOC) geschatte slachtoffers van seksuele uitbuiting in West- en Centraal-Europa zijn.⁴⁸ Er wordt over maximale percentages gesproken omdat Nederland bekend staat als een land met een van de betere registratiesystemen, waardoor in Nederland, vergeleken met andere landen, relatief veel (mogelijke) slachtoffers worden geregistreerd.

In Nederland circuleren zeer uiteenlopende schattingen van het percentage prostituees dat gedwongen in de prostitutie werkt. Percentages die eerder zijn genoemd zijn 8%, 30% tot 40% en 50% tot 90% (Heemskerck, 2010: p. 37, Van Hout: 2008, p. 14 en Van Wijk, 2011: p. 164). De hierboven geschatte 10.917 (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting betreffen 55% van het totale aantal geschatte prostituees dat in Nederland werkzaam is.⁴⁹

Alleen in het Jaarverslag 2010 heeft CoMensha (2011: p. 12) enkele kenmerken van de 797 aangemelde (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting nader gespecificeerd. In dat jaar was het overgrote deel (94%) van de (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting vrouw. De (mogelijke) slachtoffers werk(t)en,

⁴⁶ Voor de aanname van 7,3% is gekozen, omdat bij schattingen van verborgen criminaliteit in de Criminologie doorgaans wordt aangenomen dat de politie zicht heeft op 5% van de criminaliteit. In 2010 heeft de politie 69% van de slachtoffers aangemeld en andere instanties 31%. Tezamen zou dit dus 7,3% van het totaalbeeld opleveren.

⁴⁷ De ILO (2008, p. 1) schat dat er wereldwijd op elk moment 1,9 tot 2 miljoen slachtoffers van mensenhandel zijn. Volgens het artikel *The dark side of globalization* van Sini Ramo (17 maart 2011) vormt seksuele uitbuiting 79 procent van alle mensenhandel. Zie: <http://thebeaveronline.co.uk/2011/03/17/the-dark-side-of-globalisation/>. Volgens de rapportage *Trafficking in persons to Europe for sexual exploitation* van de UNODC uit 2010 vormt seksuele uitbuiting in West en Centraal Europa 84% van alle mensenhandel.

⁴⁸ Volgens de rapportage *Trafficking in persons to Europe for sexual exploitation* van de UNODC uit 2010 zijn er in West- en Centraal Europa 140.000 slachtoffers van seksuele uitbuiting.

⁴⁹ Op de website van SOA AIDS Nederland staat dat volgens de meest recente schatting 20.000 prostituees in Nederland werken. <http://www.prostitutie.nl/index.php?id=174#c250>.

voor zover bij CoMensha bekend⁵⁰, voornamelijk in particuliere woningen (31%), de raamprostitutie (28%), bordelen/ clubs (18%) en de escort (13%). De mannen werk(t)en voor het overgrote deel (88%) ongeveer even vaak binnen de escort als in particuliere huizen. In deze prostitutiebranches was hun aandeel respectievelijk 32% en 13%.

Ongeveer 7 op de 10 (mogelijke) slachtoffers bevinden zich in de leeftijds-categorie 18 tot en met 30 jaar.⁵¹ Voor de groepen minderjarige (mogelijke) slachtoffers en (mogelijke) slachtoffers van 31 jaar en ouder geldt beide dat 1,5 op de 10 (mogelijke) slachtoffers zich hierin bevinden. De grootste groepen (mogelijke) slachtoffers hebben de West-Europese (38%), Afrikaanse (32%) en Oost-Europese (22%) nationaliteit. De West-Europese slachtoffers komen vrijwel allemaal uit Nederland. Tabel 2.1 laat zien welke nationaliteiten de meeste (mogelijke) slachtoffers (82%) hebben. De grootste groepen zijn de (mogelijke) slachtoffers met de Nederlandse en de Nigeriaanse nationaliteit.

Tabel 2.1

Nationaliteit (mogelijke) slachtoffers seksuele uitbuiting in 2010 met N > 10		
Nationaliteit	X	%
Nederlandse	291	36
Nigeriaanse	122	15
Roemeense	55	7
Hongaarse	51	6
Bulgaarse	44	5
Sierraleoonse	34	4
Guinese	18	2
Ghanese	17	2
Braziliaanse	14	2
Marokkaanse	12	1
Ugandese	12	1
Chinese	11	1
Totaal	681	82

⁵⁰ Van slechts ongeveer een derde van de (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting is bekend in welke prostitutiebranche zij werkzaam zijn (geweest).

⁵¹ De groep 18 tot en met 23-jarigen is 43%.

Een respondent van CoMensha vertelde dat het geschetste beeld uit 2010 niet sterk afwijkt van eerdere jaren. Een uitzondering hierop is de toename van (mogelijke) slachtoffers die vanuit een particuliere woning moeten werken, die CoMensha de laatste jaren ziet. Wat voor deze ontwikkeling de verklaring is, zal nader moeten worden onderzocht. Een verklaring kan zijn dat mensenhandelaren hun slachtoffers in het illegale circuit laten werken om de pakkans door politie en/ of belastingdienst te verkleinen. De (veelal onvergunde) thuisprostitutiesector wordt minder intensief gecontroleerd. Andere verklaringen kunnen zijn dat, los van de pakkans, de prostituees behoefte hebben aan werken in de anonimiteit (Daalder: 2007, p. 65), of dat mensenhandelaren merken dat naar deze vorm van prostitutie meer vraag is.

2.2 Conclusie

Door praktische en methodologische knelpunten is het lastig om een betrouwbare schatting van de (ontwikkeling van de) omvang van seksuele uitbuiting te geven. Bij CoMensha is het jaarlijkse aantal aangemelde (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting over het geheel genomen toegenomen van 284 in 2001 tot en met 797 in 2010. Dit betekent volgens CoMensha niet dat het aantal (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting is toegenomen, maar dat in de afgelopen jaren beter inzicht is ontstaan in het aantal slachtoffers van seksuele uitbuiting. Het betreft uiteenlopende gradaties van slachtofferschap: van (mogelijke) slachtoffers die zwaar zijn mishandeld en verkracht tot (mogelijke) slachtoffers waarbij door de mensenhandelaren misbruik is gemaakt van de kwetsbare positie van of overwicht op het (mogelijke) slachtoffer.

Bij de aanname dat CoMensha zicht heeft op 7,3% van het daadwerkelijke aantal (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting in Nederland, dan waren er in 2010 feitelijk 10.917 (mogelijke) slachtoffers. Dit zou maximaal 0,55% van het aantal door de International Labour Organization (ILO) wereldwijd geschatte slachtoffers van seksuele uitbuiting zijn. En het zou maximaal 7,8% van het aantal door de United Nations Office on Drugs and Crime (UNDOC) geschatte slachtoffers van seksuele uitbuiting in West- en Centraal-Europa zijn. Bovendien zou het betekenen dat 55% van het geschatte aantal in Nederland werkzame prostituees (mogelijk) slachtoffer is van seksuele uitbuiting. Dit resultaat ligt ongeveer in het midden van de uiteenlopende schattingen over slachtofferschap van seksuele uitbuiting die in Nederland circuleren.

Door de jaren heen bevindt een ruime meerderheid van de (mogelijke) slachtoffers zich in de leeftijdscategorie 18 tot en met 30 jaar en is de overgrote meerderheid vrouw. De grootste groepen (mogelijke) slachtoffers zijn de personen met de Nederlandse en Nigeriaanse nationaliteit en een meerderheid van de (mogelijk) slachtoffers werkt in particuliere huizen of in de raamprostitutie. CoMensha constateert dat aangemelde (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting in de afgelopen jaren steeds vaker in particuliere huizen werk(t)en.

3

Betrokkenen en Criminele samenwerkingsverbanden

Dit hoofdstuk gaat in op de betrokkenen en criminele samenwerkingsverbanden (CSV's) bij seksuele uitbuiting. In de eerste paragraaf wordt kort ingegaan op het aantal verdachten, slachtoffers en andere betrokkenen, de prostitutiebranches waarin zij actief zijn en in hoeverre het om pooiers, faciliteerders en prostituees gaat. Vervolgens wordt ingegaan op de kenmerken van de pooiers, bewuste faciliteerders en prostituees, de taken die zij verrichten binnen het mensenhandelproces en in hoeverre zij zijn aangehouden, verklaringen hebben afgelegd, onder druk zijn gezet voorafgaande aan of tijdens het afleggen van verklaringen en antecedenten hebben. Benadrukt wordt dat de begrippen pooier, bewuste faciliteerder en prostituee geen juridische terminologie is. Een ieder die zich schuldig maakt aan artikel 273f WvSr is een *mensenhandelaar*, ongeacht of het in de termen van deze CBA Seksuele uitbuiting 2011 om een pooier, (bewuste) faciliteerder of prostituee gaat.

In de tweede paragraaf worden de criminele samenwerkingsverbanden besproken voor zover deze binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken voorkomen. In de eerste plaats wordt aandacht besteed aan de omvang van de CSV's en de duur van hun activiteiten. Daarna wordt achtereenvolgens ingegaan op de samenstelling, structuur en actieradius van uitbuitingsactiviteiten van de CSV's. Tot slot komt aan de orde in hoeverre de CSV's zich afschermen van opsporingsactiviteiten en in hoeverre zij contra-activiteiten verrichten om de opsporing te frustreren.

Het hoofdstuk wordt afgesloten met een vergelijking met de onderzoeksresultaten uit de CBA Mensenhandel 2007 en een conclusie.

3.1 Betrokkenen bij seksuele uitbuiting

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken over seksuele uitbuiting komen 149 verdachten (V), 252 slachtoffers (S) en 178 andere betrokkenen (B) voor. De meerderheid is *voornamelijk* actief in de raamprostitutie, gevolgd door de escort (niet zijnde hotelesescort), hotelprostitutie, clubs/ privéhuizen en de Chinese beautybranche (tabel 3.1).⁵²

⁵² In de begrippenlijst vooraan in deze rapportage wordt uitgelegd wat onder deze prostitutiebranches wordt verstaan.

Tabel 3.1

Aantal en percentage verdachten, slachtoffers en andere betrokkenen naar prostitutie- branche waarin zij <i>voornamelijk</i> zijn tewerkgesteld/actief zijn						
Branche	N V	% V	N S	% S	N B	% B
Raamprostitutie	84	56	151	60	178	62
Escort	36	24	53	21	23	13
Hotelprostitutie	15	10	22	9	23	13
Club/ Privéhuus	11	7	19	8	14	8
Chinese BB	3	2	7	3	7	4
Totaal	149	100	252	100	178	100

De prostitutiebranches waarbinnen de slachtoffers van seksuele uitbuiting binnen de opsporingsonderzoeken werden tewerkgesteld zijn in verhouding anders dan de prostitutiebranches waarin de door CoMensha geregistreerde slachtoffers werden tewerkgesteld (zie paragraaf 2.1). Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken werkten de meeste slachtoffers van seksuele uitbuiting (60%) *voornamelijk* binnen de raamprostitutie. Een kleinere groep (21%) werkte *voornamelijk* in de escort (niet zijnde hotelescort). Daarnaast werkte 17% van de slachtoffers naast voornamelijk in één van de in tabel 3.1 genoemde prostitutiebranches *mede* in de escort en/ of de hotelescort. In totaal heeft dus 38% van de slachtoffers in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken voornamelijk of mede in de (hotel)escort gewerkt. In de registratie van CoMensha werden relatief veel minder slachtoffers in de raamprostitutie (28%) en (hotel)escort (13%) uitgebuit.

Volgens de registratie van CoMensha werkte 31% van de slachtoffers van seksuele uitbuiting in particuliere woningen. Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken komt dit relatief veel minder vaak (13%) voor. Omdat deze slachtoffers voornamelijk in andere prostitutiebranches tewerk werden gesteld, is prostitutie binnen particuliere woningen geen aparte categorie in deze CBA.

In de registratie van CoMensha en de geanalyseerde opsporingsonderzoeken komt het bijna even vaak voor dat slachtoffers van seksuele uitbuiting in clubs/privéhuizen worden tewerkgesteld. In de registratie van CoMensha betreft dit 18% van de slachtoffers en binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken wordt 8% van de slachtoffers voornamelijk en 8% van de slachtoffers mede binnen clubs/privéhuizen tewerkgesteld.

De slachtoffers zijn, gezien de aard van het onderwerp 'seksuele uitbuiting', allen prostituee (tabel 3.2) en het overgrote deel is vrouw (93%). De verdachten

zijn in meerderheid pooier, voor een substantieel deel faciliteerder en voor een klein deel prostituee en zijn voornamelijk man (80%).⁵³ De andere betrokkenen zijn in verreweg de meeste gevallen faciliteerder en voor een klein deel prostituee of pooier en evenals de verdachten voornamelijk man (76%). Wanneer naar de legale beroepen van verdachten en andere betrokkenen wordt gekeken, valt voor zover deze bekend zijn op, dat verdachten (57%) relatief veel vaker geen legaal beroep hebben dan andere betrokkenen (29%). Opvallend is dat een advocaat en juridisch dienstverlener die bewust bij het mensenhandelproces betrokken lijken te zijn niet als verdachten zijn benoemd. Zes taxichauffeurs die bewust bij het mensenhandelproces betrokken lijken te zijn, zijn even vaak wel als niet als verdachte aangemerkt. Verder zijn de dertien personen die bewust bij het mensenhandelproces betrokken lijken te zijn en werkzaam zijn bij bedrijven als seksinrichtingen, escortwebsites en cafés, waarbinnen of via welke prostituees tewerk worden gesteld vaker niet dan wel als verdachte aangemerkt.

Tabel 3.2

Rollen verdachten, slachtoffers en andere betrokkenen uitgedrukt in aantallen en percentages			
Type	Rol	N	%
Verdachte	Pooier	83	56
	Faciliteerder	54	37
	Prostituee	11	7
	Totaal	148	100
Slachtoffer	Prostituee	252	100
	Totaal	252	100
Betrokkene	Faciliteerder	147	83
	Prostituee	16	9
	Pooier	15	8
	Totaal	178	100

In totaal zijn er binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken 98 pooiers (tabel 3.3). Daarnaast zijn er 201 faciliteerders, waarvan 124 personen (62%) de pooiers bewust faciliteren.⁵⁴ En tot slot zijn er 279 prostituees. Van hen zijn

⁵³ In de begrippenlijst vooraan in deze rapportage wordt uitgelegd wat onder pooiers, prostituees en faciliteerders wordt verstaan.

⁵⁴ Naast de 124 bewuste faciliteerders zijn er 54 onbewuste faciliteerders en 23 faciliteerders waarvan onbekend is of zij bewust of onbewust faciliteren. De onbewuste faciliteerders zijn voornamelijk prostitutiebedrijven, vervoersbedrijven en woningverhuurders.

53 prostituees (19%) de partner van een pooier. Van de prostituees die als slachtoffer zijn te kwalificeren is een veel kleiner deel (ongeveer eenzesde) de partner van een pooier dan van de prostituees die als verdachte (driekwart) en als andere betrokkene (eenderde) zijn te kwalificeren. Onder de 53 prostituees die de partner van een pooier zijn, bevinden zich maar liefst vijftien keer zoveel verdachten als onder de prostituees die geen partner van een pooier zijn.

Tabel 3.3

Aantal en percentage pooiers (PO), prostituees (PR) en bewuste faciliteerders (BF) naar prostitutiebranche						
Branche	N PO	% PO	N PR	% PR	N BF	% BF
Raamprostitutie	63	64	171	61	77	62
Escort	14	14	56	20	18	15
Hotelprostitutie	10	10	24	9	19	15
Club/ Privéhuis	9	9	21	8	8	7
Chinese BB	2	2	7	3	2	2
Totaal	98	100	279	100	124	100

3.1.1 Pooiers

Kenmerken

Van de 98 pooiers in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn verreweg de meesten man (88%). Dit neemt niet weg dat binnen acht onderzoeken twaalf vrouwelijke pooiers voorkomen. Deze vrouwen zijn vrijwel altijd de partner of zus van een (andere) pooier of faciliteerder. Voor zover bekend werken twee van de twaalf vrouwelijke pooiers zelf ook als prostituee en zijn twee anderen ex-prostitutuee. Verder was een meerderheid van de pooiers (56%) bij de start van het opsporingsonderzoek 24 tot en met 35 jaar (tabel 3.4) en was hun gemiddelde leeftijd 34 jaar.

Tabel 3.4

Leeftijd pooiers start onderzoek	
Leeftijd	%
15 jaar en jonger	-
16 – 17 jaar	-
18 – 19 jaar	-
20 – 21 jaar	2
22 – 23 jaar	6
24 – 25 jaar	13
26 – 30 jaar	18
31 – 35 jaar	25
36 – 40 jaar	11
41 – 50 jaar	21
51 jaar en ouder	4
Totaal	100

N = 95

Meer dan driekwart van de pooiers is in Hongarije, Roemenië of Nederland geboren (tabel 3.5) en heeft de Hongaarse, Nederlandse of Roemeense nationaliteit (tabel 3.6). De meeste pooiers zijn actief in de raamprostitutie en geboren in C-Europa (36%) en ZZO-Europa (20%). Daarna komen de pooiers die in de escort actief zijn en zijn geboren in ZZO-Europa (11%). De nationaliteit van de pooiers komt niet altijd overeen met hun geboorteland. De Nederlandse, Albanese, Turkse en Tsjechische nationaliteit komen relatief iets vaker voor dan de bijbehorende geboortelanden. Van vijftien pooiers is bekend dat zij Roma zijn en van één pooier binnen de Chinese beautybranche is bekend dat hij Kantonees is. Van de overige pooiers is onbekend of zij tot een bepaalde etnische groepering behoren.

Tabel 3.5

Geboorteland pooiers		
Regio	Geboorteland	%
Zuid- en Zuidoost-Europa	Roemenië	24
	(Voormalig) Joegoslavië ⁵⁵	4
	Albanië	3
	Bulgarije	3
	Moldavië	-
	Subtotaal	34
Centaal-Europa	Hongarije	34
	Tsjechië	3
	Slowakije	2
	Subtotaal	39
Noord- en Oost-Europa	Rusland	1
	Subtotaal	1
Overig	Nederland	19
	Australië	1
	Hong Kong	1
	India	1
	Marokko	1
	Suriname	1
	Thailand	1
	Turkije	1
	Subtotaal	26
	Totaal	100

N ZZO-Europa = 33, N C-Europa = 38, N NO-Europa = 1, N Overig = 26

⁵⁵ Joegoslavië en Macedonië.

Tabel 3.6

Nationaliteit pooiers		
Regio	Nationaliteit	%
Zuid- en Zuidoost-Europa	Roemeense	19
	Albanese	5
	Bulgaarse	3
	Subtotaal	27
Centaal-Europa	Hongaarse	34
	Tsjechische	6
	Slowakije	-
	Subtotaal	40
Noord- en Oost-Europa	-	-
	Subtotaal	-
Overig	Nederlandse	23
	Turkse	4
	Chinese	1
	Marokkaanse	1
	Surinaamse	1
	Thaise	1
	Subtotaal	31
	Totaal	100

N ZZO-Europa = 33, N C-Europa = 38, N NO-Europa = 1, N Overig = 26

Dat er nauwelijks Bulgaarse pooiers (en ook bewuste faciliteerders en prostituees) in deze CBA voorkomen is opvallend. Vooral omdat er in de periode 2007 - 2008 een proeftuin Mensenhandel in Groningen/ Leeuwarden heeft gedraaid die op Bulgaren was gericht. Voor deze CBA is slechts één groot opsporingsonderzoek naar Bulgaren uit Groningen geanalyseerd. Uit de *Rapportage proeftuin Mensenhandel Bulgarije* van Leferink (2009: p. 7) volgt dat er binnen de proeftuin acht politiedossiers zijn opgemaakt naar Bulgaarse mensenhandelaren, waarvan twee grote in Groningen en twee grote in Friesland. In totaal kwamen binnen deze dossiers 23 verdachten voor. Het is onduidelijk in hoeverre dit volgens de definitie van deze CBA pooiers en bewuste faciliteerders zijn. Wanneer dit allemaal pooiers zijn dan zou ongeveer 20% van de pooiers van Bulgaarse afkomst zijn geweest. Wanneer 12 van deze personen pooier zijn dan zou ongeveer 11% van de pooiers van Bulgaarse afkomst zijn geweest.

Verder zouden er in deze CBA Turkse en Nigeriaanse pooiers (en ook bewuste faciliteerders en Nigeriaanse prostituees) zijn voorgekomen als twee grote CSV's (verdachtencombinaties 9 en 13) uit de CBA Mensenhandel 2007, die gezien het moment van afronding in deze CBA thuishoorden, in deze CBA waren behandeld en niet in de vorige.

Taken binnen mensenhandelproces

Verreweg de meeste pooiers (93%) verrichten zelf één of meerdere taken binnen de verschillende barrières van het mensenhandelproces (zie hoofdstuk 4). Ongeveer de helft van deze pooiers (53%) voert minimaal 3 taken uit.

De meeste pooiers (30% tot 59%) houden zich zelf bezig met:

- Innen van verdiensten van prostituees;
- Toezichhouden op prostituees;
- Vanuit of naar Nederland vervoeren of begeleiden van prostituees;
- Rekruteren van prostituees.

Verder verricht een deel van de pooiers (16% tot 22%) taken als:

- Van en naar de werkplek vervoeren van prostituees;
- Intimideren van prostituees
- Onderdak verschaffen aan prostituees.

Een klein deel van de pooiers (6% tot 10%) is actief in het:

- Money transfers verrichten/ geld koerieren;
- Klanten werven voor prostituees;
- Afhalen en opvangen nieuwe prostituees bij aankomst in Nederland;
- Verzorgen van de eerste werkplek voor nieuwe prostituees

Sommige pooiers (7%) fungeren als tussenpersoon voor andere pooiers richting faciliteerders. Slechts enkele pooiers houden zich bezig met het bedenken van witwasconstructies, het fotograferen van prostituees voor prostitutiewebsites en het helpen van prostituees bij het in orde brengen van de formaliteiten om in Nederland te kunnen verblijven of werken.

Aanhoudingen, verklaringen en eerdere veroordelingen

88% van de verdachte pooiers is aangehouden en 5% van de verdachte pooiers zou ten tijde van het analyseren van de opsporingsonderzoeken waarschijnlijk nog aangehouden gaan worden. De meerderheid van de pooiers heeft een verdachteverhoor afgelegd (tabel 3.7). Voor zover hierover iets bekend is, is

geen enkele pooier die een verklaring heeft afgelegd onder druk gezet door andere leden van de mensenhandelgroepering.

Tabel 3.7

Verklaring pooiers	
Verklaring	%
Verdachteverhoor	60
Geen verklaring	39
Getuigeverklaring	1
Totaal	100

N = 98

Van de helft (*N*=49) van de pooiers is binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken bekend of zij eerder voor bepaalde type delicten zijn veroordeeld.⁵⁶ Dit is het geval voor 45% van de pooiers. Binnen deze groep is de overgrote meerderheid (90%) in het verleden voor één of twee type delicten veroordeeld. Een uitzondering is een pooier uit onderzoek 36 die voor maar liefst vijf type delicten is veroordeeld. In zijn jeugd was dit voor een zedendelict, zowel in zijn jeugd als in zijn volwassen leven voor vermogenscriminaliteit, afpersing en zwaar geweld en alleen in zijn volwassen leven voor fraude. Wanneer alle veroordeelde pooiers in ogenschouw worden genomen zijn zij in hun jeugd en/ of volwassen leven voornamelijk veroordeeld voor vermogenscriminaliteit (25%), zware geweldpleging (21%), oplichting (13%), drugshandel (10%), identiteitsfraude (8%), mensenhandel (7%) en/ of zedendelicten (5%).

3.1.2 Bewuste faciliteerders

Kenmerken

Evenals de pooiers zijn de 124 bewuste faciliteerders in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken vrijwel altijd mannen (91%). Desalniettemin komen binnen tien onderzoeken elf vrouwelijke bewuste faciliteerders voor. Van drie personen is onbekend wat hun relatie is tot de mannelijke pooiers en/ of bewuste faciliteerders. Van de overige acht vrouwelijke bewuste faciliteerders hebben drie personen alleen een zakelijke relatie met de mannelijke pooier(s), zijn vier personen de (ex-)partner of zus van een pooier of bewuste faciliteerder

⁵⁶ Onderzocht is of de pooiers eerder zijn veroordeeld voor mensenhandel, mensensmokkel, afpersing, drugshandel, wapenhandel, witwassen, oplichting, identiteitsfraude, zedendelicten, levensdelicten, vermogenscriminaliteit en zware geweldpleging.

en is één persoon de jeugd vriendin van de pooier. Voor zover bekend zijn vier van de acht vrouwelijke bewuste faciliteerders ex-prostitutuee.

Een meerderheid van de bewuste faciliteerders (57%) bevond zich bij de start van het opsporingsonderzoek in de leeftijdscategorie van 26 tot en met 40 jaar (tabel 3.8) en de gemiddelde leeftijd van de bewuste faciliteerders was met 35 jaar vrijwel gelijk aan de gemiddelde leeftijd van de pooiers.

Tabel 3.8

Leeftijd bewuste faciliteerders start onderzoek	
Leeftijd	%
15 jaar en jonger	-
16 – 17 jaar	1
18 – 19 jaar	2
20 – 21 jaar	4
22 – 23 jaar	7
24 – 25 jaar	3
26 – 30 jaar	17
31 – 35 jaar	25
36 – 40 jaar	15
41 – 50 jaar	17
51 jaar en ouder	9
Totaal	100

N = 93

De bewuste faciliteerders zijn overwegend (67%) in Nederland, Hongarije en Roemenië geboren (tabel 3.9). (Veel) kleinere groepen zijn in landen als (voormalig) Joegoslavië, Tsjechië en Marokko geboren. De meeste bewuste faciliteerders zijn actief in de raamprostitutie en geboren in ZZO-Europa (23%), C-Europa (21%) en Nederland (9%). Daarna komen de bewuste faciliteerders die in de hotelprostitutie actief zijn en zijn geboren in Nederland (9%).

De bewuste faciliteerders hebben, overeenkomstig de meest voorkomende geboortelanden, meestal (75%) de Nederlandse, Hongaarse en Roemeense nationaliteit (tabel 3.10). Toch komen, net als bij de pooiers, geboorteland en nationaliteit van de bewuste faciliteerders niet altijd overeen. De Nederlandse en Hongaarse nationaliteit komen relatief iets vaker voor dan de bijbehorende geboortelanden. Van 30 bewuste faciliteerders is bekend of zij tot een bepaalde etnische groepering behoren. 27% van deze bewuste faciliteerders blijkt Roma te zijn.

Net als bij de pooiers ligt het percentage Bulgaarse bewuste faciliteerders feitelijk hoger doordat binnen het databestand meerdere opsporingsonderzoeken ontbreken naar Bulgaarse mensenhandelaren. Wanneer van de 23 verdachten uit de Groningse/ Leeuwardense proeftuin Mensenhandel 11 bewuste faciliteerder zouden zijn geweest, dan zou ongeveer 8% van de bewuste faciliteerders van Bulgaarse afkomst zijn.

Tabel 3.9

Geboorteland bewuste faciliteerders		
Regio	Geboorteland	%
Zuid- en Zuidoost-Europa	Roemenië	18
	(Voormalig) Joegoslavië ⁵⁷	7
	Bulgarije	3
	Albanië	1
	Moldavië	1
	Subtotaal	30
Centaal-Europa	Hongarije	19
	Tsjechië	5
	Slowakije	1
	Subtotaal	25
Noord- en Oost-Europa	-	-
	Subtotaal	-
Overig	Nederland	30
	Marokko	5
	België	3
	Suriname	2
	Turkije	2
	Algerije	1
	Chili	1
	Hong Kong	1
	Libanon	1
	Subtotaal	46
	Totaal	100

N ZZO-Europa = 30, N C-Europa = 25, N NO-Europa = 0, N Overig = 47.

⁵⁷ Joegoslavië, Macedonië, Servië-Montenegro, Kroatië.

Tabel 3.10

Nationaliteit bewuste faciliteerders		
Regio	Nationaliteit	%
Zuid- en Zuidoost-Europa	Roemeense	16
	Bulgaarse	3
	Joegoslavische	2
	Macedoonse	2
	Albanese	1
	Kroatische	1
	Subtotaal	25
Centaal-Europa	Hongaarse	23
	Tsjechische	5
	Poolse	1
	Subtotaal	29
Noord- en Oost-Europa	-	-
	Subtotaal	-
Overig	Nederlandse	36
	Marokkaanse	5
	Belgische	2
	Turkse	2
	Franse	1
	Subtotaal	46
	Totaal	100

N ZZO-Europa = 25, N C-Europa = 29, N NO-Europa = 0, N Overig = 46.

Taken binnen mensenhandelproces

De meerderheid van de bewuste faciliteerders (53%) voert slechts één taak uit voor de pooiers. Dit is opvallend omdat een meerderheid van de pooiers zelf minimaal drie taken uitvoert om het mensenhandelproces te volbrengen. Dit geeft aan dat de pooiers binnen dit proces veel zelf doen. De grootste groepen bewuste faciliteerders (10% tot 21%) verrichten de volgende taken:

- Van en naar de werkplek vervoeren van prostituees;
- Vanuit of naar Nederland vervoeren of begeleiden van prostituees;
- Rekruteren van prostituees;
- Toezichthouden op prostituees.

Ook komt het voor dat bewuste faciliteerders (6% tot 8%) betrokken zijn bij het:

- Onderdak verschaffen aan prostituees;
- in orde brengen van formaliteiten zodat prostituees in Nederland kunnen verblijven of werken;
- Money transfers verrichten/ geld koerieren;
- Innen van verdiensten van prostituees;
- Intimideren van prostituees
- Boodschappen doen/ klusjes doen voor prostituees.

Sommige faciliteerders fungeren als tussenpersoon voor de pooiers naar andere faciliteerders. Enkele keren bleken bewuste faciliteerders een juridisch dienstverlener, boekhouder/ administrateur, leverancier van (valse) identiteits-/ reisdocumenten te zijn of prostituees te fotograferen voor prostitutiewebsites.

De bewuste faciliteerders verrichten veel minder verschillende soorten taken dan de pooiers. Zo werven zij geen klanten voor de prostituees, halen zij hen niet af en vangen zij hen niet op bij aankomst in Nederland en faciliteren zij hen niet bij het verkrijgen van een werkplek. Wanneer bepaalde taken binnen het mensenhandelproces zowel door bewuste faciliteerders als door pooiers worden verricht, blijken vrijwel altijd relatief (veel) meer pooiers deze taken te verrichten. Een taak die relatief vaker door bewuste faciliteerders dan door pooiers wordt uitgevoerd is het in orde brengen van de formaliteiten voor prostituees om in Nederland te kunnen verblijven of werken. De enige taken die wel door bewuste faciliteerders en niet door pooiers worden uitgevoerd zijn juridische dienstverlening, de (professionele) boekhouding/ administratie, het verlenen van (valse) identiteits-/ reisdocumenten of het boodschappen doen voor de prostituees.

Aanhoudingen, verklaringen en eerdere veroordelingen

74% van de verdachte bewuste faciliteerders is aangehouden en 2% van de verdachte bewuste faciliteerders zou ten tijde van het analyseren van het opsporingsonderzoek waarschijnlijk nog aangehouden gaan worden. Iets minder dan de helft van de bewuste faciliteerders heeft een verklaring afgelegd (tabel 3.11).

Tabel 3.11

Verklaring bewuste faciliteerders	
Verklaring	%
Geen verklaring	53
Verdachteverhoor	32
Getuigeverklaring	15
Totaal	100

N = 124

Voor zover hierover iets bekend is (*N* = 49), is 6% van de bewuste faciliteerders dat een of meerdere verklaringen heeft afgelegd tijdens het afleggen hiervan onder druk gezet door (mede)verdachten. Het ging om drie personen die respectievelijk werden bedreigd/ geïntimideerd, gewelddadig bejegend en gemanipuleerd. Een voorbeeld is onderzoek 2 waarin een zaakwaarnemer van een van de pooiers die op dat moment is gearresteerd een zwijggebaar maakt naar de vrouw van deze pooier op het moment dat zij wordt opgepakt en in een buitenlandse taal "Mond dicht" zegt. Daarnaast bestaat het vermoeden dat de vrouw van de pooier ook niet durft te verklaren, omdat haar kind door de moeder van de pooier wordt opgevoed waardoor er een afhankelijkheidsrelatie is met de familie. Een soortgelijke reden is te zien bij een bewust faciliteerder uit onderzoek 3. Deze vrouw zegt: "Ik kom uit een kleine gemeenschap uit Hongarije. Iedereen kent elkaar en mijn moeder en kinderen wonen er ook". Zij wordt gemanipuleerd omdat zij weet wat de consequenties zullen zijn als zij openlijk belastend over de verdachten verklaart.

Van iets meer dan eenderde (*N* = 44) van de bewuste faciliteerders is bekend of zij eerder zijn veroordeeld voor bepaalde type delicten.⁵⁸ Dit is het geval voor 30% van de bewuste faciliteerders. De meesten zijn in het verleden voor één type delict veroordeeld en niemand voor meer dan drie. De bewuste faciliteerders zijn voornamelijk veroordeeld voor zware geweldpleging (18%), vermogenscriminaliteit (13%), zedendelicten (10%), mensenhandel (7%), drugshandel (6%) en/ of oplichting (6%). Opvallend is dat de bewuste faciliteerders relatief vaker dan pooiers voor zedendelicten zijn veroordeeld.

⁵⁸ Onderzocht is of de bewuste faciliteerders eerder zijn veroordeeld voor mensenhandel, mensensmokkel, afpersing, drugshandel, wapenhandel, witwassen, oplichting, identiteitsfraude, zedendelicten, levensdelicten, vermogenscriminaliteit en zware geweldpleging.

3.1.3 Prostituees

Kenmerken

Van de 279 prostituees in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn verreweg de meesten vrouw (92%) en bij de start van het opsporingsonderzoek bevonden verreweg de meeste prostituees (88%) zich in de leeftijdscategorie van 18 tot en met 30 jaar (tabel 3.12). Een kleine meerderheid (53%) was op dat moment 18 tot en met 23 jaar en de gemiddelde leeftijd van de prostituees was 24 jaar. De prostituees waren daarmee bij de start van het onderzoek gemiddeld 10 tot 11 jaar jonger dan de pooiers en faciliteerders. Op deze leeftijden zorgt dit automatisch voor een natuurlijk overwicht van pooiers en bewuste faciliteerders op prostituees. Tenminste elf prostituees (4%) waren minderjarig toen zij voor het eerst werden tewerkgesteld door de CSV's. In 7 van de 37 opsporingsonderzoeken kwamen één of twee minderjarige prostituees voor.

Tabel 3.12

Leeftijd prostituees start onderzoek	
Leeftijd	%
15 jaar en jonger	-
16 – 17 jaar	2
18 – 19 jaar	15
20 – 21 jaar	20
22 – 23 jaar	18
24 – 25 jaar	12
26 – 30 jaar	23
31 – 35 jaar	6
36 – 40 jaar	2
41 – 50 jaar	1
51 jaar en ouder	1
Totaal	100

N = 274

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is ongeveer tweederde van de prostituees in Hongarije of Roemenië geboren en heeft vrijwel altijd de nationaliteit van het geboorteland (tabellen 3.13 en 3.14). Met name onder de Hongaarse prostituees bevindt zich een aantal prostituees dat niet als slachtoffer, maar als betrokkene of verdachte is aangemerkt. Wanneer alleen de prostituees

die als slachtoffer zijn aangemerkt in de analyse waren betrokken, zouden de verhoudingen tussen de prostituees uit ZZO-Europa (41%) en C-Europa (44%) dichter bij elkaar hebben gelegen. De grootste slachtoffergroepen onder de prostituees zijn de raamprostituees die in C-Europa (35%) en ZZO-Europa (21%) zijn geboren en de escortprostituees die in ZZO-Europa (16%) zijn geboren. Kleinere groepen prostituees zijn in Slowakije of Bulgarije geboren. De Tsjechische nationaliteit komt relatief iets vaker voor dan het geboorteland Tsjechië. Deze prostituees komen uit Slowakije. Van ruim een vijfde van de prostituees is bekend of zij tot een bepaalde etnische groepering behoren. 39% van deze prostituees blijkt Roma te zijn. De prostituees lijken hiermee relatief minder vaak dan de pooiers en relatief vaker dan de bewuste faciliteerders Roma te zijn.⁵⁹

Hiervoor is al gezegd dat binnen het databestand een of meerdere opsporingsonderzoeken naar Bulgaarse mensenhandel ontbreken die binnen de proeftuin Mensenhandel in Groningen en Leeuwarden hebben gedraaid. In de rapportage van Leferink (2009: p. 10) valt te lezen dat er binnen de proeftuin 33 Bulgaarse aangeefsters zijn geweest. Wanneer deze allemaal in de database waren opgenomen had het percentage Bulgaarse prostituees waarschijnlijk rond de 11% uitgekomen.

⁵⁹ Hier staat 'lijken' omdat van de pooiers slechts voor een klein aantal bekend is het tot een bepaalde etnische groepering behoort.

Tabel 3.13

Geboorteland prostituees		
Regio	Geboorteland	%
Zuid- en Zuidoost-Europa	Roemenië	32
	Bulgarije	7
	Subtotaal	39
Centaal-Europa	Hongarije	35
	Slowakije	8
	Tsjechië	4
	Polen	2
	Subtotaal	49
Noord- en Oost-Europa	Letland	2
	Subtotaal	2
Overig	Brazilië	3
	Nederland	2
	China	1
	Colombia	1
	Maleisië	1
	Marokko	1
	Thailand	1
Subtotaal	10	
Totaal		100

N ZZO-Europa = 108, N C-Europa = 132, N NO-Europa = 7, N Overig = 28

Tabel 3.14

Nationaliteit prostituees		
Regio	Nationaliteit	%
Zuid- en Zuidoost-Europa	Roemeense	32
	Bulgaarse	7
	Subtotaal	39
Centraal-Europa	Hongaarse	36
	Tsjechische	7
	Slowaakse	3
	Poolse	2
	Subtotaal	48
Noord- en Oost-Europa	Letse	2
	Subtotaal	2
Overig	Braziliaanse	3
	Chinese	2
	Nederlandse	2
	Thaise	2
	Maleisische	1
	Marokkaanse	1
	Subtotaal	11
	Totaal	100

N ZZO-Europa = 107, N C-Europa = 128, N NO-Europa = 7, N Overig = 28

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting wijken de nationaliteiten van de prostituees sterk af van de nationaliteiten van de door CoMensha geregistreerde (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting (zie tabel 2.1 in paragraaf 2.1). Dat in vergelijking met de registratie van CoMensha binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken relatief weinig slachtoffers met de Nederlandse nationaliteit voorkomen, was te verwachten. De opsporingsonderzoeken zijn er immers op geselecteerd dat er minimaal twee slachtoffers in voor moeten komen die in het buitenland zijn gerekruteerd. De kans is dan groot dat er voornamelijk buitenlandse slachtoffers in het databestand voorkomen en dat Nederlandse slachtoffers vrijwel ontbreken. Wat wel een groot verschil is, is dat binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken geen (West-)Afrikaanse slachtoffers voorkomen, terwijl CoMensha met name relatief veel (mogelijke) Nigeriaanse slachtoffers, maar ook (mogelijke) Sierraleonense, Guinese, Ghanese en Ugandese slachtoffers registreerde. Deze laatste slachtoffergroep uit Centraal-Afrika is interessant om in de gaten te

houden, omdat deze volgens de UNODC (2010, p. 2) met name wordt gezien in het Verenigd Koninkrijk en mogelijk zou kunnen toenemen. Los van het feit dat één opsporingsonderzoek naar Nigeriaanse slachtoffers in deze CBA ontbreekt, omdat dit al in de vorige CBA is besproken, lijkt de aanpak van met name West-Afrikaanse seksuele uitbuiters een blinde vlek te zijn binnen de Nederlandse opsporing.

Volgens de UNODC (2010: p. 2) komen de meeste slachtoffers van prostitutie-gerelateerde mensenhandel in Europa uit de Balkanlanden en de voormalige Sovjet Unie, in het bijzonder uit Roemenië, Bulgarije, de Oekraïne, de Russische Federatie en de Republiek Moldavië. De UNODC merkt daarbij op dat deze slachtoffergroepen minder dominant worden, omdat slachtoffers uit nieuwe bronlanden de Europese markt betreden. Het gaat voornamelijk om West-Afrikaanse vrouwen (in het bijzonders om Nigeriaanse vrouwen en meisjes), Chinese, Vietnamese en Cambodjaanse vrouwen en in mindere mate om Zuid-Amerikaanse slachtoffers. Nederland zou een van de bestemmingslanden zijn voor Zuid-Amerikaanse slachtoffers. De UNODC wijst erop dat nog altijd weinig slachtoffers uit Marokko en Tunesië komen, maar dat deze groepen kunnen groeien.

Het beeld van veelvoorkomende slachtoffergroepen dat de UNODC schetst, lijkt in Nederland dus met name voor de Roemeense, Bulgaarse en Nigeriaanse slachtoffers op te gaan. Een slachtoffergroep die prominent in Nederland aanwezig is, maar niet door de UNODC wordt benoemd, is de Hongaarse. Een andere belangrijke slachtoffergroep in Nederland, die niet door de UNODC wordt benoemd, is de (Tsjechisch-)Slowaakse. Andersom noemt de UNODC slachtoffers uit de Balkanlanden een belangrijke slachtoffergroep, terwijl er in Nederland binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken weliswaar pooiers en bewuste faciliteerders uit Balkanlanden als Albanië, Kroatië en (voormalig) Joegoslavië voorkomen, maar geen slachtoffers. Ook in de registratie van CoMensha zijn deze slachtoffers niet terug te vinden.

Taken faciliterende prostituees binnen mensenhandelproces

Van 59 prostituees (21%) is bekend dat zij één of meerdere faciliterende taken voor de pooiers verrichten. De meerderheid (57%) van deze prostituees is de partner van een pooier. Evenals de bewuste faciliteerders voert de meerderheid van de prostituees (54%) slechts één taak uit voor de pooiers. Het gaat om 11 verdachte prostituees, 4 betrokken prostituees en 44 prostituees die als slachtoffer zijn te kwalificeren. Door de kleine aantallen is het niet mogelijk onderscheid te maken tussen deze drie groepen faciliterende prostituees bij de beschrijving van de faciliterende rollen die zij uitoefenen.

De meeste faciliterende prostituees (10 tot 30%) helpen de pooiers bij het

- Toezichhouden op andere prostituees;
- Money transfers verrichten/ geld koerieren;
- Rekruteren van prostituees;
- Innen van verdiensten van andere prostituees;
- Verzorgen van de eerste werkplek voor nieuwe prostituees;
- Inwerken van nieuwe prostituees.

Kleine groepen faciliterende prostituees (5% tot 7%) houden zich bezig met het:

- Afhalen van nieuwe prostituees bij aankomst in Nederland;
- Geld lenen aan en intimideren van andere prostituees.

Evenals de bewuste faciliteerders verrichten faciliterende prostituees veel minder verschillende soorten taken binnen het mensenhandelproces dan de pooiers. Zo houden zij zich net als de bewuste faciliteerders niet bezig met het werven van klanten voor andere prostituees en het opvangen van nieuwe prostituees bij aankomst in Nederland. Anders dan de bewuste faciliteerders houden zij zich ook niet bezig met het vanuit of naar Nederland vervoeren of begeleiden van nieuwe prostituees, het vervoeren van en naar de werkplek van andere prostituees, het onderdak verschaffen aan andere prostituees en het helpen van andere prostituees bij het in orde brengen van de formaliteiten om in Nederland te kunnen verblijven of werken. Daarentegen houden faciliterende prostituees zich in tegenstelling tot de bewuste faciliteerders wel bezig met het afhalen van nieuwe prostituees bij aankomst in Nederland en met het faciliteren van nieuwe prostituees bij het verkrijgen van een werkplek. De enige taak die alleen door prostituees wordt uitgevoerd is het inwerken van andere prostituees.

Relatief meer pooiers dan faciliterende prostituees blijken de verdiensten van (andere) prostituees te innen, toezicht op (andere) prostituees te houden en (andere) prostituees te rekruteren en te intimideren. Anderzijds lijken relatief meer faciliterende prostituees dan pooiers money transfers (voor de pooiers) te verrichten en nieuwe prostituees te faciliteren bij het verkrijgen van een werkplek. Vergeleken met de bewuste faciliteerders houden relatief meer prostituees zich bezig met het innen van de verdiensten en het rekruteren van (andere) prostituees, het toezichhouden op (andere) prostituees en het verrichten van money transfers/ het koerieren van geld voor de pooiers. Relatief evenveel prostituees als bewuste faciliteerders houden zich bezig met het intimideren van (andere) prostituees.

Aanhoudingen, verklaringen en eerdere veroordelingen

Op één na zijn alle verdachte prostituees aangehouden, of zouden ten tijde van het analyseren van het opsporingsonderzoek waarschijnlijk nog aangehouden gaan worden. Hoewel 69% van de prostituees die door de politie als slachtoffer zijn aangemerkt een verklaring bij de politie heeft afgelegd, heeft slechts 27% van de prostituees aangifte gedaan (tabel 3.15).⁶⁰

Tabel 3.15

Verklaring prostituees	
Verklaring	%
Getuigeverklaring	37
Geen verklaring	31
Aangifte	27
Verdachteverhoor	5
Totaal	100

N = 278

Meer dan de helft (54%) van de prostituees die aangifte deed, deed dit op eigen initiatief en een kleinere groep (41%) omdat de politie haar daartoe stimuleerde. De meeste slachtoffers deden om meerdere redenen aangifte. De belangrijkste redenen waren dat zij wilden dat de dader(s) zou(den) worden bestraft, zij hun eigen situatie wilden doorbreken en/ of zij hulp of bescherming wilden verkrijgen (tabel 3.16a).

Sommige slachtoffers deden om meerdere redenen geen aangifte. Verreweg de belangrijkste reden om geen aangifte te doen, is dat de slachtoffers zich geen slachtoffer voelen. Bij een substantieel deel van de slachtoffers speelt ook een rol dat zij zich bedreigd voelen of bang zijn voor geweld tegen zichzelf of tegen hun familie. Het komt zelden voor dat slachtoffers geen aangifte doen omdat zij de politie of het rechtssysteem wantrouwen (tabel 3.16b).

⁶⁰ Er zijn ook enkele slachtoffers die een verdachteverhoor hebben afgelegd. Dit zijn slachtoffers die in eerste instantie door de politie als verdachte werden aangemerkt, maar later niet meer.

Tabel 3.16a

Redenen voor slachtoffers om aangifte te doen			
Reden aangifte	% ja	% nee	% T
Bestrafing dader(s)	57	43	100
Eigen situatie doorbreken	33	67	100
Verkrijgen hulp/ bescherming	23	77	100
Voor zichzelf opkomen	17	83	100
Beseft nu pas slachtoffer te zijn	13	87	100
Mogelijkheid schadeloosstelling	13	87	100
Voorkomen nieuwe slachtoffers	10	90	100
Verkrijgen B-9 status	3	97	100
Opkomen voor ander slachtoffer	3	97	100

N = 30

Tabel 3.16b

Redenen voor slachtoffers om geen aangifte te doen			
Reden geen aangifte	% ja	% nee	% T
Voelt zich geen slachtoffer	69	31	100
Bedreiging/ angst voor geweld	28	72	100
Niet in Nederland tijdens onderzoek	12	82	100
Wantrouwen politie/ rechtssysteem	4	96	100
Omkoping	2	98	100

N = 42

Voor zover hierover iets bekend is (*N* = 101), is 33% van de prostituees die een verklaring heeft afgelegd tijdens het afleggen van de verklaring(en) onder druk gezet door leden van de CSV's. In verreweg de meeste gevallen ging het om bedreiging en intimidatie en in enkele gevallen om geweld of manipulatie. Prostituees worden duidelijk vaker onder druk gezet tijdens het afleggen van verklaringen dan pooiers en bewuste faciliteerders. Hieronder staan voorbeelden van de druk die slachtoffers voorafgaande of tijdens het afleggen van hun verklaringen kunnen ervaren.

In onderzoek 22 heeft de moeder van een van de pooiers zijn slachtoffer geld aangeboden om haar aangifte in te trekken. Daarnaast kreeg het slachtoffer dreigbrieven van een man met wie zij bevriend was. Een ander slachtoffer kreeg dreigbrieven van de pooier.

In onderzoek 18 dreigde een van de pooiers dat als zijn slachtoffer naar de politie zou gaan, hij "haar dingen zou aandoen, die zij nog nooit had meegemaakt". Ook zei hij tegen haar dat hij vrienden heeft die bij de politie in Marokko werken en dat zij haar hele familie zouden kunnen oppakken. Verder zei de pooier dat als het slachtoffer haar mond open zou doen over de prostitutie en de mishandelingen dat hij haar hele familie zou vermoorden.

In onderzoek 23 heeft een van de slachtoffers na het intakegesprek geen aangifte meer willen doen omdat haar familie werd bedreigd. Haar pooier is naar de ouders van het slachtoffer gegaan en heeft tijdens dit bezoek de vader naar het slachtoffer laten bellen. Gedurende dit gesprek heeft de pooier de telefoon overgenomen en gedreigd haar ouders te vermoorden als zij niet terug zou komen naar Roemenie. Hier heeft het slachtoffer toen gehoor aan gegeven. Deze pooier heeft ook naar de moeder van een ander slachtoffer gebeld en gezegd dat als zij niet zou stoppen met tegen de politie te praten, dat hij dan het huis van de moeder in brand zou steken.

In onderzoek 17 werd tegen een slachtoffer gezegd dat ze niets moest zeggen als de politie haar zou oppakken, vooral niet over geld en betalingen. Verder werd haar verteld dat als ze toch zou praten ze voor 90 dagen in de gevangenis zou komen en dat de zaak dan doorgestuurd zou worden naar Thailand waar ze ook zou worden ondervraagd.

In onderzoek 30 werd tegen een slachtoffer gezegd dat ze niets mocht verklaren, zo snel mogelijk naar Bulgarije terug moest komen en een bedrag van 30.000 euro moest betalen, omdat haar familie anders iets zou overkomen. Een ander slachtoffer in dit onderzoek is persoonlijk door een van de pooiers bedreigd. Tegen haar werd gezegd dat als ze zou vluchten haar hetzelfde zou overkomen als de andere slachtoffers die zijn afgeslacht en in de grachten zijn gegooid. Verder zijn slachtoffers in dit onderzoek bang om aangifte te doen, omdat een van de pooiers als inspecteur bij de Bulgaarse politie werkzaam is geweest en daar veel contacten heeft opgebouwd.

Van ruim eenderde (N= 94) van de prostituees is bekend of zij eerder zijn veroordeeld voor bepaalde type delicten.⁶¹ Van deze prostituees zijn slechts enkelen veroordeeld voor vermogenscriminaliteit.

3.2 Criminele samenwerkingsverbanden

3.2.1 Omvang en duur activiteiten

Volgens de UNODC (2010: p. 7) zijn groeperingen die zich met mensenhandel bezig houden meestal klein. Binnen een Roemeens onderzoek waarin 30 mensenhandelcasus werden onderzocht, zou het in 23% van de gevallen om mensenhandelaren gaan die als individu opereren. De groepen die uit drie of meer personen bestonden, bevatten doorgaans alleen een rekruteerder, vervoerder en pooier. Binnen de grotere groeperingen bevonden zich doorgaans gestructureerde onderdelen, die zich met de tewerkstelling (en uitbuiting) van slachtoffers bezig hielden en die op onregelmatige basis werden gefaciliteerd door derden. De NRM (2009: p. 376-377) maakt een onderscheid tussen *solisten* die soms worden geholpen door een hulpje, *geïsoleerde criminele groepen* van twee tot vijf personen die alle handelingen binnen het mensenhandelproces zelf uitvoeren en *criminele netwerken* van zes of (veel) meer personen. De criminele netwerken kunnen uit clusters bestaan die door tussenpersonen met elkaar verbonden zijn. Deze laatste groepen kunnen volgens de NRM worden onderscheiden in:

- traditionele criminele organisaties zoals de Italiaanse maffia of de Japanse Yakuza;
- criminele groepen met een breed scala aan activiteiten;
- organisaties waarvan leden etnisch verbonden zijn;
- bedrijven, zoals transportbedrijven, die door criminelen gerund worden.

Volgens de NRM gaat het bij mensenhandelnetwerken veel minder om hiërarchisch gestructureerde organisaties, maar meer om netwerkstructuren waarin kleine groepen flexibel met elkaar samenwerken om snel en efficiënt gezamenlijke doelen te bereiken.

⁶¹ Onderzocht is of de prostituees eerder zijn veroordeeld voor mensenhandel, mensensmokkel, afpersing, drugshandel, wapenhandel, witwassen, oplichting, identiteitsfraude, zedendelicten, levensdelicten, vermogenscriminaliteit en zware geweldpleging.

Voor de 37 geanalyseerde opsporingsonderzoeken in deze CBA is onderzocht in hoeverre zich daarbinnen Criminele Samenwerkingsverbanden (CSV's) bevonden waarbij minimaal drie betrokkenen bewust vaker samenwerken voor de uitvoering van de gezamenlijke mensenhandelactiviteiten die gericht zijn op seksuele uitbuiting. Dit bleek voor 70% van de onderzoeken te gelden.⁶² In 30% van de onderzoeken ging het (voornamelijk) om solisten.

In de onderzoeken 4 en 1 bestonden de CSV's uit pooiers die hun slachtoffers uitbuitten via eigen advertentiewebsites waarop prostituees worden aangeboden.⁶³ Twee pooiers komen binnen beide CSV's voor. In het tweede onderzoek (1) lijkt het CSV geleerd te hebben van de ervaringen uit het verleden. Voor zover bekend worden de slachtoffers niet meer gewelddadig bejegend, misleid en van hun paspoort onthouden. Bovendien laat het CSV de slachtoffers nu, voordat zij beginnen met werken voor het CSV, een door advocaten opgestelde verklaring ondertekenen, waarin staat dat zij vrijwillig en uit eigen beweging in de prostitutie werken. In dit onderzoek vragen de verdachten tijdens verhoren steeds wat zij verkeerd hebben gedaan. Dit doen zij waarschijnlijk om hun werkwijze verder te kunnen aanpassen om (ogenschijnlijk) binnen de regels van de wet te werken.

De tabellen 3.17 en 3.18 laten zien dat iets meer dan de helft van de CSV's zes of meer leden en ongeveer een op de vijf CSV's zes of meer kernleden heeft. Dit betekent dat ook binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken de CSV's doorgaans niet erg groot zijn. Binnen de CSV's bevinden zich 79% van de pooiers, 72% van de bewuste faciliteerders en 4% van de prostituees uit paragraaf 3.1.

Tabel 3.17

Aantal leden CSV's	
Aantal kernleden	%
3 – 5	46
6 – 10	35
Meer dan 10	19
Totaal	100

N = 26

⁶² Een onderzoek dat zich richtte op een groepering die voor het eerst samenwerkte is buiten beschouwing gelaten.

⁶³ Het onderzoek dat in deze CBA nummer 1 heeft gekregen, is na onderzoek 4 gestart.

Tabel 3.18

Aantal kernleden CSV's	
Aantal kernleden	%
2	8
3 – 5	73
6 – 10	15
Meer dan 10	4
Totaal	100

N = 26

Op het moment dat de opsporingsinstanties de opsporingsonderzoeken startten waren de kernleden van bijna 40% van de CSV's al langer dan drie jaar in de mensenhandel actief (tabel 3.19).

Tabel 3.19

Duur activiteiten kernleden CSV's	
Duur activiteiten	%
Minder dan een jaar	21
1 – 2 jaar	16
2 – 3 jaar	26
Meer dan 3 jaar	37
Totaal	100

N = 19

3.2.2 Samenstelling

Tabel 3.20 toont aan dat een meerderheid (58%) van de CSV's een heterogene samenstelling heeft voor wat betreft het herkomstland van de kernleden en de helft voor wat betreft de nationaliteit. De homogene CSV's bestaan voor 70% uit Hongaren en voor 30% uit Roemenen. De heterogene CSV's hebben doorgaans een basis van meerdere personen met hetzelfde herkomstland aangevuld met één of twee personen uit andere herkomstlanden. Van de vijftien heterogene CSV's hebben zes een basis van Hongaren of Roemenen aangevuld met een Nederlander en in een geval nog een Rus en in een ander geval nog een Surinamer. Verder zijn er vier heterogene CSV's die een basis van Nederlanders hebben aangevuld met twee tot drie personen uit uiteenlopende andere

herkomstlanden.⁶⁴ Verder zijn er drie CSV's die in de basis bestaan uit respectievelijk Bulgaren,⁶⁵ Albanen⁶⁶ en Macedoniërs⁶⁷. Alles bij elkaar genomen bestaat ruim 60% van (tenminste de basis van) de CSV's uit Hongaren of Roemenen. Tot slot is er een CSV dat bestaat uit een combinatie van Nederlanders en Turkse-Nederlanders en een CSV dat bestaat uit een combinatie van Tsjechen en Slowaken.

De herkomstlanden van de CSV-leden komen grotendeels overeen met de herkomstlanden van de slachtoffers die de CSV's uitbuiten. De UNODC (2010: p. 6) stelt dat de mensenhandelaren die in Europa actief zijn regelmatig niet afkomstig zijn uit het land waar zij hun activiteiten uitvoeren en dat hun nationaliteit vaak overeenkomt met die van de slachtoffers die zij uitbuiten. Dit laatste gaat volgens de UNODC vrijwel niet op voor Turkse mensenhandelaren in Duitsland en Marokkaanse mensenhandelaren in Nederland. In deze CBA wordt ook geconstateerd dat er wel Turkse pooiers en bewuste faciliteerders zijn, maar geen Turkse slachtoffers. Hetzelfde geldt voor (voormalig) Joegoslaven en Albanen. Wel is er in deze CBA één onderzoek waarin Marokkaanse pooiers Marokkaanse prostituees seksueel uitbuiten.

Tabel 3.20

Homogeniteit, nationaliteit en herkomstland kernleden CSV's		
	Homogeniteit	%
Nationaliteit	Homogeen	46
	Heterogeen	54
	Totaal	100
Herkomstland	Homogeen	42
	Heterogeen	58
	Totaal	100

N = 26

De meerderheid van de CSV's hebben een heterogene samenstelling voor wat betreft het geslacht (tabel 3.21). Hierbij moet wel worden gezegd dat de grote meerderheid (83%) van de CSV-leden mannen zijn. Dit komt overeen met het beeld dat de UNODC (2009: p. 16 - 17) schetst in de TIP rapportage van 2009.

⁶⁴ Tsjechië (4), Australië, België, Brazilië, Bulgarije, Hongarije, Indonesië en Thailand.

⁶⁵ Naast de Bulgaren is er een persoon die als herkomstland Servië-Montenegro heeft.

⁶⁶ Naast de Albanen is er een persoon die als herkomstland Letland heeft.

⁶⁷ Naast de Macedoniërs zijn drie personen die respectievelijk Joegoslavië, Polen en Slowakije als herkomstland hebben.

Wel stelt de UNODC dat het aandeel veroordeelde vrouwen voor seksuele uitbuiting groter is dan binnen andere vormen van criminaliteit. In Nederland is in de periode 2003 tot en met 2006 18% van de veroordeelden voor mensenhandel vrouw tegenover 12% van de veroordeelden voor andere vormen van criminaliteit. Hierbij moet worden aangetekend dat het aandeel vrouwelijke veroordeelden voor mensenhandel in Nederland lager is dan in andere landen als Tsjechië (28%), Cyprus (30%), Frankrijk (32%) en Letland (53%).

Tabel 3.21

Geslacht CSV's	
Geslacht	%
Mannen en vrouwen	77
Mannen	23
Vrouwen	-
Totaal	100

N = 26

De resultaten in de tabellen 3.20 en 3.21 zijn gedeeltelijk anders dan de bevindingen van Staring (2007: p. 61), die hij baseerde op (slechts) vier onderzoeken naar mensenhandel. In deze onderzoeken waren de vier CSV's alle heterogeen qua land van herkomst van de individuele leden. Wel hadden kernleden van de samenwerkingsverbanden, evenals in deze CBA, veelal hetzelfde land van herkomst. Wat verder met deze CBA overeenkomt, is dat binnen de door Staring geanalyseerde opsporingsonderzoeken vrouwen deel uitmaakten van de meeste samenwerkingsverbanden. Soms waren de vrouwen een moeder of zus van de mannelijke verdachten en soms betrof het vrouwen die eerder zelf als prostituee werden uitgebuit (Staring: 2007, p. 55). Deze laatste groep wordt ook wel de "second wave" genoemd (UNODC: 2010, p. 5 en 10)

De voormalige prostituees die op een later moment zelf meewerkten aan het uitbuiten van andere vrouwen waren binnen het onderzoek van Staring doorgaans de geliefden van de mannelijke verdachten. Volgens Europol (2011: p. 7) groeit het aandeel vrouwelijke seksuele uitbuiters en komt het steeds vaker voor dat zij geen voormalige prostituees zijn en dat hun rol niet beperkt blijft tot het rekruteren van prostituees. In deze CBA is tweederde van de vrouwen met een uitbuitende of faciliterende rol (N = 38) voornamelijk prostituee en in mindere

mate ex-prostituee.⁶⁸ In paragraaf 3.1 is al gebleken dat vrouwen ook de rol van pooier kunnen hebben en dat het scala aan activiteiten dat faciliterende vrouwen, die al dan niet zelf (ex-)prostituee zijn, uitvoeren veel breder is dan het rekruteren van prostituees. Van de faciliterende prostituees houden de meesten zich voor de pooiers bezig met het toezichthouden op andere prostituees. Net als in het onderzoek van Staring zijn vrouwelijke CSV-leden soms familie van mannelijke CSV-leden. Daarnaast zijn het regelmatig de (ex-)partners van mannelijke CSV-leden.

Siegel (2008: p. 39 – 45) verdeelt vrouwen binnen CSV's die zich met seksuele uitbuiting bezig houden onder in uitvoerders, *partners in crime* en madams. De uitvoerders, die het vaakst binnen de CSV's voorkomen, verkeren in een afhankelijkheidsrelatie van de man en verrichten vrijwillig of onder dwang bepaalde ondersteunende taken, zoals het innen van de verdiensten of het toezicht houden op andere prostituees. De grens tussen dader- en slachtoffer-schap is binnen deze categorie niet eenvoudig te trekken. De *partners in crime* zijn te typeren als vrouwen die op vrijwillige basis samen met hun echtgenoot, vriend of 'zakenpartner' actief zijn in de mensenhandel. Deze samenwerking kan voor wat betreft werk en winstverdeling geheel op gelijkwaardig niveau zijn, maar het komt ook voor dat de vrouw het brein is achter de activiteiten en de mannelijke partner slechts de taak heeft om geweld uit te oefenen op de slachtoffers, of omgekeerd dat de vrouw enkel deeltaken verricht, zoals het rekruteren van (potentiële) prostituees. De madams zijn vrouwen met een leidende positie binnen de CSV's en die de hoofdrol spelen bij de organisatie en planning van de activiteiten. Siegel stelt evenals Europol (Europol: 2011, p. 7) dat het vooral de Nigeriaanse vrouwen zijn die opklimmen tot madam. Denisova (2004: p. 7) schrijft dat in de Oekraïne zestig procent van de leiders binnen mensenhandelgroeperingen vrouwen zijn. Dit zijn volgens haar niet alleen voormalige prostituees, maar ook economen, leraren en advocaten. Siegel beschouwt vrouwen die slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting en pooiers faciliteren als onderdeel van de CSV's. In deze CBA is dat niet het geval. Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken voor deze CBA kunnen de prostituees die pooiers faciliteren en tevens slachtoffer van seksuele uitbuiting zijn (N = 44), worden gezien als uitvoerders. De faciliterende prostituees die betrokkene (N = 4) of verdachte (N = 11) zijn en waarvan tweederde de partner van een pooier is,

⁶⁸ Hiervoor is gekeken naar de verdachte en betrokken prostituees, de vrouwelijke pooiers en de vrouwelijke bewuste faciliterders. Van 3 vrouwen is in zijn geheel niet bekend of zij (ex-)prostituee zijn. Deze zijn voor de berekening buiten beschouwing gelaten.

zijn dan te typeren als *partner in crime*. Ook de elf vrouwelijke bewuste faciliteerders zijn *partner in crime*.

De twaalf vrouwelijke pooiers zouden gezien hun rol zowel *partner in crime* als madam kunnen zijn. Twee vrouwen kunnen als madam worden gekwalificeerd. Dat is niet zozeer omdat zij de CSV's, waarvan zij onderdeel uitmaken leiden, maar meer omdat zij onafhankelijke pooiers zijn die op gelijke basis binnen de CSV's lijken te werken als de andere pooiers. Zo heeft de vrouwelijke Nederlandse pooier in onderzoek 4, toen het haar zelf niet lukte om prostituees in het buitenland te rekruteren, contact opgenomen met een man die bezig was een eigen prostitutiewebsite op te zetten. De vrouw deed zich voor alsof zij thuis was in de branche en vervolgens is zij met de man gaan samenwerken. Zij adverteerde via zijn website, maar ieder had zijn eigen regio waar zij hun eigen vrouwen tewerkstelden. Deze vrouw wordt ook wel 'Mama [X]' genoemd. De vrouwelijke Roemeense pooier in onderzoek 7 werkt samen met haar twee broers. Zij hebben ieder eigen prostituees voor zich werken en de vriend van de vrouw en haar schoonzoon lijken haar voornamelijk te faciliteren. Bovendien lijkt zij de beste informatiepositie en contacten met faciliteerders buiten het CSV te hebben. Ook blijkt uit een tapgesprek dat de zus haar broers nog wel eens vertelt hoe zij volgens haar moeten handelen.

"Ik heb jullie toch gezegd, dat jullie geen vrouwen meer van [X] af te nemen, maar jullie kregen kriebels in jullie lullen...als jullie niet naar de gevangenis gaan dan weet ik het niet meer. Wat de duivel hebben jullie vrouwen nodig van [X]..."

Alles bij elkaar genomen is van de vrouwen, die een rol als pooier, bewuste faciliteerder of faciliterende prostituee hebben, 54% te typeren als uitvoerder, 44% als *partner in crime* en 2% als madam. Dat vrouwelijke pooiers nauwelijks als madam te typeren zijn, heeft wellicht te maken met het feit dat geen van hen van Nigeriaanse of Oekraïense afkomst is.

De CSV's bestaan voornamelijk (68%) uit vaste groepen pooiers met (voor een deel) vaste faciliteerders. Voor een substantieel deel (31%) gaat het om meerdere individueel werkende pooiers met (gedeeltelijk) of zonder gezamenlijke faciliteerders.

3.2.3 Structuur

Volgens een rapportage uit 2007 van de Center for the Study of Democracy (CSD) kent de Bulgaarse internationale mensenhandel allerlei structuren, zoals kleine en familiebedrijven, vriendennetwerken en structuren waarbij de

georganiseerde misdaad is betrokken (CSD: 2007, p. 94). Ondertussen zouden Bulgaarse pooiers het vaakst binnen de zogenaamde 'netwerkstructuur' actief zijn. Binnen deze structuur werken pooiers voor onderlinge bescherming samen (CSD: 2007, p. 138). De pooiers komen vaak uit dezelfde Bulgaarse steden of regio's en werken afhankelijk van de plek waar zij vandaan komen in specifieke Europese steden of regio's. Zo zijn pooiers uit Sliven, Varna en Bourgas in België, Nederland, Duitsland en Frankrijk actief (CSD: 2007, p.134).

Bulgaren die binnen het netwerkmodel samenwerken kunnen volgens de CSD buiten het zicht van de West-Europese opsporingsinstanties blijven doordat zij onoverzichtelijk zijn en geen kenmerken van georganiseerde criminaliteit hebben. De netwerkleden lijken allen gelijk, ongeacht het aantal prostituees dat zij tewerkstellen (CSD: 2007, p. 138). Toch noemt het CSD een aantal punten waaruit blijkt dat de leden niet allemaal op gelijke basis actief zijn. Naast een hoge specialisatiegraad binnen de netwerkstructuren zou er een intern systeem van ondergeschiktheid zijn. Netwerkleden met bepaalde rollen zouden een hogere status hebben dan anderen. Pooiers die meer 'posts'⁶⁹ onder hun controle hebben, hebben bijvoorbeeld meer macht en invloed dan andere pooiers. Ook is van sommige lokale netwerken bekend dat er een structuur achter zit waarvan de leiders in Bulgarije verblijven, of een ander land waar zij onopgemerkt denken te kunnen blijven. De belangrijkste taak van deze leiders is er voor te zorgen dat hun netwerken goed beschermd zijn. Door de leiders voor bescherming te betalen zijn de pooiers ervan verzekerd in een deel van de Bulgaarse internationale prostitutie markt te kunnen participeren. (CSD: 2007, p. 138). Wanneer onduidelijkheid over de territoria ontstaat, zullen pooiernetwerken, om buiten het zicht van de opsporingsinstanties te blijven, in de eerste plaats met elkaar onderhandelen en conflicten proberen te vermijden. (CSD: 2007 p. 134-135).

Duidelijk moet zijn dat het niet zo is dat het hele seksuele uitbuitingsproces vanuit en naar Bulgarije door de georganiseerde misdaad wordt gedomineerd. Het CSD geeft aan dat er vele opsporingsonderzoeken zijn waaruit blijkt dat het om kleine groepen en individuele pooiers gaat, waarvan geen bewijs is dat zij een link hebben met de georganiseerde misdaad (CSD: 2007, p. 118). Dit laatste beeld is een soortgelijk beeld dat experts uit het Hongaarse Nyiregyhaza

⁶⁹ 'Posts' zijn de werkplekken, zoals straten, hotels, bars en ramen, die pooiernetwerken onderling op de Europese markt verdelen.

schetsen over pooiers die daar vandaan komen.⁷⁰ Deze pooiers zouden voornamelijk binnen kleine pooiercellen werken. Medewerkers van de Trafficking in Human Beings (THB) Department van het National Bureau of Investigation in Hongarije geloven niet dat er één ‘grote leider’ boven de pooiercellen staat. Volgens hen zijn de bestaande cellen op natuurlijke wijze ontstaan vanuit jarenlange vriendschappen of familiebanden.

Evenals de Bulgaarse pooiers hebben sommige Hongaarse pooiers meer macht dan anderen. Deze verkrijgen zij volgens de experts door de tijd heen, waarin zij een reputatie opbouwen. De prostitutiestraten in Budapest zijn tussen deze pooiers verdeeld. Dit gebeurt zonder slag of stoot, want de Hongaarse pooiers doen er evenals de Bulgaarse pooiers alles aan om niet de aandacht van de politie te trekken. In het buitenland gebruiken de Hongaarse pooiers de status die zij in Hongarije reeds hebben opgebouwd. Als een nieuwe Hongaarse pooier prostituees in Nederland wil tewerkstellen, neemt hij contact op met degene die in het beoogde Nederlandse werkgebied aan het hoofd staat. Dit ‘hoofd’ vertelt dan of er nog werkplekken voor nieuwe vrouwen zijn en waar zij kunnen wonen. Binnen de Hongaarse prostitutiewereld kent iedereen elkaar en wordt contact met elkaar opgenomen als ze elkaar nodig hebben.

Het Hoofd van de Uniformpolitie van de Criminal Department van de politie-regio Szabolcs-Szatmar-Bereg geeft aan dat Hongaarse pooiers de vrouwen bij voorkeur vanuit Hongarije controleren, omdat zij uit het zicht van de Nederlandse opsporingsautoriteiten willen blijven. Zo geeft hij aan dat er een familie in Hongarije is, die in Nederland twee mannen voor zich hebben werken die toezicht houden op de prostituees.

Volgens de medewerkers van de Trafficking in Human Beings Department komt het voor dat ‘lagere’ pooiers ervoor zorgen dat de mensenhandelactiviteiten doorgaan als het hoofd van de mensenhandelcel vastzit. Vaak zitten deze pooiers niet vast voor mensenhandel, maar voor andere delicten zoals fraude of drugshandel.

Een afwijkend standpunt wordt ingenomen door de directeur van de Child Protection Office. Dit kantoor staat midden in de Romawijk waar pooiers en prostituees vandaan komen die onder meer in Nederland actief zijn. De directeur denkt dat er Oekraïners zijn die Hongaarse pooiers aansturen. De Hongaarse

⁷⁰ Tijdens een dienstreis (1 tot en met 6 mei 2011) naar Nyiregyhaza in Hongarije is onder meer met medewerkers van de Uniform politie van de politieregio Szabolcs-Szatmar-Bereg, de Trafficking in Human Beings Department van het National Bureau of Investigation en van de Child protection office gesproken over de internationale mensenhandel vanuit Nyiregyhaza. Nyiregyhaza staat bekend als een Hongaarse plaats waar veel vrouwen vandaan komen die (onder meer) in Nederland in de prostitutie worden tewerkgesteld.

pooiers zouden de prostituees weliswaar rekruteren, vervoeren en in de gaten houden, maar zij zouden het in de prostitutie verdiende geld aan de Oekraïners moeten afdragen. Op welke wijze de Oekraïners leiding geven aan de Hongaarse pooiers weet de directeur van de Child Protection Office niet. De Hongaarse experts zeggen dat de afzonderlijke pooiers meestal twee tot drie en maximaal vier tot vijf prostituees voor zich hebben werken. De prostituees zijn doorgaans hun familieleden, waaronder hun eigen kinderen, of hun partner. De pooiers doen alles zelf binnen het mensenhandelproces. Dit is dus anders dan bij sommige Bulgaarse pooiernetwerken waar volgens de CSD sprake kan zijn van een hoge specialisatiegraad.

Binnen een kleine minderheid van de CSV's (46%) binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken bevindt zich een persoon die een aansturende/ leidende rol heeft. Hieronder staan enkele voorbeelden van dergelijke CSV's.

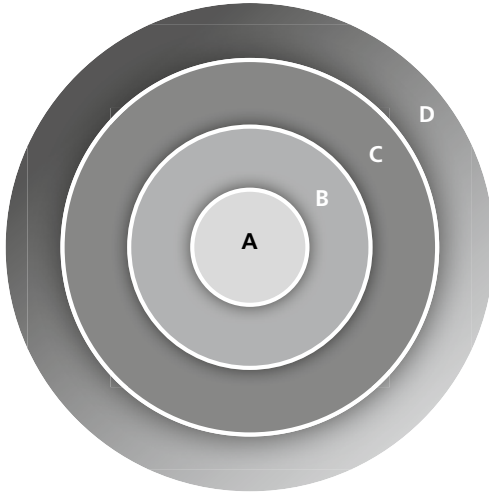
In onderzoek 29 wordt het CSV bijvoorbeeld vanuit de Hongaarse gevangenis geleid door een Hongaarse man. Het CSV bestaat onder meer uit zijn vrouw, ex-vrouw, huidige vriendin, die tevens prostituee is, en haar moeder en stiefvader. Een ander voorbeeld is het CSV in onderzoek 5 waarin een oom vanuit Slowakije zijn neef telefonisch en via msn instrueert. Ook komt de oom regelmatig naar Nederland om zich op de hoogte te stellen van de gang van zaken en om deze eventueel bij te sturen. Op een gegeven moment zegt hij bijvoorbeeld dat een bepaald slachtoffer meer moet gaan eten. Er zijn echter ook CSV's, zoals in onderzoek 6, waarin een netwerk van pooiers en faciliteerders samenwerken die ieder hun eigen prostituees hebben en gebruik maken van elkaars diensten. Daarbinnen bevindt zich geen leider, maar wel één pooier die meer macht heeft dan de anderen. Zij moeten hem toestemming vragen, wanneer zij meer dan één vrouw voor zich willen laten werken. Bovendien blijkt uit taggesprekken dat zij hem hiervoor wekelijks moeten betalen. Wellicht heeft genoemde pooier meer macht dan anderen omdat hij de beste ingangen heeft bij de faciliteerders. Zo regelt hij bij hen rechtstreeks woonruimte voor de prostituees.

Hoewel binnen verschillende CSV's dus sprake is van hiërarchische verhoudingen, binnen één CSV CSV-leden worden geobserveerd om in de gaten te houden of zij zich aan de interne regels houden en binnen twee CSV's CSV-leden met geweld worden gesanctioneerd als zij zich niet aan de interne regels houden, kan op basis van de beschikbare informatie niet worden gezegd dat het om traditionele criminele organisaties gaat zoals de Italiaanse maffia en de Japanse Yakuza. Binnen de CSV's met een aansturende/ leidinggevende persoon is altijd een bepaalde taakverdeling onder de CSV-leden, maar deze is regelmatig (40%) niet duidelijk afgebakend. Binnen de CSV's zonder aansturende/ leidinggevende persoon is in de helft van de gevallen een niet duidelijk afgebakende taakverdeling en binnen de andere helft geen taakverdeling onder de CSV-leden.

Binnen de CSV's worden de relaties tussen de pooiers onderling voornamelijk gekenmerkt door familiebanden en vriendschappelijke en kennisrelaties (binnenste ring figuur 3.1 en tabel 3.22a). Wanneer wordt gekeken naar de personen die de pooiers meerdere keren per week bewust faciliteren, zijn de prostituees die de (vermeende) geliefden van de pooiers zijn de belangrijkste relaties van de pooiers (tweede ring figuur 3.1 en tabel 3.22b). Ook hier geldt opnieuw dat familiebanden en vriendschappelijke en kennisrelaties relatief vaak voorkomen, zij het dat de familiebanden minder op de voorgrond treden dan bij de relaties tussen de pooiers onderling. Dit laatste geldt ook voor de relatie tussen de pooiers en de personen die hen minder frequent bewust faciliteren (ring figuur 3.1 en tabel 3.22c). In de categorie van relaties tussen pooiers en personen, waarvan het onduidelijk is of zij hen bewust faciliteren en personen die hen onbewust faciliteren, komt het relatief het vaakst voor dat er geen specifieke relatie is tussen de pooiers en deze personen of dat het hun geliefde (niet zijnde een prostituee) is (buitenste ring figuur 3.1 en tabel 3.22d).

Figuur 3.1

Ringen pooiers en faciliteerders

- A** Pooiers
- B** Personen die pooiers bewust meerdere keren per week faciliteren
- C** Personen die pooiers bewust maar minder frequent faciliteren
- D** Personen waarvan het onduidelijk is of zij pooiers bewust faciliteren en personen die pooiers bewust faciliteren

Tabel 3.22a

Onderlinge relaties binnen CSV's tussen pooiers onderling (Ring A)			
Type relatie	% Ja	% Nee	% T
Familieleden	62	38	100
Vrienden/ Kennissen	43	57	100
Liefdesrelatie met persoon niet zijnde prostituee	10	90	100
Liefdesrelatie met prostituee	5	95	100
Geen specifieke relatie	5	95	100
Ontmoet in gevangenis	5	95	100
Ontmoet via criminele activiteiten	5	95	100
Ontmoet via introductie	5	95	100
Toevallig ontmoet	5	95	100

N = 21

Tabel 3.22b

Onderlinge relaties binnen CSV's tussen pooiers en personen die hen meerdere keren per week bewust faciliteren (Ring A+B)			
Type relatie	% Ja	% Nee	% T
Liefdesrelatie met prostituee	54	46	100
Vrienden/ Kennissen	41	59	100
Familieleden	18	82	100
Liefdesrelatie met persoon niet zijnde prostituee	14	86	100
Geen specifieke relatie	9	91	100
Ontmoet in bar/ discotheek	5	95	100
Ontmoet via criminele activiteiten	5	95	100
Ontmoet via introductie	5	95	100

N = 22

Tabel 3.22c

Onderlinge relaties binnen CSV's tussen pooiers en personen die hen minder frequent, maar wel bewust faciliteren (Ring A+C)			
Type relatie	% Ja	% Nee	% T
Vrienden/ Kennissen	55	45	100
Familieleden	27	73	100
Geen specifieke relatie	18	82	100
Liefdesrelatie met persoon niet zijnde prostituee	18	82	100
Liefdesrelatie met prostituee	9	91	100
Via introductie	9	91	100

N = 11

Tabel 3.22d

Onderlinge relaties binnen CSV's tussen pooiers en personen waarvan het onduidelijk is of zij hen bewust faciliteren en personen die hen onbewust faciliteren (Ring A+D)			
Type relatie	% Ja	% Nee	% T
Geen specifieke relatie	50	50	100
Liefdesrelatie met persoon niet zijnde prostituee	25	75	100
Kennissen	25	75	100
Familieleden	17	83	100

N = 12

Hieronder staan enkele voorbeelden van hoe de CSV-structuren er in de praktijk uit kunnen zien.

Het Hongaarse/ Nederlandse/ Russisch-Nederlandse CSV in onderzoek 15, dat vrouwen in de raamprostitutie wilde tewerkstellen, bestaat zowel uit vriendschappelijke en kennisrelaties als uit zakelijke relaties. Het internationale contact is in de gevangenis tot stand is gekomen. Zo zijn er drie Hongaarse mannen, waarvan V02 en V03 twee jeugdvrienden van elkaar zijn en V04 een goede kennis van hen is. V04 heeft V02 in de bouw leren kennen. Deze mannen lijken allen vrouwen te rekruteren in hun eigen omgeving in Hongarije en hen naar Nederland te transporteren, zodat een Nederlander (V05) en Russische-Nederlander (V01) hen in de raamprostitutie tewerk kunnen stellen. Het is onduidelijk of de Hongaren zelf ook vrouwen in de raamprostitutie hebben werken. Het contact tussen de Hongaren en V01 en V05 is ontstaan doordat de Russische-Nederlander V01 en de Hongaar V02 elkaar in de gevangenis in de Oekraïne hebben leren kennen. V01 en V05 zijn al jaren met elkaar bevriend en zouden samen (tevens) drugs verhandelen. V01, V02 en V05 zijn allen eerder voor ernstige strafbare feiten veroordeeld zoals drugshandel en mishandeling.

Het Tsjechische/ Slowaakse CSV uit onderzoek 39 dat prostituees in voornamelijk de raamprostitutie tewerk stelde, bestaat voornamelijk uit familierelaties. Van de vijf mannelijke pooiers zijn V01 en B01 elkaars broer en B02 hun zwager B02. De vrouw van B02 en tevens zus van V01 en B01 heeft in Tsjechië de zorg voor het kind van een van de slachtoffers. De stiefzoon van V01 heeft samen met zijn vriendin, die prostituee is, een slachtoffer geronseld. Het is onduidelijk in hoeverre de stiefzoon structureel een rol heeft binnen het CSV.

Naast V01, B01 en B02 zijn er twee andere pooiers V02 en B05. Van hen is onduidelijk hoe zij met elkaar en met de eerder genoemde familieleden in contact zijn gekomen. B05 heeft samen met zijn vrouw (B04), die ex-prostitutee is, een woning in Tsjechië waar zij onderdak verschaffen aan prostituees voordat zij voor het CSV naar Nederland worden vervoerd. Ook rekruteert B04 prostituees. Van een tweede mannelijke rekruteerder (B03) in Tsjechië is onbekend wat zijn relatie is met de anderen.

Het Nederlandse/ Thaise/ Braziliaans-Nederlandse CSV in onderzoek 17 dat Thaise en Braziliaanse vrouwen in de escort en hotelprostitutie uitbuitte, bestaat voornamelijk uit personen die een liefdesrelatie met elkaar hebben (gehad) of vrienden van elkaar zijn. Toen de Thaise vrouw V04 met de prostitutie stopte, heeft de Nederlandse man V02 haar opgevangen. Daarna zijn zij gaan samenwerken. V04 vormt een belangrijke schakel voor het CSV naar de rekruteerders in Thailand die prostituees aan het CSV leveren. V02 fungeert onder meer als fotograaf die pikante foto's van de slachtoffers maakt om op prostitutiewebsites te plaatsen. Samen halen zij slachtoffers op die net in Nederland zijn aangekomen. V02 en V04 hebben waarschijnlijk twee slachtoffers voor zich werken. De Thaise vrouw V04 heeft een relatie met de Nederlandse man B01 die de prostituees naar hun werkplek vervoert. De Braziliaans-Nederlandse vrouw V01, die de ex-vrouw is van V02, heeft een relatie met de Nederlandse man V03. Zij hebben waarschijnlijk ook twee vrouwen voor zich werken en zorgen vaak voor de eerste opvang van vrouwen die in Nederland zijn aangekomen. De Nederlandse mannen V03 en B02 zijn vrienden van de Thaise vrouw V04. Evenals B01 vervoert B02 vrouwen naar hun werkplek.

Dat de relaties tussen pooiers onderling en degenen die hen frequenter faciliteren vooral worden gekenmerkt door familiebanden en vriendschappelijke en kennisrelaties is volgens Kleemans (2002: p. 42) voor een deel te verklaren doordat het "daders een oplossing biedt voor tal van samenwerkingsproblemen in de ongeregeerde wereld van de georganiseerde criminaliteit, waarin sluimerend wantrouwen en potentieel bedrog effectieve samenwerking vaak in de weg staan."

De vraag is echter in hoeverre het een bewuste keuze is om voornamelijk met familieleden, vrienden en kennissen intensief en veelvuldig samen te werken, *omdat* deze beter te vertrouwen zouden zijn. Een eenvoudigere verklaring is dat familie, vrienden en kennissen nu eenmaal in de omgeving van de criminelen verkeren en dat die eerder dezelfde criminele interesses als de criminelen hebben dan buitenstaanders. Het is dan voor de hand liggend om deze criminele interesses samen uit te voeren *als je het gevoel hebt dat je elkaar vertrouwt*. Want ook familie, vrienden en kennissen zijn niet per definitie altijd

te vertrouwen (zowel qua verraad als het aankunnen van de spanning die komt kijken bij het uitvoeren van criminele activiteiten). Het voordeel van familie, vrienden en kennissen is dat door de reeds langer bestaande relatie direct kan worden ingeschat of de beoogde personen gekwalificeerd zijn om mee samen te werken. Bij buitenstaanders zal het zo zijn, dat het langer duurt om hen op waarde te schatten. En juist omdat dit proces langer duurt dan bij bekenden én omdat geïnteresseerde buitenstaanders bovendien moeilijker te vinden zijn (er kan geen publieke advertentie worden geplaatst waarin om een criminele compagnon wordt gevraagd) is het vanzelfsprekend dat er minder buitenstaanders tot de CSV's behoren.

3.2.4 Actieradius uitbuitingsactiviteiten

Gezien het feit dat voor deze CBA opsporingsonderzoeken zijn geanalyseerd waarin minimaal twee slachtoffers in het buitenland zijn gerekruteerd, is het niet verbazingwekkend dat op één na alle CSV's voornamelijk internationaal actief zijn. In dit geval houdt dat in de meeste gevallen in dat de meeste slachtoffers buiten Nederland zijn gerekruteerd en vervolgens in Nederland en eventueel in andere landen zijn tewerkgesteld. De slachtoffers worden overwegend in het land van herkomst van één of meerdere CSV-leden gerekruteerd. Binnen onderzoek 30 verbleven de CSV-leden niet alleen voor langere tijd in Nederland, maar ook in Spanje en Italië. Elke keer als de politie een opsporingsonderzoek naar het CSV startte, verplaatste het naar een ander land om de slachtoffers tewerk te stellen. Hoewel 8 CSV's ook een of meerdere slachtoffers in andere landen dan Nederland en het eigen herkomstland hebben tewerkgesteld, is onduidelijk of deze CSV's ook voor langere tijd in het buitenland verbleven.

3.2.5 Relatie met andere CSV's

Van elf CSV's is bekend hoe zij in contact staan met andere CSV's. Vier CSV's blijken geen contact met andere CSV's te onderhouden. Van de overige zeven CSV's heeft het CSV uit onderzoek 39 een concurrerende relatie met andere CSV's. Enkele Tsjechische CSV-leden hebben tegen een andere Tsjechische pooier, die een prostituee in de Groningse Nieuwstad wilde laten werken, gezegd dat de Nieuwstad hun rayon is en dat daarom geld aan hun moet worden afgedragen. De andere zes CSV's maken juist op de één of andere wijze gebruik van elkaars diensten, faciliteiten, of activiteiten. Het komt niet voor dat CSV's vanuit concurrentieoverwegingen andere CSV's volgen door deze te tappen en/ of te observeren. Ook is niet bekend dat aan andere CSV's regels worden opgelegd, die bij het niet nakomen daarvan met geweld worden gesanctioneerd.

3.2.6 Afschermingsmethoden

Verreweg de meeste CSV's (92%) gebruiken een of meerdere van de in tabel 3.23 genoemde afschermingsmethoden om buiten het zicht van de opsporing te blijven. Voor zover bekend zijn de meest gebruikte afschermingsmethoden het veelvuldig wisselen van simkaart, het opzettelijk vermijden van bepaalde plaatsen en het opzettelijk verblijven in het buitenland. In verschillende opsporingsonderzoeken is bijvoorbeeld te zien dat pooiers prostitutiegebieden vermijden en/ of uit het zicht van de camera's proberen te blijven. Minder vaak komt het voor dat CSV-leden opzettelijk onderling face-to-face contact onderhouden, onderling communiceren via codetaal, skype en sociale media, bewijsmateriaal vernietigen en op publieke plaatsen internetten via WIFI. In de geanalyseerde opsporingsonderzoeken kwam het in het geheel niet voor dat CSV-leden onderling communiceren via e-mails die zij in de conceptboxen van hun webmail laten staan, of gebruik maken van encrypting.

Tabel 3.23

Aantal CSV's dat bepaalde afschermingsmethoden gebruikt om uit het zicht van de opsporing te blijven	
Afschermingsmethode	X
Veelvuldig wisselen van simkaart	8
Opzettelijk vermijden bepaalde plaatsen	8
Opzettelijk verblijf in buitenland	8
Opzettelijk face-to-face contact	4
Onderling communiceren via codetaal	4
Onderling communiceren via skype	3
Onderling communiceren via sociale media	2
Bewijsmateriaal vernietigen	2
Internet via WIFI op publieke plaatsen	1
Onderling communiceren via e-mails in conceptbox webmail	0
Gebruik maken van encrypting	0

Tweederde van de CSV's passen overigens niet meer dan twee van de in tabel 3.23 genoemde afschermingsmethoden toe. Een uitzondering vormt onderzoek 11 waarin het CSV acht afschermingsmethoden toepaste. Dit CSV wisselde veelvuldig van simkaarten, voerde opzettelijk *face to face* gesprekken om niet afgeluisterd te worden, gebruikte sociale media en WIFI in openbare gelegenheden, vermeed opzettelijk bepaalde plaatsen en verbleef opzettelijk in het buitenland nadat het op de hoogte was van opsporingsactiviteiten tegen het

CSV. Toen een van de verdachten van de opsporingsactiviteiten hoorde, gaf hij zijn vrouw in Roemenië de opdracht om laptops en diskettes met bewijsmateriaal te vernietigen.⁷¹ Tot slot wordt door het CSV codetaal gebruikt. Zij spreken over de prostituees in autotermen. De vrouwen moeten *getuned* (opgeknapt) worden, hebben grote koplampen (borsten) of zijn een auto van het platteland of de stad. Over vrouwen die ervaring in de prostitutie hebben wordt gezegd dat de auto al in het buitenland is geweest, als de vrouwen te dik zijn, zit er teveel kit op en als de vrouwen kinderen hebben, heeft de auto een trekhaak.

Overigens zijn binnen de opsporingsonderzoeken ook andere afschermingsmethoden gezien dan de hiervoor genoemde. Zo worden prostituees bijvoorbeeld geïnstrueerd over wat zij wel en niet moeten zeggen bij prostitutiecontroles, of wordt het hen lastig gemaakt om met hun slachtofferschap naar buiten te komen door hen te isoleren, te rouleren, te bedreigen of geweld tegen hun te plegen en worden prostituees geronseld via het internet waar het lastiger opsporen is (zie ook hoofdstuk 4). Verder komt het voor dat CSV-leden elkaar op de hoogte houden van verkeers- en prostitutiecontroles en wordt gebruik gemaakt van huurauto's. In één opsporingsonderzoek wordt gefingeerd dat het seksbedrijf een Engels bedrijf is.

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken blijkt nauwelijks dat CSV-leden via corrupte ambtenaren op de hoogte proberen te raken van opsporingsactiviteiten tegen de groepering. Alleen in de onderzoeken 7 en 11 komt naar voren dat CSV-leden voor dit doel contact onderhouden met Roemeense politieambtenaren. In onderzoek 11 zijn de verdachten waarschijnlijk door een Roemeense politie-ambtenaar op de hoogte gesteld van het politie-onderzoek dat tegen hen loopt. In onderzoek 7 kopen de hoofdverdachten Roemeense politieambtenaren om. Volgens een prostituee heeft de vrouwelijke hoofdverdachte een vriend bij de criminele inlichtingendienst in Roemenië, die haar inlicht over lopende opsporingsonderzoeken. Tegen de vriend van de vrouwelijke hoofdverdachte loopt, naar eigen zeggen, een strafproces in Roemenië omdat hij steekpenningen zou hebben aangeboden aan een politieambtenaar. Volgens een andere prostituee zou de Roemeense politie betrokken zijn bij het vervalsen van paspoorten.

⁷¹ Ook in onderzoek 17 gaf een verdachte aan een medeverdachte de opdracht om de laptops bij elkaar te zoeken en het geheugen te wissen en de computers te vernietigen, zodat zij niet in verband konden worden gebracht met de slachtoffers.

3.2.7 Contra-activiteiten

Het is niet gebleken dat CSV's gebruik maken van denkbare contra-activiteiten als contra-tap, contra-observatie, het inzetten van GSM-jammers, GPS-jammers, GPS-bakens en/ of sweepen om de opsporingsactiviteiten actief te frustreren.⁷² Ook is van geen enkel CSV bekend dat CSV-leden zich schuldig maken aan systematische bedreiging, geweld of intimidatie tegen de samenleving en/ of chantage van derden (in het bijzonder tegen overheidspersoneel) om te voorkomen dat wordt ingegrepen in de mensenhandelactiviteiten van de CSV's. Voorts is niet bekend dat leden van de CSV's invloed proberen uit te oefenen op de politiek, media, openbaar bestuur, justitie en/ of de economie om de mensenhandelactiviteiten te kunnen plegen.

3.2.8 Falen

Ondanks pogingen van CSV's om uit het zicht van de opsporing te blijven, is dat in ieder geval niet gelukt voor de CSV's die in deze CBA worden beschreven. Regelmatig zijn er meerdere aanleidingen om een opsporingsonderzoek naar seksuele uitbuiting te starten (zie tabel 3.23). De belangrijkste aanleidingen zijn verklaringen of aangiftes van slachtoffers en p-v's van de CIE. Daarnaast zijn opsporings- en restinformatie, bestuurlijke controles en MMA-meldingen relatief belangrijke aanleidingen. Wanneer de verschillende soorten meldingen bij elkaar worden gevoegd, is 'de melding' de belangrijkste aanleiding voor het starten van een opsporingsonderzoek naar seksuele uitbuiting. Opvallend is dat opsporingsonderzoeken nauwelijks starten naar aanleiding van rechtshulp- en informatieverzoeken en van meldingen van bedrijven waar prostituees zijn tewerkgesteld.

⁷² Met GSM-jammers zouden CSV's het gsm-verkeer van de politie kunnen stil leggen. Met GPS-jammers zouden CSV's kunnen voorkomen dat hun auto wordt gevolgd. Door te sweepen kunnen CSV's achterhalen of bij hen afluisterapparatuur is geplaatst. Door bakens onder politiewagens te plaatsen kunnen CSV's bijvoorbeeld op de hoogte blijven van waar de politie zicht bevindt.

Tabel 3.23

Aanleiding opsporingsonderzoeken			
Aanleiding opsporingsonderzoek	%Ja	%Nee	%T
Aangifte/ verklaring slachtoffer	49	51	100
CIE-pv	30	70	100
Opsporings-/ restinformatie	19	81	100
Bestuurlijke controle	19	81	100
MMA-Melding	19	81	100
Melding familie/ (ex-)partner	13	87	100
Melding klant	11	89	100
Melding overig	8	92	100
MTV-controle/ Aanhoudingen WvW	8	92	100
Melding hotel/ kamerverhuurbedrijf	6	94	100
Rechtshulp-/ Informatieverzoek	6	94	100
Anders	9	91	100

N = 37

Op basis van de resultaten in paragraaf 3.2 zijn de CSV's waarschijnlijk het beste te typeren als

- zelfvoorzienende geïsoleerde criminele groepen die het gehele mensenhandelproces zelf uitvoeren;
- niet-zelfvoorzienende criminele groepen die voor de uitvoering van het gehele mensenhandelproces afhankelijk zijn van andere CSV's en/ of individuele derden die hen op onregelmatige basis faciliteren;
- criminele netwerken die uit individuen en/ of kleine clusters bestaan die elkaar op regelmatige basis (via tussenpersonen) helpen om het mensenhandelproces uit te kunnen voeren.

Hoewel niet kan worden gezegd dat de CSV's bijzonder professioneel opereren, kan hun werkwijze zeker niet onprofessioneel worden genoemd.

3.3 Vergelijking met CBA 2007

Het is bijzonder lastig om voor dit hoofdstuk een vergelijking te maken met de CBA Mensenhandel 2007. In de eerste plaats is in de CBA van 2007 binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken geen onderscheid gemaakt tussen pooiers, bewuste faciliteerders en prostituees, maar alleen tussen verdachten en slachtoffers. Blijkbaar is in dat jaar ook de categorie 'andere betrokkenen' niet

geanalyseerd. In de tweede plaats is niet altijd een duidelijk onderscheid gemaakt naar slachtoffers van seksuele en van overige uitbuiting. In de derde plaats is in de CBA van 2007 niet altijd duidelijk om hoeveel personen de tellingen gaan. Wanneer bijvoorbeeld wordt gekeken naar het herkomstland van de verdachten kan het voorkomen dat er staat dat het om meer dan vijf Hongaren of om zes Turkse en Bulgaarse mannen gaat. In het laatste geval blijft dan onduidelijk hoeveel van de zes personen Turks zijn en hoeveel Bulgaaars. In deze CBA over seksuele uitbuiting zijn bovendien alleen personen meegeteld die van naam bekend zijn en waarvan bekend is wat hun geboorteland of nationaliteit is, zodat zeker is dat er geen dubbeltellingen ontstaan. In de andere CBA lijken personen waarvan deze gegevens onbekend zijn wel meegeteld te kunnen zijn.

Herkomst

Wanneer de verdachten in de CBA van 2007 worden vergeleken met de pooiers en bewuste faciliteerders in deze CBA dan valt op dat dit in de CBA van 2007 voor meer dan 60% Turken, Bulgaren, (Nigerianen), Nederlanders en Russen zijn. In deze CBA zijn verreweg de belangrijkste groepen pooiers en bewuste faciliteerders van Roemeense, Hongaarse en Nederlandse afkomst. Turken en Russen komen in deze CBA nauwelijks voor. Het beeld in deze CBA is echter niet compleet omdat één of meerdere opsporingsonderzoeken naar Bulgaarse mensenhandelaren ontbreken. Wanneer deze ook in de database waren opgenomen, zouden de groepen Bulgaarse pooiers en bewuste faciliteerders nog altijd relatief kleiner zijn dan de Roemeense en de Hongaarse in deze CBA en de Bulgaarse in de CBA uit 2007, maar wel belangrijke groepen vormen. Daarnaast komen de Nigerianen en een deel van de Turken uit de CBA van 2007 in twee grootschalige opsporingsonderzoeken (naar de verdachtencombinaties 9 en 13 in de CBA van 2007) voor die gezien de datum van inzending naar het OM eigenlijk in deze CBA thuishoorden. Wanneer deze onderzoeken in deze CBA zouden zijn behandeld, zouden in de CBA van 2007 geen Nigerianen zijn voorgekomen en minder Turken. In deze CBA zouden dan wel Nigeriaanse pooiers, bewuste faciliteerders en prostituees voorkomen en relatief meer Turkse pooiers en bewuste faciliteerders. In de CBA van 2007 maken de Roemeense en Hongaarse verdachten voor nog geen 10% deel uit van de totale verdachtengroep. Hoewel het om een kleine groep gaat, valt verder op dat in deze CBA relatief meer (voormalige) Joegoslaven als pooier of bewuste faciliteerder voorkomen. In de CBA 2007 was dit slechts één verdachte. Tsjechen en Marokkanen lijken in beide CBA's relatief ongeveer even vaak voor te komen.

Wanneer de slachtoffers in de CBA van 2007 worden vergeleken met de prostituees in deze CBA dan valt op dat dit in de CBA van 2007 – voor zover bekend – voor meer dan 60% Bulgaarse, Tsjechisch/ Slowaakse en Nederlandse slachtoffers zijn.⁷³ In deze CBA vormen de Hongaarse en Roemeense prostituees verreweg de grootste groepen. In de CBA van 2007 hadden de Roemeense en Hongaarse slachtoffers een aandeel van slechts 12%. Net als in deze CBA komen in de CBA van 2007 wel Turkse verdachten voor, maar geen Turkse slachtoffers. In deze CBA komen nauwelijks Nederlandse prostituees voor, omdat één van de selectiecriteria was dat minimaal twee slachtoffers in het buitenland moesten zijn gerekruteerd. Hierdoor blijven opsporingsonderzoeken met voornamelijk Nederlandse slachtoffers, waaronder de zogenaamde ‘loverboy- of pooierboyslachtoffers’, eerder buiten beeld. In beide CBA's komen de slachtoffers overwegend uit hetzelfde geboorteland als de CSV's.

Leeftijd en geslacht

In de CBA van 2007 kwam in 50% van de opsporingsonderzoeken een of meerdere minderjarige slachtoffers voor. In deze CBA was dit nog altijd in 19% van de opsporingsonderzoeken het geval. Daarentegen komen in deze CBA relatief meer mannelijke slachtoffers voor, namelijk 7% tegenover slechts enkelen in de CBA van 2007. De prostituees worden in de CBA van 2007 overwegend in hetzelfde type prostitutiebranches tewerkgesteld. Wel komt in die CBA in vier opsporingsonderzoeken seksuele uitbuiting in of vanuit Turkse cafés voor.⁷⁴ Dat lijkt in deze CBA in slechts een onderzoek aan de orde te zijn. Voor zover bekend is maximaal 14% van de verdachten in de CBA van 2007 vrouw.⁷⁵ In deze CBA ligt dat percentage hoger, namelijk op 20%. Dit betekent dat het aantal vrouwen dat een rol heeft binnen de CSV's die zich bezig houden met seksuele uitbuiting daadwerkelijk stijgt. In de CBA van 2007 wordt niet ingegaan op de leeftijd van de verdachten.

⁷³ In de CBA van 2007 kwam een onderzoek voor met tientallen slachtoffers. (verdachtencombinatie 13) waarvan alleen bekend is dat de grootste groepen slachtoffers uit EU-landen kwamen en dan met name uit Nederland en Duitsland.

⁷⁴ Dit betreft andere opsporingsonderzoeken dan het onderzoek naar verdachtencombinatie 13 dat eigenlijk in deze CBA thuishoorde.

⁷⁵ Hier staat maximaal omdat van enkele grotere CSV's uit de CBA van 2007 niet duidelijk is wat de verhouding is tussen het aantal verdachte mannen en vrouwen. Het is zeer waarschijnlijk dat in deze CSV's (veel) meer verdachte mannen dan vrouwen voorkomen.

Rollen

Door de verschillende benaderingswijze is het niet mogelijk om een goede vergelijking te maken tussen de CBA uit 2007 en deze CBA als het gaat om de rollen die de betrokkenen binnen het mensenhandelproces vervullen.

Antecedenten

In de CBA van 2007 blijken (één of meerdere leden binnen) CSV's antecedenten te hebben op het gebied van verdovende middelen (28%), mensenhandel/zeden (17%), mensensmokkel (11%), vermogenscriminaliteit (11%) en vuurwapens (6%). In deze CBA is voor meer type antecedenten onderzocht of pooiers, bewuste faciliteerders en prostituees deze hebben. Echter omdat dat in deze CBA op persoonsniveau en niet op CSV-niveau is onderzocht, is het niet mogelijk om de uitkomsten te vergelijken met de CBA uit 2007. Bovendien is het soms lastig te bepalen of de onderzoeksitems hetzelfde zijn. Wordt met verdovende middelen en vuurwapens in de CBA van 2007 bijvoorbeeld alleen, zoals in deze CBA, drugshandel en vuurwapenhandel bedoeld, of ook drugs- en vuurwapenbezit?

CSV's

In de CBA van 2007 komen relatief meer middelgrote CSV's voor van zes tot en met tien personen (50% versus 35%) en minder kleine CSV's van drie tot en met vijf personen (33% versus 46%) dan in deze CBA. Het is moeilijk te zeggen of dit betekent dat de CSV's kleiner zijn geworden. In de praktijk blijkt het op grond van de informatie in het opsporingsdossier nog weleens lastig te bepalen welke personen wel of niet tot het CSV gerekend moeten worden. Hier kunnen dus eenvoudig interpretatieverschillen ontstaan tussen verschillende onderzoekers. Het is onbekend of binnen de CBA van 2007 personen eerder tot een CSV zijn gerekend dan in deze CBA. Verder bestaan in de CBA van 2007 zes van de negen middelgrote CSV's uit zes personen en drie uit acht personen. In het algemeen zijn de verschillen – voor zover die er daadwerkelijk zijn – dus niet groot. In de CBA van 2007 kwam het relatief ongeveer even vaak voor als in deze CBA dat CSV-leden een heterogene samenstelling voor wat betreft herkomstlanden hebben (respectievelijk 56% versus 58%) en relatief minder vaak dat CSV's een heterogene samenstelling hebben voor wat betreft geslacht (respectievelijk 67% en 77%).

De door CSV's gebruikte afschermingsmethoden lijken in de CBA van 2007 niet anders te zijn dan in deze CBA.

3.4 Conclusie

De betrokkenen bij seksuele uitbuiting zijn voornamelijk actief in de raamprostitutie en de (hotel)escort. Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn relatief meer slachtoffers actief in de raamprostitutie en (hotel)escort dan de door CoMensha geregistreerde slachtoffers. De door CoMensha geregistreerde slachtoffers werkten relatief vaker binnen particuliere woningen.

De Centraal-Europese prostituees zijn door de pooiers voor het overgrote deel in de raamprostitutie tewerkgesteld, terwijl de Zuid- en Zuidoost-Europese prostituees weliswaar in meerderheid in de raamprostitutie zijn tewerkgesteld, maar daarnaast ook voor een belangrijk deel in de escort. De prostituees uit de categorie overige landen werken gelijkmatig verdeeld over de Chinese beautybranche, de escort en clubs/privéhuizen.

De pooiers en bewuste faciliteerders zijn vrijwel altijd mannen en de prostituees zijn vrijwel altijd vrouwen. Bijna een op de vijf prostituees is de partner van een pooier. Onder hen bevinden zich vijftien keer zoveel verdachten als onder de prostituees die geen partner van een pooier zijn. Maar liefst driekwart van de prostituees die de partner van een pooier is, is tevens verdachte. Voor zover de pooiers vrouwen zijn, zijn zij vrijwel altijd de partner of zus van een (andere) pooier of van een faciliteerder. Hetzelfde geldt – voor zover bekend – voor de helft van de vrouwelijke bewuste faciliteerders. Verder hebben vrouwelijke bewuste faciliteerders ook wel alleen een zakelijke relatie met de mannelijke pooier(s).

De pooiers en de bewuste faciliteerders waren bij de start van de opsporingsonderzoeken gemiddeld 34 tot 35 jaar oud en zijn daarmee gemiddeld 10 jaar ouder dan de prostituees. Tenminste elf prostituees waren minderjarig toen zij voor het eerst door de CSV's werden tewerkgesteld.

Driekwart van de pooiers en ruim tweederde van de bewuste faciliteerders is in Hongarije, Roemenië of Nederland geboren. Onder de bewuste faciliteerders zijn meer personen in Nederland dan in Hongarije en Roemenië geboren, terwijl onder de pooiers de Hongaren en Roemenen de belangrijkste groepen zijn.

Evenals de pooiers zijn de meeste prostituees in Hongarije en Roemenië geboren. Wanneer alleen wordt gekeken naar prostituees die slachtoffers zijn van seksuele uitbuiting zouden er minder prostituees zijn die in Hongarije zijn geboren.

Kleinere groepen prostituees zijn in Slowakije en Bulgarije geboren. Wanneer de database met geanalyseerde opsporingsonderzoeken compleet was geweest zouden ook Bulgaarse en Nigeriaanse prostituees, pooiers en bewuste faciliteerders en Turkse pooiers en bewuste faciliteerders prominent(er) aanwezig zijn. Andere in het oog springende groepen zijn de pooiers en/ of bewuste faciliteerders die in Tsjechië, (voormalig) Joegoslavië en Albanië zijn geboren. Er zijn relatief

meer Tsjechische pooiers en bewuste faciliteerders dan prostituees. De laatsten komen relatief vaker uit Slowakije. Voor de (voormalig) Joegoslaven en Albanen geldt dat er wel pooiers en bewuste faciliteerders zijn die in deze landen zijn geboren, maar geen prostituees. Dit gaat ook op voor Turken.

Verreweg de meeste pooiers verrichten zelf één of meerdere taken binnen de barrières van het mensenhandelproces. Daarnaast voeren de bewuste faciliteerders en één op de vijf prostituees dergelijke taken voor de pooiers uit. Opvallend is dat prostituees en bewuste faciliteerders veel minder taken per persoon en veel minder verschillende soorten taken uitvoeren dan de pooiers. Een deel van de taken die de pooiers, bewuste faciliteerders en faciliterende prostituees uitvoeren komt met elkaar overeen, maar er zijn ook verschillen. Voor zowel de pooiers als de bewuste faciliteerders en faciliterende prostituees geldt dat het toezichhouden op en het rekruteren van prostituees tot de belangrijkste taken behoren waarmee zij zich bezig houden.

Prostituees worden duidelijk vaker door CSV-leden onder druk gezet tijdens het afleggen van verklaringen dan bewuste faciliteerders. De pooiers werden niet onder druk gezet door CSV-leden.

De pooiers hebben relatief vaker antecedenten dan bewuste faciliteerders en prostituees hebben vrijwel nooit antecedenten. Van de eerder veroordeelde pooiers en bewuste faciliteerders zijn de meesten voor vermogenscriminaliteit en/ of zware geweldpleging veroordeeld. 1 op de 10 tot 1 op de 17 eerder veroordeelde pooiers en bewuste faciliteerders zijn voor drugs- en/ of mensenhandel veroordeeld.

In 30% van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn de mensenhandelaars (voornamelijk) solisten en in 70% van deze onderzoeken komt een CSV voor. De CSV's bestaan doorgaans uit niet meer dan tien personen met een kern van niet meer dan vijf personen. Bij de start van de opsporingsonderzoeken is ruim een derde van de CSV's reeds langer dan drie jaar actief. De CSV's zijn te kwalificeren als 1) zelfvoorzienende geïsoleerde criminele groepen die het gehele mensenhandelproces zelf uitvoeren, 2) niet-zelfvoorzienende criminele groepen die voor de uitvoering van het gehele mensenhandelproces afhankelijk zijn van andere CSV's en/ of individuele derden die hen op onregelmatige basis faciliteren en 3) criminele netwerken die uit individuen en/ of kleine clusters bestaan die elkaar op regelmatige basis (via tussenpersonen) helpen om het mensenhandelproces uit te kunnen voeren. Binnen verschillende CSV's is sprake van hiërarchische verhoudingen, maar niet kan worden gezegd dat het om traditionele criminele organisaties gaat zoals de Italiaanse maffia en de Japanse

Yakuza. De CSV's opereren niet bijzonder professioneel, maar zeker ook niet onprofessioneel.

De CSV's bestaan voornamelijk (68%) uit vaste groepen pooiers met (voor een deel) vaste faciliteerders. Binnen de CSV's zijn de faciliteerders zeer regelmatig door familiebanden, vriendschappelijke en kennis- en liefdesrelaties aan de pooiers gerelateerd. Hoe minder vaak de faciliteerders met de pooiers samenwerken en hoe minder duidelijk de faciliteerders bewust samenwerking met de pooiers, hoe vaker de relaties tussen pooiers en faciliteerders puur zakelijk zijn.

De CSV's zijn in meerderheid heterogeen samengesteld voor wat betreft herkomstland en nationaliteit van de CSV-leden. Zowel de homogene als de heterogene CSV's bestaan binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken (in de basis) in meerderheid uit Hongaren of Roemenen. De herkomstlanden van de CSV-leden komen grotendeels overeen met de herkomstlanden van de slachtoffers die de CSV's uitbuiten. Dit geldt niet voor Turken, (voormalig) Joegoslaven en Albaneezen. Er zijn wel pooiers en faciliteerders met deze herkomstlanden, maar geen prostituees.

Driekwart van de CSV's hebben een heterogene samenstelling voor wat betreft het geslacht van de CSV-leden. Hoewel de grote meerderheid van de CSV-leden mannen zijn, groeit het aandeel vrouwen en dit is bovendien groter dan bij andere criminaliteitsvormen. De vrouwelijke CSV-leden zijn soms familie en regelmatig de (ex-)partner van mannelijke CSV-leden. Van de vrouwelijke pooiers, bewuste faciliteerders en faciliterende prostituees is iets meer dan de helft te typeren als uitvoerder iets minder dan de helft als *partner in crime* en een enkeling als madam.

De internationaal opererende CSV's rekruteren de slachtoffers overwegend in het land van herkomst van een of meerdere CSV-leden. Het is onduidelijk in hoeverre het vaker voorkomt dat CSV's in verschillende landen verblijven voor het uitbuiten van prostituees. Dit is slechts in een onderzoek expliciet gebleken. Voor zover CSV's contact onderhouden met andere CSV's is dit voornamelijk coöperatief.

Verreweg de meeste CSV's (92%) gebruiken één of meerdere afschermingsmethoden om buiten het zicht van de opsporing te blijven. De meest gebruikte afschermingsmethoden zijn het veelvuldig wisselen van simkaart, het opzettelijk vermijden van bepaalde plaatsen en het opzettelijk verblijven in het buitenland. Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken blijkt nauwelijks dat CSV-leden via corrupte ambtenaren op de hoogte proberen te raken van opsporings-

activiteiten tegen de groepering. Niet is gebleken dat CSV's contra-activiteiten inzetten om de opsporingsactiviteiten actief te frustreren. De CSV's komen het vaakst in het zicht van opsporingsorganisaties door meldingen van uiteenlopende type melders, aangiften/ verklaringen van slachtoffers en CIE-p-v's.

Het komt voor dat personen, die werkzaam zijn binnen branches als de taxi-branche, de seksbranche, de juridische dienstverlening en de horeca en die bewust bij het mensenhandelproces betrokken lijken te zijn, niet als verdachte worden aangemerkt binnen opsporingsonderzoeken.

Voor zover een vergelijking kan worden gemaakt met de CBA Mensenhandel uit 2007 lijken de belangrijkste verschillen de volgende. In deze CBA Seksuele uitbuiting 2011 komen relatief veel meer Hongaarse en Roemeense pooiers, prostituees en bewuste faciliteerders voor. Hoewel het om een relatief kleine groep gaat, geldt dit ook voor pooiers en bewuste faciliteerders uit (voormalig) Joegoslavië. Verder komen in deze CBA meer mannelijke slachtoffers voor en is het aantal vrouwen dat een rol heeft binnen de CSV's die zich bezig houden met seksuele uitbuiting gestegen. Met dit laatste hangt samen dat in de CBA Mensenhandel van 2007 relatief minder heterogene CSV's voorkwamen voor wat betreft het geslacht van de CSV-leden. Daarentegen kwamen in de CBA Mensenhandel van 2007 binnen relatief meer onderzoeken minderjarige slachtoffers voor en meer middelgrote CSV's van zes tot en met tien personen. Door mogelijke interpretatieverschillen is het moeilijk te zeggen of de CSV's in deze CBA Seksuele uitbuiting daadwerkelijk kleiner zijn geworden. Indien dit wel het geval is, zijn de verschillen niet heel groot omdat de meeste middelgrote CSV's uit de CBA 2007 uit zes personen bestonden.

4

Werkwijzen binnen het mensenhandelproces

In dit hoofdstuk wordt de uitvoering van het mensenhandelproces besproken, zoals dat naar voren komt binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken. Het mensenhandelproces is het geheel aan stappen dat CSV's moeten doorlopen om de seksuele uitbuiting succesvol te kunnen voltooien. In het geval de slachtoffers uit het buitenland komen en het eerste contact op initiatief van de CSV's tot stand komt, moeten CSV's voor seksuele uitbuiting veelal de volgende stappen doorlopen:

- Rekrutering: Ronselen van slachtoffers;
- Entree: Over de grens brengen van slachtoffers naar bestemmingsland;
- Documenten: Verkrijgen van (valse/ vervalste/ *look alike*) reis-, verblijfs- en identiteitsdocumenten voor slachtoffers;
- Huisvesting: Huisvesten van slachtoffers in bestemmingsland en eventueel voorafgaande en tijdens de reis;
- Arbeid: Slachtoffers tewerkstellen;
- (Psychische) binding: Blijvend aan zich binden van slachtoffers via (psychische) bindingsmethoden;
- Financiën: Inkomen genereren en financiële stromen managen.

Deze stappen kunnen tevens als barrières worden opgevat voor de CSV's. Wanneer een voor het CSV noodzakelijke stap niet succesvol wordt overbrugd kan de seksuele uitbuiting niet succesvol worden voltooid. Bovenstaande stappen kunnen in de praktijk in een andere volgorde plaatsvinden dan aangegeven.

In de volgende subparagrafen wordt besproken hoe de CSV's binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken de stappen hebben doorlopen. Aan het eind van elke subparagraaf wordt voor zover mogelijk een vergelijking gemaakt met de CBA Mensenhandel 2007 en wordt een conclusie getrokken.

Opgemerkt wordt dat voor dit hoofdstuk door gebrek aan capaciteit niet alle beschikbare opsporingsonderzoeken in zijn geheel konden worden geanalyseerd. Daarom wordt aan het begin van elke subparagraaf aangegeven op hoeveel opsporingonderzoeken en hoeveel betrokkenen daarbinnen de resultaten van de kwantitatieve analyses in beginsel zijn gebaseerd. Daarnaast geldt dat niet elk item dat binnen de subparagrafen wordt besproken op elke betrokkene van

toepassing is. Ook kan het zijn dat gegevens over betrokkenen voor bepaalde items niet altijd bekend zijn binnen de opsporingsdossiers. Om deze reden wordt in de volgende subparagrafen voor iedere kwantitatieve analyse onderaan de resultatentabel of in de meest rechterkolom van de resultatentabel apart aangegeven op hoeveel betrokkenen (N) de analyse is gebaseerd. Daar waar grote verschillen zijn tussen het aantal betrokkenen binnen de totale onderzoeksgroep zoals aan het begin van de subparagraaf vermeld en het aantal betrokkenen waarop een afzonderlijke analyse binnen die subparagraaf is gebaseerd, kan doorgaans worden geconcludeerd dat over dat item weinig informatie is terug te vinden in de opsporingsdossiers. Daar zou dus meer op kunnen worden gestuurd richting opsporingsteams.

Een ander gevolg van het feit dat voor dit hoofdstuk niet alle beschikbare opsporingsdossiers konden worden geanalyseerd, is dat de verhoudingen tussen de geboorteregio's van de slachtoffers en de prostitutiebranches waarin zij zijn tewerkgesteld, iets anders dan in hoofdstuk 3 is aangegeven.⁷⁶ Voor de belangrijkste slachtoffergroepen betekent dit dat in de volgende subparagrafen relatief meer (7% tot 10%) escortprostituees uit Zuid- en Zuidoost-Europa (ZZO-Europa), relatief minder (6 tot 10%) raamprostituees uit Centraal-Europa (C-Europa) en evenveel of relatief minder (0 tot 6%) raamprostituees uit ZZO-Europa in de database voorkomen dan in hoofdstuk 3.

Voor zover in dit hoofdstuk een vergelijking wordt gemaakt tussen prostituees die in verschillende geboorteregio's zijn geboren en/ of in verschillende prostitutiebranches zijn tewerkgesteld, is dit voor de betrouwbaarheid van de onderzoeksresultaten alleen gedaan voor zover het aantal van de subcategorie groter is dan 20 ($N > 20$). Overigens zijn de aantallen dan nog steeds klein en moeten de onderzoeksresultaten met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd.

⁷⁶ Voor wat betreft de prostitutiebranches betekent dit dat in dit hoofdstuk relatief meer (10-15%) slachtoffers voornamelijk in de escort tewerk zijn gesteld en relatief minder (8-15%) in de raamprostitutie. Bovendien komen in dit hoofdstuk nauwelijks slachtoffers voor die voornamelijk in clubs/ privéhuizen zijn tewerkgesteld. Voor wat betreft de geboorteregio's betekent dit dat in dit hoofdstuk relatief iets minder (7-13%) slachtoffers voorkomen die in C-Europa zijn geboren en relatief meer slachtoffers die in ZZO-Europa en de categorie Overige landen zijn geboren.

4.1 Rekrutering

Deze subparagraaf beschrijft de werving van (potentiële) prostituees⁷⁷ en behandelt de verscheidene aspecten van de rekrutering. Het mensenhandelproces begint vrijwel altijd met het rekruteren van de prostituee (BNRM 7, 2009: p. 373). Eerst wordt beschreven welk soort relatie er is tussen rekruteerders en prostituees. Daarna volgt een beschrijving van de plaats en manier waarop prostituees worden gerekruteerd, op wiens initiatief het contact plaatsvindt, welk doel de prostituee heeft voor het contact en of de prostituee het contact heeft geverifieerd. Voorts wordt beschreven in hoeverre bij het rekruteren gebruik wordt gemaakt van de kwetsbare situatie van de prostituee en in hoeverre prostituees zijn misleid voor wat betreft de reis en het werk in Nederland. Als laatste wordt een vergelijking gemaakt met resultaten uit de CBA van 2007. De gegevens die in deze paragraaf worden gebruikt, zijn gebaseerd op 172 prostituees in 25 opsporingsonderzoeken.

4.1.1 Relatie rekruteerders en prostituees

Uit het onderzoek van Mahmoud en Trebesch (2009: p. 7) blijkt dat in de voormalig Oostbloklanden prostituees worden gerekruteerd door goede vrienden, familieleden of door de partner. Uit ander onderzoek blijkt dat rekruteerders bekenden of vrienden van familieleden of van de prostituee zelf zijn, maar dat daarnaast ook, in mindere mate, prostituees door onbekenden worden gerekruteerd in uitgaansgelegenheden of via advertenties (BNRM 3, 2004: p. 162).

Tabel 4.1 laat zien dat dit binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken voor slechts 25% van de prostituees geldt dat zij door geliefden, vrienden of familieleden geronseld zijn. De relatie tussen rekruteerders en prostituees blijkt juist erg divers. Een substantieel deel (tenminste 29%) wordt door onbekenden⁷⁸ gerekruteerd en ongeveer 1 op de 10 prostituees door internetcontacten.

⁷⁷ Sommigen hebben op het moment van werving nog niet in de prostitutie gewerkt en zijn dan een potentiële prostituee. Omwille van de leesbaarheid zal hierna alleen over prostituee gesproken worden.

⁷⁸ Het betreft de categorieën 'Onbekenden direct contact' en 'Onbekenden via via contact'. Er staat tenminste, omdat binnen bijvoorbeeld de categorie 'Internet' ook rekruteerders kunnen voorkomen die geen bekende zijn van de prostituees.

Tabel 4.1

Relatie rekruteerders en prostituees	
Soort Relatie	%
Onbekenden direct contact	21
Zakelijk ⁷⁹	20
Geliefden	15
Bekenden	14
Internetcontact	11
Vrienden	9
Onbekenden via via contact	8
Familie	1
Buren	1
Totaal	100

N = 114

Tabel 4.2 geeft weer dat binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken bijna de helft van de prostituees die wordt gerekruteerd voor de raamprostitutie door onbekenden wordt benaderd. Binnen de escortbranche worden prostituees met name door zakelijke contacten benaderd.⁸⁰

⁷⁹ 70% van de zakelijke contacten kwam voor in 1 onderzoek (onderzoek 31).

⁸⁰ Dit beeld kan enigszins vertekend zijn omdat 70% van de zakelijke contacten binnen één onderzoek voorkomen. Een zakelijk contact is bijvoorbeeld een agentschap dat (potentiële) prostituees helpt bij het vinden van een baan in het buitenland of een contact via internet waarbij zaken wordt gedaan met betrekking tot de mogelijkheid om in de prostitutie te gaan werken.

Tabel 4.2

Relatie rekruteerders en prostituees gespecificeerd naar prostitutiebranche		
Prostitutiebranche	Soort Relatie	%
Escort	Zakelijk	51
	Bekenden	20
	Geliefden	14
	Vrienden	9
	Onbekenden direct contact	6
	Totaal	100
Raamprostitutie	Onbekenden direct contact	35
	Geliefden	17
	Bekenden	15
	Vrienden	11
	Onbekenden via via contact	11
	Internetcontact	7
	Zakelijk	2
Familie	2	
	Totaal	100

N Escort = 35, N Raamprostitutie = 60

4.1.2 De plaats van rekrutering

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken worden prostituees meestal geronseld in het land van herkomst van de prostituee (90%). De overige prostituees zijn in een omringend land van het land van herkomst of in Nederland gerekruteerd.

Tabel 4.3 laat zien dat binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken 80% van de prostituees op het internet, in de omgeving van vrienden/kennissen of in een bar/discotheek wordt gerekruteerd.⁸¹

⁸¹ Met de omgeving van vrienden/ kennissen en familie wordt de buurt bedoeld waarin deze zich doorgaans ophouden, zoals in (de omgeving van) hun woning.

Tabel 4.3

Plek contact	
Plek	%
Op het internet	36
In omgeving vrienden/kennissen	27
Bar/Discotheek	17
In werkomgeving	8
In de prostitutiebranche	8
In omgeving familie	3
In de filmbranche	1
Totaal	100

N = 83

In tabel 4.4 kan worden afgelezen dat binnen de escortbranche het eerste contact in bijna de helft van de gevallen op het internet plaatsvindt en binnen de raamprostitutiebranche in de omgeving van vrienden of kennissen. Zowel binnen de escort- als in de raamprostitutiebranche worden prostituees in de tweede plaats in uitgaansgelegenheden gerekruteerd. In beide branches worden prostituees relatief ongeveer even vaak in de prostitutiebranche, in de werkomgeving en in de omgeving van familie gerekruteerd.

Tabel 4.4

Plek eerste contact rekruteerders en prostituees gespecificeerd naar prostitutiebranche		
Prostitutiebranche	Plek contact	%
Escort	Op het internet	48
	Bar/Discotheek	24
	In de prostitutiebranche	10
	In omgeving vrienden/kennissen	7
	In werkomgeving	7
	In omgeving familie	4
	Totaal	100
Raamprostitutie	In omgeving vrienden/kennissen	54
	Bar/Discotheek	17
	Op het internet	11
	In de prostitutiebranche	9
	In werkomgeving	6
	In omgeving familie	3
	Totaal	100

N Escort = 29, N Raamprostitutie = 35

Uit de geanalyseerde onderzoeken blijkt dat bijna driekwart van de prostituees die op het internet zijn gerekruteerd, op het initiatief van de rekruteerder zijn gecontacteerd. Slechts eenvierde van de prostituees heeft zelf het initiatief genomen en voor één prostituee ontstond het contact op initiatief van vrienden.

De werving van prostitués op het internet komt ook voor in onderzoek 32 waar een rekruteerder actief op websites zoekt naar mannen die geschikt zijn voor de prostitutie. Als hij een geschikte persoon vindt stuurt hij een persoonlijk bericht via de website en vervolgens wordt via MSN messenger gegevens met betrekking tot reis- en werkomstandigheden besproken. De prostitués worden dan al op de hoogte gesteld dat zij in de escort zullen gaan werken in Nederland en hoe de verdiensten zullen worden verdeeld.

Het is opvallend dat in de vorige subparagraaf *Relatie rekruteerders en prostituees* 'internetcontact' niet voorkomt als soort relatie tussen prostituee en rekruteerder in de escortbranche. Een verklaring hiervoor kan zijn dat onbekenden prostituees voor de escort werven op het internet en dat zij niet als internetcontact maar als onbekende zijn benoemd. Het gebruik van internet om prostituees te werven blijkt ook uit de literatuur, waarin wordt beschreven dat ontmoetingen tussen prostituees en rekruteerders worden geregeld via het internet en het internet wordt gebruikt om diensten te adverteren (Europool 2011: p. 11).

Tabel 4.5 laat zien dat prostituees die in C-Europa geboren zijn meestal in uitgaansgelegenheden, op het internet of in de omgeving van vrienden/kennissen lijken te worden geronseld. Prostituees die in ZZO-Europa zijn geboren worden van de verschillende plekken het meest in de omgeving van kennissen en vrienden geronseld.

Tabel 4.5

Plek eerste contact rekruteerders en prostituees gespecificeerd naar geboorteregio		
Geboorteregio	Plek contact	%
C-Europa	Bar/Discotheek	28
	Op het internet	24
	In omgeving vrienden/kennissen	24
	In werkomgeving	18
	In de prostitutiebranche	6
	Totaal	100
ZZO-Europa	In omgeving vrienden/kennissen	38
	Bar/Discotheek	19
	Op het internet	19
	In de prostitutiebranche	11
	In werkomgeving	8
	In omgeving familie	5

N C-Europa = 17, N ZZO-Europa = 37

4.1.3 Manier van rekrutering

Mensenhandelaren hanteren verschillende methoden om prostituees te werven. Een eerste methode betreft prostituees die uit vrije wil naar een ander land komen om in de prostitutie geld te verdienen. Deze prostituees worden niet misleid over het doel of gedwongen om met de rekruteerder mee te komen. Een tweede methode is het onder valse voorwaarden ronselen van prostituees, waarbij de prostituees niet op de hoogte zijn van het feit dat zij in de prostitutie gaan werken. Soms wordt bij deze methode van ronselen naast misleiding ook gebruik gemaakt van fysiek geweld. Als laatste vormt de loverboymethode een variant om prostituees te ronselen (BNRM 7, 2009: p. 374). Ook uit de geanalyseerde onderzoeken blijkt dat prostituees met behulp van verschillende methoden worden gerekruteerd. Niet alleen tussen, ook binnen CSV's worden prostituees op verschillende manieren gerekruteerd. Prostituees

worden binnen onderzoek 6 bijvoorbeeld in bars en discotheken gerekruteerd maar ook in het prostitutiemilieu. Binnen onderzoek 17 zijn vier van de vijf prostituees door de verdachten gekocht. Een Thaise vrouw rekruteert de prostituees in Thailand en reist regelmatig mee naar Nederland. De verdachten betalen €7.000 per prostituee aan de rekruteerder.

Volgens tabel 4.6 vindt het eerste contact tussen de rekruteerder en prostituee meestal (65%) face-to-face plaats. Naast face-to-face-contact ontstaat het eerste contact via e-mail, sociale media of telefoon (35%).

Tabel 4.6

Manier van rekruteren	
Manier	%
Face-to-face	65
E-mail	20
Sociale Media	8
Telefonisch	7
Totaal	100

N = 88

Tabel 4.7 laat zien dat de manier van contactlegging verschilt tussen de prostitutie-branches. Binnen de raamprostitutie vindt het eerste contact meestal face-to-face plaats. Binnen de geanalyseerde onderzoeken zijn de prostituees binnen de escortbranche ongeveer even vaak per e-mail als face-to-face gerekruteerd. Dit komt overeen met de verschillen tussen de branches voor de plek waar het eerste contact plaatsvindt.

Tabel 4.7

Manier van rekruteren gespecificeerd naar prostitutiebranche		
Prostitutiebranche	Soort Relatie	%
Escort	Face-to-face	52
	Email	48
	Totaal	100
Raamprostitutie	Face-to-face	84
	Sociale Media	11
	Telefonisch	5
	Totaal	100

N Escort = 27, *N* Raamprostitutie = 43

In tabel 4.8 kan worden afgelezen dat in C-Europa en ZZO-Europa nog vaak op traditionele wijze wordt gerekruteerd. Dit neemt niet weg dat ook het gebruik van internet bij de manier van rekruteren een rol speelt. Dit komt overeen met de uitsplitsing van geboorteregio's naar plek van het eerste contact.

Tabel 4.8

Manier van rekrutering gespecificeerd naar geboorteregio		
Geboorteregio	Manier	%
C-Europa	Face-to-face	77
	Telefonisch	15
	E-mail	8
	Totaal	100
ZZO-Europa	Face-to-face	73
	E-mail	15
	Sociale Media	9
	Telefonisch	3
Totaal		100

N C-Europa = 26, N ZZO-Europa 33

4.1.4 Initiatief rekrutering

Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken blijkt dat bij ongeveer de helft van de prostituees het initiatief voor het contact door de rekruteerder is genomen (tabel 4.9). Dit gebeurde bijvoorbeeld door het opbouwen van een liefdesrelatie met de prostituee. De rekruteerder maakt de prostituee het hof en vraagt haar uiteindelijk om in de prostitutie te gaan werken. Deze methode van rekruteren, waarbij prostituees worden ingepalmd en verliefd worden op ronselaars wordt bijvoorbeeld toegepast in onderzoek 22. Een prostituee wordt in dit onderzoek benaderd in Roemenië, waar zij een liefdesrelatie krijgt met de rekruteerder. Vervolgens dacht zij op vakantie te gaan met haar geliefde, maar in plaats daarvan kwam zij in de raamprostitutie in Alkmaar te werken.

Tabel 4.9

Initiatief contact	
Initiatief	%
Op initiatief pooier/ rekruteerder	54
Op initiatief (potentiële) prostitué(e)	24
Via vrienden/kennissen (potentiële) prostitué(e)	12
Via (ex)partner (potentiële) prostitué(e)	4
Via vorige pooier	2
Via collega's	2
Via agentschap	2
Totaal	100

N = 108

Een kwart van de prostituees heeft zelf het initiatief genomen om in contact te komen met de rekruteerder. De literatuur wijdt dit eigen initiatief toe aan de slechte situatie waarin de prostituee zich bevindt. De prostituee ervaart de situatie als uitzichtloos en hoopt meer geld te verdienen voor zichzelf of familieleden of hoopt op een betere toekomst in het Westen (BNRM 3, 2004: p. 162). Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken komt het ook voor dat prostituees door andere prostituees of vriendinnen worden aangespoord om naar Nederland te komen. Zo zijn prostituees in onderzoek 11 zelf naar Nederland gekomen en zijn zij pas daarna bij het escortbureau uit het onderzoek terecht gekomen. Ook in onderzoek 17 kwam een prostituee zelf naar Nederland en zocht in Nederland contact met de verdachte.

Tabel 4.10

Initiatief contact gespecificeerd naar prostitutiebranche		
Prostitutiebranche	Soort Relatie	%
Escort	Op initiatief pooier/ rekruteerder	58
	Op initiatief (potentiële) prostituée(e)	26
	Via vrienden/kennissen (potentiële) prostituée(e)	13
	Via vorige pooier	3
	Totaal	100
Raamprostitutie	Op initiatief pooier/ rekruteerder	66
	Op initiatief (potentiële) prostituée(e)	20
	Via (ex)partner (potentiële) prostituée(e)	7
	Via vrienden/kennissen (potentiële) prostituée(e)	5
	Via vorige pooier	2
Totaal	100	

N Escort = 31, N Raamprostitutie = 56

In tabel 4.10 kan worden afgelezen dat binnen de raamprostitutie het initiatief voor het eerste contact iets vaker door de pooier/ rekruteerder wordt genomen dan binnen de escort. Binnen de escort werd het eerste contact nooit door de (ex-)partner gelegd.

4.1.5 Doel om op werving in te gaan

Voor de prostituees die op de hoogte waren dat zij in de prostitutie zouden gaan werken in het buitenland, was voor verreweg de meesten het verdienen van meer geld de drijfveer om op het aanbod in te gaan (tabel 4.11). Het specifieke doel waarvoor het geld is bestemd loopt uiteen. Slechts enkele prostituees gingen niet uit zichzelf op een aanbod in, maar werden (eventueel via ontvoering) gedwongen om in de prostitutie te werken.

Tabel 4.11

Motivatie om in te gaan op of zoeken van contact	
Motivatie	%
Geld voor luxer leven	30
Inkomen eerste levensbehoefte	19
Geld voor familie	18
Betere condities om te werken als prostituee	6
Geld voor schulden	5
Betere toekomst kinderen	5
Geld voor studie	5
Nieuwe partner	4
Dwang/ontvoering	3
Onafhankelijkheid creëren	3
Stoppen prostitutie	2
Totaal	100

N = 96

Dat een aanzienlijk deel van de prostituees op de hoogte is dat zij in de prostitutie gaat werken, blijkt ook uit het doel waartoe het contact plaatsvindt. Voor 41% van de prostituees was het doel van de contactlegging om te kunnen gaan werken in de prostitutie (tabel 4.12). Het andere veel voorkomende doel is een baan willen krijgen in het buitenland (48%). Prostitutie is dan een van de mogelijkheden. In de volgende paragraaf over Entree wordt namelijk duidelijk dat 88% van de prostituees bewust naar Nederland reist om voor het CSV uit het geanalyseerde opsporingsonderzoek te gaan werken.

Tabel 4.12

Doel om in te gaan op of zoeken van contact	
Doel	%
Baan in buitenland willen krijgen	48
Prostitué(e) willen worden	41
Nieuwe partner	5
Intimidatie	2
Stoppen met prostitutie	2
Verblijfplaats in Nederland	2
Totaal	100

N = 87

Als in tabel 4.13 wordt gekeken naar de verschillende prostitutiebranches wordt duidelijk dat binnen de escort voor ongeveer tweederde van de prostituees het doel is om prostituee te worden en voor eenderde een baan vinden in het buitenland. Het valt op dat bij de raamprostitutie maar relatief weinig prostituees als primaire doel hadden prostituee te worden. Het ging hen vaker om het krijgen van een baan in het buitenland in het algemeen (56%).

Tabel 4.13

Doel contact gespecificeerd naar prostitutiebranche		
Prostitutiebranche	Doel	%
Escort	Prostitué(e) willen worden	63
	Baan in buitenland willen krijgen	33
	Verblijfplaats in Nederland	4
	Totaal	100
Raamprostitutie	Baan in buitenland willen krijgen	56
	Prostitué(e) willen worden	27
	Nieuwe partner	9
	Stoppen met prostitutie	4
	Intimidatie	4
	Totaal	100

N Escort = 27, *N Raamprostitutie* = 45

Verder valt het op dat voor de prostituees die in ZZO-Europa zijn geboren, prostituee willen worden geen doel opzichzelf vormt (tabel 4.14). Voor de meesten was een baan in het buitenland het doel om contact te hebben met de rekruteerder.

Tabel 4.14

Doel contact gespecificeerd naar geboorteregio		
Geboorteregio	Doel	%
C-Europa	Prostitué(e) willen worden	56
	Baan in buitenland willen krijgen	44
Totaal		100
ZZO-Europa	Baan in buitenland willen krijgen	57
	Prostitué(e) willen worden	28
	Nieuwe partner	9
	Stoppen met prostitutie	4
	Verblijfplaats in Nederland	2
Totaal		100

N C-Europa = 18, N ZZO-Europa 46

4.1.6 Verifiëring

Maar één (potentiële) prostitué, die niet van te voren op de hoogte was dat hij in de prostitutie zou gaan werken, heeft het aanbod van de rekruteerder geverifieerd. Dat niet meer prostituees het aanbod hebben geverifieerd is niet verbazingwekkend, omdat te verwachten is dat een prostituee die het aanbod verifieert niet ingaat op het aanbod. Van één onderzoek (onderzoek 24) is het bekend dat prostituees de verdachte hebben gevraagd of het om prostitutiewerk zou gaan, maar van verdere verifiëring was geen sprake. Uit onderzoek van Hopkins en Nijboer blijkt dat 70% van de slachtoffers nadat zij zijn geronseld al binnen een week vertrekken naar het bestemmingsland (BNRM 3, 2004: p. 162). Dit vormt ook een mogelijke verklaring voor het feit dat de prostituees in de geanalyseerde onderzoeken in het overgrote deel het aanbod niet heeft geverifieerd.

Het is over het algemeen onduidelijk of familieleden op de hoogte zijn van het werk dat de prostituees in Nederland gaan doen. In onderzoek 3 verklaart de pleegmoeder van een prostituee dat haar pleegdochter werd opgehaald in een dorpje in Hongarije om in Nederland als kamermeisje te gaan werken, maar het is onzeker of de pleegmoeder dit werkelijk geloofde. In een ander onderzoek (onderzoek 38) geloofden ouders niet dat hun dochter in Nederland schoonmaakwerk zou gaan verrichten. De rekruteerder heeft toen zijn in Nederland verblijvende vrouw ingeschakeld om de moeder van de prostituee te overtuigen dat zij als afwasser zou gaan werken in een restaurant.

4.1.7 Kwetsbare personen

De achtergrond van de prostituees is van invloed op de manier waarop de rekrutering wordt uitgevoerd. Door gebruik te maken van de kwetsbare positie hoeft een rekruteerder een prostituee bijvoorbeeld niet over te halen of te misleiden over het te verrichten werk omdat de prostituee zelf in Nederland wil komen werken. Uit de geanalyseerde onderzoeken blijkt dan ook dat vrouwen die al in de prostitutie werken worden gerekruteerd door middel van een aantrekkelijk aanbod om in het buitenland in de prostitutie te gaan werken. Ook uit de literatuur blijkt dat rekruteerders inspelen op de situatie van de prostituee. Roemeense rekruteerders worden door Gavril en Tamas (2009: p. 64) beschreven als personen met een marketingplan en de vaardigheid om anderen te beïnvloeden.

Verder komt uit de literatuur naar voren dat mensenhandelaren slachtoffers meestal rekruteren in achtergestelde, benadeelde en slecht geïntegreerde delen van de bevolking, waarbij zij werk in het buitenland aanbieden (Europol, 2011: p. 10). Dit blijkt ook uit de geanalyseerde onderzoeken. In onderzoek 39 zijn bijvoorbeeld prostituees geworven toen zij op 18-jarige leeftijd uit een kindertehuis werden ontslagen. Ook in onderzoek 38 werden prostituees gerekruteerd omdat ze kwetsbaar zijn. Een van de slachtoffers is bijvoorbeeld gerekruteerd in een opvanghuis voor alleenstaande moeders. De verdachte uit onderzoek 16 gaf te kennen dat hij bewust Braziliaanse vrouwen rekruteerde omdat volgens hem Braziliaanse vrouwen heel makkelijk zijn met seks en alles doen voor cadeaus en geld. Hoewel er geen percentages zijn die inzicht kunnen geven of en hoeveel rekruteerders bewust bepaalde kwetsbare personen rekruteren, lijkt hieruit te kunnen worden afgeleid dat rekruteerders bewust bepaalde personen ronselen. De motieven van prostituees om op een aanbod in te gaan, die grotendeels financieel van aard zijn, sluiten hierbij aan.

4.1.8 Misleiding

Zoals hierboven beschreven en uit de literatuur blijkt, worden prostituees op verschillende manieren gerekruteerd. Afhankelijk van de toegepaste methode worden prostituees in meer of mindere mate misleid over de aard van het werk. Uit het onderzoek van Bekker (2010: p. 53) blijkt dat bij veel prostituees geen onduidelijkheid bestaat over de aard van het werk en dat hiermee bewust is ingestemd, maar dat zij zich niet bewust zijn van de werkomstandigheden waaronder zij gaan werken. Verder blijkt dat er afspraken gemaakt worden op basis van een zakelijk voorstel waarbij de rekruteerder de reis regelt en bescherming biedt (Bekker, 2010: p. 53). Over afspraken die de rekruteerder met de prostituee maakt, omtrent de reis, financiën en het werk, kan de prostituee ook misleid worden. Hieronder wordt beschreven in hoeverre de prostituees in deze CBA afspraken hebben gemaakt met de rekruteerders en of de rekruteerders de afspraken zijn nagekomen.

Voorafgaand aan de reis naar Nederland wordt met minder dan een kwart van de prostituees gesproken over benodigde (reis)documenten, een mogelijke geldlening om te kunnen starten met het werken in de prostitutie, de wijze waarop schulden kunnen worden afgelost, of de zorg voor een kind van de prostituee. Iets vaker wordt gesproken over de wijze waarop de prostituee naar het bestemmingsland zal worden begeleid.

Daarentegen vindt over de vervoerswijze en de eindbestemming meestal en over de te maken kosten, arbeidsomstandigheden en verdiensten regelmatig wel een gesprek plaats (zie tabel 4.15). De vervoerswijze en de eindbestemming zijn allebei zeer relevante en directe onderwerpen en het is dan ook niet verbazingwekkend dat hierover meestal een gesprek plaatsvindt. In die zin verbaast het dat prostituees van te voren minder vaak spreken over te maken kosten, arbeidsomstandigheden en verdiensten. Uit tabel 4.15 blijkt verder dat rekruteerders de gemaakte afspraken over de te maken kosten, de vervoerswijze en de eindbestemming meestal tot altijd nakomen. De beloften over arbeidsomstandigheden en verdiensten worden daarentegen juist veelvuldig gebroken.

Tabel 4.15

Percentage misleiding prostituees				
Misleiding	Ja %	Nee %	Totaal %	N
Reisroute				
Gesprek	52	48	100	44
Belofte nagekomen	100	0	100	21
Eindbestemming				
Gesprek	84	16	100	77
Belofte nagekomen	95	5	100	61
Vervoerswijze				
Gesprek	72	28	100	64
Belofte nagekomen	100	0	100	44
Kosten				
Gesprek	48	52	100	63
Belofte nagekomen	75	25	100	24
Arbeidsomstandigheden				
Gesprek	50	50	100	86
Belofte nagekomen	26	74	100	34
Verdiensten				
Gesprek	56	44	100	70
Belofte nagekomen	25	75	100	32

Het valt verder op dat binnen de raamprostitutie drievierde van de prostituees niet over de arbeidsomstandigheden heeft gesproken, terwijl dit maar voor 17% van de prostituees in de escortbranche het geval is. Een verklaring hiervoor kan zijn dat het contact tussen rekruteerders en prostituees die worden gerekruteerd in relatie tot raamprostitutie vaker op initiatief van de rekruteerder plaatsvindt en dat deze prostituees vaker door vrienden of kennissen worden gerekruteerd. De rekrutering in relatie tot de raamprostitutie lijkt daardoor minder zakelijk en dit zou een verklaring kunnen zijn voor het feit dat deze groep prostituees minder afspraken heeft gemaakt. Van de gesprekken die hebben plaatsgevonden binnen de raamprostitutiebranche is ruim 90% niet nagekomen, terwijl dit bij de escort ongeveer even vaak wel als niet het geval is.

⁸² In deze tabel worden de verschillende thema's in beginsel onderverdeeld in de onderwerpen Gesprek, Belofte nagekomen en Inspraak. Wanneer bij een bepaald onderwerp N<20 is het onderwerp niet in de tabel opgenomen, omdat er dan geen betrouwbare uitspraken kunnen worden gedaan.

4.1.9 Vergelijking met CBA 2007

Ook in de CBA van 2007 komt het voor dat CSV's verschillende methoden gebruiken om prostituees te ronselen en wordt door sommige CSV's op meerdere plaatsen gerekruteerd. In 53% van de onderzoeken in de CBA van 2007 worden prostituees via via (dorps- of streekgenoten en kennissen) geronseld. In deze CBA van 2011 lijkt dit even vaak voor te komen. Hier worden prostituees in 52% van de onderzoeken door bekenden, vrienden, familie en burens geronseld. Overigens betreft het slechts 25% van de prostituees. In deze CBA lijken prostituees vaker via het internet te worden geronseld (20% van de onderzoeken en 33% van de prostituees) dan in de CBA van 2007 (14% van de onderzoeken). Bovendien is er in deze CBA vergeleken met die uit 2007 voor het eerst een groep prostituees (24%) die zelf het initiatief neemt om in contact te komen met de CSV's. Verder lijken in deze CBA vaker valse beloftes over de verdiensten aan de prostituees te worden gemaakt. In de CBA van 2007 gold dit namelijk voor 56% van de onderzoeken en in deze CBA voor 75% van de onderzoeken en 75% van de prostituees. Overigens geldt voor valse beloften over het soort werkzaamheden juist het omgekeerde. Dat leek in de CBA van 2007 vaker voor te komen (zie de paragraaf over psychische binding).

4.1.10 Conclusie

In overeenstemming met de literatuur spelen CSV's binnen de geanalyseerde onderzoeken in op de situatie van de prostituee en passen zij verschillende manieren van ronselen toe. Prostituees hebben vaak het doel om prostituee te worden en worden gemotiveerd door het idee dat zij veel geld kunnen verdienen in een korte tijd. Hoewel uit het onderzoek van Bekker blijkt dat bij veel prostituees geen onduidelijkheid bestaat over de aard van het werk komt uit de geanalyseerde onderzoeken naar voren dat de prostituees deels wel degelijk worden misleid, bijvoorbeeld over de verdiensten en over de arbeidsomstandigheden. Prostituees voor de raamprostitutie worden vaker geronseld in de omgeving van vrienden en kennissen, vaker misleid over de verdiensten en de arbeidsomstandigheden en minder vaak geronseld via het internet dan prostituees die in de escort tewerk worden gesteld.

Het lijkt erop dat, vergeleken met de CBA uit 2007, prostituees in deze CBA even vaak door bekenden worden gerekruteerd, veel vaker zelf het initiatief nemen om met de CSV's in contact te komen, vaker via het internet worden gerekruteerd en vaker worden misleid over de verdiensten, maar minder vaak over het soort werk dat zij zullen gaan verrichten.

4.2 Entree & Documenten

Deze paragraaf beschrijft de wijze waarop prostituees zelfstandig naar Nederland komen of worden gebracht voordat zij hier in de prostitutie tewerk worden gesteld. Hierbij worden verschillende factoren beschouwd. In de eerste plaats wordt nagegaan in hoeverre bij de reis naar Nederland sprake is van mensen-smokkel. Daarna wordt uiteengezet hoe de reis is georganiseerd, waarbij tevens aandacht wordt besteed aan de reis-, identiteits- en verblijfsdocumenten van de prostituees. Vervolgens wordt apart aandacht besteed aan de vereiste documenten die prostituees nodig hebben om in Nederland te kunnen werken. Daaropvolgend wordt ingegaan op via welke route de reis naar Nederland is verlopen, hoe de slachtoffers zijn vervoerd en onder welke omstandigheden dit is gebeurd. Na het uiteenzetten van de bevindingen, zal een vergelijking worden gemaakt met de resultaten uit de CBA van 2007 en wordt afgesloten met een conclusie.

De kwantitatieve gegevens die in deze paragraaf worden gebruikt, zijn, tenzij anders aangegeven, gebaseerd op 140 prostituees in 19 opsporingsonderzoeken die vanuit een ander land naar Nederland reisden om in de prostitutie tewerk te worden gesteld. Omdat bepaalde resultaten steeds voor slechts een deel van de 140 prostituees bekend zijn, wordt steeds aangegeven op hoeveel personen (N) de vermelde percentages zijn gebaseerd.

4.2.1 Mensensmokkel

Hoewel dit geen noodzakelijk kenmerk is van seksuele uitbuiting, speelt grensoverschrijding hierbij vaak een belangrijke rol (Van Dijk, Korvinus, Koster & Smit, 2004: 3). Omdat de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zich in de eerste plaats richtten op prostituees die in het buitenland zijn geronseld, reisden de meeste prostituees binnen deze onderzoeken naar Nederland voordat zij hier werden uitgebuit. 88% van deze prostituees (N = 82) reisde bewust naar Nederland om voor de verdachtencombinatie uit het geanalyseerde opsporingsonderzoek te gaan werken. De overige prostituees kwamen voor een ander doel naar Nederland (8%) of om voor een andere verdachtencombinatie te werken (4%).

Als prostituees grenzen overschrijden, hoeft dit niet altijd op illegale wijze te gebeuren. Dit is alleen het geval als zij worden gesmokkeld. Van mensensmokkel is sprake als de prostituees (uitsluitend) de nationaliteit van een land buiten het Schengengebied hebben en met behulp van derden illegaal naar Nederland reizen. Dit kan door de grens over te steken zonder geldige reisdocumenten,

door 'verstopt' te worden in een vervoersmiddel of door het land binnen te komen door misbruik te maken van (wettelijke) procedures en/ of regelgeving. Binnen de Schengengrens is vrij verkeer van personen mogelijk. Prostituees uit niet-visumvrije landen van buiten het Schengengebied kunnen gesmokkeld zijn, omdat zij naast een geldig identiteitsdocument voor een verblijf van korter dan drie maanden in Nederland een C-visum en voor een verblijf langer dan drie maanden een machtiging tot voorlopig verblijf (MVV) met daarop volgend een verblijfsvergunning nodig hebben. Wanneer de slachtoffers niet in het bezit zijn van deze documenten en voor de illegale reis naar Nederland geholpen zijn door derden is sprake van mensensmokkel. Er kan ook sprake zijn van mensensmokkel als slachtoffers genoemde documenten wel in hun bezit hebben. Op het moment dat slachtoffers deze documenten met behulp van derden op oneigenlijke gronden hebben verkregen, is sprake van mensensmokkel doordat misbruik is gemaakt van procedures. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan slachtoffers die een C-visum aanvragen met als opgegeven doel om in Nederland voor korte tijd op vakantie te gaan, of slachtoffers die een MVV aanvragen met als opgegeven doel om bij een (gefingeerde) partner te verblijven, maar hier feitelijk komen om in de prostitutie te werken.

Nog een andere mogelijkheid is dat slachtoffers met een op legale gronden verkregen C-visum of MVV naar Nederland reizen, maar dat het opgegeven verblijfsdoel gedurende het verblijf in Nederland vervalt. Hierbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan slachtoffers die daadwerkelijk voor een korte vakantie naar Nederland komen, maar hier om onvoorziene redenen uiteindelijk langer dan drie maanden verblijven (de zogenaamde *overstay*), of aan slachtoffers die daadwerkelijk naar Nederland komen om bij hun partner te verblijven, maar waarbij de relatie wordt beëindigd. Vanaf het moment dat de eigenlijke verblijfsgrond is vervallen, is sprake van mensensmokkel als derden deze slachtoffers vanuit winstbejag behulpzaam zijn bij het verdere verblijf in Nederland.

Prostituees uit visumvrije landen van buiten het Schengengebied of de EU mogen voor een kort verblijf van maximaal drie maanden in Nederland verblijven. Daarna verblijven zij hier illegaal, tenzij ze in de tussentijd een verblijfsvergunning hebben verkregen. Prostituees uit de visumvrije niet-Schengenlanden Roemenië en Bulgarije nemen in deze een bijzondere positie in. Zij hebben sinds 1 januari 2007 in het geheel geen visum (C-visum of MVV) of verblijfsvergunning nodig om voor kortere of langere tijd in Nederland te kunnen verblijven.

Binnen *alle* 37 geanalyseerde opsporingsonderzoeken hebben 124 prostituees (52%) uitsluitend de nationaliteit van een land *buiten* het Schengengebied en 114 prostituees (48%) (onder meer) de nationaliteit van een land *binnen* het Schengengebied. Tabel 4.16 geeft aan om welke nationaliteiten het exact gaat. Van de 124 prostituees met alleen de nationaliteit van een land *buiten* het Schengengebied is voor zover bekend 30% gesmokkeld met behulp van of in opdracht van leden van criminele samenwerkingsverbanden uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken. Driekwart van deze personen komt uit Roemenië en Bulgarije vóór de tijd dat dit visumvrije landen werden. Het gaat hierbij om twaalf Roemeense slachtoffers uit de onderzoeken 7 en 24 en vijftien Bulgaarse slachtoffers uit onderzoek 30. De overige gesmokkelde personen uit landen buiten het Schengengebied komen uit landen die tot op heden een visumplicht hebben. Het betreft vier personen met de Thaise nationaliteit uit onderzoek 17, twee Marokkaanse vrouwen uit onderzoek 18 en vier Chinese slachtoffers uit onderzoek 40. Daarnaast zijn van de prostituees met een nationaliteit van een land *binnen* het Schengengebied twee of drie Hongaarse slachtoffers uit de onderzoeken 10 en 21 naar Nederland gesmokkeld in de tijd dat Hongarije nog geen visumvrij land was.⁸³

⁸³ Hongarije is op 1 mei 2004 een visumvrij land geworden.

Tabel 4.16

Nationaliteit prostituees binnen Schengengebied		
Visumplicht	Nationaliteit	%
Visumvrij	Hongaarse	70
	Tsjechische	15
	Slowaakse	6
	Letse	4
	Poolse	4
	Sloveense	1
Totaal		100
Nationaliteit prostituees buiten Schengengebied		
Visumplicht	Nationaliteit	%
Visumvrij	Roemeense	66
	Bulgaarse	13
	Braziliaanse	5
	Maleisische	2
	Kroatische	1
	Venezolaanse	1
Niet-visumvrij	Chinese	3
	Thaise	3
	Marokkaanse	2
	Colombiaanse	1
	Cubaanse	1
	Oekraïense	1
	Russische	1
Totaal		100

N Schengen = 114, N Niet-Schengen = 124

Van een aantal slachtoffers is het onduidelijk of zij naar Nederland zijn gesmokkeld. Van de vier slachtoffers uit de visumplichtige niet-Schengenlanden Colombia, Cuba, Oekraïne en Rusland is bekend dat zij zelfstandig naar Nederland reisden. Onbekend is echter of zij voor de reis naar Nederland een visum hebben gebruikt en zo ja, of zij dit met behulp van derden hebben verkregen door misbruik te maken van procedures.

Van drie slachtoffers in de onderzoeken 16 en 17 uit het visumvrije niet-Schengenland Brazilië is niet altijd bekend of zij langer dan drie maanden in Nederland verbleven en zo ja, of er dan sprake was van illegaal verblijf door *overstay*, of dat ondertussen een verblijfsvergunning was verkregen. Van twee

van de vier Braziliaanse en waarschijnlijk van één Kroatische prostitué in onderzoek 31 is wel bekend dat zij langer dan drie maanden in Nederland aanwezig waren tijdens hun uitbuitings situatie. Ook hier is echter onduidelijk of sprake is van overstay of dat zij ondertussen een verblijfsvergunning hebben verkregen. Het lijkt er echter het meest op dat deze personen illegaal in Nederland verbleven. Wanneer de hiervoor besproken personen uit niet-Schengenlanden toch naar Nederland zijn gesmokkeld, of dat mensensmokkel tijdens hun verblijf in Nederland zou zijn ontstaan door hulp bij verblijf van derden uit winstbejag, zou niet 30% maar 37% van de prostitutees met (uitsluitend) de nationaliteit van een niet-Schengenland naar Nederland zijn gesmokkeld.

Interessant te vermelden is dat een Chinese verdachte uit onderzoek 40 een deel van de vrouwen die hij seksueel uitbuitte in zijn Chinese massagesalon bewust in Maleisië rekruteerde. Hij wist dat Maleisiërs voor een kort verblijf visumvrij naar Nederland kunnen reizen. Voordat de drie maanden om waren liet hij de vrouwen weer teruggaan naar Maleisië en rekruteerde hij nieuwe vrouwen om uit te buiten. Op deze manier wist hij te voorkomen dat hij strafbaar is aan mensensmokkel. Dit neemt niet weg dat de Maleisische slachtoffers illegaal in de prostitutie werkten, omdat zij de daarvoor vereiste verblijfsvergunning niet in hun bezit hadden (zie ook paragraaf 4.2.3).

4.2.2 Organisatie van de reis

De gesmokkelde prostitutees uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken kunnen door verschillende typen mensensmokkelaars gesmokkeld zijn. Van Liempt (2007: 40-43) onderscheidt het dienstverlenende, het onderhandelende en het sturende type mensensmokkelaar. Met dit onderscheid wordt gebroken met de heersende beeldvorming dat migranten alleen maar passieve slachtoffers van genadeloze mensensmokkelaars zijn. Hoewel de slachtoffers vaak extreem afhankelijk zijn, blijken velen toch een zekere invloed te hebben op hun eigen migratie.

In het geval van de *dienstverlenende mensensmokkelaar* hebben de gesmokkelden een duidelijk idee waar zij heen willen en hebben zij zelf de controle over het verloop van het proces. Vaak is de eindbestemming bepaald aan de hand van contacten die de gesmokkelden al hebben in het land van bestemming. De reis verloopt vrijwel identiek aan het reguliere migratieproces, alleen speelt de reis zich af in het irreguliere circuit. Volgens van Liempt (2007: 40) kan worden aangenomen dat het dienstverlenende type mensensmokkelaar een steeds belangrijker plaats zal innemen nu de toegang tot legale migratiekanalen lastiger wordt en de controles toenemen.

Bij de *onderhandelende mensensmokkelaar* vindt vaak veel interactie plaats tussen de mensensmokkelaar en de gesmokkelde, zoals over bijvoorbeeld de eindbestemming. Meestal wordt stap voor stap gereisd en krijgen de gesmokkelden regelmatig met meerdere mensensmokkelaars te maken om de eindbestemming te bereiken.

Bij de *sturende mensensmokkelaar* hebben de gesmokkelden weinig tot geen autonomie en is de relatie tussen hen en de smokkelaar vaak anoniem. Een voorbeeld is de asielmigrant die niet weet waar hij of zij heen gaat en totaal afhankelijk is van de mensensmokkelaar.

Ongeacht of het om mensensmokkel gaat kan de reis naar Nederland van (potentiële) slachtoffers van seksuele uitbuiting op verscheidene manieren zijn georganiseerd en kunnen hier verschillende personen bij betrokken zijn. Uit onderzoek van Ferwerda e.a. (2010: 173-179) blijkt dat goed georganiseerde (mensenhandel)groeperingen bestaan, die vooralsnog tamelijk onzichtbaar opereren en daarbij hulp krijgen van zogenoemde faciliteerders. Hierbij kan sprake zijn van verschillende (kleine) netwerken: een netwerk dat alles in het thuisland regelt, één dat de reis organiseert en een netwerk dat zorgt voor de exploitatie in Nederland. In de CBA Mensenhandel van de Politie Kennemerland (Bruijn & Hertzberger, 2011: 44) wordt vermeld dat het voor uitbuiting in de prostitutie kenmerkend is dat slachtoffers zelden zelfstandig naar Nederland reizen.

In de geanalyseerde opsporingsonderzoeken voor deze CBA reisde slechts 31% van de prostituees zelfstandig en 69% van de prostituees onder begeleiding naar Nederland (N = 79). In vergelijking met het onderzoek van Ferwerda e.a. (2010: 173-179) is opmerkelijk dat voor de reis naar Nederland weinig gebruik lijkt te zijn gemaakt van faciliteerders van buiten het eigen CSV. Van de prostituees die tijdens deze reis werden begeleid, werd maar liefst 80% begeleid door leden van het CSV waardoor zij later seksueel werden uitgebuit. Vaak waren één of meerdere van deze begeleiders de pooier(s) uit het CSV. Het lijkt er dus op dat de CSV-leden, en dan met name de pooiers, zoveel mogelijk zelf de controle willen houden over de reis. Ook als prostituees, die op eigen gelegenheid naar Nederland reisden, op een afgesproken plek werden afgehaald bij aankomst in Nederland, behoorden deze 'afhalers' vrijwel altijd tot de verdachtencombinatie.

Hieronder wordt de organisatie van de reis binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken in enkele voorbeelden toegelicht. Duidelijk wordt dat niet alleen tussen maar ook binnen de CSV's verschillende werkwijzen worden gehanteerd voor de reis naar Nederland. Eerst worden de onderzoeken behandeld waarbij zeker sprake is van smokkel of illegaal verblijf. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen gesmokkelde slachtoffers uit niet-visumvrije landen buiten het

Schengengebied en gesmokkelde slachtoffers uit visumvrije landen buiten en binnen het Schengengebied in de periode dat deze landen nog niet visumvrij waren. Er is binnen deze onderzoeken vooral sprake van het *sturende* type mensensmokkelaar. Daarna wordt ook kort de organisatie van de reis binnen een aantal onderzoeken behandeld waarbij voor zover bekend geen sprake is van mensensmokkel.

Gesmokkelde slachtoffers uit *niet-visumvrije* landen *buiten* het Schengengebied

Enkele Thaise prostituees uit onderzoek 17 werden in opdracht van het criminele samenwerkingsverband door *sturende* mensensmokkelaars naar Nederland gesmokkeld, waarbij misbruik is gemaakt van procedures. De slachtoffers werden door personen van buiten het CSV, dat de slachtoffers later seksueel zou uitbuiten, gerekruteerd in Thailand en moesten in opdracht van de vrouwelijke rekruteerder een paspoort aanschaffen. Voordat een visum voor kort verblijf (C-visum) werd aangevraagd, regelde de rekruteerder dat de slachtoffers valse papieren hadden, waarop stond dat zij een eigen boetiek hadden. Op deze manier konden zij aantonen dat ze voldoende middelen tot hun beschikking hadden, hetgeen een vereiste is voor het verkrijgen van een visum.

Gezamenlijk gingen de rekruteerder en de prostituees naar verschillende ambassades om een visum voor Schengenlanden als Zweden en Tsjechië te krijgen. Er werd voor deze landen gekozen omdat zij bekend stonden als landen waarvoor het doorgaans eenvoudig is om een visum voor kort verblijf te verkrijgen. Nadat de documenten waren verkregen, reisden de slachtoffers met de rekruteerder en een voor hen onbekende reisbegeleider, die ook geen lid was van het CSV, via het Schengenland waarvoor een visum was aangevraagd, naar Nederland. De slachtoffers zijn onder begeleiding van deze personen met het vliegtuig naar Tsjechië gevlogen, het land waarvoor het visum was aangevraagd. Vanuit daar zijn ze met de trein of met het vliegtuig naar Nederland gereisd. Eenmaal aangekomen in Nederland werden de meeste slachtoffers afgehaald door twee CSV-leden. Nadat de onrechtmatig verkregen visa na drie maanden waren verlopen, bleven de Thaise slachtoffers zoals gepland in Nederland wonen en werken. In dit voorbeeld zijn de visa dus niet alleen met hulp van derden op onrechtmatige wijze verkregen, maar is ook sprake van overstay.

In onderzoek 18 zijn twee Marokkaanse vrouwen naar Nederland gesmokkeld. In dit geval werd misbruik gemaakt van procedures door schijnhuwelijken aan te gaan. Eén van de twee verdachten trouwde onder valse voorwendselen met de eerste Marokkaanse vrouw en nadat hij van haar was gescheiden, trouwde hij met de tweede. Op deze wijze regelden de twee CSV-leden de juiste documenten om de vrouwen in Nederland te kunnen laten verblijven en om hen vervolgens onder dwang in de prostitutie tewerk te kunnen stellen. Deze mannen begeleiden de slachtoffers zelf tijdens de reis naar Nederland. Aangezien de ene verdachte onder valse voorwendselen met de vrouwen is getrouwd en het maar zeer de vraag is of de vrouwen met de juiste kennis ook naar Nederland hadden willen komen, lijkt hier sprake te zijn van het *sturende* type mensensmokkelaar.

In onderzoek 40 zijn vier Chinese slachtoffers van seksuele uitbuiting naar Nederland gesmokkeld door misbruik te maken van C-visa. Ook zij hadden te maken met het sturende type mensensmokkelaar. Eén van de vier slachtoffers reisde zelfstandig via Schiphol naar Nederland, maar met instructies van het CSV. De instructie was dat de slachtoffers er zelf voor dienden te zorgen dat ze door de douane heen kwamen. Ze moesten aan de douane de naam en andere gegevens van een referent opgeven en erbij vermelden dat ze in Nederland op vakantie gingen. Aangezien hier niet de juiste reden van verblijf in Nederland is opgegeven, is ook hier sprake van mensensmokkel. Eenmaal in Nederland aangekomen werden de slachtoffers door een CSV-lid en een (wisselende) andere persoon van Schiphol opgehaald.

Twee andere Chinese slachtoffers hebben via een lid van het criminele samenwerkingsverband respectievelijk een Tsjechisch en een Frans visum voor kort verblijf verkregen. Het slachtoffer met het Tsjechische visum heeft verklaard dat het criminele samenwerkingsverband haar paspoort al had afgepakt voordat ze de douane in China was gepasseerd en dat zij nooit in Tjechië is aangekomen. Mogelijk staat Tjechië niet alleen bij de Thai, maar ook bij de Chinezen bekend als een land waarvoor het eenvoudig is om een visum te verkrijgen en wordt door de Chinezen hetzelfde gedacht over Frankrijk.

Het vierde Chinese slachtoffer geeft aan dat haar reis naar Nederland, in groepsverband onder begeleiding van één of meerdere leden van het CSV, drie à vier maanden duurde. Uit de lange reisduur kan worden opgemaakt dat ze waarschijnlijk niet (uitsluitend) met het vliegtuig heeft gereisd, maar ook over land en/of zee en vermoedelijk is gesmokkeld.

Gesmokkelde slachtoffers uit *visumvrije* landen *buiten* het Schengengebied in de periode dat deze landen nog niet visumvrij waren

Zoals gezegd zijn Roemenië en Bulgarije sinds 1 januari 2007 ongelimiteerd visumvrije landen. Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken 7, 24 en 30 is er echter een aantal Roemeense en Bulgaarse slachtoffers dat vóór 1 januari 2007 doorgaans per (mini)bus naar Nederland is gesmokkeld, door voornamelijk sturende mensensmokkelaars.

De verschillende grensoverschrijdingen vanuit Roemenië en Bulgarije naar Nederland lijken in deze periode niet of nauwelijks een barrière te zijn geweest voor de CSV's. De meeste slachtoffers werden zonder de vereiste visa naar Nederland gesmokkeld. Bovendien waren de paspoorten van de Roemeense slachtoffers uit onderzoek 24 tijdens de reis in beslag genomen door leden van het CSV. In onderzoek 7 was een enkel slachtoffer in het bezit van een C-visum, dit was op oneigenlijke gronden verkregen omdat het werkelijke doel was in Nederland in de prostitutie te gaan werken. In onderzoek 30 blijkt dat het CSV meerdere keren een vaste chauffeur als faciliteerder heeft ingezet om de prostituees per minibus vanuit Bulgarije naar Nederland te vervoeren. Ondanks het gegeven dat de chauffeur twintig tot dertig prostituees naar Nederland heeft vervoerd, ontkent hij dat hij wist dat het slachtoffers van seksuele uitbuiting betrof.

Gesmokkelde slachtoffers uit *visumvrije* landen *binnen* het Schengengebied in de periode dat deze landen nog niet visumvrij waren

In onderzoek 10 komt één van de acht Hongaarse slachtoffers in januari 2001 Nederland binnen en in onderzoek 21 komen twee van de vijf Hongaarse slachtoffers in november 2000 en juli 2003 naar Nederland. Deze drie slachtoffers gaan zodra ze in Nederland zijn meteen voor de pooiers in de prostitutie werken. In beide onderzoeken is er waarschijnlijk sprake van mensensmokkel door het *sturende* type mensensmokkelaar. Het is bekend dat het slachtoffer uit onderzoek 10 met de auto door de verdachten naar Nederland is gebracht en dat haar paspoort door de verdachten is afgenomen, waarna ze het weer terugkreeg zodra ze ging werken. Van één van de slachtoffers uit onderzoek 21 is het onduidelijk of zij indertijd door de verdachten naar Nederland is gesmokkeld. Van haar is bekend dat zij op eigen gelegenheid naar Nederland is gekomen, maar dat kan mogelijk zijn gefaciliteerd door de verdachten.

Niet tijdens de reis naar Nederland gesmokkelde slachtoffers

In onderzoek 31 komen alle prostitués uit visumvrije landen zelfstandig naar Nederland met het vliegtuig of met de bus. Er is geen faciliteerder betrokken bij het vervoer. Wel betaalt een CSV-lid de reiskosten, haalt de slachtoffers met de auto op van het vliegveld en brengt ze naar zijn woning. Ook in onderzoek 32 reisde een, vermoedelijk Colombiaans, slachtoffer zelfstandig met het vliegtuig naar Nederland, terwijl een Tsjechisch slachtoffer met een CSV-lid vanuit Tsjechië naar Nederland meereed.

Ook in onderzoek 1 lijkt het er op dat de prostituees uit Tsjechië, Hongarije, Polen en Roemenië zelfstandig en meestal alleen (of soms met een vriendin) naar Nederland reisden. In sommige gevallen boekte één van de CSV-leden tickets voor de vrouwen en soms deden zij dat zelf. Dit CSV-lid maakte gebruik van een faciliteerder die werkte voor een website voor vlieggreizen. Zij kocht op de pof vliegtickets voor het CSV-lid. Deze tickets stonden op naam van Tsjechische/ Hongaarse vrouwen. Niet is aangetoond dat de medewerker van de website voor vlieggreizen het CSV bewust faciliteerde, maar als zij goed had opgelet had zij wellicht kunnen vermoeden voor welke doeleinden de tickets werden gekocht. Hieruit blijkt dat niet alleen natuurlijke personen, maar ook rechtspersonen CSV's (onbewust) kunnen faciliteren in het transport naar Nederland. Als de vrouwen in Nederland waren aangekomen verzorgde de verdachte het vervoer van de slachtoffers vanaf de luchthaven.

4.2.3 Documenten voor tewerkstelling

De CSV's die zich bezig houden met seksuele uitbuiting moeten er indien nodig niet alleen voor zorgen dat hun slachtoffers de juiste documenten hebben om Nederland binnen te kunnen komen en in Nederland te kunnen verblijven, maar ook om legaal in Nederland in de prostitutie te kunnen werken. Groepen die onder geen beding in de Nederlandse prostitutiebranche mogen werken zijn minderjarigen en personen die illegaal in Nederland verblijven.

Nederlandse prostituees en prostituees afkomstig uit EU- en EER-landen en Zwitserland kunnen met een geldig identiteitsbewijs in de Nederlandse prostitutiebranche werken.⁸⁴ EU-onderdanen uit Roemenië en Bulgarije hebben de beperking dat zij alleen als Zelfstandige Zonder Personeel (ZZP'er) als

⁸⁴ De EU landen zijn België, Cyprus, Denemarken, Duitsland, Estland, Finland, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Ierland, Italië, Letland, Litouwen, Luxemburg, Malta, Nederland, Oostenrijk, Polen, Portugal, Slovenië, Slowakije, Spanje, Tsjechië, Verenigd Koninkrijk en Zweden. Bulgarije en Roemenie zijn sinds 2007 ook lid van de EU, maar voor personen uit die landen geldt een aparte regeling. De EER-landen zijn Noorwegen, IJsland en Liechtenstein. Zwitserse onderdanen worden gelijkgesteld met EU-onderdanen.

prostituee mogen werken. Deze beperking vervalft als zij aan hetzelfde vereiste voldoen dat aan prostituees van buiten de EU- en ERR-landen en Zwitserland wordt gesteld. Zij mogen alléén in de Nederlandse prostitutiebranche werken als zij in het bezit zijn van een verblijfsvergunning met daarop de aantekening dat arbeid vrij is toegestaan en geen tewerkstellingsvergunning is vereist. Prostituees kunnen deze aantekening krijgen als zij bijvoorbeeld in Nederland verblijven als gezinslid van een Nederlander of van een vreemdeling die vrij is op de arbeidsmarkt.

Als CSV's slachtoffers van seksuele uitbuiting, die hiervoor niet de vereiste minimale leeftijd en/of verblijfs- en/of identiteitsdocumenten hebben, toch in Nederland in de prostitutie willen tewerkstellen, moeten ze daar iets voor 'regelen'. Gezien het voorgaande is het voor CSV's, die prostituees van buiten de EU- en EER-landen en Zwitserland in de prostitutie tewerkstellen, interessant om hen schijnhuwelijken aan te laten gaan. Doordat het in paragraaf 4.2.1 genoemde Marokkaans-Nederlandse CSV-lid in onderzoek 18 achtereenvolgens met twee Marokkaanse slachtoffers een schijnhuwelijk aanging, verkregen deze slachtoffers (op oneigenlijke gronden) de vereiste Nederlandse verblijfsvergunning met daarop de aantekening dat arbeid vrij is toegestaan en geen tewerkstellingsvergunning is vereist. Hierdoor konden zij ogenschijnlijk legaal in de raamprostitutie werken.

Een andere vaker voorkomende modus operandi is dat CSV's ervoor zorgen, dat slachtoffers waarvoor het niet is toegestaan dat zij in de prostitutie werken, valse, vervalste of *look alike* (identiteits)documenten krijgen, zodat zij alsnog ogenschijnlijk legaal in de prostitutiebranche tewerkgesteld kunnen worden. In vier à vijf onderzoeken is bekend dat er gebruik werd gemaakt van valse of vervalste documenten, waarvan in twee à drie gevallen voor het verbloemen van minderjarigheid. Zo zijn er voor de twee minderjarige Bulgaarse en Hongaarse slachtoffers uit de onderzoeken 27 en 30 valse paspoorten geregeld. Ook één van de Marokkaanse slachtoffers uit onderzoek 18 waarmee een schijnhuwelijk is aangegaan heeft als minderjarige in de raamprostitutie gewerkt. Haar pooier kende een raamverhuurder die dat toestond. Dit slachtoffer zal zeer waarschijnlijk ook een vals, vervalst of *look alike* identiteitsdocument hebben gehad om aan prostitutiecontroleurs te kunnen tonen.

In onderzoek 7 moesten de Roemeense slachtoffers bij aankomst in Nederland hun eigen Roemeense paspoort en eventueel identiteitskaart en geboorteakte inleveren bij het CSV. Daarvoor in de plaats werd hen tegen betaling een vervalst Hongaars paspoort verstrekt en in enkele gevallen een vervalst Pools paspoort. Na ontvangst van het vervalste paspoort werden voor de Roemeense slachtoffers die voor 2007 Nederland binnen waren gekomen, waarschijnlijk de overige

formaliteiten geregeld om in Nederland te kunnen verblijven en als zelfstandige legaal in de raamprostitutie te kunnen werken.

Wanneer slachtoffers in het geheel niet de juiste, al dan niet vervalste, valse of *look alike*, documenten in hun bezit hebben om in de prostitutie te mogen werken, is het tot slot mogelijk dat CSV's deze slachtoffers in de illegale prostitutiebranche tewerkstellen. Hier controleren overheidsinstanties minder vaak dan in de legale prostitutiebranche. De Thaise, Braziliaanse, Colombiaanse, Cubaanse, Venezolaanse, Oekraïense, Russische, Roemeense en Kroatische slachtoffers uit de onderzoeken 1, 17, 31 en 32 werden tewerkgesteld in de illegale hotelprostitutie en/of in illegale escortbedrijven.⁸⁵ De Chinese en Maleisische slachtoffers in onderzoek 40 zijn tewerkgesteld in de illegale Chinese beautybranche waar onder meer prostitutie wordt bedreven.

4.2.4 Reisroute

De slachtoffers kunnen vanuit het herkomstland rechtstreeks, of via verschillende doorvoerlanden naar het land van bestemming worden vervoerd. Eenmaal in het land van bestemming aangekomen, zijn de slachtoffers vaak voorzien van accommodatie en vervoer naar de werkplek waar ze moeten deelnemen aan prostitutie (Europol, 2011: 7). Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken volgt dat van de 91 prostituees, die naar Nederland zijn gereisd alvorens hier in de prostitutie te werk te worden gesteld, 62% uit een Schengenland, 32% uit een Niet-Schengenland uit het voormalige Oostblok en 6% uit een Niet-Schengenland buiten Europa vertrok. Tabel 4.17 laat zien uit welke landen de verschillende prostituees zijn vertrokken.

Opgemerkt moet worden dat niet alle onderzoeken zijn meegenomen in deze analyse, waardoor de indruk wordt gewekt dat geen enkel slachtoffer vanuit Bulgarije naar Nederland is gereisd voordat het hier tewerk werd gesteld. Dit, terwijl tabel 4.17 laat zien dat het totale aantal prostituees buiten het Schengen-gebied 13% prostituees (N = 124) met de Bulgaarse nationaliteit bevat. Indien de Bulgaarse prostituees volledig waren meegenomen in onderhavige analyse, zou de verhouding tussen prostituees die uit een Schengenland zijn vertrokken en prostituees die uit een Niet-Schengenland zijn vertrokken anders komen te liggen. Deze zou dan beter aansluiten op de verhouding in tabel 4.16. Overigens was Nederland, voor zover dit bekend is binnen de opsporingsonderzoeken, voor alle prostituees het beoogde eindbestemmingsland van de reis.

⁸⁵ Overigens worden in deze illegale prostitutiebranches ook slachtoffers uit EU-landen, zoals Nederland, Slowakije, Tsjechoë, Polen en Hongarije tewerkgesteld door de criminele samenwerkingsverbanden.

Tabel 4.17

Land van vertrek uitgesplitst naar zone van vertrek		
Zone Vertrek	Land Vertrek	% Vertrek
Schengen	Hongarije	28
	Tsjechië	9
	Spanje	7
	Letland	5
	Polen	3
	Griekenland	2
	Oostenrijk	2
	Slowakije	2
	Zwitserland	2
	België	1
	Portugal	1
	Subtotaal	62
Niet-Schengen (Voormalig Oostblok)	Roemenië	32
	Subtotaal	32
Niet-Schengen (Buiten Europa)	Thailand	4
	Brazilië	1
	Colombia	1
	Subtotaal	6
	Totaal	100

N= 91

Voorts is gebleken dat 81% van de prostituees vanuit het eigen geboorteland naar Nederland is gereisd. Dit sluit aan bij de bevindingen, zoals vermeld in de paragraaf Rekrutering, dat de meeste prostituees (90%) in het land van herkomst van de prostituee worden geronseld. De 17 prostituees (19%) die niet vanuit het eigen geboorteland naar Nederland reisden, zijn voornamelijk geboren in Roemenië (6), Brazilië (4) en verder in Bulgarije, Cuba, Kroatië, Rusland, Tsjechië en Venezuela. Zij hadden allen uitsluitend de nationaliteit van hun geboorteland. Op de personen uit Tsjechië na, gaat het dus om personen met de nationaliteit van een Niet-Schengenland. Zij vertrokken daarentegen allen vanuit een Schengenland naar Nederland. De personen met een Zuid-Amerikaanse nationaliteit vertrokken vanuit de Schengenlanden Spanje of Portugal. De personen met de nationaliteit uit een niet-Schengenland uit het voormalige

Oostblok vertrokken vanuit Hongarije (3), Oostenrijk (2), Zwitserland (2), België (1), Griekenland (1) en Spanje (1).

Van enkele prostituees is bekend dat zij in het land van waaruit zij vertrokken al in de prostitutie werkten. Van de meeste prostituees is hierover echter niets bekend. Overigens staan Oostenrijk, Zwitserland en België bekend als landen waar prostituees regelmatig eerder in de prostitutie hebben gewerkt voordat zij naar Nederland komen om in de prostitutie te werk te worden gesteld. Spanje en Portugal zijn bekende transitlanden voor Zuid-Amerikanen.

Bij grensoverschrijdende mensenhandel variëren de reisroutes naar Nederland. Meestal komen de gevolgde routes overeen met, geografisch gezien, de meest logische reisweg. Uit de 3de rapportage van het BNRM (2004: 163) is naar voren gekomen dat in de meeste opsporingsonderzoeken slachtoffers (ook) over land via Duitsland naar Nederland werden gebracht. Tevens is gebleken dat het aantal opsporingsonderzoeken waarbij slachtoffers via België Nederland binnen komen daalde. Dit kan volgens het BNRM (2004: 164) samenhangen met het feit dat in steeds meer opsporingsonderzoeken slachtoffers uit de Balkan afkomstig zijn.

Tabel 4.18

Landen via welke prostituees van buiten en van binnen het Schengengebied naar Nederland reizen		
Land	Land van binnenkomst in Schengen in %	Doorvoerland binnen Schengen in %
Oostenrijk	24	21
Spanje	24	-
Hongarije	12	11
België	12	7
Zweden	8	4
Tsjechië	8	-
Duitsland	4	43
Griekenland	4	-
Zwitserland	4	-
Frankrijk	-	7
Italië	-	7
	100	100

N %Land binnenkomst = 25, N%Doorvoerland = 28

Uit tabel 4.18 volgt dat met name Oostenrijk, Spanje, Hongarije, België, Zweden en Tsjechië belangrijke landen zijn via welke prostituees van buiten het Schengen-gebied op weg naar Nederland het Schengengebied binnenreizen om hier in de prostitutie te werk te worden gesteld. Tegelijkertijd zijn met name Duitsland, Oostenrijk, Hongarije, België, Frankrijk en Italië belangrijke landen via welke prostituees binnen het Schengengebied naar Nederland reizen om hier in de prostitutie te werk te worden gesteld. Deze laatste landen kunnen dus opvolgende landen zijn van de landen waarin prostituees het Schengengebied zijn binnengereisd, maar ook landen via welke prostituees, die al binnen het Schengengebied aanwezig waren, naar Nederland reizen. Voor 18 van de 25 prostituees (72%) die van buiten het Schengengebied kwamen, geldt overigens dat zij vanuit het land waarin zij Schengen binnenkwamen direct naar Nederland reisden. 26% van de prostituees (N = 91) zijn direct naar Nederland gereisd vanuit het land van vertrek, waarbij slechts één persoon is vertrokken vanuit een Niet-Schengenland, te weten Roemenië.

De uitkomsten van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken komen deels overeen met de bevindingen van het BNRM, zoals hierboven besproken. Binnen het Schengengebied wordt ook hier veel vaker via Duitsland naar Nederland gereisd dan via België. Echter via België wordt iets vaker het Schengengebied binnengereisd dan via Duitsland.

4.2.5 Vervoersmiddelen

Tabel 4.19

Gebruikt vervoermiddel in land vertrek en bij binnenkomst in Nederland			
Vervoermiddel	Bij vertrek	Bij binnenkomst in Nederland	
	%	%	
Vliegtuig	41	37	
Auto	38	52	
Bus	14	4	
Microbus	4	-	
Trein	2	7	
Boot	1	-	
Taxi	-	-	
Totaal	100	100	

N %Vertrek = 93, N %Nederland = 27

Voor de reis van de geronselde vrouwen naar het land van bestemming wordt gebruik gemaakt van verschillende vervoermiddelen, waaronder de auto, het vliegtuig en de internationale bus. Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken komt naar voren dat verreweg de meeste prostituees met het vliegtuig (41%) of de auto (38%) vanuit het land van vertrek naar Nederland reizen, voordat zij hier in de prostitutie te werk worden gesteld (tabel 4.19). Van een veel kleiner aantal prostituees is bekend hoe zij uiteindelijk Nederland binnenreizen. Ook in dit geval reist de grootste groep met de auto of het vliegtuig. Door de grote verschillen in aantallen zijn deze uitkomsten niet goed met elkaar te vergelijken. Ondanks de indicaties in de literatuur (BNRM, 2009: 374) is de taxi in geen enkel onderzoek een gebruikt vervoermiddel voor vertrek of binnenkomst in Nederland. In Nederland aangekomen wordt 46% van de prostituees afgehaald op het bus- of treinstation of vliegveld. 41% van de prostituees is afgezet op de plek waar zij zullen verblijven tijdens de tewerkstelling in de prostitutie en 13% reisde hier zelf naartoe.

4.2.6 Reiso­mstandigheden

De reiso­mstandigheden van de prostituees tijdens de reis naar Nederland kunnen per onderzoek zeer verschillen. Wanneer wordt gekeken naar de duur van de reis naar Nederland, blijkt deze, voor zover bekend, zeer uiteen te lopen van minder dan een dag tot enkele maanden. Desalniettemin blijkt dat voor 39% van de prostituees de reis naar Nederland korter dan een dag heeft geduurd. Onderzoek 29 laat zien dat voor een enkel slachtoffer bekend is dat de reis 12 tot 13 uur duurde en verliep vanuit Hongarije via Oostenrijk en Duitsland.

Tijdens de reis hadden de prostituees voornamelijk zelf de beschikking over hun Identiteitsdocumenten (89%). In sommige gevallen had de reisbegeleider (8%) of de chauffeur (3%) de documenten tot zijn beschikking.

Over eventuele gevaarlijke vervoersomstandigheden tijdens de reis bevatten de geanalyseerde opsporingsonderzoeken geen informatie. Ook komt weinig naar voren over het eventuele gebruik van geweld tijdens de reis naar Nederland. Van één prostituee uit onderzoek 40 dat zich in de Chinese beautybranche afspeelde, is bekend dat zij tijdens de reis ernstig mishandeld is. Zij verklaart dat ze 20 tot 30 keer verkracht is tijdens de reis door een 'slangenkop' en de andere begeleiders. Verder vermeldt ze:

“Wij werden geslagen en uitgescholden. Zowel de mannen als de vrouwen werden geslagen door [naam van een 'Slangenkop'] en de andere begeleiders. De vrouwen meer dan de mannen. De vrouwen werden onderweg echt gepest

en verkracht door de begeleiders. [...] Er werd door [naam van een 'Slangenkop'] alleen tegen mij gezegd dat ik naar hem moest luisteren. Als ik niet zou luisteren, zou hij mij dood slaan. Alleen hem kon ik verstaan."

Criminele groepen hebben meestal wijdverbreide contacten in Europa. Daarbij is gebleken dat de slachtoffers dikwijls in meer dan één land worden uitgebuit (Europol, 2011: 7). Ook tijdens de reis naar Nederland, waarbij de reis via andere landen gaat, kunnen de slachtoffers in de andere landen te werk worden gesteld in de prostitutie. Van Dijk e.a. (2004: 163) hebben geconstateerd dat slachtoffers die over land via Duitsland naar Nederland reisden, soms ook in Duitsland in de prostitutie werden gebracht. Van de 71 prostituees uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is 25% te werk gesteld tijdens de reis naar Nederland. Een voorbeeld van tewerkstelling tijdens de reis naar Nederland komt voor in onderzoek 38. De reis van twee slachtoffers in dit onderzoek ging per auto langs Stuttgart, waar zij een nacht in een saunabar door de verdachten-combinatie te werk zijn gesteld. Tijdens de reis naar Nederland kunnen de prostituees evenzo worden uitgebuit. Zo blijkt dat binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken voor 2% geldt, dat er duidelijke signalen zijn dat prostituees tijdens de reis naar Nederland werden uitgebuit (N= 64).

4.2.7 Vergelijking met de CBA van 2007

In de CBA van 2007 is in acht van de achttien bestudeerde opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting enige informatie bekend over de manier waarop de buitenlandse slachtoffers naar Nederland zijn gekomen. In een van deze onderzoeken, die zoals eerder aangegeven eigenlijk in deze CBA thuishoorde, worden Nigeriaanse slachtoffers naar Nederland gesmokkeld door middel van valse en *lookalike* paspoorten en door misbruik te maken van de asielprocedure voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV's). Deze laatste werkwijze komt in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken van deze CBA niet voor. In zeven andere onderzoeken uit de CBA van 2007 komen de slachtoffers vooral uit Bulgarije en daarnaast Roemenië, Tsjechië, Slowakije en Rusland. Zij worden meestal over de weg in (mini)bussen vervoerd. In de geanalyseerde onderzoeken voor de huidige CBA zien we ook dat ruim de helft van de slachtoffers waarvan dat bekend is over de weg wordt vervoerd. De rol van de auto lijkt daarin nu echter groter dan die van de bus. Daarnaast wordt in de huidige CBA ook het vliegtuig vaker gebruikt.

Evenals in de CBA van 2007 wordt ook in de huidige CBA Duitsland aangegeven als een belangrijk doorvoerland naar Nederland voor de Centraal-/Zuidoost-Europese slachtoffers. Dit is natuurlijk niet vreemd aangezien Duitsland als buurland tussen Nederland en oostelijker gelegen landen ligt.

In de CBA 2007 is in acht onderzoeken naar seksuele uitbuiting sprake geweest van gebruik van valse of vervalste documenten voor het werk in de prostitutie door slachtoffers. In drie onderzoeken werd gebruik gemaakt van valse documenten om een minderjarige en slachtoffers van Russische, Roemeense en Moldavische afkomst in de vergunde prostitutiebranche te kunnen laten werken. Bij de slachtoffers van Roemeense en Moldavische afkomst, die in de raamprostitutie te werk werden gesteld, werden vervalste Hongaarse paspoorten gebruikt. Om de Russische slachtoffers in de prostitutie te kunnen laten werken werden ook schijnhuwelijken gesloten met Nederlanders. Van deze laatste methode is ook in de huidige CBA sprake, namelijk in één onderzoek met Marokkaanse slachtoffers. Bovendien blijkt uit de huidige CBA dat ook nu nog steeds valse documenten worden gebruikt om te verbloemen dat prostituees minderjarig zijn of niet in de (raam)prostitutie zouden mogen werken omdat ze afkomstig zijn uit een land buiten de EU, EER, Zwitserland, Roemenië of Bulgarije. In deze CBA is in vier à vijf onderzoeken bekend dat er gebruik werd gemaakt van valse of vervalste documenten voor het tewerkstellen van de slachtoffers. In twee à drie onderzoeken gebeurde dit om de minderjarigheid van een Bulgaars, Hongaars en mogelijk Marokkaans slachtoffer te verbloemen.

In de huidige CBA is niet alleen het transportmiddel, de reismethode en reisroute en documenten voor het werken in de prostitutie in beschouwing genomen, maar is ook dieper ingegaan op de eventuele illegale grensovergang/mensensmokkel, de eventuele gebruikte reisdocumenten, hoe de reis is geregeld en de reisomstandigheden zelf. Aangezien deze aspecten van de entree niet in de CBA van 2007 zijn onderzocht, kan daardoor hierop geen vergelijking worden geschreven.

4.2.8 Conclusie

Van de prostituees met alleen de nationaliteit van een land buiten het Schengen-gebied is de minderheid (bijna eenderde) gesmokkeld en hiervan komt maar liefst driekwart uit Roemenië en Bulgarije; landen die nu visumvrij zijn en waarvan de onderdanen geen verblijfsvergunning meer nodig hebben om in Nederland te kunnen verblijven. Een kwart van de gesmokkelde slachtoffers uit niet-Schengenlanden komen uit China, Thailand en Marokko. In vijf onderzoeken waarbij mensensmokkel een rol speelt, zijn de slachtoffers zonder geldige reisdocumenten over de weg gesmokkeld in een (mini)bus of auto. In de overige drie onderzoeken is misbruik gemaakt van procedures door het op onrechtmatige wijze verkrijgen van visa (2) en het afsluiten van schijnhuwelijken (1). Ook in de CBA 2007 zijn de slachtoffers in het grootste deel van de onderzoeken waarbij sprake is van een illegale grensoverschrijdende reis van Bulgaarse

of Roemeense afkomst. Opvallend is dat in de vorige CBA het aandeel onderzoeken met Bulgaren het grootst is en in de huidige CBA dat met Roemenen. Omdat de vorige CBA niet ingaat op mensensmokkel en de huidige CBA wel, kan er op dit punt geen vergelijking worden gemaakt. Dit geldt ook voor de organisatie van de reis en de reisomstandigheden.

Het zijn voornamelijk de CSV-leden zelf die het vervoer van de slachtoffers naar Nederland regelen voordat zij in Nederland worden tewerkgesteld. In enkele onderzoeken worden ook faciliteerders gebruikt. Een ruime meerderheid van de slachtoffers reisde onder begeleiding naar Nederland en/ of vertrok uit een Schengenland. Slechts een klein deel van de slachtoffers vertrok uit een Niet-Schengenland buiten Europa. Verreweg de meeste slachtoffers reisden vanuit het eigen geboorteland naar Nederland.

De routes naar Nederland zijn geografisch gezien vaak de meest logische, zoals ook het geval was in de CBA 2007. Duitsland, België, Oostenrijk, Hongarije en Spanje zijn belangrijke doorvoerlanden om naar Nederland te reizen. Voor de reis werd gebruik gemaakt van verschillende vervoermiddelen, waarbij het vliegtuig en de auto de belangrijkste waren. De rol van de (mini)bus lijkt hier ten opzichte van de vorige CBA kleiner te zijn geworden. De omstandigheden waaronder de prostituees naar Nederland reisden konden zeer uiteenlopen. Een kwart van de prostituees is tewerkgesteld tijdens de reis naar Nederland.

Om slachtoffers, die om uiteenlopende redenen niet in de Nederlandse prostitutiebranche mogen werken, of dit alleen als ZZP'er mogen doen, toch in de prostitutiebranche te kunnen laten werken, maken de CSV's in de eerste plaats gebruik van valse, vervalste of *look alike* (identiteits)documenten voor de slachtoffers. Ook worden er schijnhuwelijken geregeld om voor de slachtoffers de vereiste verblijfsvergunning met aantekening dat arbeid vrij is te bemachtigen. Dit komt overeen met de *modus operandi* die in de vorige CBA is besproken. Tenslotte gebeurt het regelmatig dat CSV's de slachtoffers in de illegale prostitutiebranche tewerkstellen, omdat hier minder wordt gecontroleerd door overheidsinstanties dan in de legale prostitutiebranche. Dit speelt zich vooral af in de illegale escort en/of hotelprostitutie en de illegale Chinese beautybranche.

4.3 Huisvesting

Deze subparagraaf besteedt aandacht aan de huisvesting van prostituees. Het huisvesten van personen met als doel uitbuiting is een van de gedragingen die strafbaar is gesteld in het mensenhandelartikel (273f WvSr). Vaak worden prostituees door leden van de CSV's gehuisvest. (Verhoeven, Gestel & Jong,

2011:57). In de eerste plaats wordt in deze paragraaf ingegaan op waar de prostituees worden gehuisvest. Hierbij kan gedacht worden aan het soort omgeving, maar ook aan of de prostituees bij de pooiers inwonen. Hierna zal dieper worden ingegaan op welke personen bij het huisvesten van deze prostituees betrokken zijn en welke rol deze hebben gespeeld. Verder zal worden aangegeven in welke mate prostituees verhuizen tijdens de uitbuitingsperiode en in hoeverre dit is geregistreerd in de gemeentelijke basisadministratie (GBA). Ook zal vanuit verschillende invalshoeken gekeken worden of er een verschil lijkt te zijn in de manier van huisvesten van bepaalde prostituees. Verschillen in geboorteland en prostitutiebranche zullen hierbij aan bod komen. Tot slot zal een vergelijking gemaakt worden met de CBA uit 2007. De gegevens die in deze paragraaf worden gebruikt, zijn gebaseerd op 142 prostituees in 17 opsporingsonderzoeken.

4.3.1 Waar en waarin

Uit tabel 4.20 valt op te maken dat bijna driekwart van de prostituees een woning heeft die in een stad gelegen is. Verder woont een aantal prostituees in een dorp, langs de snelweg of op een camping. De prostituees die langs de snelweg wonen zijn voornamelijk prostituees die in de hotelprostitutie tewerk zijn gesteld. Hun woonplek is dus tevens hun werkplek. In de tabel staat dat geen enkele prostituee op een camping heeft gewoond. Dit wordt veroorzaakt doordat de prostituees die op een camping hebben gewoond ook nog in een andere omgeving hebben gewoond. Hierdoor vallen deze prostituees onder de mogelijkheid 'Combinatie'. Opvallend is dat al deze woningen zijn gehuurd. Dit komt overeen met de bevindingen van Verhoeven, Gestel & Jong (2011: 57). In al de onderzoeken die zij hebben gebruikt zijn de woningen verkregen door huur of onderhuur. De meerderheid van de prostituees (61%) woont in een flat of appartement en 16% woont in een woonhuis. Verder heeft 13% van de prostituees een hotelkamer als woonplek. De overige 10% heeft in een combinatie van woningtypes gewoond, zo heeft een aantal prostituees op een camping gewoond en in een woonhuis.

Tabel 4.20

De omgeving en het soort woning waarin prostituees worden gehuisvest	
Omgeving	%
Stad	73
Dorp	13
Langs snelweg	9
Camping	0
Combinatie	5
Totaal	100
Soort woning	%
Appartement/flat	61
Woonhuis	16
Hotel	13
Vakantiewoning/caravan	0
Combinatie	10
Totaal	100
Huur/koop	%
Huur	100
Koop	0
Totaal	100

N Omgeving = 112, N Woningtype = 70, N Huur/ Koop = 84

4.3.2 Op welke wijze en door wie

Bij het huisvesten van de prostituees zijn verschillende personen betrokken. Bekker geeft aan dat er meerdere soorten faciliteerders zijn bij het vinden van huisvesting voor de prostituees (2010: 65). Dit kan bijvoorbeeld een eigenaar van een seksinrichting zijn, familie van de verdachten of een hotel waar de prostituees zowel werken als wonen. Soms regelen de verdachten de huisvesting zelf, maar regelmatig wordt er ook gebruik gemaakt van andere personen. Deze personen werken soms bewust en soms onbewust mee aan de uitvoering van de mensenhandelactiviteiten. Uit de CBA van Kennemerland blijkt dat de prostituees de huurwoningen waarin zij verblijven vaak toegewezen hebben gekregen door de verdachten (Bruijn & Hertzberger 2011: 46). Hetzelfde resultaat volgt uit de analyses van de opsporingsonderzoeken uit deze CBA.

Uit de tabel 4.21 blijkt dat bij 82% van de prostituees het initiatief om ergens te gaan wonen afkomstig was van leden van de CSV's. Slechts bij 15% van de prostituees was het hun eigen initiatief.

Tabel 4.21

Op welke wijze en door wie prostituees huisvesting krijgen	
Initiatiefnemer	%
Leden van het CSV	82
Prostituee zelf	15
Anderen	1
Combinatie	2
Totaal	100
Wijze verkrijging	%
Via leden van het CSV	75
Via contacten van het CSV	16
Via zichzelf/eigen sociale contacten	2
Overig	5
Combinatie	2
Totaal	100
Tussenpersoon	%
Verdachten	54
Betrokkenen	30
Rechtspersoon	12
Andere prostituees	4
Combinatie	0
Totaal	100

N Initiatief = 90, N Verkrijging woning = 118, N Tussenpersoon = 74

Niet alleen het initiatief om ergens te gaan wonen, komt vaak van leden van het CSV, zij zijn vaak ook de (tussen)persoon van of via wie de prostituees de woning verkrijgen. Driekwart van de prostituees heeft de woning via leden van het CSV⁸⁶ verkregen en nog eens 16% via contacten van het CSV. Voor zover de prostituees de woningen niet zelf hebben verkregen, verkregen zij deze via verdachten (54%) en andere prostituees (4%) en, eventueel via hen, van (andere) betrokkenen (30%) en rechtspersonen (12%). Wat mee kan spelen bij

⁸⁶ Let op: dit kunnen zowel verdachte als betrokkenen binnen het opsporingsonderzoek zijn.

de grote rol die leden van het CSV hebben bij het verkrijgen van woonruimte is dat de overgrote meerderheid van de prostituees uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken uit het buitenland komt. Deze prostituees weten vaak weinig van de Nederlandse samenleving af en daarom is het lastig om zelf aan huisvesting te komen. Zeker als meegenomen wordt dat een deel van de prostituees ook nog eens illegaal in Nederland werkt en verblijft.

Onderzoek 6 vormt een goede illustratie als het over het gebruik van faciliteerders gaat. Uit tapgesprekken en gegevens van de belastingdienst komt één bepaalde persoon naar voren die in een van de raamprostitutiesteden verschillende panden huurt, die hij vervolgens onderverhuurt aan de pooiers. Verschillende verdachten hebben via de telefoon contact met hem als ze woonruimte nodig hebben. Daarnaast zijn er twee raamexploitanten, die naast het exploiteren van de werkkamers bemiddelen bij het verzorgen van huisvesting voor de prostituees die werkkamers bij hen huren. Ze hebben daarbij contact met de pooiers van de vrouwen, die hen aanspreken als ze woonruimte voor de slachtoffers zoeken.

Een ander voorbeeld is te vinden in de onderzoeken 38 en 39, waarbij dezelfde faciliteerder in beeld wordt gebracht. Het betreft een raamexploitant, die tevens eigenaar is van een tattooshop, die pooiers faciliteert bij het verkrijgen van huisvesting. Hij verklaart zelf dat een bepaalde verdachte een appartement via hem huurde. Een tweede verdachte heeft via hem een appartement boven de eerste verdachte gehuurd. Deze appartementen hebben uitzicht op de werkkamers van de slachtoffers. Deze raamexploitant had een vermoeden kunnen hebben dat de prostituees van de verdachten slachtoffers van mensenhandel zouden kunnen zijn. Zo heeft een van de verdachten ten minste drie vrouwen geïntroduceerd bij deze raamexploitant en heeft zij voor ten minste een prostituee de eerste week huur betaald voor de werkkamer.

De faciliteerders werken zoals gezegd bewust danwel onbewust mee aan het regelen van huisvesting voor de prostituees. Een voorbeeld van een onbewust faciliterende rechtspersoon komt voor in onderzoek 35. Dit is een woningbemiddelingsbureau dat door de verdachten wordt ingeschakeld. De medewerker van het bedrijf probeert hen weliswaar bewust te helpen met het vinden van een woning, maar is niet op de hoogte van de mensenhandelactiviteiten van de verdachten.

Er is zowel in de literatuur als in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken weinig bekend over faciliteerders van huisvesting voor prostituees. Op dit gebied zou meer onderzoek gewenst zijn. Blijkbaar wordt er zowel door de opsporing als de wetenschap (nog) te weinig interesse getoond in faciliterende personen en bedrijven bij de uitvoering van seksuele uitbuiting, op het gebied van huisvesting. Dit, terwijl het zo belangrijk is te weten wie deze activiteiten al dan niet bewust mogelijk maken, zodat seksuele uitbuiting beter en vollediger aangepakt kan worden.

In de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn in de gehele database (dus niet alleen in de onderzoeken die voor huisvesting zijn geanalyseerd) 27 personen die de CSV's faciliteren bij de huisvesting van prostituees. Zij leveren op verschillende manieren een bijdrage aan het vinden van huisvesting voor prostituees (tabel 4.22). Dit kan door middel van onderdakverschaffing in het eigen huis, verhuren van een woning, onderverhuren van een woning of bemiddelen bij het vinden van een woning. Voor zover bekend faciliteert bijna tweederde van de betrokkenen bewust en is dus op de hoogte van de mensenhandelactiviteiten van de verdachten. Een voorbeeld van een bewuste faciliteerder is te vinden in onderzoek 18, waarbij een slachtoffer voor lange tijd bij de moeder van de pooier inwoonde tijdens de uitbuitingsperiode. Zij was zich bewust van de mensenhandelactiviteiten van haar zoon.

Tabel 4.22

Type natuurlijke persoon bij het faciliteren in het verkrijgen van huisvesting voor prostituees	
Type natuurlijke persoon	%
Onderdakverschaffer	52
Woningbemiddelaar	25
Verhuren woning	19
Onderverhuren woning	7
Totaal	103⁸⁷

N = 27

Naast betrokken personen als faciliteerders is ook gekeken naar de faciliterende rechtspersonen op het gebied van huisvesting. Er zijn elf bekende rechtspersonen die al dan niet bewust gefaciliteerd hebben bij de huisvesting van prostituees. Acht van deze rechtspersonen zijn een hotel, twee een camping en

⁸⁷ Loopt op tot boven de 100% omdat een natuurlijke persoon twee functies heeft.

een woningbemiddelingsbedrijf. Dit kan verklaard worden doordat het regelmatig voorkomt dat prostituees die vanuit hotelkamers werken ook in deze kamers wonen. Ook kan het voorkomen dat prostituees op hotelkamers worden gehuisvest zonder dat ze in de hotelprostitutie werkzaam zijn. Een goede illustratie is onderzoek 3, de vrouwen sliepen in hotels in de buurt van hun werkplek. De pooiers verbleven samen met de vrouwen op dezelfde kamer. Als wordt gekeken naar of de rechtspersonen zich bewust zijn van de faciliterende rol die zij hebben is er een verschil te zien met de natuurlijke personen. De meeste van de elf rechtspersonen lijken zich niet bewust te zijn van de mensenhandelactiviteiten. Dit zou in de toekomst echter moeten veranderen, aangezien er steeds meer wordt gedaan aan bewustwordingscampagnes voor hotels. Zo is in 2009 het hotelprotocol van Koninklijke Horeca Nederland opgesteld waarin signalen staan vermeld die erop wijzen dat er sprake zou kunnen zijn van gedwongen prostitutie. Volgens de politie is het van groot belang dat hotelmedewerkers hier actief op moeten gaan letten zodat misstanden beter voorkomen kunnen worden. De politie wil de hotelbranche aan zich binden zodat gezamenlijk tot een oplossing kan worden gekomen. Horecawoordvoerder Prinssen geeft aan open te staan voor deze samenwerking maar ziet toch problemen in het ontdekken van de illegale prostitutie in hotels. Het huren van kamers is uiteraard niet verboden en het vraagt veel oplettendheid van het personeel om het bezoek in de gaten te houden.⁸⁸ Een voorbeeld van een bewust faciliterend hotel is de rechtspersoon uit onderzoek 17. Een van de medewerkers is de manager van het hotel, de ander is een baliemedewerker. Zij zorgen voor woon- en werkruimte voor de prostituees, doordat zij een hotelkamer verhuren aan de prostituees/verdachten. Ook werken zij de politie tegen als deze onderzoek komt doen. Zo probeerden zij de politie zo lang mogelijk tegen te houden toen ze in de hotelkamers wilden gaan kijken omdat er illegale en gedwongen prostitutie plaats zou vinden. De medewerkers hielden vol dat zij niet het juiste bevel hadden, waardoor ze niet het recht hadden om naar binnen te gaan. De hotelmedewerkers stelden de pooier daarvan op de hoogte door hem te bellen en een bericht te sturen. Hieruit is op te maken dat zij wel degelijk op de hoogte waren van de mensenhandelactiviteiten.

⁸⁸ 'Politie wil dat horeca zich nog meer inzet om einde te maken aan het gebruik van weghotels voor illegale prostitutie'. Het Parool, 5 januari 2011.

4.3.3 Woonomstandigheden

In de literatuur wordt erover gesproken dat mensenhandelaren *safehouses* gebruiken. Dit zijn woningen waarin prostituees worden gehuisvest en gecontroleerd. Het fenomeen *safehouses* is met name bekend van Chinese mensensmokkelnetwerken die deze huizen tijdens de smokkelreis gebruiken voor het tijdelijk onderbrengen van door hen gesmokkelde personen. Anders dan mensensmokkelaars gebruiken mensenhandelaren *safehouses* vaak voor het voor langere tijd onderbrengen van prostituees die zij uitbuiten. Sommige netwerken maken tijdens de transportfase, en/ of de verzamelfase die hieraan vooraf gaat, ook gebruik van *safehouses* voor tijdelijke woonruimte. Deze netwerken hebben niet alleen *safehouses* in het land van bestemming, maar ook in het land van herkomst (NRM, 2009: 374). In onderzoek 39 bijvoorbeeld, werden prostituees altijd voorafgaand aan het transport een aantal dagen bij betrokkenen gehuisvest, zodat het makkelijk was de laatste benodigdheden te regelen, zoals een paspoort.

Eenmaal in het land van bestemming verblijven de prostituees vaak bij de pooier of medeplichtigen zodat zij voortdurend gecontroleerd kunnen worden (NRM, 2009: 374). Ook in de CBA van Kennemerland wordt gesteld dat de meeste uitgebuite prostituees samen met andere prostituees en pooiers in een huurwoning wonen. (Bruijn en Hertzberger 2011: 46). Dit sluit slechts gedeeltelijk aan op wat in deze CBA wordt gevonden. Tabel 4.23 laat zien dat maar liefst 18% van de prostituees alleen woont. Dit is iets wat niet vaak in de literatuur terug wordt gevonden. Een verklaring hiervoor zou kunnen zijn dat het regelmatig voorkomt dat prostituees op dezelfde plek wonen als waar zij werken. Een goed voorbeeld hierbij is een prostituee uit onderzoek 17. Zij verklaart dat zij alleen maar in hotels heeft gewoond. Zij werkte drie weken voor het CSV in twee verschillende hotels, totdat zij staande werd gehouden. Zij heeft al die dagen moeten werken en woonde dan ook in dezelfde kamers in de hotels als waar zij werkte.

Het komt niet alleen in de hotelprostitutie, maar ook in de raamprostitutie voor dat prostituees wonen op de plek waar zij werken.⁸⁹ Een goede illustratie is te vinden in onderzoek 9, waarbij de prostituees eerst vijf dagen samen met de verdachten in Groningen in een appartement woonden. Zij werkten echter in Leeuwarden en werden na een tijdje niet meer gebracht en gehaald, waardoor zij genoodzaakt waren in de werkkamers te blijven slapen. In deze stad is dit toegestaan.

⁸⁹ In bepaalde raamprostitutiesteden is dit volgens de vergunningvoorschriften verboden.

Tabel 4.23

De woonomstandigheden van de prostituees	
Aantal personen	%
1	18
2 -3	28
4 -5	20
6 +	28
Combinatie	6
Totaal	100
Medebewoners	%
Pooier(s) + Prostitutee(s)	45
Prostituée(s)	27
Overig	10
Prostitutee(s) + ander lid CSV	9
Pooier(s)	2
Combinatie	7
Totaal	100
Aantal kamers	%
1	21
2-3	30
4 +	47
Combinatie	2
Totaal	100
Overbewoning	%
Geen overbewoning	49
Grote overbewoning	27
Kleine overbewoning	24
Combinatie	0
Totaal	100
Hygiëne	%
Onhygiënisch	54
Hygiënisch	43
Combinatie	3
Totaal	100

De woonomstandigheden van de prostituees (vervolg)	
Bewegingsvrijheid	%
Ja	56
Nee; toestemming vereist	35
Nee; alleen onder begeleiding	7
Combinatie	2
Totaal	100
Sleutel	%
Ja	47
Nee	53
Combinatie	0
Totaal	100

N Medebewoners = 88, N Aantal personen = 65, N Aantal Kamers = 57, N Overbewoning = 51, N Hygiëne = 35, N Bewegingsvrijheid = 45, N Sleutel = 43

Een andere verklaring zou kunnen zijn dat de prostituees wel alleen mogen wonen, maar dat dit in de buurt moet zijn van het werkgebied, zodat ze op die manier in de gaten gehouden kunnen worden (NRM, 2009: 374). Het komt ook voor dat pooiers woonruimtes huren in de buurt van het werkgebied om de prostituees te kunnen controleren. Een mooie illustratie hiervan is te vinden in onderzoek 30. Het appartement waar de pooiers verbleven had een strategische ligging, aangezien het uitzicht had op de prostitutiestraat waar de vrouwen te werk werden gesteld. De vrouwen sliepen ofwel op de werkplek of bij de pooiers in het appartement.

Verder toont tabel 4.23 aan dat 58% van de prostituees in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken samenwoont met pooiers en andere prostituees (45%), met andere leden van het CSV en andere prostituees (9%) of alleen met een of meerdere pooiers (2%). Bruijn en Hertzberger (2011: 46) geven aan dat Nederlandse slachtoffers van loverboys een uitzondering kunnen vormen op het wonen bij de pooier met meerdere prostituees. Deze prostituees zouden meestal alleen met de pooier samenwonen of zelfs nog thuis wonen. Hoewel de geanalyseerde opsporingsonderzoeken voor deze CBA zich in de eerste plaats richten op slachtoffers die in het buitenland zijn geronseld, komt hierin ook een klein aantal Nederlandse slachtoffers voor. Het resultaat van Bruijn en Hertzberger is op deze slachtoffers van toepassing. In onderzoek 2 werken de verdachten, die zich hoofdzakelijk op Nederlandse slachtoffers richtten, volgens de loverboy methodiek, waarbij het meisje tijdens de *grooming*-fase nog thuis woont bij de ouder(s) of opvoeder(s). Tijdens de periode van inlijving en tewerkstelling ontstaat er een emotionele afhankelijkheid (gepaard gaande met isolatie

van sociale contacten) vanuit het meisje naar de verdachte waarna het meisje vaak niet meer thuis woont. In eerste instantie wonen de Nederlandse prostituees die slachtoffer zijn van de loverboytechniek dus nog thuis, maar tijdens de uitbuitingsperiode worden de meeste prostituees gehuisvest door de pooier. Een van de prostituees uit dit onderzoek blijft wel thuis wonen. Dit resulteert er echter in dat de ouders aangifte doen bij de politie. Dit heeft voor de verdachten dus niet goed uitgepakt.

Ook laat tabel 4.23 zien dat er vrij grote verschillen zijn tussen de woningen van prostituees voor wat betreft het kameraantal en het aantal bewoners. Zoals gezegd woont ongeveer een vijfde van de prostituees helemaal alleen, terwijl meer dan een kwart van de prostituees met zes of meer personen woont. Het aantal kamers hangt hier gedeeltelijk mee samen. Te zien is, dat ook ongeveer een vijfde van de prostituees een woning had die uit één kamer bestond. En bijna de helft van de prostituees had een woning die uit meer dan drie kamers bestond. Toch komt bij een aanzienlijk deel (51%) van de prostituees overbewoning voor. Bij 27% is dit zelfs een grote overbewoning. Het zijn relatief vaak escortprostituees uit ZZO-Europa die met overbewoning te maken hebben. Een goed voorbeeld hiervan is te vinden in onderzoek 31, waarin de prostitués in een particuliere woning van de verdachte worden gehuisvest. Het huis bestaat uit 1 woonkamer, 1 keuken, 1 douche en 2 slaapkamers. De woonkamer is ingericht als een soort kantoor. Wat betreft de slaapgelegenheden liggen de slachtoffers gemiddeld met twaalf man op een zolderkamer, die door de woningbouwvereniging niet eens als 'slaapkamer' wordt aangemerkt. In dit onderzoek is ook sprake van een zeer onhygiënische situatie. Dit lijkt samen te hangen met de overbewoning. Van de 12 prostituees met een hygiënische woning was er bij geen enkele woning sprake van overbewoning. Bij de 17 prostituees met een onhygiënische woning kwam overbewoning veel vaker voor, namelijk bij 12 prostituees (70%)⁹⁰.

De Nationaal Rapporteur Mensenhandel verklaart dat huisvesting vaak verbonden is aan een beperking van de bewegingsvrijheid. Handelaren controleren de prostituees door hen te verbieden het huis te verlaten of hen zelfs op te sluiten (NRM, 2009: 374). Dit komt niet helemaal overeen met de resultaten uit dit onderzoek. Bij meer dan de helft van de woningen hebben prostituees namelijk wel bewegingsvrijheid. Bij een derde van de woningen

⁹⁰ Bij 6 van de prostituees waar iets bekend is over hygiëne in de woning, is niets bekend over overbewoning. Dit is de reden waarom het aantal woningen niet overeenkomt met de N=35 uit de tabel.

moeten de prostituees om toestemming vragen als zij het huis willen verlaten. Nog eens 7% mag het huis alleen verlaten onder begeleiding. Een middel dat samenhangt met het wel of niet hebben van bewegingsvrijheid is het hebben van een sleutel van de woning. Iets minder dan de helft van de prostituees heeft een sleutel en iets meer dan de helft niet. Een goede illustratie hiervan is te vinden in onderzoek 9. Eenmaal in Nederland aangekomen zijn de vrouwen ondergebracht in een door de pooier gehuurd appartement in Groningen, waarbij de pooier aan een andere verdachte de opdracht heeft gegeven de sleutels van het appartement bij zich te houden. Hierdoor konden de vrouwen het appartement niet zelfstandig verlaten. De pooier zei tegen de prostituees dat “zijn jongens” de bewakers waren.

4.3.4 Wisselen woonplek

Het is lastig om een beeld te schetsen van het aantal verhuizingen dat heeft plaatsgevonden onder prostituees. Zo wordt niet altijd duidelijk of prostituees verhuisd zijn. En als dit wel duidelijk wordt in een onderzoek is niet te zeggen of dit voor alle prostituees geldt of niet. Er kan gezegd worden dat het lijkt alsof in ieder geval in 9 van de 17 onderzoeken uit deze database er één of meerdere prostituees verhuisd zijn. Vaak wordt dit bepaald door de pooiers. Een goed voorbeeld kan gevonden worden in onderzoek 6, waarbij het merendeel van de vrouwen in de tijd dat ze in Nederland verblijven één of meerdere keren verhuisd is naar een ander adres. Het zijn de pooiers die bepalen waar de vrouwen gehuisvest zijn en wanneer zij eventueel verhuizen.

In de database is van slechts 15 personen bekend dat zij op meerdere adressen hebben gewoond. Van een aantal overige prostituees wordt uit de onderzoeksverslagen die over de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn geschreven, aannemelijk dat het ook verhuisd is. Een verklaring voor dit lage aantal in de database kan zijn dat van bepaalde prostituees slechts één adres bekend was (en er dus ook maar één is ingevoerd) en het daarom lijkt alsof deze prostituees niet zijn verhuisd.

Ook worden er weinig verklaringen gegeven voor waarom de prostituees eventueel moeten verhuizen van de pooiers. In onderzoek 10 wordt verklaard dat de vrouwen op een bepaald moment allemaal naar één huis in Scheveningen moesten verhuizen, omdat dit kostenbesparend zou zijn voor de pooiers. Een andere verklaring wordt gevonden in onderzoek 1. In dit onderzoek werden vrouwen eerst gehuisvest in hotels. Door het toenemende aantal politiecontroles werd het de pooier te heet onder de voeten en besloot hij de prostituees te huisvesten in een appartement van waaruit ook gewerkt kon worden.

Naast deze gedwongen verhuizingen zijn er ook prostituees die op eigen initiatief verhuizen, zoals in onderzoek 17. Een prostituee heeft eerst bij haar pooier in een huis gewoond. Zij hoefde daar toen niet voor te betalen. Later ging zij op eigen initiatief samen met een andere prostituee in een caravan op een vakantiepark wonen. Deze caravan stond op naam van een vriend van een van de prostituees, maar de prostituees betaalden wel zelf de huur. Na een aantal maanden verhuisden de twee prostituees naar een andere camping. Na een tijdje is een van de prostituees gaan samenwonen met haar vriend, omdat ze al een tijd verliefd waren. Zij bleef wel werken voor haar pooier. Al deze verhuizingen waren dus vrijwillig en op eigen initiatief.

4.3.5 Formaliteiten huisvesting en huurbetaler

Als naar de officiële gegevens wordt gekeken komen die vaak niet overeen met de feitelijke situatie. In principe moet elke vreemdeling die hier rechtmatig verblijft en die naar verwachting gedurende een half jaar tweederde van de tijd in Nederland zal verblijven, zich inschrijven. De inschrijving vindt plaats op grond van artikel 26 van de Wet Gemeentelijke Basisadministratie. Er moeten identiteitspapieren overlegd worden alvorens iemand ingeschreven kan worden. Uit deze regels kan afgeleid worden dat dit voor veel prostituees lastig is. Een aantal prostituees is illegaal in Nederland en kan zich sowieso niet inschrijven bij de gemeente. Daarnaast heeft een aantal prostituees zelf geen beschikking over de identiteitspapieren.

Zoals hierboven al werd aangegeven blijkt het feitelijke woonadres vaak niet overeen te komen met de gegevens uit de Gemeentelijke Basisadministratie (hierna: GBA). 76% van de prostituees stond niet op het feitelijke woonadres ingeschreven in de GBA (tabel 4.24). En slechts 17% van de prostituees stond de gehele periode ingeschreven op dat adres.

Tabel 4.24

Formaliteiten huisvesting (Inschrijving in GBA en Ondertekenen huurcontract) en huurbetaler van huurwoning prostituees	
Inschrijving GBA	%
Ja, gehele periode	17
Ja, gedeelte van de periode	7
Nee	76
Combinatie	0
Totaal	100
Huurcontract	%
Ja	10
Nee	88
Combinatie	2
Totaal	100
Huurbetaler	%
Ja	63
Nee	33
Combinatie	4
Totaal	100

N Huurcontract = 68, N Betaler huur = 78, N Inschrijving GBA = 72

Genoemde resultaten komen overeen met de bevindingen van Bekker (2010: 65). In haar artikel geeft Frank den Hollander, toezichthouder prostitutie bij de gemeente Groningen, aan dat bij de controles wel wordt gevraagd naar de GBA-gegevens, maar dat dit niet geregistreerd en dus ook niet gecontroleerd wordt. Ook als de prostituees de gegevens niet kunnen overleggen wordt dit niet geregistreerd. Dit lijkt een gebrek in de signalering en opsporing van mensenhandel te zijn. Den Hollander geeft verder aan dat de prostituees die worden uitgebuit vaak juist het hele pakket aan benodigde gegevens hebben, hetgeen doet vermoeden dat dit centraal geregeld wordt (Bekker, 2010: 66). In onderzoek 38 blijken de GBA-gegevens niet overeen te komen met de feitelijke situatie. Drie verdachten wonen in een huurwoning in Groningen. De prostituees die voor hen werken, slapen hier ook. Op het adres staat echter een andere Nederlander ingeschreven in de GBA.

Verder valt uit tabel 4.24 af te lezen dat 88% van de prostituees zelf geen huurcontract heeft afgesloten. Hiervoor kunnen verschillende verklaringen zijn. Het kan zijn dat het huurcontract op naam van de pooier, of op naam van een andere bekende van de prostituee, staat. Ook kan het zijn dat de woning bijvoorbeeld een hotelkamer is waarbij geen huurcontract hoeft te worden afgesloten. Het lijkt echter vaak voor te komen dat de woningen gehuurd worden door de pooiers, zoals in onderzoek 20. De verdachte heeft twee woningen geregeld en heeft hiervoor zelf huurcontracten afgesloten. De huur van beide woningen werd door de verdachte maandelijks contant voldaan. Er wordt betaald met biljetten van 50 euro. Uit verklaringen van de slachtoffers werd duidelijk dat zij de huur gezamenlijk betaalden en hiervoor geld gaven aan de verdachten. Citaat van een prostituee:

“Mijn gedeelte van de huur is 200 euro. Ik geef dit aan V04 en zij brengt dit bij de makelaar”.

Dit sluit aan bij het gegeven dat 63% van de prostituees de woning zelf betaalt (tabel 4.24). Ook als de verdachten de woningen betalen lijkt het erop dat zij dit vaak doen met verdiensten van de prostituee. Deze resultaten ondersteunen de bevindingen van Verhoeven, Gestel en Jong (2011:57). In de door hen geanalyseerde opsporingsonderzoeken werd de maandelijkse huur van de woningen betaald met het geld dat de prostituees verdienen in de prostitutie. Meestal werd dit dan via de verdachte aan de huurbaas betaald.

4.3.6 Vergelijking met CBA 2007

Opvallend is dat er nauwelijks aandacht is besteed aan de huisvesting van prostituees in de CBA uit 2007. Voor zover dit wel is gedaan is slechts gedeeltelijk af te leiden in hoeverre de uitspraken betrekking hebben op onderzoeken over seksuele uitbuiting. Grofweg lijkt te kunnen worden gezegd dat in beide CBA's een meerderheid van de prostituees samenwoonde met pooier(s) en/of andere leden van het CSV en dat in beide CBA's een grote minderheid van de prostituees in woningen verbleven die zonder tussenkomst van de CSV's waren verkregen. In de CBA van 2007 lijkt een minderheid van de prostituees op de werkplek te zijn verbleven. In deze CBA is dat niet kwantitatief onderzocht. Wel is bekend dat in sommige onderzoeken prostituees mede op de werkplek overnachtten. Zeer waarschijnlijk gaat het ook hier om een minderheid van de prostituees. Dat dit nog steeds voorkomt is opvallend, omdat het slapen op de werkplek in de raamprostitutie in de meeste steden verboden is.

4.3.7 Conclusie

Huisvesting van prostituees komt voor in verschillende vormen. De meeste prostituees verkrijgen hun woning met behulp van leden van het CSV, die al dan niet gebruik maken van faciliteerders. Zowel rechtspersonen als natuurlijke personen faciliteren bewust of onbewust bij de uitvoering van de mensenhandelactiviteiten. Hier moet meer onderzoek naar worden gedaan, zodat de mensenhandel vollediger aangepakt kan worden.

Er zijn grote verschillen in woonomgeving van de prostituees. De ene prostituee woont op zichzelf in een hygiënische woning en kan gaan en staan waar hij/zij wil. Een ander wordt opgesloten met nog elf andere prostituees op een kleine vieze zolderkamer. Ook lijken er verschillen te zijn in woonomstandigheden tussen prostitutiebranches. Vooral de prostituees uit de escort lijken het slecht te treffen als het gaat om overbewoning. Verder werken prostituees die in de hotelprostitutie zijn tewerkgesteld niet alleen in hotels langs snelwegen, maar wonen zij daar regelmatig ook.

De CBA 2007 verschilt op heel veel punten van deze CBA. Er is bijvoorbeeld nauwelijks aandacht besteed aan het onderwerp huisvesting. Daarom kan slechts op enkele onderdelen een vergelijking worden gemaakt tussen beide CBA's. Op deze onderdelen lijken geen grote verschillen te zijn. Grofweg lijkt te kunnen worden gezegd dat in beide CBA's een meerderheid van de prostituees samenwoonde met pooier(s) en/of andere leden van het CSV en dat een grote minderheid van de prostituees in woningen verbleven die zonder tussenkomst van de CSV's waren verkregen. Verder lijkt in beide CBA's een minderheid van de prostituees (mede) op de werkplek te hebben overnacht.

4.4 Arbeid

Deze subparagraaf besteedt aandacht aan de wijze waarop de prostituees uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken werkzaam zijn in de prostitutiebranche. Bij de opheffing van het bordeelverbod in 2000 werd uitgegaan van de mondige prostituee die vrijwillig voor het prostitutievak kiest en haar eigen keuzes maakt voor de omstandigheden waaronder zij werkt. Voor slachtoffers van seksuele uitbuiting geldt dit niet of in (veel) mindere mate.

In deze subparagraaf wordt in de eerste plaats ingegaan op in hoeverre prostituees binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken van te voren bekend zijn met de Nederlandse prostitutiebranche, zelf de keuze hebben gemaakt voor de prostitutiebranche waarin zij werken, hoe zij voor het eerst aan hun werkplek komen en hoe zij hun klanten werven. In de tweede plaats wordt

besproken in welke Nederlandse plaatsen en waar in het buitenland deze prostituees werken en in hoeverre zij hier zelf invloed op hebben. Tot slot wordt beschreven in hoeverre de prostituees uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zelfstandig invulling kunnen geven aan de uitvoering van hun prostitutiewerkzaamheden en in hoeverre zij hierin gecontroleerd worden door de CSV's. Ook deze subparagraaf wordt weer afgesloten met een vergelijking met de CBA 2007 en een conclusie. De kwantitatieve gegevens die in deze paragraaf worden gebruikt, zijn gebaseerd op 172 prostituees in 25 opsporingsonderzoeken.

4.4.1 Werken in de prostitutiebranche

Ongeveer driekwart van de prostituees uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken kiest niet zelf voor de prostitutiebranche waarin zij komt te werken en kent de Nederlandse prostitutiebranche niet voordat zij daarin wordt te werkgesteld door de CSV's. Dit is in sterkere mate het geval voor prostituees die in de raamprostitutie werken (87%) dan voor prostituees die in de escort actief zijn. In deze laatste branche kiest 67% niet zelf voor de prostitutiebranche waarin zij komt te werken en kent 60% de Nederlandse prostitutiebranche niet voordat zij daarin wordt te werkgesteld door de CSV's. Ook geldt dit in iets sterkere mate voor prostituees uit ZZO-Europa (77%) en C-Europa (80%) dan voor prostituees uit de categorie overige landen (70%).

De tabellen 4.25, 4.26 en 4.27 laten duidelijke verschillen zien tussen de prostitutiebranches als het gaat om hoe de prostituees voor het eerst aan hun werkplek komen, of zij geld moeten betalen voor hun werkplek en hoe zij hun klanten werven. Voor een deel hangt dit direct samen met de verschillende aard van de prostitutiebranches.

Tabel 4.25

De wijze waarop prostituees voor het eerst aan een werkplek komen naar prostitutiebranche			
	%RP	%H	%E
Op eigen initiatief	51	20	-
Via leden van het CSV	35	20	50
Via prostitué(e) die voor CSV werkt	14	52	50
Via escortbureau	-	8	-
Totaal	100	100	100

N Raamprostitutie = 123, N Hotelprostitutie = 25, N Escort = 40

Tabel 4.26

De prostituees betalen wel/ niet kosten voor hun werkplek naar prostitutiebranche			
	%RP	%H	%E
Ja	100	81	64
Nee	-	19	36
Totaal	100	100	100

N Raamprostitutie = 38, N Hotelprostitutie = 32, N Escort = 49

Tabel 4.27

De wijze waarop prostituees de klanten werven naar prostitutiebranche				
	%RP	%P	%H	%E
Klanten lopen langs werkplek	100	-	-	4
Klanten bellen prostituee rechtstreeks	-	-	-	25
Op eigen initiatief op straat	3	-	-	
Op eigen initiatief in bar/ disco	-	-	-	4
Via escortbureau	-	65	65	
Via escort websites	3	25	35	71
Via internet (niet zijnde escortbureau)	-	10		
Via leden van het CSV	-	-	23	65
Via mond tot mond reclame klanten	-	-	-	8
Totaal	106	100	123	177

N Raamprostitutie = 69, N Particuliere woning = 20, N Hotelprostitutie = 40, N Escort = 49

In de raamprostitutie komt de helft van de prostituees op eigen initiatief en ruim eenderde via leden van het CSV voor het eerst aan hun werkplek. Het is opvallend dat slechts de helft van de raamprostituees hun werkkamer voor de eerste keer op eigen initiatief krijgt, aangezien deze prostituees geacht worden als Zelfstandige Zonder Personeel (ZZP'er) te werken. In verschillende onderzoeken is naar voren gekomen dat het niet alleen vrouwelijke, maar regelmatig ook mannelijke leden van de CSV's zijn, die voor de eerste keer een werkkamer voor de prostituees regelen.

In onderzoek 39 gingen verschillende mannelijke pooiers met nieuwe Tsjechische en Slowaakse prostituees naar een raamverhuurder om voor het eerst een werkkamer voor de prostituees te huren. Ook betaalden zij de werkkamerhuur voor de eerste week voor elke prostituee. Deze raamverhuurder verhuurde ook woonappartementen met uitzicht op de werkkamers van de Tsjechische en Slowaakse slachtoffers aan de pooiers. Ook in onderzoek 18 huurde een mannelijke pooier in het begin de ramen voor een slachtoffer.

Toen zij eenmaal wist hoe dit in zijn werk ging, deed ze het zelf. Bovendien zou deze pooier in Amsterdam contact hebben met een raamexploitant die ook toestond dat minderjarige prostituees achter zijn ramen werkten. Soms regelen mannelijke CSV leden op de achtergrond een werkkamer voor de prostituees zonder zichzelf te laten zien in het raamprostitutiegebied. In onderzoek 30 nam een verdachte telefonisch contact op met de raamverhuurder voordat de Roemeense prostituees 'zelfstandig' een werkkamer bij deze raamverhuurder huurden.

Om verdenking te voorkomen laten sommige CSV's vrouwelijke CSV-leden de werkkamers huren voor nieuwe prostituees. In onderzoek 10 mochten mannen dit nooit doen. In onderzoek 38 zorgden twee vrouwelijke Hongaarse verdachten, die zelf ook in de raamprostitutie werkten, ervoor dat nieuwe Hongaarse prostituees voor het eerst een werkplek kregen. Dit deden zij bij dezelfde raamexploitant als in onderzoek 39. Deze exploitant had een vermoeden kunnen hebben dat de nieuwe prostituees slachtoffer van mensenhandel waren, aangezien hetzelfde vrouwelijke CSV-lid drie nieuwe prostituees bij hem introduceerde en steeds voor hen de werkkamerhuur voor de eerste week aan hem betaalde. In onderzoek 23 is een kamerverhuurder die wel contact heeft opgenomen met de politie. Dit deed hij nadat een Roemeens slachtoffer hem had verteld dat ze problemen had met haar pooier. De regionale politie liet weten dat de raamexploitant uit onderzoek 38 en 39 hen op bepaalde momenten ook wel van informatie voorzag. Dit neemt niet weg dat er een grijs gebied lijkt te bestaan waarin het onduidelijk is wanneer seksexploatanten melding van vermeend slachtofferschap zouden moeten maken aan de politie.

Wanneer de prostituees de werkplek wel zelf regelen, betekent dit overigens nog niet dat zij in zijn geheel geen hulp krijgen om dit te doen. Zo is bijvoorbeeld van één Tsjechisch slachtoffer in onderzoek 39 bekend dat ze zelf naar de raamverhuurder is gegaan en de werkkamer heeft gehuurd, maar dit deed met gedeeltelijk geleend geld van de pooier.

Binnen de hotelprostitutie en escort verkrijgen de prostituees hun werkplek grotendeels of in alle gevallen via een prostituee die voor het CSV werkt of, net als raamprostituees, via leden van het CSV. Zo worden de hotelkamers voor de Tsjechische prostituees in onderzoek 4 door een vrouwelijke verdachte en de hotelkamers voor de Thaise en Braziliaanse prostituees in onderzoek 17 door mannelijk pooiers geboekt. De mannen boeken de kamers op hun eigen naam of op naam van de prostituees. In onderzoek 11 zorgt een ander slachtoffer dat nieuwe Roemeense prostituees worden aangemeld bij meerdere escortbureaus. In dit onderzoek hebben de pooiers zelf meestal geen contact met de escortbureaus.

Verder komt uit de geanalyseerde onderzoeken naar voren dat 77% van de prostituees ermee te maken krijgt dat raamexploitanten eisen aan hen stellen voor het huren van een werkkamer. Dit kan bijvoorbeeld gaan om het minimale aantal dagen dat een werkkamer moet worden gehuurd.

Raamprostituees werven potentiële klanten *face to face*, omdat deze langs de werkkamers van de prostituees lopen. De prostituees die zich in privéwoningen of in hotels prostitueren werven hun klanten meestal via escortbureaus of escortwebsites en prostituees die in de escort actief zijn doen dit veelal via escortwebsites en leden van de CSV's.⁹¹

Alle prostituees die in de raamprostitutie werken, betalen zelf geld voor hun werkplek. Dit is minder vaak het geval in de hotelprostitutie (81%) en in de escort (64%). De hotelkamers voor de Thaise en Braziliaanse vrouwen in onderzoek 17 en de Tsjechische prostituees in onderzoek 4 worden in eerste instantie betaald door het CSV. Bij de Tsjechische vrouwen en bij één van de vrouwen in onderzoek 17 worden de kosten op een later moment voor een deel van de prostitutieverdiensten afgetrokken. Uiteindelijk betaalt het CSV de helft van de hotelkamer.

4.4.2 Plaatsen van tewerkstelling in Nederland en werken in het buitenland

Volgens een rapportage van Europol (2011: p. 7) worden individuele slachtoffers van mensenhandel in meerdere plaatsen en landen te werk gesteld. Een belangrijke reden om slachtoffers van seksuele uitbuiting te rouleren is volgens Europol dat nieuw aanbod voor klanten meer winst oplevert. Daalder (2007: p. 7 en 68) bevestigt dit. Zij schrijft dat klanten het aantrekkelijk vinden wanneer er een groot en gevarieerd aanbod aan prostituees is en dat prostituees aangeven dat "een nieuweling altijd meer verdient". Andere belangrijke redenen om prostituees te rouleren zijn volgens Europol het verkleinen van de pakkans door opsporingsinstanties en het voorkomen dat slachtoffers relaties met derden opbouwen. Om slachtoffers tussen landen te verplaatsen zouden de pooiers gebruik maken van hun buitenlandse contacten.

Tijdens een werkreis naar Hongarije in mei 2011 bleek het hoofd van het *Trafficking in Human Beings Department* van het *National Bureau of Investigation* een soortgelijk beeld te hebben voor wat betreft Hongaren die zich schuldig maken aan seksuele uitbuiting. Volgens hem trekken individuele pooiers, die in Hongarije vaak al actief waren in de straatprostitutie en

⁹¹ Omdat individuele prostituees hun klanten binnen de escort en hotelprostitutie op verschillende manieren werven, tellen de percentages op tot boven de 100%.

ondertussen contacten hebben opgebouwd, in eerste instantie met enkele vrouwen naar het buurland Oostenrijk. Als zij daar hun contacten verder hebben uitgebouwd en meer vrouwen hebben geronseld, gaan deze groepen bij voorkeur naar Nederland en Zwitserland.⁹² Pas in tweede instantie zouden de pooiers hun vrouwen in landen als Duitsland, België, Italië, en Spanje willen tewerkstellen.

Het afdelingshoofd van het *Trafficking in Human Beings Department* stelt verder dat pooiers Nederland aantrekkelijker dan andere landen vinden om prostituees tewerk te stellen, omdat prostitutie hier legaal is en hier de meeste winst kan worden gemaakt. Hij zegt dat de pooiers in Hongarije vaak in aanraking komen met de politie, omdat prostitutie in veel gevallen illegaal is, en dat zij zich in hun ogen in Nederland alleen maar hoeven bezig te houden met de vraag hoe zij het geld van de prostituees kunnen afpakken. De directeur van de *Child Protection Office* in Nyiregyhaza voegt er nog aan toe dat Nederland aantrekkelijk is voor de Hongaarse pooiers omdat het een liberaal land is, verschillende culturen worden geaccepteerd en het gebruik van soft drugs legaal is. Echter, ondanks de voorkeuren die pooiers voor bepaalde landen hebben, wordt het land en de plaats waar de Hongaarse pooiers hun slachtoffers tewerkstellen, volgens het afdelingshoofd van het *Trafficking in Human Beings Department* uiteindelijk vooral bepaald door waar hun relaties zich bevinden.

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken heeft 51% van de prostituees (N = 144) voor kortere of langere tijd in meerdere plaatsen in Nederland in de prostitutie gewerkt voor de CSV's uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken. Een van de prostituees heeft niet voor het CSV uit het opsporingsonderzoek, maar wel voor een ander CSV in een andere plaats gewerkt. Van de prostituees die in meerder plaatsen in Nederland hebben gewerkt, werkte driekwart in één andere plaats. Niemand werkte in meer dan vier andere plaatsen.

⁹² Volgens de directeur van de *Child Protection Office* in Nyiregyhaza mogen Hongaren sinds 1 mei 2010 vrij werken in Zwitserland en Oostenrijk.

Tabel 4.28

Nederlandse plaatsen waar prostituees in de prostitutie hebben gewerkt					
	%Ja	%Nee	%Ander CSV	%T	N
Amsterdam	59	41	1	100	138
Alkmaar	35	65	-	100	98
Den Haag	26	74	-	100	103
Utrecht	22	79	-	100	97
Haarlem	8	92	-	100	100
Groningen	6	94	-	100	98
Eindhoven	6	94	-	100	93
Rotterdam	5	95	-	100	100
Leeuwarden	5	95	-	100	98
Deventer	2	98	-	100	98
Andere plaats	40	60	-	100	134

De grootste groepen prostituees hebben in de raamprostitutiesteden Amsterdam, Alkmaar, Den Haag en Utrecht gewerkt (tabel 4.28). Maar ook een grote groep prostituees (40%) heeft in andere dan de in de tabel genoemde plaatsen gewerkt. Dat ten minste 40% van de prostituees in andere plaatsen heeft gewerkt, is logisch omdat 40% van de prostituees buiten de raamprostitutie actief was.

Opgemerkt moet worden dat het percentage prostituees dat in Groningen heeft gewerkt feitelijk hoger ligt, omdat voor meerdere geanalyseerde opsporingsonderzoeken uit Groningen deze variabele niet is ingevuld. Wanneer dit wel het geval was geweest, zou Groningen zeer waarschijnlijk in de top vijf van prostitutiesteden zijn uitgekomen. Ook Leeuwarden zou iets hoger zijn geëindigd omdat van een aantal prostituees dat in Groningen heeft gewerkt, bekend is dat het mede in Leeuwarden heeft gewerkt.

Tabel 4.29 laat zien dat vrijwel alle prostituees met de auto naar de werkplek reizen. Kleine groepen reizen (mede) met het openbaar vervoer, met de taxi, te voet of met een snorder. Het percentage prostituees dat met een zogenaamde snorder (taxichauffeur zonder vereiste vergunning) reist is klein. Verreweg de meeste prostituees reizen via de reguliere kanalen naar hun werkplek.

Tabel 4.29

Vervoermiddel waarmee prostituees naar de werkplek reizen				
	%Ja	%Nee	%T	N
Auto	92	8	100	98
Openbaar vervoer	15	85	100	88
Taxi	14	86	100	92
Te voet	10	90	100	80
Snorder	6	94	100	86

In tegenstelling tot wat op basis van de Europol rapportage en uitspraken van Hongaarse experts mag worden verwacht, heeft slechts 10% (N= 124) van de prostituees voor kortere of langere tijd voor de CSV's uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken in het buitenland gewerkt. Bovendien was dit nooit in meer dan twee andere landen dan Nederland. Verder heeft 15% (N= 124) van de prostituees voor een ander CSV voor kortere of langere tijd in het buitenland in de prostitutie gewerkt.⁹³ Vier van deze prostituees hebben in drie andere landen dan Nederland gewerkt.

Prostituees die voor de CSV's uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken in het buitenland werkten, deden dit, in de door de Hongaarse experts genoemde landen België, Duitsland, Zwitserland, Hongarije en enkele andere landen (tabel 4.30). Vaker dan voor de CSV's uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken werkten de prostituees (op een eerder moment) voor een ander CSV in het buitenland. De meest voorkomende landen waar de prostituees door andere CSV's zijn tewerkgesteld, zijn opnieuw landen die door de Hongaarse experts werden genoemd, namelijk Hongarije, Oostenrijk, Duitsland en Spanje.

⁹³ Slechts één prostituee heeft zowel voor het CSV uit het geanalyseerde opsporingsonderzoek als voor een ander CSV in het buitenland gewerkt in respectievelijk Duitsland en Italië.

Tabel 4.30

Buitenlanden waar prostituees in de prostitutie hebben gewerkt					
	%Ja	%Nee	%Ander CSV	%T	N
België	4	95	2	100	109
Duitsland	2	94	4	100	105
Italië	-	98	2	100	110
Spanje	-	97	3	100	111
Oostenrijk	-	96	5	100	111
Zwitserland	2	96	2	100	112
Hongarije	1	92	8	100	107
Bulgarije	-	-	-	-	107
Roemenië	-	-	-	-	107
Frankrijk	-	-	-	-	109
Zweden	-	-	-	-	105
Ander land	4	94	2	100	107

Voorbeelden van prostituees die mede in het buitenland hebben gewerkt zijn de volgende. De Hongaarse slachtoffers in onderzoek 27 werkten ook in de grensstreek van Oost-Groningen en West-Duitsland in clubs en privéhuizen voor het CSV en de Bulgaarse slachtoffers in onderzoek 9 werden eerst door een kennis van het CSV in een seksclub in Oostenrijk tewerkgesteld. Toen de vrouwen aangaven hier niet langer meer te willen werken, heeft deze kennis ervoor gezorgd dat de zij voor het CSV in Nederland gingen werken. Andere voorbeelden zijn dat twee Roemeense raamprostituees in onderzoek 30 ook vijf tot zes maanden in Oostenrijk en België voor het CSV hebben gewerkt en een aantal Tsjechische slachtoffers in onderzoek 39 eerder al in Tsjechische prostitutiebars van twee Tsjechische CSV-leden hebben gewerkt.

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is weinig informatie bekend over waarom de CSV's de prostituees in verschillende plaatsen en/ of een ander land dan Nederland hebben laten werken. Voor zover dit wel het geval is (N=16), valt op dat 'het willen voorkomen dat de prostituee een band met derden opbouwt' slechts in 20% van de gevallen de achterliggende reden is. Het komt ook zelden voor dat van werkplaats wordt gewisseld omdat rekening wordt gehouden met de wensen van de prostituee (13%). De belangrijkste drijfveer (70%) voor de CSV's is dat zij door het wisselen van werkplek meer geld denken te kunnen verdienen.

4.4.3 Mate van zelfstandigheid

In paragraaf 4.5.1 is al duidelijk geworden dat verreweg de meeste prostituees niets afweten van de Nederlandse prostitutiebranche voordat zij hier gaan werken en ook vrijwel nooit zelf de keuze maken voor de prostitutiebranche waarin zij komen te werken. In deze subparagraaf zal duidelijk worden dat de door de CSV's tewerk gestelde prostituees, en dan met name de raamprostituees en prostituees uit Centraal-Europa, zoals te verwachten, op veel meer aspecten niet zelfstandig werken. In onderzoek 1 probeerde het CSV dit te verbloemen door de prostituees voordat zij voor het CSV gingen werken, een formulier te laten ondertekenen waarin stond vermeld dat zij vrijwillig en zelfstandig in de prostitutie werkten. Dit formulier was opgesteld door een juridische faciliteerder die het CSV vaker adviseerde over hoe strafbaarstelling op grond van het mensenhandelartikel kan worden vermeden.

Om te beginnen toont tabel 4.31 aan dat de CSV's in (zeer) grote mate de werktijden (87%), het aantal klanten per dag (80%), de vraagprijs voor de diensten (79%), en het doorwerken tijdens de menstruatie (77%) voor de prostituees bepalen. Wanneer raamprostituees en escortprostituees met elkaar worden vergeleken geldt, behalve voor het bepalen van het aantal klanten per dag, dat CSV's deze zaken vaker voor raamprostituees bepalen. Hoeveel klanten de prostituees per dag moeten bedienen wordt ongeveer even vaak aan escortprostituees als aan raamprostituees opgelegd. Hoeveel uur de prostituees gemiddeld per dag werken, het aantal klanten dat zij gemiddeld per dag bedienen en de gemiddelde vraagprijs voor de verdiensten wordt verderop in dit hoofdstuk in de paragraaf over Financiën besproken.

Tabel 4.31

Personen die werkwijzen prostituees bepalen					
	%CSV	%Prostituee	%Escortbureau	%T	N
Werktijden	87	13	-	100	128
Aantal klanten per dag	80	20	-	100	113
Vraagprijs diensten	79	9	12	100	129
Werken tijdens menstruatie	77	23	-	100	77
Werkplek verlaten	62	38	-	100	53
Condoomgebruik	62	38	-	100	89
Type seksuele handelingen	48	53	-	100	118
Kledingkeuze	22	78	-	100	55

In onderzoek 24 naar illegale escort vanuit een café bepaalden de verdachten de vraagprijs en de werktijden voor de escortprostituees. Potentiële klanten die met een Roemeense prostituee mee wilden, onderhandelden vooraf in het café met een van de verdachten over de prijs. Ook de Hongaarse raamprostituees in onderzoek 3 hadden geen zeggenschap over de werktijden en vraagprijzen. De slachtoffers moesten blijven werken totdat ze de daghuren van de ramen hadden verdiend en moesten daarbovenop nog eens 600 euro per persoon verdienen. Het was niet ongebruikelijk dat de slachtoffers 24, 30 of 48 uur doorwerkten zonder te mogen slapen. In de onderzoeken 38 en 39 bepaalden de verdachten de werktijden en de vraagprijs voor de seksuele diensten van de respectievelijk Hongaarse en Tsjechische en Slowaakse raamprostituees. De slachtoffers werkten (bijna) iedere dag veertien tot twintig uur per dag. Sommigen kregen nooit een vrije dag en moesten ook doorwerken als ze ongesteld waren, of als ze moe, ziek of jarig waren. Andere slachtoffers echter, vooral in onderzoek 39, hoefden niet te werken als ze ongesteld waren. Bovendien mochten deze laatsten soms wel een dag vrij nemen. De slachtoffers mochten geen klanten weigeren. De verdachten, of de prostituees die tevens partner waren van één van de pooiers schreven de prijzen en de daarbij behorende duur van de seksuele handelingen op een papiertje voor sommige prostituees. Soms werd daarbij verteld hoe de woorden op het papiertje uitgesproken moesten worden.

De Roemeense raamprostituees in onderzoek 23 mochten daarentegen het aantal klanten, hun werktijden en het al dan niet doorwerken tijdens de menstruatieperiode zelf bepalen, zolang ze 100 euro per dag afstonden aan de verdachte. Wel was het CSV betrokken bij de prijsbepaling voor de seksuele diensten van de prostituee. Ook in de onderzoeken 28 en 4 mochten respectievelijk een Roemeense escortprostituee en Tsjechische hotelprostituees klanten weigeren. De Tsjechische slachtoffers moesten vervolgens wel aan een CSV-lid uitleggen waarom zij de klant hadden geweigerd. In onderzoek 30 werden de Roemeense slachtoffers juist geïnstrueerd dat ze geen Bulgaarse klanten mochten ontvangen en dat ze moesten uitkijken voor Turkse en Marokkaanse mannen, die hen zouden proberen over te halen voor hen te werken. Hier redeneerden de pooiers dus opnieuw vanuit eigen belang.

In mindere mate, maar nog altijd voor een groot deel van de prostituees, geldt dat de CSV's voor hen bepalen dat zij hun werkplek niet zelfstandig kunnen verlaten (62%), of zij condooms moeten gebruiken tijdens de werkzaamheden (62%), en welk type seksuele handelingen zij moeten aanbieden aan hun klanten (48%). Zo moesten de Hongaarse slachtoffers raamprostituees in

onderzoek 36 altijd vragen of ze even achter hun raam weg mochten om te eten of sigaretten te kopen en zelfs om naar het toilet te gaan. Wanneer raamprostituees en escortprostituees met elkaar worden vergeleken geldt, behalve voor het zelfstandig kunnen verlaten van de werkplek, dat CSV's deze zaken veel vaker voor raamprostituees bepalen. Of prostituees zelfstandig de werkplek kunnen verlaten wordt ongeveer even vaak voor escortprostituees als voor raamprostituees bepaald.

Dat aan minder dan de helft van de prostituees wordt opgelegd welke seksuele handelingen zij moeten verrichten is opvallend. Volgens Daalder (2007: p. 7) vormen de voorwaarden waaronder prostituees werken een deel van de aantrekkingskracht voor klanten. Mensenhandelaren hebben er dus baat bij als de prostituees die zij uitbuiten een breed scala aan seksuele handelingen aanbieden.

De Thaise en Braziliaanse hotelprostituees in onderzoek 17 konden bij de pooiers aangeven wat zij echt niet wilden doen en mochten zelf bepalen of ze de condooms die de pooiers hen gaven gebruikten. In onderzoek 28 kon een Roemeens escortslichtoffer, dat massages aan klanten moest geven, zelf bepalen of ze wel of niet seksuele handelingen wilde verrichten. Ook de mannelijke prostitués van verschillende herkomst in onderzoek 32 konden zelf op de escortsite aangeven welke seksuele diensten zij verrichten, zodat de klanten van te voren wisten wat ze van de prostitués mochten verwachten. De verdachten in de onderzoeken 22 en 5 bepaalden dat de Roemeense en Slowaakse raamprostituees zonder condoom seks moesten hebben met klanten. In de onderzoeken 36 en 38 bepaalden de verdachten welke seksuele handelingen de Hongaarse slachtoffers in de raamprostitutie moesten verrichten, waarbij dat in onderzoek 36 om alle handelingen ging. De Roemeense raamprostituees in onderzoek 23 mochten zelf bepalen welke seksuele handelingen ze en of ze wel of niet een condoom gebruikten.

De CSV's bemoeien zich slechts met een klein deel van de prostituees als het gaat om de kleding die zij moeten dragen tijdens de prostitutie werkzaamheden. Dit is vaker het geval bij raamprostituees dan bij escortprostituees.

Naast het feit dat de CSV's voor de meeste prostituees op allerlei aspecten bepalen hoe zij moeten werken, zorgen zij ook dat zij op verschillende manieren controle houden over de prostituees. Ook hier geldt dit doorgaans weer in grotere mate voor raamprostituees. Dat is opvallend omdat Europol (2011, p.7) suggereert dat dit in alle prostitutiebranches veelvuldig voorkomt:

“The victims are offered “protection” while practicing prostitution in brothels, bars, private flats or on the street and they are closely monitored by the members of the OCG.”

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken gaat 85% van de prostituees onder begeleiding van de CSV's naar de werkplek. Dit geldt duidelijk vaker voor raamprostituees dan voor escortprostituees.

De Roemeense raamprostituees in de onderzoeken 22 en 23 werden meestal zowel lopend, per taxi of met de auto van en naar het werk begeleid door een CSV-lid. Van één Slowaakse raamprostituee in onderzoek 5 is bekend dat ze werd gebracht door haar pooier. Hij zette haar altijd drie straten van haar werkplek af, waarna het slachtoffer het laatste stuk liep. Ook in onderzoek 18 werden de Marokkaanse slachtoffers een eind van het raamprostitutiegebied afgezet door de verdachte. In onderzoek 25 werden door de verdachten regelmatig twee chauffeurs ingezet om de Hongaarse prostituees van en naar de werkplek in de raamprostitutie of escort te vervoeren. Eén slachtoffer in dit onderzoek mocht van een verdachte geen escort doen omdat hij bang was dat zij dan weg zou lopen.

De reis naar het thuisadres van de klanten van de escortprostituees in onderzoek 32 gebeurde over het algemeen met de auto van de pooier. De pooier reed dan zelf of liet zijn kennis dit doen. In onderzoek 24 naar illegale escort vanuit een café reden de Roemeense slachtoffers met de klant mee naar diens woning en werden daarna weer teruggebracht naar het café, waarbij het onbekend is in hoeverre de CSV-leden hen daarbij in de gaten hielden. De slachtoffers werden wel elke dag door de pooiers naar het café gebracht en gehaald.

De Thaise en Braziliaanse hotelprostituees in onderzoek 17 werden, wanneer ze niet in het hotel bleven slapen, altijd van en naar de hotels gehaald en gebracht door verschillende CSV-leden. De prostituees werkten elke vijf of zes dagen in een ander hotel, zodat het niet teveel op ging vallen.

Andere manieren om prostituees onder controle te houden, zijn het fysiek aanwezig zijn op of bij de werkplek en het veelvuldig bellen naar de prostituees onder werktijd. De tabellen 4.32 en 4.33 laten zien dat bijna alle raamprostituees te maken hebben met telefonisch en/ of fysiek toezicht door het CSV. Prostituees binnen de hotelprostitutie en escort worden in veel mindere mate dan raamprostituees via de telefoon gecontroleerd en niet of nauwelijks door fysiek op of bij de werkplek aanwezig te zijn. Dit lijkt tegenstrijdig met de hierboven aangehaalde uitspraak van Europol waarin wordt gezegd dat prostituees in uiteenlopende prostitutiebranches “closely” in de gaten worden gehouden.

Tabel 4.32

Prostituees worden wel/ niet door fysieke aanwezigheid gecontroleerd naar prostitutiebranche			
	%RP	%P	%E
Ja	75	18	-
Nee	25	82	100
Totaal	100	100	100

N Raamprostitutie = 57, N Privéwoning = 22, N Escort = 30

Tabel 4.33

Prostituees worden wel/ niet telefonisch gecontroleerd naar prostitutiebranche			
	%RP	%H	%E
Ja	95	62	70
Nee	5	38	30
Totaal	100	100	100

N Raamprostitutie = 39, N Hotelprostitutie = 21, N Escort = 33

Tot slot moet worden opgemerkt dat de grote mate van onzelfstandigheid van en controle over raamprostituees ten opzichte van prostituees in andere prostitutiebranches opvallend is. Dit, omdat de raamprostitutie bekend staat als de best gereguleerde branche waar de meeste prostitutiecontroles plaatsvinden. Dat er binnen de raamprostitutie veel vaker door fysieke aanwezigheid toezicht wordt gehouden dan in andere prostitutiebranches, kan voor een deel verklaard worden door de aard van de branche. Werkkamers in openbare raamprostitutiebuurten zijn makkelijker door fysieke aanwezigheid in de gaten te houden dan bijvoorbeeld hotelkamers. Gezien de prostitutiecontroles in de omgeving, is het percentage raamprostituees (75%) dat door fysieke aanwezigheid in de prostitutiebuurt wordt gecontroleerd erg hoog te noemen.

4.4.4 Vergelijking met CBA 2007

Voor het onderwerp Arbeid kan slechts op enkele onderdelen een vergelijking worden gemaakt met de CBA uit 2007. In deze CBA komt het in veel meer (84%) geanalyseerde opsporingsonderzoeken voor dat CSV's toezicht houden op prostituees dan in de CBA van 2007 (28%). Overigens gaat het in deze CBA zowel om toezicht op prostituees in de vorm van fysieke aanwezigheid van CSV-leden als om telefonisch toezicht. In een deel van de geanalyseerde

opsporingsonderzoeken komen beide vormen van toezicht voor.⁹⁴ Afhankelijk van de prostitutiebranche waarin de prostituees voornamelijk werkzaam zijn werd 0 tot 75% van de prostituees door fysieke aanwezigheid van het CSV-leden gecontroleerd en 62% tot 95% over de telefoon.

Ook lijken prostituees in deze CBA vaker (mede) in het buitenland in de prostitutie te hebben gewerkt. In de CBA van 2007 kwam het in 28% van de opsporingsonderzoeken voor dat prostituees mede in het buitenland in de prostitutie werkten, terwijl in deze CBA in 50% van de opsporingsonderzoeken één of meerdere prostituees voor het CSV uit het geanalyseerde opsporingsonderzoek en/ of een ander CSV in het buitenland hebben werkten.⁹⁵ Op persoonsniveau gaat het overigens 'slechts' om 24% van de prostituees.⁹⁶ Er lijkt nauwelijks verschil te zijn tussen de CBA van 2007 en deze CBA voor wat betreft het werken in meerdere plaatsen. In de CBA van 2007 kwam het in 82% van de opsporingsonderzoeken voor dat prostituees in meerdere plaatsen in Nederland werden gesteld en in deze CBA in 80% van de onderzoeken. Ook hier geldt dat dit percentage op persoonsniveau (veel) lager ligt. 'Slechts' 51% van de prostituees werkte in meerdere Nederlandse plaatsen in de prostitutie.

4.4.5 Conclusie

Verreweg de meeste slachtoffers van seksuele uitbuiting zijn niet bekend met de Nederlandse prostitutiebranche voordat zij daarin door de CSV's worden tewerkgesteld en kiezen de prostitutiebranche waarin zij voor de CSV's werken niet zelf uit. Bovendien kunnen veel van deze prostituees niet zelfstandig invulling geven aan de wijze waarop zij hun werkzaamheden willen uitvoeren. Dit geldt met name voor het bepalen van de werktijden, het aantal klanten per dag, de vraagprijs voor de dienstverlening en het al dan niet doorwerken tijdens de menstruatie. CSV's bepalen 'slechts' voor iets minder dan de helft van de prostituees welke seksuele handelingen zij moeten verrichten. Om ervoor te zorgen dat de prostituees in het gareel blijven lopen wordt het overgrote deel naar het werk begeleid en telefonisch gecontroleerd. Met name raamprostituees worden ook gecontroleerd doordat CSV-leden fysiek aanwezig zijn op of bij de

⁹⁴ In 60% van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken werden de prostituees door fysieke aanwezigheid van CSV-leden gecontroleerd en in 68% van de onderzoeken telefonisch.

⁹⁵ In 33% van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken hebben een of meerdere prostituees voor het CSV uit het geanalyseerde opsporingsonderzoek in het buitenland gewerkt en in 29% van de onderzoeken voor een ander CSV.

⁹⁶ 10% van de prostituees werkte voor het CSV uit het geanalyseerde opsporingsonderzoek in het buitenland en 15% voor een ander CSV.

werkplek. Binnen het beperkte aantal bestudeerde opsporingsonderzoeken bepalen raamprostituees in het algemeen veel minder zelf over hun werk-omstandigheden dan escortprostituees.

Ongeveer de helft van de prostituees heeft voor het CSV uit het geanalyseerde opsporingsonderzoek voor kortere of langere tijd in meerdere plaatsen in Nederland gewerkt en één op de tien mede in het buitenland. Dit lijkt met name door de CSV's te worden gedaan om meer geld te kunnen verdienen en in veel mindere mate om de pakkans te verkleinen, of te voorkomen dat de prostituees die zij uitbuiten contacten opbouwen met derden. Buiten Nederland zijn België, Duitsland, Zwitserland, Oostenrijk en Hongarije de belangrijkste landen waar prostituees zijn tewerk gesteld door de CSV's uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken of eerder door andere CSV's.

In deze CBA komt het in relatief veel meer opsporingsonderzoeken voor dat prostituees door de CSV's worden gecontroleerd en dat prostituees in het buitenland hebben gewerkt dan in de CBA 2007. In beide CBAs komt het in het overgrote deel van de opsporingsonderzoeken voor dat prostituees in meerdere Nederlandse plaatsen hebben gewerkt. Opvallend is dat de percentages veel lager liggen als op persoonsniveau wordt gekeken in plaats van op onderzoeksniveau.

4.5 Psychische binding

Deze subparagraaf beschrijft de verschillende manieren waarop prostituees aan hun pooiers worden gebonden. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende (dwang)middelen. Allereerst komt misleiding aan bod. Vervolgens wordt uiteengezet op welke manier misbruik wordt gemaakt van de kwetsbare positie van de prostituee en/ of van het overwicht op de prostituee. Tot slot worden overige (dwang)middelen besproken. Deze overige middelen zijn uitgesplitst in 'directe' en 'indirecte' (dwang)middelen. Met 'direct' wordt in deze CBA bedoeld dat het middel direct tegen de prostituee wordt ingezet, zoals bij geweldpleging tegen de prostituee. 'Indirect' betekent in deze CBA dat bij het middel gebruik wordt gemaakt van derden. Een voorbeeld hiervan is dat tegen de prostituee wordt bedreigd haar familie iets aan te doen als zij niet meewerkt. Benadrukt moet worden dat het onderscheid tussen directe en indirecte (dwang)middelen geen juridisch onderscheid is. Uit de bespreking van artikel 273f WvSr in hoofdstuk 1 volgt dat in juridische zin geen onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende (dwang)middelen. Na het uiteenzetten van de verschillende (dwang)middelen zal vanuit verschillende invalshoeken gekeken worden of er een verschil blijkt in methoden die gebruikt worden om de prostituees aan de pooier te binden. Tevens zal de beleving van de prostituees

aan bod komen en zal er een vergelijking gemaakt worden met de resultaten uit de CBA van 2007. De kwantitatieve gegevens die in deze paragraaf worden gebruikt, zijn gebaseerd op 174 prostituees in 26 opsporingsonderzoeken.

4.5.1 Misleiding

Uit tabel 4.34 kan worden afgeleid dat meer dan een kwart van de prostituees (28%) niet te maken heeft gehad met misleiding door de verdachten over arbeidsomstandigheden. Desalniettemin betekent dit dat de overgrote meerderheid van de prostituees hier nog altijd wel mee te maken heeft gehad. Het betreft misleiding over het soort werk dat zij zullen verrichten, het aantal uren dat zij tewerk worden gesteld en de verdiensten van het werk of een combinatie van deze factoren. Ook kunnen prostituees misleid worden over het transport naar Nederland⁹⁷. De meerderheid van de prostituees is misleid over de verdiensten (65%) en over het aantal uren dat zij tewerk werden gesteld (55%). Opvallend is dat een groot deel van de prostituees (70%) van tevoren wist wat voor soort werk zij moesten gaan verrichten in Nederland. Deze bevindingen sluiten deels aan bij wat Bekker (2010:23) heeft gevonden in haar onderzoek. Zij verklaart dat vrouwen vaak uit vrije wil en zonder te zijn

Tabel 4.34

Percentage (dwang)middelen ingezet tegen prostituees				
(Dwang)middel	%Ja	%Nee	%T	N
Misleiding				
Misleid over arbeidsomstandigheden: werk en/of uren en/of verdiensten	72	28	100	123
Soort werk	30	70	100	96
Werkuren	55	45	100	83
Verdiensten	65	34	100	95
Misbruik kwetsbare positie/ overwicht				
Taal				
– Nederlands	9	91	100	140
– Engels/Duits	49	51	100	84
Beslag identiteitspapieren	48	52	100	107
Huisvesting door pooier	97	3	100	141
Beschikking eigen geld	35	65	100	99

⁹⁷ Zie paragraaf 4.1.1.

Percentage (dwang)middelen ingezet tegen prostituees				
(Dwang)middel	%Ja	%Nee	%T	N
Vrij contact familie/vrienden	48	52	100	54
Drugs				
– Softdrugs	6	94	100	63
– Harddrugs	16	84	100	73
– Alcohol	2	98	100	67
Liefdesrelatie met pooier	30	70	100	120
Schulden bij pooier	80	20	100	78
Overige directe middelen				
Geweld				
– Dreiging fysiek geweld	16	84	100	90
– Fysiek geweld	22	78	100	90
– Combinatie	19	81	100	90
– Totaal geweld	57	43	100	90
Getuige geweld	38	62	100	50
Verkrachting	18	82	100	77
Aanranding	7	93	100	68
Vrijheidsberoving	40	60	100	62
Borstvergroting	2	98	100	62
Plastische chirurgie	2	98	100	61
Tatoeage	3	97	100	76
Religie	0	100	100	89
Extra bevoegdheden voor slachtoffer	9	91	100	172
Overige indirecte middelen				
Werk bekendmaken bij familie	15	85	100	52
(Dreiging met) geweld familie	32	68	100	54
(Dreiging met) geweld kind	23	77	100	22

misleid naar West-Europa komen om in de prostitutie te werken en geld te verdienen. De meerderheid wordt dus inderdaad niet misleid over het soort werk wat zij gaan verrichten in Nederland. Dat zou je dan vrije wil kunnen noemen. Zoals uit het voorgaande blijkt wordt er nog wel bij een aanzienlijk deel misleid over de omstandigheden waaronder zij komen te werken. Ook nuanceren deze bevindingen de uitkomst van Van Wijk e.a. (2010:173). In dit rapport is gebleken dat volgens respondenten van politie en hulpverlening vrouwen afkomstig uit Oost-Europa niet meer misleid worden over het soort werk dat zij in Nederland moeten verrichten. De resultaten uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken geven echter aan dat het bij 30% van de prostituees uit Zuid en

Zuid-Oost-Europa nog wel voorkomt dat zij worden misleid. Blijkbaar is het beeld van de mensen uit het veld niet geheel juist. Ook Goderie, Spierings en ter Woerd (2002: 97) geven aan dat er vaak sprake is van prostituees die in eerste instantie vrijwillig in Nederland komen werken. Volgens hen ontstaat de dwang-situatie veelal pas als de prostituees hier eenmaal zijn. Als gevolg hiervan durven, kunnen of willen zij niet meer terug naar het land van herkomst. Een goed voorbeeld hiervan is S02 uit onderzoek 17. Zij werkte in haar herkomstland Thailand al in de prostitutie, maar wilde graag meer geld verdienen voor haar familie. Daarom besloot zij contact op te nemen met iemand die kon regelen dat zij in het buitenland in de prostitutie kon gaan werken. Eenmaal aangekomen in Nederland bleek dat zij een enorme schuld had bij haar pooier, ze werd mishandeld en drie weken lang elke dag aan het werk gezet.

4.5.2 Misbruik van kwetsbare positie en overwicht

Het regelen van bepaalde zaken en het bieden van bescherming zijn functies van een pooier. Prostituees geven aan dat zij hun pooier zien als een soort manager, gelijkwaardig aan een baas in het gewone bedrijfsleven (Van Wijk e.a., 2010: 165). Een andere reden waarvoor prostituees een pooier nodig hebben is dat zij vaak de Nederlandse taal niet machtig zijn. Slechts 9% van de prostituees in de opsporingsonderzoeken spreekt gebrekkig of goed Nederlands. Wel spreekt ongeveer de helft van hen gebrekkig of goed Engels en/of Duits.

Opvallend is ook dat 97% van de prostituees door hun pooier wordt gehuisvest. Vrijwel alle prostituees uit de opsporingsonderzoeken zijn afkomstig uit het buitenland, waardoor het door onbekendheid met Nederland voor velen lastig is om zelf voor huisvesting te zorgen. De afhankelijkheid van de pooier vanwege de huisvesting is een belangrijke reden voor veel prostituees om niet bij hem weg te gaan. De buitenlandse prostituees kunnen immers geen kant op in een land waar ze de taal niet spreken en niet veel mensen kennen. Een goede illustratie van het misbruik van deze afhankelijkheidsrelatie is te vinden in onderzoek 31. Dit betreft een onderzoek met mannelijke prostitués. De verdachte dreigt regelmatig de jongens uit huis te plaatsen als zij zelf het huis verlaten of als zij niet mee willen werken. De jongens zijn hier heel erg bang voor omdat zij nieuw zijn in Nederland, niemand kennen en de Nederlandse taal niet spreken. Dit zorgt ervoor dat zij zich aan de regels houden.

Een andere manier die door verdachten gebruikt wordt om prostituees aan zich te binden is het voor kortere of langere tijd in beslag nemen van identiteitspapieren. Het kan hier gaan om paspoorten of identiteitskaarten. Bij iets minder dan de helft van het aantal prostituees is op een bepaald moment de identiteits-

papieren inbeslaggenomen. Dit draagt eraan bij dat de prostituees zich niet kunnen en durven te onttrekken aan de situatie. Zonder identiteitspapieren kom je niet ver en is het moeilijk om te vluchten. Het niet in bezit hebben van identiteitspapieren en illegaal in Nederland verblijven vormt een reden voor prostituees niet naar de politie te stappen. De pooiers gebruiken regelmatig tactieken waarbij aangifte doen bij de Nederlandse politie als een onaantrekkelijk alternatief wordt afgeschilderd. In onderzoek 24 wordt gezegd dat het geen zin heeft aangifte te doen omdat de prostituees minderjarig zijn en dus illegaal in de prostitutie werken. In onderzoek 31 worden de prostituees bedreigd met aangifte van hun illegaliteit bij de politie als ze niet meewerken. Prostituees lijken niet op de hoogte te zijn van het *non-punishment* beginsel, waarbij het mogelijk wordt gemaakt slachtoffers van mensenhandel niet te bestraffen voor strafrechtelijke gedragingen die zij onder dwang hebben begaan (NRM, 2009: 229). Artikel 9a WvSr is een voorziening die aan deze verdragsbepaling tegemoet komt doordat het de rechter de mogelijkheid geeft de dader geen straf of maatregel op te leggen in verband met de geringe ernst van het feit, de persoonlijkheid van de dader of de omstandigheden waaronder het feit is begaan. Daarnaast kan de rechter strafoplegging achterwege laten op basis van een strafuitsluitingsgrond, zoals psychische overmacht. Tot slot kan de rechter inhoud aan het non-punishment beginsel geven door strafvermindering toe te passen.

Het gerechtshof heeft bepaald dat voor de toepassing van het non-punishment beginsel er een voldoende direct verband moet zijn tussen de overtreding en de werkzaamheden die in het kader van de uitbuiting worden verricht (zie ook kader). Wanneer prostituees onder dwang van mensenhandelaren in de positie zijn terecht gekomen, dat zij geen identiteitspapieren bezitten en/ of illegaal in Nederland verblijven, hoeven zij op grond van het non-punishment beginsel niet bestraft te worden.

Op 6 december 2011 werd door de Hoge Raad (LJN: BP9394) uitspraak gedaan inzake het *non-punishment* beginsel. Een huishoudster was in hoger beroep gegaan nadat zij was veroordeeld tot 5 jaar cel vanwege de dood van een 2 jarig meisje. De advocaat van de huishoudster voerde aan dat zij slachtoffer was geworden van mensenhandel en dat er een causaal verband was tussen de uitbuitingssituatie en de gepleegde strafbare feiten (mishandeling en doodslag van het meisje). Het hof verwierp dit argument en stelde: *“Naar het oordeel van het hof staan de stelselmatige mishandelingen van [slachtoffer] vóór 28 januari 2006 en de doodslag van [slachtoffer] op 28 januari 2006, in onvoldoende direct verband met de werkzaamheden die de verdachte in het kader van de uitbuiting door [medeverdachte 5] en [medeverdachte 2] moest verrichten. Gelet hierop, alsmede de ernst van de onderhavige delicten, dient toepassing van het non-punishment beginsel achterwege te blijven.”*

De huishoudster en haar advocaat zijn in cassatie gegaan om de uitspraak van het Hof aan te vechten. De Hoge Raad verwerpt het beroep met de volgende uitspraak:

“Artikel 9a Sr biedt de rechter de mogelijkheid van een rechterlijk pardon in verband met de geringe ernst van het feit, de persoonlijkheid van de dader of de omstandigheden waaronder het feit is begaan, maar kent geen automatische straffeloosheid. Het is dus nog steeds aan de rechter om af te wegen of en hoe de uitbuitingssituatie waarin bepaalde strafbare feiten zijn begaan moet meewegen.”

Het stond het Hof vrij de ernst van het feit zwaar te laten wegen en daardoor niet over te gaan tot toepassing van het *non-punishment* beginsel.

Een andere factor die bijdraagt aan het misbruik van de kwetsbare positie van de prostituee is de seksuele geaardheid. Bij jongensprostitutie gaat het veelal om jongens die homoseksueel zijn. In andere landen ligt er vaak een taboe op homoseksualiteit, in Cuba is dit zelfs strafbaar. Dit brengt de prostitués in een kwetsbare positie, omdat zij niet willen dat hun geaardheid bekend wordt in het land van herkomst. De pooiers kunnen hier misbruik van maken en dreigen de situatie bekend te maken in het land van herkomst, waardoor de jongens zich gedwongen voelen de uitbuitingssituatie in stand te houden. Ook prostitutie zelf is vaak verboden in andere landen. Prostituees zijn bang een straf te ontvangen als hun werkzaamheden bekend worden in het thuisland. Ook hier blijkt uit dat zij niet goed op de hoogte zijn van het bovenstaande *non-punishment* beginsel. Dit heeft tot gevolg dat hun positie nog kwetsbaarder wordt.

Boekhout van Solinge e.a. (2004: 38) constateren dat pooiers er vaak alles aan doen om van de politie een gemeenschappelijke vijand te maken. Dit wordt

gedaan door bijvoorbeeld te zeggen dat de politie corrupt is en samenwerkt met de pooiers. In onderzoek 9 maakt de pooier de prostituees wijs dat hij connecties heeft bij de politie en zij hen niet zal helpen.

Veel prostituees komen naar Nederland met het idee veel geld te gaan verdienen. Dit is echter niet altijd het geval. Ten eerste moeten zij een gedeelte van hun verdiensten afstaan aan hun pooier. Daarbij blijkt uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken dat slechts 35% van de prostituees beschikking heeft over de rest van het verdiende geld. Ook dit kan gezien worden als een tactiek waardoor het de prostituees moeilijk wordt gemaakt zich te onttrekken aan de situatie.

Naast bovenstaande middelen wordt in de literatuur duidelijk dat ook alcohol en drugs een rol spelen bij de afhankelijkheidsrelatie tussen prostituee en pooier (Bekker, 2010: 42-49, 142 & Heemskerk en Kok, 2010: 16). Sommige prostituees worden eerst afhankelijk gemaakt van drugs of medicijnen⁹⁸, wat verslaving tot gevolg kan hebben. Ook Talma (2009: 13) beschrijft dat veel prostituees die zij vanuit haar praktijk kent een ernstige of minder ernstige verslaving aan eten en/of alcohol hebben⁹⁹. Onduidelijk is echter wat de omvang is van dit probleem. Bij de prostituees binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken lijkt het een niet veel voorkomend probleem te zijn als het gaat om alcohol en softdrugs. Bijna een vijfde van de prostituees is echter wel verslaafd aan harddrugs. Een mogelijke verklaring hiervoor kan worden gevonden in onderzoek 17, waar de verdachte de prostituee verslaafd maakte aan harddrugs. De reden hiervoor was dat zij door deze verdoving het werk makkelijker kon uitvoeren en zij niet zou gaan klagen. Aan de andere kant zijn er ook pooiers die er op tegen zijn dat de prostituees drugs gebruiken. Dit blijkt ook uit onderzoek 39, waarbij de pooier de vrouwen verbood drugs te gebruiken. Hij wilde hen gezond houden zodat ze nog lang voor hem konden blijven werken.

Naast de bovenstaande middelen die de afhankelijkheidsrelatie bevorderen, wordt de prostituee vaak op verschillende manieren geïsoleerd van zijn of haar omgeving. Een middel om deze isolatie te bereiken kan een liefdesrelatie zijn. 30% van de prostituees in de opsporingsonderzoeken heeft een liefdesrelatie

⁹⁸ 'Verdachten in zaak prostitutie vrijgelaten (in afwachting van Strafzaak)', Stentor/Deventer Dagblad, 3 maart 2011.

⁹⁹ In dit boek worden de persoonlijke verhalen van tientallen prostituees weergegeven die hulp hebben gezocht bij Talma als haptonoom. Van enkele van deze prostituees is het zeer waarschijnlijk dat ze ook slachtoffer van mensenhandel zijn. De uitspraken over 'prostituees' in dit boek kunnen veelal ook gelden voor prostituees die slachtoffer van mensenhandel zijn.

met hun pooier. Hieruit kan worden afgeleid dat de constatering van Van Wijk e.a. (2010: 173) dat Oost-Europese mensenhandel niet van doen heeft met loverboy-achtige praktijken niet klopt. Opvallend is dat dit vaak dezelfde persoon is als degene die de prostituee slecht behandelt en in de prostitutie dwingt. In de literatuur wordt dit tegenstrijdige gedrag verklaard door de ontwikkeling van een *victim identity* (Hopkins, 2005: 92). Ondanks de slechte behandeling van de vrouw is zij ook afhankelijk van hem voor haar overleving. Zij weet nooit wat ze kan verwachten doordat hij de ene keer lief en zorgzaam is en dan weer agressief. Vrouwen in deze situatie ontwikkelen overlevingsstrategieën om met de mishandeling om te kunnen gaan. Een prostituee uit onderzoek 6 lijkt hier een goed voorbeeld van te zijn. Zij wordt onder druk gezet, bedreigd en fysiek mishandeld, maar verklaart het volgende bij de politie:

“Onze relatie is fantastisch, zonder enig probleem... We hebben een gelijkwaardige relatie... Ik hou van hem.”

Ook het *Stockholmsyndroom* is een veelvoorkomende term in de literatuur, dit is een situatie waarbij de vrouw sympathie voelt voor degene door wie zij wordt uitgebuit. Ze neemt de pooier in bescherming en ziet geen verschil meer tussen liefde en geweld. Vrouwen in deze situatie willen zich vaak niet onttrekken aan de uitbuitingssituatie vanwege deze relatie. Bij de ontwikkeling van dit syndroom wordt de vrouw meer en meer geïsoleerd door de pooier. De pooier is de enige persoon die zij hebben en hun hele leven speelt zich af binnen het prostitutiemilieu (Bekker, 2010: 25). Ook zonder liefdesrelatie worden de prostituees geïsoleerd van hun omgeving. Een deel van deze isolatie bestaat uit het verbieden of beperken van contact met de familie. Iets meer dan de helft van de prostituees uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken mag geen vrij contact hebben met familie en vrienden. Zij moeten ook toestemming vragen om hun familie op te mogen zoeken. Deze isolatie wordt versterkt doordat ze de Nederlandse taal niet machtig zijn en/of doordat hun identiteitspapieren zijn ingenomen (Bekker, 2010:75).

Door de afhankelijkheidsrelatie en de geïsoleerde positie wordt het voor de prostituee steeds moeilijker zich te onttrekken aan de situatie. Hierbovenop komt nog dat 80% van de prostituees fictieve of werkelijke schulden heeft bij hun pooier die zij moeten afbetalen voordat zij bij hem of haar weg kunnen gaan. Zo hadden prostituees in onderzoek 17 een schuld van 400 uur werk, waarbij zij €100 per uur verdienen. Dit kwam neer op een schuld van €40.000. De vrouwen voelden zich hierdoor in een positie gedwongen waar zij niet uit konden komen. Zij werden bedreigd en mishandeld en zagen het niet als een mogelijkheid te vluchten zonder de schuld af te betalen.

4.5.3 Overige directe (dwang)middelen

Voor de opheffing van het bordeelverbod speelde pooiergeweld een grote rol in de Nederlandse prostitutiebranche (Vanwesenbeeck en Venicz, 2002: 46). De legalisering had ervoor moeten zorgen dat er betere omstandigheden zouden ontstaan voor de prostituees. Desondanks vinden er nog steeds grote misstanden plaats (van de Bunt, 2007: 78, 80). Geweld is volgens Bekker (2010: 43) nog steeds een veelvoorkomend verschijnsel in de mensenhandel. Het lijkt alsof er maatwerk wordt toegepast op de vrouwen. Daders gebruiken geweld om de prostituees in het gareel te houden. De mate van het geweld verschilt. Dit komt overeen met de opsporingsonderzoeken die zijn geanalyseerd voor dit rapport. In totaal krijgt 57% van de prostituees te maken met (bedreiging met) geweld. Bij 16% wordt alleen bedreigd, bij 22% wordt fysiek geweld gebruikt en bij 19% wordt een combinatie van die twee gebruikt. Dit nuanceert de constatering van Kennemerland (CBA 2011: 57). Ondanks dat gezegd wordt dat er binnen alle onderzoeken zowel psychisch als (dreiging met) fysieke mishandeling voorkomt, verwachten zij voor de toekomst dat het gebruik van fysiek geweld gaat verdwijnen. Ook zeggen de onderzoekers dat fysiek geweld, vooral bij niet-Nederlandse prostituees, niet meer nodig is om prostituees uit te buiten. Ook van Wijk e.a. (2010: 171) verklaart dat respondenten aangeven dat psychisch geweld, zoals intensieve controle en het niet kunnen bepalen van eigen werktijden, veel vaker voorkomt dan fysiek geweld. Psychisch geweld komt echter per definitie vaker voor dan fysiek geweld, omdat met fysiek geweld altijd ook psychisch geweld gepaard zal gaan. Een verklaring voor het mindere gebruik van fysiek geweld in het rapport van Van Wijk e.a. lijkt gevonden te kunnen worden in het feit dat pooiers weten dat fysieke mishandeling sporen achterlaat. Dit zorgt ervoor dat de prostituee minder aantrekkelijk wordt gevonden. Ook roept het vragen op bij de politie. Een goede illustratie hiervan is te vinden in onderzoek 39. Als een slachtoffer blauwe plekken of een blauw oog had, bracht een betrokkene haar naar Tsjechië zodat niemand het zag totdat zij weer was opgeknapt. Deze bevindingen komen echter niet geheel overeen met de resultaten van deze CBA. Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken voor dit rapport blijkt dat nog steeds bij een substantieel deel van de prostituees (41%) fysieke mishandeling wordt gebruikt. Het is dus nog wel degelijk een aanzienlijk probleem bij de uitbuiting van prostituees. De gevolgen van geweld voor de gezondheid worden in paragraaf 5.1.1. besproken.

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken worden prostituees verschillend behandeld. Zo is bekend dat in 7 van de 26 onderzoeken sommige prostituees wel en sommige niet worden mishandeld. Een goede illustratie

hierbij vormt onderzoek 17. Twee van de vijf prostituees werden erg goed behandeld en de overige drie werden zeer slecht behandeld. Zo werd voor een prostituee haar woning voor de helft betaald, ze mocht een redelijk deel van haar verdiensten zelf houden en zij werd nooit mishandeld. Een van de andere prostituees moest echter gedwongen bij de verdachten in huis wonen, werd van haar vrijheid beroofd en mishandeld. De reden hiervoor lijkt te kunnen worden gevonden in het feit dat de eerste prostituee nooit klaagt en altijd meewerkt, terwijl de tweede prostituee het nooit met de verdachten eens is en altijd tegen hen in gaat. Verder wordt duidelijk dat in 16 van de 26 onderzoeken bekend is dat (bedreiging met) geweld is gebruikt. In onderzoek 39 is zeer veel en ernstig geweld gebruikt. De pooier heeft de prostituee een dusdanig harde klap in haar gezicht gegeven dat zij daaraan een hersenschudding overhield. Ook sloeg hij haar drie keer op de rug en billen met het snoer van een strijkijzer. Bij een andere prostituee zijn haar handen met kokend water overgoten omdat zij iets aan de politie had verteld.

Ook seksueel geweld komt regelmatig voor in de onderzoeken. 7% van de prostituees is tijdens de uitbuitingsperiode aangerand door leden uit de CSV's. Bijna een vijfde is door een of meerdere personen uit de CSV's verkracht. Dat is een aanzienlijk deel van de prostituees. In onderzoek 33 is een prostituee verkracht vlak nadat zij in Nederland aankwam. Zij verklaarde hierover:

“Het was me wel duidelijk dat hij seks met me wilde hebben en dat ik daar niets tegen zou kunnen doen. Ik heb me wel verzet, maar mannen zijn sterker, dus verzet heeft weinig kans”.

Dit geweld door verdachten, maar ook door klanten heeft grote gevolgen voor de prostituees.

“Het afgelopen jaar werden in het Amsterdamse Coördinatiepunt Mensenhandel, het opvanghuis voor slachtoffers, tien baby's geboren van wie de vader een vermoedelijke verkrachter of een klant was. Ook werden nog eens tien vrouwen vanuit het opvanghuis doorverwezen naar een abortuskliniek. Daarnaast ontdekten GGD-verpleegkundigen ook nog eens 39 ongewenste (en uiteindelijk vroegtijdig beëindigde) zwangerschappen bij prostituees. De GGD start in oktober met het project Save in the City, waarmee meer prostituees in de stad bereikt moeten worden voor voorlichting en controles op seksueel overdraagbare aandoeningen.”¹⁰⁰

¹⁰⁰ 'Twaalfjarige meisjes leren voor prostituee; Hongaarse kinderen opgeleid voor Amsterdamse ramen', Telegraaf, 31 augustus 2011.

Huisvesting door de pooier is vaak verbonden aan een beperking in de bewegingsvrijheid. Dit is een manier voor pooiers om de prostituees te controleren (NRM, 2009: 375). Vrijheidsberoving komt binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken bij 40% van de prostituees voor. In onderzoek 36 verklaart een prostituee dat ze altijd moesten vragen of ze weg mochten, om te eten, sigaretten te kopen maar ook zelfs om naar het toilet te gaan. Een aantal prostituees in de onderzoeken mogen dus niet weg zonder toestemming. Anderen worden zelfs opgesloten en kunnen geen kant op, zoals in onderzoek 9 waarbij de prostituees zelf geen sleutel hadden van het pand waar zij verbleven.

Dijk, Vocks en Nijboer (2001: 393) hebben interviews gehouden onder prostituees waaruit is gebleken dat zij soms getatoeëerd worden als vorm van eigendomsbewijs. Dit is slechts bij een heel klein deel van prostituees voorgekomen (3%). Dit geldt ook voor andere lichamelijke veranderingen zoals plastisch chirurgie en borstvergrotingen. Beide komen in deze onderzoeken slechts bij 2% van de prostituees voor. Ook is gebleken dat de politie in veel gevallen geen informatie in het dossier opneemt over deze onderwerpen. Waar ook weinig over bekend is geworden, is het aantal abortussen dat wordt gepleegd door de prostituees. Er is van slechts 10 prostituees bekend of zij wel of geen abortus hebben ondergaan, 60% hiervan heeft één of meerdere abortussen ondergaan. Bij twee van de prostituees is duidelijk geworden dat zij gedwongen werden door hun pooier, bij vier prostituees is dit onbekend. In het rapport over het project 'Sneep' lijkt het volgens van Hout en van der Laan vaak voor te komen (2008: 37). Veel vrouwen moesten gedwongen een abortus ondergaan. De reden hiervan is dat zij niet kunnen werken als zij zwanger blijven en daardoor de pooier dus ook minder inkomsten heeft. Enkele dagen na de abortusbehandeling worden de vrouwen alweer tewerkgesteld.

Tot slot komt het voor dat pooiers misbruik maken van de kwetsbare positie van bepaalde prostituees om hen ertoe te bewegen hen te helpen bij de uitvoering van de mensenhandelactiviteiten. Een van de geïnterviewden van Bekker (2010: 57) verklaart dat het regelmatig voorkomt dat één van de prostituees tot leidster wordt gemaakt door de pooiers, zodat deze controle kan uitoefenen op de overige prostituees. In ruil hiervoor krijgt deze prostituee bepaalde privileges, zoals minder werken. Zij blijft echter zelf ook slachtoffer. In de onderzoeken krijgt 9% van de prostituees te maken met dit soort extra bevoegdheden. Een goed voorbeeld hiervan is te vinden in onderzoek 10. Een prostituee heeft meerdere rollen. Zij houdt zich bezig met het innen van verdiensten van andere prostituees, ze gaat mee met nieuwe prostituees naar de werkplek en helpt met

het huren van kamers, ze rijdt vaak de overige prostituees van en naar het werk (ze gaat dan zelf ook aan het werk) en ze heeft een toezichhoudende en controlerende rol, zowel telefonisch als op de werkplek.

4.5.4 Overige indirecte (dwang)middelen

Naast (dwang)middelen tegen de prostituees zelf kunnen hierbij ook derden betrokken worden. Een van de middelen die bij 15% van de prostituees wordt gebruikt is het (dreigen met het) bekendmaken van het werk bij familie. In zes van de 26 onderzoeken wordt hiermee gedreigd. Volgens Paunova (in Bekker, 2010: 25) speelt de familie vaak een belangrijke rol bij het nemen van beslissingen door de prostituees. Als het werk bekend zou worden bij de familie dan kan de familie zich schamen en zouden zij de prostituee niet meer accepteren in de familie. Begrijpelijk is dat dit een grote angst bewerkstelligt bij de prostituees. In onderzoek 30 waren prostituees uit Bulgarije betrokken. In Bulgarije is het een taboe om over prostitutie te praten. Geen van de prostituees wil dat hun familie of vriend te weten komen wat voor werkzaamheden zij in Nederland hebben verricht. Zo is dreiging met het werk bekend te maken bij familie voor de pooiers een goed dwangmiddel om te zorgen dat de prostituees meewerken.

Er wordt ook regelmatig gedreigd met geweld tegen familie of kind van de prostituee. Ook dit vormt een belangrijk middel de prostituees te laten doen wat de pooier wil. Bij 32% van de prostituees is gedreigd hun familie iets aan te doen en bij 23% is gedreigd hun kind iets aan te doen. Dit wordt vooral gebruikt om eventuele vluchtplannen te stuiten (Boekhout van Solinge et al, 2004: 42). In onderzoek 35 is een prostituee bang om te stoppen met werken omdat verdachten gedreigd hebben het leven van haar familie te verwoesten. Een ander voorbeeld is te vinden in onderzoek 38, waarbij een van de betrokkenen de voogdij krijgt over de kinderen van een prostituee. Hierdoor durft deze prostituee niet te weigeren haar verdiensten af te staan. De verdachte stuurde regelmatig sms-berichten naar de prostituee waarin stond dat als zij terug ging naar Hongarije, hij ervoor zou zorgen dat haar kinderen in een tehuis zouden komen en zij als dood beschouwd kon worden. Ook werd vaak gedreigd dat zij haar kinderen niet meer zou zien als ze niet goed meewerkte. Hieruit kan afgeleid worden dat verdachten soms van tevoren investeren in bepaalde relaties met de prostituees, zodat zij daar later gebruik van kunnen maken.

Over de inzet van religieuze middelen is in deze onderzoeken niets bekend. Er is echter een relevante zaak uit de onderzoeksperiode 2007-2010 in de CBA 2007

besproken¹⁰¹. Uit de literatuur is bekend dat dit vooral speelt bij Nigeriaanse prostituees. Er wordt dan bij het ronselen en de tewerkstelling gebruik gemaakt van voodoo (NRM, 2009: 391).

4.5.5 Verschillen in psychische binding

Als wordt gekeken naar de verschillen in psychische binding op basis van geboorteregio is te zien dat van de prostituees uit Centraal-Europa (C-Europa) eentiende en van de prostituees uit Zuid en Zuid-Oost Europa (ZZO-Europa) een kwart geen schulden heeft.¹⁰² Het is lastig dit verschil goed te verklaren. Bij misleiding lijken er geen grote verschillen te zijn tussen de geboorteregio's van de prostituees. Bij alle geboorteregio's blijkt dat iets minder dan de helft misleid is. Waar wel verschillen in lijken te zitten is de (dreiging met) fysieke mishandeling. Te zien is dat meer dan driekwart van de prostituees uit C-Europa geconfronteerd is met (dreiging met) fysieke mishandeling. Bij de prostituees uit ZZO-Europa geldt dit voor 46%. Ook bij overige niet-Europese landen krijgt 42% van de prostituees te maken met (dreiging met) fysieke mishandeling.

Voorts is gekeken naar verschillen in psychische binding op basis van het soort prostitutiebranche. Het lijkt erop dat er in de hotelprostitutie en in de raamprostitutie meer prostituees schulden hebben bij hun pooier dan in de escort. In de escort heeft 69% schulden, terwijl in hotelprostitutie en de raamprostitutie respectievelijk 90% en 83% van de prostituees schulden heeft. Ook als het gaat om misleiding is dit verschil terug te vinden. In de escort heeft 44% van de prostituees te maken gehad met een vorm van misleiding. Bij hotel- en raamprostitutie is dat ongeveer 70%. Een ander aspect waarbij de raamprostitutie af lijkt te wijken is het hebben van een liefdesrelatie met de pooier. Bijna 40% van de prostituees heeft in deze branche een liefdesrelatie. In de escort en hotelprostitutie is dit slechts een vijfde deel van prostituees.

Verder is er een groot verschil waar te nemen voor wat betreft (dreiging met) fysieke mishandeling. In de raamprostitutie lijkt dit meer voor te komen (alleen dreiging: 20%, fysiek geweld: 56%) dan in de hotelprostitutie (fysiek geweld: 22%) en de escort (alleen dreiging: 13%, fysiek geweld: 12%). Dit is een interessant verschil dat afwijkt van de bevindingen van Van Wijk e.a. waar

¹⁰¹ Voor meer informatie over deze zaak met Nigeriaanse slachtoffers, zie CBA 2007, dadercombinatie 9.

¹⁰² De geboorteregio's bestaan uit de volgende landen: *Centraal Europa*: Slowakije, Tsjechië, Hongarije en Polen. *Noord en Oost Europa*: Rusland, Letland en Oekraïne. *Zuid en Zuid-Oost Europa*: Kroatië, Roemenië en Bulgarije. *Overig*: Brazilië, Colombia, Cuba, China, Nederland, Thailand, Venezuela, Hong Kong, Maleisië en Marokko.

fysieke mishandeling in de raamprostitutie volgens de respondenten niet vaak voorkomt. Pooiers zouden er van doordrongen zijn dat fysiek geweld kritische vragen kan oproepen van de politie (2010: 60, 171). Bijzonder is dat de raamprostitutie de beste door de overheid gecontroleerde prostitutiesector is en er blijkbaar toch nog op grote schaal geweld voorkomt in deze sector. De politie zal deels niet opmerken dat er fysiek geweld wordt gebruikt en/of het niet goed registeren wanneer het wel wordt opgemerkt. Het is dan ook belangrijk dat de politie tijdens de controles goed bewust is van en alert is op mogelijke fysieke mishandeling. Op deze manier zouden misstanden beter in beeld gebracht kunnen worden.

Tot slot is gekeken naar verschillen tussen prostituees die wel of niet te maken hebben gehad met misleiding. Er is tussen deze groepen prostituees geen verschil te zien in het gebruik van (dreigen met) fysieke mishandeling. Bij beide groepen werd ongeveer de helft wel en de helft niet (bedreigd met) fysieke mishandeling. Bij het hebben van schulden bij de pooier wijken deze groepen echter wel van elkaar af. 85% van de prostituees die te maken heeft gehad met een vorm van misleiding hebben werkelijke of fictieve schulden bij de pooier. Bij de groep prostituees die niet is misleid ligt dit percentage lager (64%).

4.5.6 Beleving van de uitbuiting door de prostituees

Een groot deel van prostituees voelt zichzelf slachtoffer. Maar dit is niet zo vanzelfsprekend als soms gedacht wordt. Vaak is het zelfbeeld van de vrouw zo aangetast en zijn zij dusdanig afhankelijk van hun pooier dat zij de situatie als normaal beschouwen. Door de sterke binding die zij hebben met hun pooier voelen zij zich niet altijd slachtoffer (Bekker, 2010: 75). Dit blijkt ook uit onderzoek 6 waarbij een aantal prostituees verklaart zichzelf geen slachtoffer te voelen. Zij denken dat de pooiers het beste met hen voor hebben en hen willen beschermen. Ook in onderzoek 21 ziet een prostituee zichzelf niet als slachtoffer en wil daarom ook geen aangifte doen. Zij is ervan overtuigd de enige vrouw te zijn waar hij een liefdesrelatie mee heeft. Zelfs nadat zij op de hoogte is gesteld van zijn huwelijk en kinderen verandert zij niet van standpunt.

Niet alleen liefdesrelaties kunnen ervoor zorgen dat prostituees zichzelf geen slachtoffer van mensenhandel voelen. Het prostitutiewerk in Nederland kan een rationele of emancipatoire keuze zijn geweest (Goderie, Spierings & ter Woerds, 2002: 109). Zo kan het zijn dat in Nederland, ondanks dat een deel van het geld moet worden afgestaan aan de pooier, met het prostitutiewerk veel meer verdiend wordt dan in het eigen land mogelijk is. Zo verklaart een prostituee uit onderzoek 17 dat zij zich nooit slachtoffer heeft gevoeld, omdat de pooiers haar altijd

goed hebben behandeld. Zij betaalden een deel van haar huisvesting en ze hield nog veel geld over om naar haar familie te sturen. Ook is er nooit geweld tegen haar gebruikt.

4.5.7 Vergelijking met CBA 2007

In de CBA Mensenhandel 2007 is weinig onderscheid gemaakt tussen verschillende middelen. Zo is misbruik van de kwetsbare positie of overwicht hier één middel, terwijl het in deze CBA Seksuele uitbuiting 2011 in 8 deelonderwerpen is onderverdeeld.

In de CBA van 2007 is in 50% van de onderzoeken valse beloften gedaan over de aard van de werkzaamheden. Er van uitgaande dat hiermee het soort werkzaamheden wordt bedoeld, dan zijn de prostituees op dit vlak in deze CBA minder vaak misleid (30%).

Het soort (dwang)middelen dat tegen de prostituees wordt gebruikt is hetzelfde gebleven. Er zijn weinig (dwang)middelen die nu veel vaker of veel minder vaak binnen de opsporingsonderzoeken voorkomen dan vier jaar geleden. Zo werd bijvoorbeeld in de CBA 2007 in 12 van de 18 onderzoeken (67%) tegen de prostituees (gedreigd met) geweld en in deze CBA 2011 in 16 van de 26 onderzoeken (62%). Er wordt dus in 62% van de onderzoeken in deze CBA (dreiging met) geweld gebruikt, terwijl dit 'maar' voor 57% van de prostituees geldt. Dit geeft aan dat in sommige onderzoeken tegen bepaalde prostituees wel en tegen anderen geen (dreiging met) geweld wordt gebruikt. Ook lijken (dwang)middelen die in deze CBA weinig voorkomen, zoals religieuze middelen en tatoeages, eveneens vier jaar geleden weinig voor te komen.

Wat veranderd lijkt te zijn, is het aantal onderzoeken waarin gebruik wordt gemaakt van isolatie van de prostituees. In de CBA 2007 gebeurde dit in 2 tot 4 van de 18 onderzoeken (11% tot 22%), terwijl dat in dit rapport in tenminste 12 van de 26 onderzoeken (46%) voorkomt. Het kan echter ook liggen aan de operationalisering van het begrip isolatie. Naast isolatie is ook de bedreiging richting familieleden toegenomen. Waar dat in 2007 nog in 6 van de 18 onderzoeken (33%) voorkwam, komt dat nu in 11 van de 26 onderzoeken (42%) voor en overigens 'slechts' bij ten minste 32% van de prostituees.¹⁰³ Het meest opvallende verschil is het hebben van fictieve of werkelijke schulden van de prostituees bij de pooiers. Dit kwam in slechts 6 van de 18 onderzoeken

¹⁰³ Hier staat 'ten minste', omdat 22% van de prostituees te maken heeft gehad met (de dreiging) dat hun kind geweld wordt aangedaan. Een deel van deze prostituees kunnen andere prostituees zijn dan de prostituees die te maken hebben gehad met (de dreiging) dat hun familie geweld wordt aangedaan.

(33%) in 2007 voor, terwijl het nu in 18 van de 26 onderzoeken (69%) voorkomt (en bij maar liefst 80% van de prostituees).

4.5.8 Conclusie

Er wordt op diverse manieren gebruik gemaakt van (dwang)middelen. Deze zijn niet significant veranderd ten opzichte van 2007. Misleiding komt nog steeds bij meer dan de helft van prostituees voor. Ook het misbruik maken van de kwetsbare positie en het misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht wordt op verschillende manieren teruggevonden in de geanalyseerde onderzoeken. De prostituees worden veelal afhankelijk gemaakt van hun pooier en geïsoleerd van hun omgeving, waardoor het zich onttrekken aan de situatie bijna een onmogelijke opgave wordt. Het lijkt alsof verdachten deze techniek van isolatie meer zijn gaan gebruiken ten opzichte van de CBA 2007. Daarbij wordt bij meer dan de helft van de prostituees (dreiging met) geweld gebruikt. Dit is een belangrijke constatering omdat in de literatuur soms de indruk wordt gewekt dat fysiek geweld niet meer zo vaak voor komt. Zeker in de raamprostitutie blijkt dit nog op grote schaal voor te komen. Van groot belang is dat de politie alert is op signalen van fysieke geweld en deze goed registreert.

Een verandering ten opzichte van 2007 is ook de toenemende dreiging tegen familie van de prostituees. Het grootste verschil is te vinden in het hebben van werkelijke en/of fictieve schulden. Waar dat in 2007 nog in 35% van de onderzoeken voorkwam, is dat nu in 69% van de onderzoeken het geval. 80% van prostituees hebben te maken met dergelijke schulden. Kortom, er vinden nog steeds grote misstanden plaats in de prostitutiesector. Ondanks het feit dat prostituees zichzelf niet altijd slachtoffer voelen vanwege een liefdesrelatie of een rationele overweging, worden vele vrouwen en mannen jaarlijks het slachtoffer van mensenhandel. Het komt voor dat medewerkers van politie en hulpverlening er naast zitten als het gaat om misleiding van Oost-Europese vrouwen en het gebruik van de loverboytechniek bij buitenlandse slachtoffers. Zij zeggen dat dit een nihil deel is, terwijl uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is gebleken dat het gaat om een substantieel deel, namelijk eenderde, van de prostituees.

4.6 Financiën

Deze subparagraaf beschrijft de financiële aspecten met betrekking tot mensenhandel gericht op seksuele uitbuiting. Inzicht in financiën en geldstromen die in mensenhandel omgaan kan leiden tot meer inzicht in de omvang van betrokken

legale branches, een crimineel netwerk en de werkwijze van criminelen (BNRM 5, 2007: p. 153).

Mensenhandel staat bekend als een misdrijf waar veel geld mee te verdienen valt. Op het *Twelfth United Nations Crime Congress on Crime Prevention and Criminal Justice* werd gesteld dat drugshandel nog steeds een van de meest winstgevende criminele activiteiten is, maar dat mensenhandel in toenemende mate onderdeel is van de criminele activiteiten van georganiseerde misdaad-groeperingen.¹⁰⁴ De *International Labour Organization* (ILO) schat dat met mensenhandel jaarlijks wereldwijd 32 miljard US dollar winst wordt gemaakt (ILO, 2008: p. 1). Hiervan is 25 tot 27 miljard US dollar gegenereerd door seksuele uitbuiting.¹⁰⁵ De *United Nations Office on Drugs and Crime* (UNODC, 2010: p. 1) schat dat slachtoffers van seksuele uitbuiting in Centraal en West Europa op jaarbasis 3 miljard US dollar omzetten.¹⁰⁶

Hierna wordt eerst aandacht besteed aan de verdiensten van de prostituees, daarbij wordt besproken hoeveel geld de prostituees gemiddeld verdienen, hoeveel zij hiervan afstaan aan de mensenhandelaren en op welke wijze zij dat doen. Vervolgens wordt beschreven hoeveel winst de mensenhandelaren maken, of geld wordt witgewassen en hoe het geld door hen wordt besteed. Tenslotte wordt een vergelijking gemaakt met resultaten uit de CBA van 2007. De kwantitatieve gegevens die in deze paragraaf worden gebruikt, zijn gebaseerd op 153 prostituees en 96 verdachten in 23 opsporingsonderzoeken. De cijfers die worden gepresenteerd beslaan soms de totale onderzoeksgroep en soms is er een selectie gemaakt naar prostituees.

4.6.1 Verdiensten

Opbrengsten

Hoeveel prostituees verdienen is afhankelijk van het uiterlijk, de uitstraling en de vaardigheden van de prostituee. De verdiensten kunnen oplopen als de prostituees

¹⁰⁴ http://www.unodc.org/documents/crime-congress/12th-Crime-Congress/Documents/A_CONF.213_15/V1051054e.pdf.

¹⁰⁵ Volgens het artikel *The dark side of globalization* van Sini Ramo (17 maart 2011) vormt seksuele uitbuiting 79 procent van alle mensenhandel. Zie: <http://thebeaveronline.co.uk/2011/03/17/the-dark-side-of-globalisation/>. Volgens de rapportage *Trafficking in persons to Europe for sexual exploitation* van de UNODC uit 2010 vormt seksuele uitbuiting in West en Centraal Europa 84% van alle mensenhandel.

¹⁰⁶ UNODC (2010), *Trafficking in persons to Europe for sexual exploitation*, Wenen: UNODC.

zonder condoom werken, geen klanten weigeren, veel dagen werken en lange dagen werken (BNRM 5, 2007: p. 176).

Onder andere uit verklaringen van prostituees blijkt hoeveel zij verdienen. Daarnaast blijkt uit enkele geanalyseerde onderzoeken dat sommige prostituees opbrengsten en kosten in een agenda of boekje noteren (onderzoek 5 en 6). Ook in onderzoek 40 wordt door een werknemer van een beautysalon administratie bijgehouden in een notitieboek. Ze noteert hoeveel klanten ze heeft gehad, hoe lang ze heeft gewerkt (een half uur of een uur) en welk bedrag zij hiervoor zou krijgen. Een kwart van de prostituees betaalt belasting over haar verdiensten en ongeveer één op de vijf prostituees heeft een Nederlandse bankrekening.

Uit de geanalyseerde onderzoeken kan worden afgeleid hoeveel de prostituees ongeveer hebben verdiend. Van ongeveer de helft van de prostituees is bekend wat zij per klant verdienen. Hoeveel de prostituees verdienen verschilt per prostitutiebranche. Uit tabel 4.35 kan worden afgelezen dat binnen de escort en hotelprostitutie het bedrag dat een prostituee per klant ontvangt, tussen de verschillende prostituees onderling, redelijk ver uit elkaar ligt. Binnen de escort is er een variatie van €100 en binnen de hotelprostitutie varieert het te ontvangen bedrag per klant tot €150,-. Verder kan uit de tabel worden afgelezen dat binnen de raamprostitutie beduidend minder geld per klant wordt verdiend. Waar de prostituees binnen de hotelprostitutie en escort €165,-, respectievelijk €130,- per klant verdienen, wordt binnen de raamprostitutie gemiddeld €50,- per klant verdiend. Dit verschil in verdiensten per klant heeft te maken met de hoeveelheid tijd die de klant met de prostituee doorbrengt. In de escort en hotelprostitutie duurt het bezoek van een klant doorgaans een uur en in de raamprostitutie een kwartier.

Tabel 4.35

Inkomsten per klant naar prostitutiebranche			
Prostitutiebranche	Minimum	Maximum	Gemiddeld
Escort	75	175	130
Raamprostitutie	35	50	50
Hotelprostitutie	100	250	165

N Escort = 43, N Raamprostitutie = 12, N Hotelprostitutie = 15

Het is van de meeste prostituees niet bekend hoeveel klanten zij per dag hebben. Hoeveel klanten een prostituee per dag heeft, lijkt te variëren tussen de verschillende prostitutiebranches. Uit tabel 4.36 lijkt te kunnen worden afgeleid

dat prostituees binnen de raamprostitutie aanmerkelijk meer klanten per dag hebben dan de prostituees binnen de overige branches. De gegevens zijn echter op erg weinig prostituees gebaseerd en daarom dienen de uitkomsten voorzichtig te worden geïnterpreteerd.

Tabel 4.36

Aantal klanten per dag naar prostitutiebranche			
Prostitutiebranche	Minimum	Maximum	Gemiddeld
Escort	1	7	2
Raamprostitutie	8	24	11
Hotelprostitutie	2	6	4

N Escort = 17, N Raamprostitutie = 8, N Hotelprostitutie = 12

Naast dat er in deze CBA is gekeken naar hoeveel prostituees per klant verdienen, is er ook gekeken naar hoeveel uur prostituees gemiddeld per dag werkzaam zijn en hoeveel de prostituees gemiddeld per uur verdienen.

Deze gegevens kunnen afwijken van bovenstaande gegevens omdat het mogelijk is dat de gegevens op andere prostituees binnen de geanalyseerde onderzoeken van toepassing zijn.

Uit de analyse komt naar voren dat de prostituees gemiddeld negen uur per dag werken en zo'n €135,- per uur verdienen. Het gemiddeld aantal uur dat een prostituee werkt, verschilt tussen de verschillende branches (tabel 4.37). Prostituees binnen de raamprostitutie lijken gemiddeld beduidend meer uren per dag te werken dan de prostituees binnen de overige prostitutiebranches. Maar ook hier zijn de aantallen weer erg klein en moeten de uitkomsten dus voorzichtig worden geïnterpreteerd.

Tabel 4.37

Aantal uren dat de prostituee werkzaam is per dag gespecificeerd naar prostitutiebranche			
Prostitutiebranche	Minimum	Maximum	Gemiddeld
Escort	1	8	6
Raamprostitutie	5	18	11
Hotelprostitutie	2	6	4

N Escort = 3, N Raamprostitutie = 26, N Hotelprostitutie = 10

De gemiddelde verdiensten per uur binnen de escort komen overeen met de gemiddelde verdiensten per klant (tabel 4.38). Dit wijst erop dat binnen de escort, het bezoek van een klant ongeveer een uur duurt. Dit geldt ook voor de hotelprostitutie. Binnen de raamprostitutie zien we echter dat klanten de prostituee vaak korter dan een uur bezoeken en dat het gemiddelde uurloon dus hoger ligt dan de verdiensten per klant.

Tabel 4.38

Gemiddelde verdiensten per uur gespecificeerd naar prostitutiebranche			
Prostitutiebranche	Minimum	Maximum	Gemiddeld
Escort	75	150	130
Raamprostitutie	50	200	145
Hotelprostitutie	100	250	170

N Escort = 40, N Raamprostitutie = 8, N Hotelprostitutie = 16

Verder blijkt dat de prostituees gemiddeld zes dagen per week werken, variërend van drie tot zeven dagen per week.

Percentages afstaan en minimumbedragen

De prostituees moeten het geld dat zij verdienen afstaan. Tabel 4.39 geeft weer hoeveel procent van het verdiende geld de prostituees af moeten staan aan één of meerdere pooiers.

Tabel 4.39

Percentage verdiende geld dat moet worden afgestaan	
Percentage	%
0 tot 20	4
20 tot 40	2
40 tot 60	47
60 tot 80	1
80 tot 100	46
Totaal	100

N = 85

Vrijwel alle prostituees staan ongeveer de helft of (bijna) de totale opbrengsten af. Maar voor enkele prostituees gelden afwijkende afspraken. Uit de gegevens van de geanalyseerde onderzoeken blijkt dat drie prostituees geen geld af

hoeven te staan. Er zijn ook pooiers die de prostituees minimumbedragen opleggen. De prostituee moet dan in ieder geval het minimale bedrag afstaan aan de pooier. Als de prostituee niet het minimale bedrag heeft verdiend en dus niet aan de gestelde eis van de pooier kan voldoen, verplicht de pooier de prostituee meestal het ontbrekende bedrag later, bovenop een nieuw minimum bedrag, te betalen. Per welke periode een prostituee een minimumbedrag aan een pooier moet afstaan verschilt. Driekwart van de prostituees, van wie bekend is dat zij een minimumbedrag aan een pooier moeten afstaan, staat dagelijks een bedrag af. Gemiddeld moeten de prostituees een minimumbedrag van ongeveer €400,- per dag afstaan.

Binnen onderzoek 20 verklaren de prostituees, werkzaam in de escortbranche, verdienen zelf te mogen houden. Zij zouden alleen €100 per maand betalen voor de plaatsing van advertenties op websites van één van de verdachten. Daarnaast betalen de prostituees binnen dit onderzoek voor chauffeursdiensten.

Uit bovenstaande gegevens blijkt dus dat prostituees geld afstaan aan pooiers. Binnen de politieonderzoeken geven sommige prostituees aan dat zij het verdiende geld (nadat ze de afspraken tegenover de pooiers zijn nagekomen) naar eigen inzicht kunnen besteden. Echter, zoals ook uit de tabel blijkt, kan de helft van de prostituees niks van het verdiende geld naar eigen inzicht besteden. In onderzoek 11 bijvoorbeeld worden opbrengsten van de prostituees bewaard door de pooier. Er is een afspraak gemaakt dat de prostituees het bedrag dat overblijft na de gemaakte kosten (voor de reis bijvoorbeeld) later terug zullen krijgen. Ook in onderzoek 6 houden pooiers de prostituees voor dat zij het geld tijdelijk bewaren.

Innen van de verdiensten

Zoals hierboven beschreven krijgen sommige prostituees minimum bedragen opgelegd en moeten de meeste prostituees vijftig of honderd procent van het verdiende geld afstaan aan een pooier. Hoe en wanneer zij dit geld afstaan verschilt. De vrouwen worden door de klant contant betaald voor hun diensten.¹⁰⁷ In onderzoek 26 worden de verdiensten direct aan de pooier betaald door de exploitant van de club/privéhuis, de prostituee hoeft dus niet zelf het geld aan de pooier af te staan want zij krijgt het geld niet in handen. In onderzoek 28 wordt het geld één keer per week bij de prostituee opgehaald, het is onduidelijk hoe en waar dit precies gebeurt. Het blijkt dat geld bij de

¹⁰⁷ Uit de geanalyseerde onderzoeken bleek dit de enige (bekende) betaalmethode te zijn, op één uitzondering na waarbij voor de diensten, naast contanten, werd betaald door middel van internetbankieren. Dit was binnen de escortbranche (onderzoek 20).

prostituees thuis wordt geïnd, in de auto als de prostituee na het werk wordt opgehaald, maar ook bij de prostituee in de werkkamer of op de hotelkamer. In onderzoek 24 moesten de klanten in eerste instantie in het café bij het CSV afrekenen voordat zij met de prostituee mee gingen. Toen de prostituees langer voor de CSV's werkten, konden zij zelf over de prijs onderhandelen en stonden zij de opbrengsten pas aan het eind van de dag af. In onderzoek 39 moeten de prostituees regelmatig naar een parkeergarage bij een bioscoop komen om de verdiende opbrengsten af te staan. Binnen dit onderzoek verklaart een prostituee ook dat het geld op haar werkkamer werd geïnd. In onderzoek 6 innen de pooiers het geld meestal aan het eind van de dag. Enkele prostituees geven het geld aan een andere prostituee die het geld vervolgens aan de pooier geeft. Als de pooiers niet in Nederland maar in Hongarije zijn, moeten de prostituees het geld overmaken naar de rekening van de verdachte.

Winst voor de pooiers

Met behulp van de geanalyseerde onderzoeken kan een voorzichtige schatting worden gemaakt hoeveel winst de pooiers uit de opsporingsonderzoeken gemiddeld hebben gemaakt op de verdiensten die de prostituees hebben afgestaan, na aftrek van kosten. Kosten bestaan bijvoorbeeld uit kosten die zijn gemaakt voor huisvesting van de prostituee, het transport naar Nederland of kosten met betrekking tot de werkzaamheden van de prostituee. In tabel 4.40 kan worden afgelezen dat de winsten die door de pooiers worden gemaakt verschillen, maar dat bijna de helft van de pooiers per maand per prostituee 1.000 tot 5.000 euro winst maakt.

Tabel 4.40

Percentage verdiende geld dat moet worden afgestaan	
Euro per maand	%
0 tot 1000	21
1000 tot 5000	44
5000 tot 10000	29
10000 tot 15000	6
Totaal	100

N = 34 (waarvan 6 schattingen onnauwkeurig)

Naar schatting hebben de pooiers gemiddeld ongeveer €4.100,- winst gemaakt per prostituee per maand. Dit bedrag komt nagenoeg overeen met de door Danailova-Trainor en Belser (2006: p. 15) geschatte maandelijkse winst in een geïndustrialiseerd land van \$5.600,- (= ongeveer €4.300,-) per prostituee. Zoals in de inleiding gezegd, valt met mensenhandel veel geld te verdienen. Dit geldt

te meer omdat sommige pooiers meer dan één prostituee tegelijk uitbuiten en de maandelijkse winst van een pooier dus een veelvoud van dit bedrag kan zijn. Minder duidelijk is hoe de winsten die met seksuele uitbuiting worden behaald, zich verhouden tot winsten die met drugshandel worden behaald. Dit is niet zo eenvoudig te vergelijken, omdat de winsten binnen de groeperingen die zich met deze criminele activiteiten bezig houden heel anders lijken te worden verdeeld. Shelley (2010: p.3) zegt hierover:

“In drug trafficking organizations, profits flow to the top of the organization. With the small-scale entrepreneurship that characterizes much of human trafficking however, more profits go to individual criminals – making this trade more attractive for all involved.”

Het is interessant om meer onderzoek te doen naar de winstverdeling binnen mensenhandel- versus drugshandelnetwerken.

Uit onderzoek 6 blijkt dat CSV's ook geld verdienen met het doorverkopen van prostituees aan andere CSV's. Per prostituee wordt daarmee ongeveer €1.000 tot €2.000 verdiend. De verkochte prostituee dient vervolgens al haar inkomsten aan de nieuwe pooier af te staan.

4.6.2 Witwassen

Als geld wordt witgewassen, wordt er een schijnbaar legale herkomst aan gegeven. Het witwasproces bestaat uit drie fasen: als eerste het plaatsen van geld in het reguliere geldverkeer, als tweede het versluieren van de herkomst en als laatste integratie. Bij de integratiefase krijgt het geld een schijnbaar legale status (BNRM 5, 2007: p. 178).¹⁰⁸

Uit een studie van de Financial Action Task Force (FATF) blijkt dat winsten in eerste instantie vaak uit contant geld bestaan en dat mensenhandelaren zelf hun winsten witwassen. Volgens het onderzoek wordt het geld geïnvesteerd in het land van herkomst van de mensenhandelaar of juist in het bestemmingsland waar de prostituees worden tewerkgesteld. Mensenhandelaren zouden geen gebruik maken van 'veilige' derde landen om de herkomst van het criminele geld te versluieren. Volgens de studie van de FATF gebruiken mensenhandelaren in het algemeen de volgende technieken om geld wit te wassen: money transfers, telegrafische overboekingen of postwissels, geldkoeriers, aankoop van

¹⁰⁸ Zie voor meer informatie CBA Witwassen 2011.

onroerend goed, aanschaf van luxe goederen en investeringen in legale ondernemingen zoals restaurants (FATF, 2005: p. 72-74).

Uit acht van de geanalyseerde onderzoeken komt witwassen als één van de criminele activiteiten naar voren waarmee de verdachten in het onderzoek zich bezighielden. Dus binnen acht onderzoeken heeft de politie (enigszins) inzicht gekregen in (één van de drie fasen van) het witwasproces van de CSV's. In juridisch opzicht hoeft er geen sprake te zijn van één of meerdere van bovenstaande fasen. Om iemand schuldig te bevinden aan witwassen is het voldoende als kan worden bewezen dat de persoon die het geld uitgeeft op de hoogte is van de criminele herkomst van het geld.

Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken blijkt niet dat er door de CSV's door middel van ingewikkelde witwasconstructies een legitieme oorsprong voor de verkregen verdiensten wordt gecreëerd. Wel blijkt dat verkregen opbrengsten regelmatig door middel van money transfers in het reguliere geldverkeer worden geplaatst. De drie fasen en de besteding van de criminele opbrengsten worden hieronder verder beschreven.

(Ver)plaatsing

Uit onderzoek van Meloen e.a. (2003) blijkt dat veel geld dat criminelen verdienen op bankrekeningen staat of wordt geïnvesteerd in bedrijfsactiviteiten of onroerende zaken. Daarnaast bleek dat criminelen buitenlands bezit prefereren boven Nederlandse bezittingen. Het geld dat met de mensenhandel wordt verdiend, wordt door de mensenhandelaren ook verplaatst. Er zijn verschillende manieren om het geld te bewaren en te verplaatsen. Uit tabel 4.41 volgt dat het verrichten van money transfers, het koerieren van geld naar het buitenland en het plaatsen van geld binnen een financiële instelling de meest gebruikte werkwijzen zijn om geld te (ver)plaatsen.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Volgens de in dit hoofdstuk gehanteerde definitie van witwassen is geld koerieren op zichzelf nog geen witwassen. Het verplaatsen van geld van Nederland naar het buitenland zonder dat het geld in het betalingsverkeer wordt geplaatst is een handeling die vooraf kan gaan aan witwassen. Juridisch gezien kan geld koerieren volgens artikel 420bis WvSr wel witwassen opleveren.

Tabel 4.41

Werkwijze (ver)plaatsen en bewaren geld				
Werkwijze	%Ja	%Nee	%T	N ¹¹⁰
Verrichten van money transfers	57	43	100	75
Koerieren van geld naar het buitenland	24	76	100	59
Ondergronds bankieren	0	100	100	49
Plaatsen van geld binnen een financiële instelling	15	85	100	58

Uit de literatuur blijkt dat criminelen graag gebruik maken van money transfers omdat het een relatief veilige manier is om crimineel geld weg te sluisen (BNRM 5, 2007: p. 169). Ook uit de geanalyseerde onderzoeken blijkt dat money transfers regelmatig worden gebruikt om geld te plaatsen. Niet alleen de verdachten zelf, ook de prostituees voeren money transfers uit.

Het plaatsen van geld binnen een financiële instelling komt voor in onderzoek 6 waar de verdachten vermoedelijk geld naar een buitenlandse rekening overmaken. Het is echter niet duidelijk hoe hoog de bedragen zijn en hoe vaak en wanneer dit gebeurt.

Versluieren van de herkomst

Eén van de verdachten in onderzoek 7 verklaart te gokken. Mogelijk is dit gokken een manier om zogenaamde legale inkomsten te verklaren. Zo wordt door de verdachte gesteld dat hij ongeveer tienduizend euro heeft gewonnen met loterijen.¹¹¹ Daarnaast verantwoordt hij zijn inkomsten door te verklaren dat hij zijn huis in Roemenië heeft verkocht en dat hij daar vijftientig duizend euro voor heeft ontvangen. In onderzoek 18 is geld witgewassen via een afhaalrestaurant. De verdachte liet één van de slachtoffers huur betalen voor het pand van haar eigen prostitutieverdiensten.

¹¹⁰ N heeft betrekking op alle personen in de database. Dus zowel verdachten als prostituees en betrokkenen.

¹¹¹ Gokken kan onderdeel zijn van het witwasproces als er van geld fishes worden gekocht waarmee vervolgens winst wordt gemaakt. Later kunnen deze fishes worden omgewisseld tegen geld. Alleen het Holland Casino schrijft dan een bewijs uit dat de herkomst van dit geld gokwinsten zijn. Zodra het geld op deze manier een schijnbare legale herkomst heeft gekregen, die kan worden verantwoord, is het witgewassen.

Tabel 4.42

Versluiering van herkomst en integratie				
Werkwijze	%Ja	%Nee	%T	N
Gokken met verdiensten	8	92	100	50
Kopen van (ander) vastgoed	2	98	100	55
Kopen van woonhuizen ¹¹²	2	98	100	55

Investing van geld in andere activiteiten (integratie)

Uit sommige onderzoeken blijkt dat het verdiende geld wordt geïnvesteerd in (on)roerende goederen in het land van herkomst. Volgens een prostituee uit onderzoek 39 wilde één van de verdachten op een gegeven moment een stuk grond kopen in Tsjechië. Deze verdachte zou samen met een andere prostituee een gezamenlijke bankrekening hebben in Tsjechië en er zou een appartement zijn gekocht in Tsjechië op basis van een gezamenlijk koopcontract, maar dit appartement heeft de prostituee nooit gezien. In onderzoek 21 investeert de verdachte geld in stukken grond en een huis in Turkije. Een verdachte in onderzoek 38 heeft enkele bezittingen in Hongarije. Volgens een verklaring van een prostituee, heeft de verdachte haar verteld dat de panden en auto die hij in Hongarije heeft niet op zijn naam staan maar op de naam van zijn ex-vrouw en dochter. De verdachte verklaart zelf dat hij leeft van de prostitutieverdiensten van zijn vrouw. Verder heeft hij geld vanuit Hongarije mee naar Nederland genomen dat hij heeft verkregen door de verkoop van roerende en onroerende goederen. In 2009 zou hij voor €70.000 aan onroerend goed hebben verkocht. Verder verklaart hij dat hij failliet is gegaan en het resterende deel onroerend goed op naam van zijn ex-vrouw staat. Zijn woning in Nederland is doorzocht en daaruit is gebleken dat hij twee percelen grond heeft in Hongarije. Ook in onderzoek 6 maakt een verdachte geld over naar iemand waarvan hij vermoedelijk een huis heeft gekocht.

Levensstijl

Uit andere opsporingsonderzoeken blijkt dat de verdachten er een luxe levensstijl op nahouden of in ieder geval het geld uitgeven aan luxe goederen, vakanties, drugs, uitgaan en gokken. In onderzoek 10 wordt van het door de prostituees verdiende geld drugs gekocht en gegokt. Daarnaast heeft de verdachte van het

¹¹² Geldt voor één persoon binnen onderzoek 11, onbekend of het huis/de huizen in Nederland of het buitenland zijn gekocht.

geld een nieuwe Mercedes betaald. In onderzoek 6 wordt een deel van het geld besteed aan drugs en gokken in een casino. Uit onderzoek 7 komt naar voren dat de verdachten er geen buitensporige levensstijl op na houden, maar dat er op verjaardagen wel luxe cadeaus worden gegeven. Daarnaast verklaart één van de verdachten te gokken. Van een verdachte uit onderzoek 4 is wel bekend dat hij er een erg dure en luxe levensstijl op na houdt. De verdachte zit diep in de schulden, maar ondanks deze schulden slaapt hij in hotels, gaat hij uit eten, huurt meerdere woningen per maand en belt voor €1.000 per maand. Ook uit een recente studie van de FATF blijkt dat mensenhandelaren opbrengsten gebruiken om er een luxe levensstijl op na te kunnen houden (FATF, 2011: p. 39).

Familie

Uit verschillende onderzoeken komt bovendien naar voren dat verdachten geld besteden aan familieleden in het land van herkomst. Eén verdachte uit onderzoek 6 maakt geld over naar zijn vrouw in Hongarije. Ook uit onderzoek 10 blijkt dat geld naar Hongarije wordt gestuurd of gebracht om familieleden van de pooiers te onderhouden. Ook in onderzoek 11 wordt er geld naar familieleden toegestuurd.

4.6.3 Vergelijking met CBA 2007

Van de voor de CBA van 2007 geanalyseerde onderzoeken is niet bekend of er binnen de onderzoeken financieel is gerechercheerd, maar aan de summiere antwoorden van teamleiders op het gebied van geldverkeer en investeringen is afgeleid dat in veel van de geanalyseerde onderzoeken niet financieel is gerechercheerd. Uit deze CBA komt naar voren dat binnen 12 van de 40 geanalyseerde onderzoeken financieel is gerechercheerd. Hoewel, door ontbrekende aantallen van de CBA van 2007, de CBA's op dit punt niet kunnen worden vergeleken lijkt er geen (duidelijke) toename te zijn in het aantal onderzoeken waarbinnen financieel wordt gerechercheerd. Dit is opvallend, gezien het belang dat wordt toegekend aan financieel rechercheren.

De hoogte van de criminele winst in de CBA van 2007 is zo uiteenlopend van aard dat er geen conclusies uit kunnen worden getrokken. Binnen deze CBA zijn wel voorzichtige conclusies getrokken, maar deze kunnen dus niet vergeleken worden.

In deze CBA is van 78 prostituees binnen 21 opsporingsonderzoeken bekend dat zij minimumbedragen kregen opgelegd door hun pooiers. Vergeleken met de CBA van 2007 waar het van twee opsporingsonderzoeken bekend was dat prostituees streefbedragen kregen opgelegd die dagelijks moesten worden afgedragen kan worden geconcludeerd dat in deze CBA van 2011 zeer

waarschijnlijk veel meer prostituees een bedrag krijgen opgelegd door hun pooier.

De CBA van 2007 beschrijft dat in geen van de onderzoeken ingewikkelde witwasconstructies zijn aangetroffen. Dit gegeven lijkt ook op te gaan voor de CBA van 2011 waar ook geen ingewikkelde constructies zijn geconstateerd. De methode van (ver)plaatsing van crimineel geld laat ook geen verandering zien. Over het algemeen gebruiken de CSV's geldkoeriers en money transfers om geld de grens over te brengen.¹¹³ Net zoals in de CBA van 2007 wordt in de CBA van 2011 vastgesteld dat de verdachten het geld deels meteen opmaken aan een luxe levensstijl.

4.6.4 Conclusie

Vrijwel alle prostituees moeten vijftig of honderd procent van de verdiensten afstaan aan de pooier. Daarnaast moet ongeveer de helft van de prostituees een minimumbedrag aan de pooier betalen. Het aantal prostituees dat een minimumbedrag aan een pooier afstaat lijkt te zijn toegenomen in vergelijking met de CBA van 2007. De meeste minimumbedragen worden dagelijks aan de pooiers afgestaan. Soms worden de verdiensten die aan de pooiers worden afgestaan op de werkplaats afgestaan, maar vaak ook in de woning of in de auto als prostituees worden opgehaald. Enkel uit één onderzoek blijkt dat prostituees naar een andere plek, een parkeergarage, moesten komen om het geld af te staan.

In de CBA van 2007 lopen de criminele winsten dermate uiteen dat geen schatting is gegeven. Binnen deze CBA is een voorzichtige schatting gemaakt van de winst die pooiers maken. Geschat is dat zij €4100,- per prostituee per maand winst maken. Deze schatting lijkt nagenoeg overeen te komen met de schatting van Belser.

De geïnde verdiensten worden, net zoals in de CBA van 2007, door de CSV's direct uitgegeven aan een luxe levensstijl of verplaatst. Dit komt overeen met een recente studie van de FATF. Het geld dat wordt verplaatst, wordt meestal naar het buitenland gebracht door middel van geldkoeriers of gestuurd met money transfers. Deze twee methoden van geldverplaatsing worden het meest gebruikt. Hier lijkt ten opzichte van de CBA van 2007 ook weinig te zijn veranderd. De voorkeur van mensenhandelaren voor money transfers komt overeen met de beschrijving van het BNRM. Uit de geanalyseerde onderzoeken blijkt daarentegen niet, zoals Meloen e.a. (2003) beschrijft, dat veel criminele

¹¹³ Koerieren is dus een manier om geld de grens over te brengen, maar gaat vooraf aan het witwasproces zoals in dit hoofdstuk gedefinieerd.

verdiensten op bankrekeningen worden geplaatst of geïnvesteerd in bedrijfsactiviteiten of onroerende zaken. Deze gegevens blijven grotendeels onbekend binnen de geanalyseerde onderzoeken en daarom kan er ook niet worden geconcludeerd dat deze zaken niet aan de orde zijn binnen de opsporingsonderzoeken in deze CBA.

CSV's lijken, in overeenstemming met de CBA van 2007, geen ingewikkelde witwasconstructies te gebruiken. Het verdiende geld dat wordt verplaatst, wordt onder andere geïnvesteerd in luxe goederen en onroerend goed in het land van herkomst en gebruikt om de familie te onderhouden.

Uit de CBA van 2007 blijkt dat in weinig van de geanalyseerde onderzoeken financieel is gerechercheerd. Hoewel veel vaker, is ook in deze CBA in lang niet alle opsporingsonderzoeken financieel gerechercheerd. Op basis van gegevens uit de opsporingsonderzoeken die zijn geanalyseerd kan het één en ander worden geschat, maar financieel rechercheren is erg belangrijk om een beter beeld te krijgen van de geldstromen binnen de opsporingsonderzoeken.

5

Gevolgen van seksuele uitbuiting

In dit hoofdstuk worden de gevolgen van seksuele uitbuiting voor de Nederlandse samenleving beschreven. De samenleving is een breed begrip, maar voor dit hoofdstuk wordt deze vanuit de volgende invalshoeken beschreven: 1) de slachtoffers, 2) de prostituees die geen slachtoffer zijn, 3) de prostitutiebranche en daaraan gerelateerde branches, 4) de klanten, 5) de omgeving/ buurt van een prostitutiegebied en 6) de Nederlandse staat.

5.1 Slachtoffers van seksuele uitbuiting

Slachtoffers van seksuele uitbuiting hebben te maken met gevolgen van deze uitbuiting op het gebied van (lichamelijke en geestelijke) gezondheid, welzijn en financiën.

5.1.1 Gezondheid

Het spreekt als vanzelf dat seksueel uitgebuite vrouwen lichamelijke en geestelijke gezondheidsschade op kunnen lopen. Prostituees die het prostitutievak vrijwillig uitoefenen kunnen namelijk al last hebben van gezondheidsproblemen, maar de respondenten van het Expertisecentrum Mensenhandel Mensensmokkel (EMM) en Soa Aids Nederland geven aan dat de risico's voor gedwongen prostituees nog groter zijn, omdat deze prostituees gedwongen kunnen worden onder bepaalde omstandigheden bepaalde seksuele handelingen te verrichten die meer gezondheidsrisico's met zich meebrengen. 'Meer voor minder', dus meer of andere seksuele diensten, zoals onbeschermd seks, voor minder geld aanbieden, levert namelijk meer klanten en dus meer inkomsten op. Bij seksuele uitbuiting is primair de eigen gezondheid niet meer belangrijk, maar wel het werken en geld verdienen.

"Terugblikkend zegt ze¹¹⁴ dat de drie jaren in de prostitutie haar geestelijk en lichamelijk volledig uitputten. „Ik was er op het laatst als het ware ziek van. Fysiek. M'n lijf kon en wilde het niet meer. Geestelijk werd het ook steeds moeilijker. Je moet telkens een knop omzetten als je aan het werk gaat en dat

¹¹⁴ Een ex-slachtoffer van seksuele uitbuiting.

viel me steeds zwaarder. Het werk achter het raam is heel zwaar. Je wordt continu bekeken, dat is psychisch heel zwaar."¹¹⁵

Er bestaat, zo vermeldt een gids voor medische hulpverleners van de International Organization for Migration, maar weinig informatie over de gezondheid van slachtoffers van seksuele uitbuiting dat op onderzoek is gebaseerd (IOM, 2009: 18). In deze gids wordt gebruik gemaakt van het Europese onderzoek *Stolen Smiles* (Zimmerman, 2006). Het rapport *Stolen Smiles* beschrijft de resultaten van een Europees onderzoek¹¹⁶ naar de gevolgen van seksuele uitbuiting voor de gezondheid van de uitgebuite prostituees, die zich hebben gemeld bij de hulpverlening in verschillende Europese landen, waaronder België en Groot-Brittannië (niet Nederland). Omdat er kritische kanttekeningen zijn te maken over het rapport¹¹⁷, onder andere voor wat betreft de onderzoeksmethode, wordt in deze paragraaf alleen het rapport gebruikt om de problematiek van gezondheidsklachten in het algemeen aan te geven en wordt er daarnaast ook gebruik gemaakt van andere bronnen.

Lichamelijk

Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken en mediaberichten blijkt dat een deel van de slachtoffers van seksuele uitbuiting te maken krijgt met geweld, dreiging met geweld, wordt aangerand en verkracht, wordt beperkt in de bewegingsvrijheid (bijvoorbeeld door opsluiting, continue controle en niet beschikken over eigen identiteitspapieren) en in alle omstandigheden dagen achter elkaar moet doorwerken, terwijl toegang tot medische hulp vaak wordt onthouden. In de paragraaf over psychische binding in hoofdstuk 4 is hier uitgebreider op ingegaan.

Als regelmatig fysiek en seksueel geweld wordt toegepast, heeft dit effect op de lichamelijke gezondheid van de slachtoffers. Zo veroorzaakt geweld fysieke verwondingen, maar ook andere lichamelijke en seksuele gezondheidsproblemen doen zich voor. Naast geweld spelen ook de vaak onmenselijke werkomstandigheden van de seksueel uitgebuite personen zoals hierboven genoemd een rol.

¹¹⁵ 'Achter het raam hield ik het niet meer vol', Stentor/ Deventer Dagblad, 8 oktober 2011.

¹¹⁶ Voor dit onderzoek zijn in verschillende Europese landen, 207 vrouwelijke slachtoffers geïnterviewd, die zich al hadden gemeld bij de hulpverlening. De gegevens uit dit rapport moeten dan ook worden gelezen met in gedachten dat de informatie alleen van vrouwen afkomstig is, die al hulp hebben gezocht.

¹¹⁷ Zie hiervoor ook de reactie van Mr. Chris Sent op <http://www.humantrafficking.info/2010/02/>.

“Ogenschijnlijk is hij de meest charmante man ter wereld met goede manieren, maar in werkelijkheid is Andrej een vreselijke sadist. Naast dat hij mij emotioneel kapot heeft gemaakt, heeft hij mijn lichaam vernietigd. Hij heeft mij mijn vrouwelijkheid afgenomen door mijn borsten te verminken. Mijn hele leven zal hij als een duivel op mijn schouder zitten als ik in de spiegel kijk. Want zelfs al maken ze mijn borsten weer mooi, dan nog is dat de handtekening van de sadist die daar zit.”¹¹⁸

De meestvoorkomende fysieke gezondheidssymptomen in de uitbuitingsperiode zijn, zoals beschreven in het rapport *Stolen Smiles*, vermoeidheid en gewichtsverlies, neurologische symptomen en problemen in het maag-darm gebied. Na de uitbuitingssituatie zijn de meestvoorkomende klachten vermoeidheid, hoofdpijn, duizeligheid, vergeetachtigheid en rug- en buikpijn. Daarnaast zijn er volgens het rapport klachten als pijn en infecties aan de geslachtsorganen, seksueel overdraagbare aandoeningen en soms wordt er een abortus ondergaan (Zimmerman, 2006: 11-16). Ook de medewerkers van CoMensha en het Scharlaken Koord noemen deze gevolgen. De slachtoffers maken zich hierdoor zorgen over hun vruchtbaarheid en de mogelijkheid om kinderen te krijgen.

Geestelijk

“Ach lieverd,” antwoordde ze lachend. “Dat maken we allemaal wel eens mee. Niet te veel aan denken en morgen gewoon komen werken, anders krijg je last van raamvrees.”¹¹⁹

(Reactie van een collega-prostitutuee toen een prostituee vertelde dat zij bijna door een verliefde jaloeerse klant was gewurgd.)

Het is een logisch gevolg dat lichamelijk geweld en daardoor lichamelijke gezondheidsconsequenties ook voor psychische, psycho-sociale, psychosomatische en sociale problemen kunnen zorgen. Daarnaast kan het gebrek aan voorspelbaarheid en het gebrek aan controle over gebeurtenissen schadelijk zijn voor de geestelijke gezondheid. Dit blijkt ook uit het rapport *Stolen smiles*. De psychische schade duurt volgens dit rapport zelfs langer dan de lichamelijke schade (Zimmerman, 2006: 11,12).

Er is sprake van een complex trauma als slachtoffers van seksuele uitbuiting eerder al slachtoffer zijn geweest van enige vorm geweld. Bij deze vrouwen

¹¹⁸ Uitspraak van een slachtoffer in de rechtszaal. In: Werson (2012, blz. 46, 47).

¹¹⁹ Heelhuids thuiskomen is niet vanzelfsprekend', Parool, 1 oktober 2011.

worden geweldservaringen opgehoopt en dat heeft grotere negatieve effecten voor de lichamelijke en geestelijke gezondheid dan een enkele geweldservaring (Zimmerman, 2006: 19)

“Toen Mario en Erwin [veroordeelde mensenhandelaren met tientallen vrouwen als slachtoffers] in 2006 begonnen, legden ze het vooral aan met kwetsbare vrouwen die makkelijk te manipuleren waren. Dreigen met geweld was in die gevallen niet eens nodig, hoewel dat een enkele keer wel gebeurde. Het waren ook vrouwen bij wie rekenen niet het sterkste punt was, vrouwen met een moeilijke jeugd in een tehuis, vrouwen met (huur)schulden, vrouwen die drugs gebruiken, vrouwen die eenvoudig verliefd waren te maken, vrouwen met een verstandelijke beperking, die depressief en zeer beïnvloedbaar waren. Volgens de rechter werden de vrouwen dan in ‘meerdere of mindere mate’ gecontroleerd. “Zo werden zij deels van de buitenwereld afgesloten, zodat de invloed van verdachte (en zijn medeverdachte) extra groot werd.”¹²⁰

Ook de respondenten van CoMensha, Scharlaken Koord en FairWork (voormalig Blinn, maar vanaf nu als FairWork aangeduid) geven aan dat slachtoffers psychische problemen ondervinden als gevolg van de uitbuiting. In het rapport *Stolen Smiles* komt naar voren dat de slachtoffers na de uitbuitingssituatie last hebben van meerdere geestelijke gezondheidssymptomen die te maken hebben met depressie, angst en vijandigheid (Zimmerman, 2006: 12).

Depressie

Uit onderzoek (Pieters, 2010: 36) blijkt dat slachtoffers van geweld twee keer meer ernstige depressies of angsten hebben dan personen die geen slachtoffer zijn. Zimmerman (2006: 18) geeft in *Stolen Smiles* aan dat depressie wordt geuit in het feit dat slachtoffers zich bijvoorbeeld somber, waardeloos en minderwaardig voelen en geen vertrouwen hebben in de toekomst.

In de brochure *Geestelijke gezondheidszorg voor slachtoffers van mensenhandel: informatie voor hulpverleners* van de organisatie FairWork (z.j.) is te lezen dat sommige cliënten last hebben van identiteitsproblemen. Repetur en Veenstra (2011: 12) halen in hun boek over jongensprostitutie een politieonderzoek (de HIK-zaak uit 1994) aan waarin duidelijk wordt dat de uitgebuite jonge mannelijke slachtoffers tijdens het werk hun gevoelens uitschakelden (een manier om er mee om te kunnen gaan) en na de uitbuitingssituatie vol schaamte- en schuldgevoelens zaten, hun ervaringen verdrongen, last hadden

¹²⁰ ‘Escorts woonden weken in hotels’, Trouw, 15 januari 2011.

van psychoses, verslaafd waren, antecedenten hadden en zelfs zelfmoord probeerden te plegen.

*“In de weken die volgen ebben de emoties weg. Als robots voeren Samantha en Ariëlle hun werk uit. Hoe meer klanten, des te gemakkelijker het gaat. Ze zijn veranderd in perfecte prostituees. Ogenschijnlijk hebben ze plezier gekregen in het werk. Wanneer er een klant boven op haar ligt, schakelt Samantha haar gevoel uit en denkt aan fijne dingen. Aan thuis, haar moeder, haar broertjes en zusjes. Als ze weer in Rusland is, zal ze haar best doen om een mooie toekomst op te bouwen. Dan zal ze de nare tijd in Nederland achter zich laten en vergeten dat dit allemaal gebeurd is. Bij iedere klant die haar uitkiest kijkt ze blij. Over een halfuur ben ik er weer vanaf, denkt ze elke keer weer.”*¹²¹

Ook de respondent van Scharlaken Koord spreekt over de gevolgen in de vorm van minder zelfvertrouwen hebben en het van zichzelf vervreemd voelen en zij en de respondent van CoMensha benoemen schaamte voor zichzelf, ook naar de eventuele eigen kinderen toe. Talma (2009) geeft in haar in paragraaf 4.5 geïntroduceerde boek aan dat het feit dat prostituees zich kunnen schamen voor zichzelf, hun leven en werk waarschijnlijk mede te maken heeft met het feit dat in de publieke sfeer vaak niet waardig met het begrip prostitutie wordt omgegaan. De vrouwen waar Talma in haar praktijk contact mee heeft (waarvan enkele zeer waarschijnlijk slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting) proberen het feit dat ze prostituee zijn (of zijn geweest) dan ook te verbergen. Dit wordt ook wel aangeduid met de termen ‘verdringing’ of ‘zelfverloochening’¹²². Ze zijn niet blij met zichzelf, kennen gevoelens van onveiligheid, gebrek aan vertrouwen en verbondenheid, angst en pijn, vermoeidheid, sluiten zichzelf af, pantseren zich tegen eventueel nieuw geweld of onveiligheid en hun relaties verlopen vaak moeizaam en ze kunnen zelf moeilijk keuzes maken (Talma, 2009: 13-25 en 56).

“Een ex-slachtoffer en tegenwoordig medewerker van Samen Sterk, een organisatie van slachtoffers van mensenhandel: Ik werd heel goed bewaakt. Ik kon ook niet altijd scherp zijn, ik moest overleven. Vaak kun je niet terug naar je familie. En hoe langer je blijft, hoe angstiger je wordt. Je bent er nou eenmaal in terechtgekomen en wie wil je verder hebben? Er wordt je niet alleen lichamelijk geweld aangedaan, maar ook psychisch. Veel vrouwen hebben daardoor geen eigenwaarde meer en raken depressief. Het voelt alsof er met grote letters op je

¹²¹ Ervaringen van slachtoffers tijdens de eerste weken van de seksuele uitbuiting. Uit: Werson (2012, blz.37).

¹²² Bron: Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD.

hoofd staat: prostituee. De angst om het land te worden uitgezet, of te worden gedetineerd wordt door handelaren gebruikt als machtsmiddel om ontsnapping te voorkomen."¹²³

Angst

Slachtoffers hebben symptomen die te maken hebben met angst, zoals bijvoorbeeld nervositeit en onrust-, spanning- en paniekgevoelens (Zimmerman, 2006: 18,19). Ook blijkt uit de eerdergenoemde brochure van de organisatie FairWork dat hun cliënten klachten hebben als verstoorde affectregulatie (het verstoord beleven en afreageren van gevoelens). Bovendien komt uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken naar voren dat slachtoffers in hun vertrouwen zijn geschonden omdat er tegen hen is gelogen en ze zijn misleid. De medewerkers van CoMensha en het Scharlaken Koord noemen ook het wantrouwen in mensen, waarbij de laatste specifiek het wantrouwen in en het negatieve beeld van het slachtoffer over mannen aangeeft. Verder benoemen deze geïnterviewden spanning en stress en het overbezorgd zijn van de slachtoffers naar hun eventuele eigen kinderen toe. Seksuele uitbuiting kan dan ook psychische schade bij de volgende generatie (al aanwezige of toekomstige kinderen van het slachtoffer) tot gevolg hebben.

De respondent van FairWork geeft aan dat de onzekerheid die te maken heeft met een eventueel strafproces tegen de daders en daarbij de instabiele verblijfsstatus bij slachtoffers voor veel zorgen, stress en depressie zorgt. Slachtoffers zijn bang voor wat er gebeurt met de informatie die ze aan de politie geven en ze zijn bang voor mogelijke repressailles door de daders. Deze stress maakt het werken aan een nieuwe toekomst vaak moeilijk. Uit het rapport *Stolen Smiles* blijkt dat sommige slachtoffers van seksuele uitbuiting last hebben van posttraumatische stress-stoornis (PTSS), waarbij ze bijvoorbeeld terugkerende gedachten aan verschrikkelijke gebeurtenissen hebben, een zogenaemde 'herbeleving', en daardoor moeite hebben met slapen, zich rusteloos voelen of snel geschrokken zijn en een plotseling emotionele of fysieke reactie hebben wanneer ze herinnerd worden aan de traumatische gebeurtenis (Zimmerman, 2006: 16-22). Sommige cliënten kunnen volgens de FairWorkfolder ook emotionele groei ervaren als zij de traumatische ervaring hebben weten te verwerken. Ze herkennen dan dat ze inspanningen hebben geleverd om er mee om te gaan. Hierdoor krijgen ze opnieuw vertrouwen in de eigen zelfredzaamheid.

¹²³ 'Niemand deed iets ; Hart onder de riem voor slachtoffers van mensenhandel', Telegraaf, 2 mei 2011.

Vijandigheid

Uit de brochure van FairWork blijkt dat sommige van hun cliënten (slachtoffers van seksuele uitbuiting) klachten als impulsief en zelfdestructief gedrag vertonen. Ook mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD noemt zelfmutatie als gedrag. In het rapport *Stolen Smiles* worden vijandige symptomen genoemd als snel geïrriteerd en van streek gebracht zijn en woede-uitbarstingen (Zimmerman, 2006: 19).

Slachtoffers voelen zich na de uitbuittingsperiode fysiek en psychisch beschadigd en krijgen dan nog te maken met nieuwe obstakels en uitdagingen waardoor ze minder ruimte hebben om iets te doen met hun trauma-ervaringen, zo is in de FairWorkbrochure te lezen. Deze nieuwe obstakels en uitdagingen worden in de volgende subparagraaf behandeld.

5.1.2 Welzijn

Op het gebied van welzijn zijn er volgens de FairWorkbrochure voor mensenhandelslachtoffers moeilijke situaties waar ze mee om moeten gaan, zoals juridische onzekerheid, schrijnende woon- en werkomstandigheden en sociale beperkingen.

Juridische onzekerheid

Ten eerste kunnen de slachtoffers blijkens de FairWorkbrochure verwickeld zijn in juridische procedures, waarbij ze aangifte doen, verhoord worden door de politie en kunnen getuigen tijdens het proces. Dit zorgt, in het geval dat de slachtoffers illegaal in Nederland verblijven, ook voor een onzekere verblijfsstatus in Nederland.¹²⁴ Er is een periode van onduidelijkheid over of de slachtoffers een toekomst in Nederland kunnen gaan opbouwen. Ze zitten vaak met het dilemma van wel of niet terugkeren naar het herkomstland. Hier in Nederland wonen ze in een 'vreemd' land waar ze zich een vreemde voelen en tegelijkertijd is er sprake van heimwee naar familie en kinderen. Aan de andere kant is de

¹²⁴ Als mensenhandelslachtoffers meewerken aan het strafrechtelijk onderzoek kunnen ze tijdens dit onderzoek en het strafproces in Nederland verblijven middels een zogenoemde B9-procedure, waarbij ze naast legaal verblijf ook aanspraak kunnen doen op sociale en financiële voorzieningen. Zodra het onderzoek en het strafproces is afgerond hebben de slachtoffers hier geen recht meer op. Wel is het zo dat als de verdachte daadwerkelijk wordt veroordeeld de kans voor het slachtoffer die een aanvraag doet voor een definitief verblijf groter is om dit verblijf te verkrijgen.

economische situatie in het herkomstland en daarmee de kwaliteit van leven vaak veel minder rooskleurig of zelfs onveilig.

Schrijnende woon- en werkomstandigheden

Daarnaast zijn de woon- en werkomstandigheden van slachtoffers van seksuele uitbuiting tijdens de uitbuitingsperiode vaak schrijnend. In het vorige hoofdstuk zijn hiervan verschillende voorbeelden te vinden, zoals:

- Na werktijd in een pand bij medeslachtoffers en daders verblijven;
- Op de werkplek gecontroleerd worden;
- Tussen verschillende prostitutiegebieden verplaatst worden;
- Door lange werkdagen geen vrije tijd en bewegingsvrijheid hebben.

“Coördinator Ineke van Buren van het Netwerk Mensenhandel Friesland: “De arbeidsomstandigheden zijn bovendien belabberd. Prostituees op DeWeaze in Leeuwarden werken niet alleen in de kamertjes, maar wonen er vaak ook.” Volgens Van Buren draaien ze soms twintig uur per dag. Dat kan omdat ze als kleine zelfstandige niet onder de arbeidstijdenwet vallen. Onhandig is bovendien dat de gemeentelijke regels in Leeuwarden onduidelijk zijn over wonen en werken in de peeskamers. De vrouwen slapen vaak in de kleine gehorige werk-kamertjes waar weinig meer dan een bed, een wastafel en een kast in passen. De Weaze is daardoor dichtbevolkt. Kees van Anken van hulpverleningsinstantie Zienn: „Als het in de hens gaat is het een levensgevaarlijk gebied.”¹²⁵

Ook na de uitbuitingsperiode hebben met name slachtoffers van seksuele uitbuiting, die vanwege de B9-regeling recht op opvang hebben, moeite met het vinden van passende opvang. Gezien hun specifieke problematiek hebben zij volgens de respondent van CoMensha categorale opvang nodig.

Mensenhandelexperts van het KLPD Hendriks en Werson pleiten ook al langere tijd voor diagnostisering van slachtoffers. Omdat het EHRM in het Rantschev arrest stelde dat mensenhandel een schending van de mensenrechten is, is het volgens Hendriks van belang te onderzoeken of een diagnostische rapportage als deskundigenrapport zou kunnen dienen voor het bewijs in een eventuele strafzaak.

Ook het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2009: 134, 603) pleit voor veel meer specialisatie in de opvang en hulpverlening aan slachtoffers van mensenhandel en daarbinnen ook aan slachtoffers van seksuele uitbuiting. Echter deze categorale opvang is, ondanks dat er in 2010 vijftig extra bedden bij

¹²⁵ ‘Artsen moeten misdaad melden’, Leeuwarder Courant, 28 mei 2011.

zijn gekomen (CoMensha, 2010: 5) door een gebrekkige doorstroom veelal vol. Dit laatste komt volgens de respondent van CoMensha doordat het voor slachtoffers met een tijdelijke verblijfsvergunning moeilijk is om een woning toegewezen te krijgen. Woningbouwverenigingen verhuren liever niet aan deze personen omdat het lastig is eventuele opgelopen huurschulden op hen te verhalen als ze weer terug zijn naar het herkomstland.

Als er geen plek is in de categorale opvang moeten de slachtoffers van seksuele uitbuiting naar de reguliere opvang. De slachtoffers met een licht verstandelijke beperking in combinatie met psychologische klachten (zoals bijvoorbeeld borderline) vallen hierbij echter buiten de boot als ze niet in de categorale opvang terecht kunnen. De reguliere opvanghuizen vinden de stoornis namelijk te zwaar en de psychiatrische instellingen vinden de stoornis te licht om deze slachtoffers op te vangen.

Naast het capaciteitsprobleem binnen de opvang bestaat volgens de respondent van CoMensha het probleem dat slachtoffers van seksuele uitbuiting het verblijf in een opvangcentrum als een vervelende periode ervaren. De FairWorkbrochure vermeldt dat slachtoffers zich in de opvang vaak niet op hun gemak voelen omdat ze er worden geconfronteerd met andere mensen en hun problemen en omdat ze zich schamen voor wat hen is overkomen. Ze vinden het in zo'n centrum vaak lastig hun dagelijks leven te hervatten. Bovendien, zo zegt de respondent van FairWork, is het wonen in een opvangcentrum ook voor de eventuele kinderen van de slachtoffers niet altijd prettig. Mensenshandelexpert Hendriks van het KLPD voegt hieraan toe dat de slachtoffers de opgelegde regels om weer structuur en dag-/nachtritme te krijgen ook als een belemmering van hun vrijheid kunnen ervaren.

Sociale beperkingen

Voor slachtoffers van seksuele uitbuiting liggen er obstakels en uitdagingen op het vlak van deelname aan de maatschappij. De respondent van het Centrum Criminaliteitspreventie Veiligheid (hierna CCV) geeft aan dat het voor een prostituee die geen slachtoffer is van seksuele uitbuiting al heel moeilijk is om uit de 'vertrouwde' wereld van de prostitutie te stappen en een nieuwe weg in een voor haar 'nieuwe' wereld in te slaan. Voor hen blijkt het al moeilijk te zijn om alledaagse zaken te regelen, zoals het openen van een bankrekening en het inschrijven bij een woningbouwvereniging. Dit blijkt ook uit de ervaringen van de hulpprogramma's voor prostituees om uit de prostitutie te stappen (RUPS-programma's). Voor slachtoffers van seksuele uitbuiting is dit alles nog veel moeilijker.

“Er is helemaal niks geregeld! Neem het openen van een bankrekening. Als je zegt dat je prostituee bent, krijg je er geen. En datzelfde geldt voor een arbeidsongeschiktheidsverzekering. Niet te krijgen. Inschrijven bij een woningbouwvereniging? Gaat niet, waardoor je wordt gedwongen in de vrije sector te huren. Waar iedere andere zelfstandige beroepskosten mag aftrekken, kunnen wij dat nauwelijks. Zolang de Belastingdienst dat niet aanpast, zal ik elke maand opnieuw de boel blijven flessen. Net zolang totdat ik dezelfde rechten heb als iedere andere zelfstandige.”¹²⁶

De respondent van CoMensha zegt dat het (re)integreren in de maatschappij moeilijk is voor de slachtoffers. Door de periode van uitbuiting in de prostitutie kan er een achterstand in de ontwikkeling zijn ontstaan. Het slachtoffer heeft immers in deze periode geen opleiding kunnen volgen of andere werkervaring op kunnen doen, wat een ‘gat in het cv’ tot gevolg heeft. De respondent van FairWork geeft ook aan dat de uitbuittingsperiode voor de persoonlijke ontwikkeling van slachtoffers negatief is vanwege de lage zelfredzaamheid en de moeite die slachtoffers hebben om zelf initiatieven te nemen, omdat ze altijd moesten doen wat anderen zeiden. Bovendien is het niet ondenkbaar dat een slachtoffer door vermoeidheid ook een lager energieniveau heeft wat ook negatieve gevolgen kan hebben voor de deelname aan of reïntegratie in de maatschappij.

Tenslotte kunnen slachtoffers van seksuele uitbuiting in een sociaal isolement terechtkomen. Ze hebben een beperkt sociaal netwerk, zoals in de brochure van FairWork wordt aangegeven. Dit kan enerzijds te maken hebben met het feit dat de slachtoffers tijdens de uitbuittingsperiode vaak lange werkdagen maken en afwisselend op verschillende plaatsen werken. Maar uitbuiters verbieden ook vaak het contact met familie en vrienden, zoals bijvoorbeeld ook het geval is in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken 6, 7, 10 en 16. Bovendien beheersen de slachtoffers van seksuele uitbuiting vaak de Nederlandse taal niet voldoende om contacten op een bepaald niveau aan te gaan. Daarnaast speelt volgens Talma (2009: 13-25, 56) schaamte en het wantrouwen naar anderen toe mee, zoals al eerder aangegeven in de paragraaf over geestelijke gezondheidsgevolgen. Zowel de relatie met zichzelf als wel met anderen, bijvoorbeeld kinderen, een partner en vrienden of contact met medewerkers van instanties, loopt om verschillende redenen moeilijk. Dit is natuurlijk niet bevorderlijk voor een ‘gewoon’ sociaal leven en daarmee voor het deel uitmaken van de maatschappij. De FairWorkbrochure geeft aan dat de slachtoffers vaak heimwee naar

¹²⁶ ‘Dagboek van een prostituee’, Algemeen Dagblad/ Haagsche Courant, 15 oktober 2011.

familie en kinderen hebben. De respondenten van het Scharlaken Koord en CoMensha benoemen echter dat er soms ook sprake is van afwijzing door de ouders, waardoor sommige vrouwen achteraf thuis vaak niets van de gebeurtenissen in Nederland vertellen.

Er zijn dus behoorlijk wat moeilijke situaties waar slachtoffers van seksuele uitbuiting tegenaan kunnen lopen. Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD spreekt over het risico van secundair slachtofferschap. Slachtoffers worden eigenlijk voor de tweede keer slachtoffer van hetzelfde delict, doordat ze geconfronteerd worden met negatieve sociale reacties, instanties die hen niet kunnen helpen en slopende bureaucratische rechterlijke procedures.

5.1.3 Financiën

Naast bovenstaande problemen hebben slachtoffers van seksuele uitbuiting volgens de FairWorkbrochure, de geanalyseerde opsporingsonderzoeken en de respondenten van CoMensha en FairWork te maken met moeilijke situaties op het gebied van financiën, omdat er sprake is van economische uitbuiting en gebondenheid door schulden. De slachtoffers moeten namelijk het grootste deel van hun inkomsten aan de uitbuiters afdragen, waarbij ze vaak de verplichting hebben om per dag een minimum aan inkomsten te verdienen. Ze beschikken daardoor dus meestal niet vrijelijk over het eigen verdiende geld en er is sprake van een irreële/fictieve – niet aflosbare- schuldopbouw bij de pooier. De respondent van CoMensha geeft aan dat het slachtoffer wel via het Schadefonds geweldsmisdrijven via Slachtofferhulp kan proberen geld terug te krijgen als het slachtoffer zich voegt in de strafzaak. Slachtoffers zijn hier echter niet altijd van op de hoogte. De politie zou hier volgens deze respondent een grotere rol in kunnen spelen. Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD heeft in 2011 bij het Operationeel Overleg Mensenhandel (OOM) wel op deze mogelijkheid tot schadeverhaal gewezen. Inmiddels liggen er ook uitspraken waarin een schadetoekenning wordt gedaan aan het slachtoffer, zo geeft Hendriks aan.

“De vrouw zou twee jaar lang door haar seksbaas van hot naar her zijn gesleept om klanten te ontvangen. Volgens de dagvaarding zou ze in die periode 234.000 euro aan verdiensten aan haar ‘beschermer’ hebben moeten afdragen. De vrouw zou minimaal bepaalde verdiensten moeten binnenhalen, waarvan ze een steeds groter deel aan de verdachte moest afstaan. Om die norm te halen werd ze onder meer te werk gesteld in Breda, Rijen, Zundert en nog negen andere plaatsen.”¹²⁷

¹²⁷ ‘Prostituee in twee jaar meer dan twee ton kwijt aan haar seksbaas’, BN/De Stem, 1 maart 2011.

5.2 Prostituees die geen slachtoffer van seksuele uitbuiting zijn

Ook voor de prostituees die niet worden uitgebuit kan seksuele uitbuiting van derden gevolgen hebben. Zo kunnen deze prostituees last hebben van oneerlijke concurrentie, stigmatisering en daardoor extra aandacht en interventie van de overheid en bovendien kunnen ze zelf benaderd worden door pooiers.

5.2.1 Oneerlijke concurrentie

Slachtoffers van seksuele uitbuiting werken veelal onder de prijs die normaal is op de betreffende locatie en doen vaak 'meer voor minder', geven de respondenten van het Scharlaken Koord, Soa Aids Nederland, het CCV, de mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD en de wijkagent op de Wallen in Amsterdam aan. Daardoor zijn deze slachtoffers van seksuele uitbuiting concurrenten van de prostituees die geen slachtoffer zijn. Bovendien gaat op sommige raamprostitutielokaties de huur van de ramen omhoog, omdat er minder beschikbare ramen zijn door de recente sluiting van ramen op verschillende plekken in het land (deze sluiting wordt in hoofdstuk 6 over de toekomstverwachtingen uitgebreider besproken). Dit heeft consequenties voor de prostituees, omdat ze moeten zorgen dat ze meer verdienen om de huur te kunnen betalen. Daarnaast hebben juist de raamexploitanten die na sluiting overblijven veel macht, zeggen de hierbovengenoemde mensenhandelexperts en de respondent van Soa Aids Nederland. Ze verhuren vaak alleen nog maar aan de meestbetalende prostituee en voor langere periodes. Het is momenteel de normale gang van zaken in raamprostitutiebuurten om een raam te 'reserveren' en de raamhuur vooruit te betalen, om zo de kamer als vaste kamer te kunnen behouden. In Amsterdam wordt er vaak een week vooruitbetaald. In Utrecht is het vanuit de gemeente verplicht om een prostitutieraam voor minimaal vier weken te huren, zoals ook in hoofdstuk 1 is aangegeven. Bij de wijkagent op de Wallen zijn signalen bekend, dat juist de uitgebuite prostituees de kamers tegen hoge prijzen huren en voor langere tijd, meestal zeven dagen, terwijl prostituees die niet worden uitgebuit moeilijker aan een werkkamer kunnen komen. Door deze gang van zaken komt het voor dat vrouwen ondanks een zwakke conditie, bijvoorbeeld als ze ziek zijn, doorwerken, omdat ze de huur al hebben betaald. Onderverhuur bij ziekte is veelal niet mogelijk. In Utrecht zijn er volgens de wijkagent signalen dat een prostituee, als ze niet kan werken, zelf voor een vervangster moet zorgen voor de huurperiode. Deze vervangster moet dan aan de exploitant de kosten betalen voor die periode waarin ze het raam gebruikt. Daarnaast moet de 'oorspronke-

lijke' prostituee volgens de signalen nog steeds over de periode dat ze het raam niet gebruikt de helft van de huur betalen.

“De ongeschreven regel is dat je niets moet uitlokken bij de kamerverhuurder wat je je kamer kan kosten. Bovendien is er geen vakbond die het voor hen opneemt. Beschikbare kamers zijn niet snel gevonden, vooral ook met de vele buitenlandse meisjes die op de Wallen werken, en degene die er zijn, worden vaak voor langere periode verhuurd (dag en avond), kosten veel geld, en zijn niet voldoende hygienisch en veilig.”¹²⁸

5.2.2 Stigmatisering en extra overheidsaandacht en -interventie

Niet-uitgebuite prostituees kunnen zich gestigmatiseerd voelen, zo geven de respondenten van het EMM, Soa Aids Nederland en mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD aan. Een prostituee wordt namelijk vaak benaderd als zijnde slachtoffer en als ze dat niet blijkt te zijn, wordt de reden van het prostitutiewerk in een slechte seksuele ervaring of een slechte jeugd gezocht. Dit hoeft echter niet de beweegreden voor een prostituee te zijn om in de prostitutie te gaan werken. Door dit beeld van de prostituee is er vanuit de politie en vanuit andere partijen extra bemoeienis met prostituees in de vorm van controles, toezicht en, mogelijk in de toekomst met de eventuele nieuwe prostitutiewet, de landelijk verplichte registratie voor prostituees, zeggen bovengenoemde mensenhandelexpert, respondenten van het EMM en de voormalige wijkagent van het Zandpadgebied. Deze extra bemoeienis van de overheid kost de prostituee tijd en dus geld.

In het hoofdstuk over de verwachtingen over seksuele uitbuiting wordt dit onderwerp van consequenties van recent lokaal en nationaal beleid op seksuele uitbuiting uitgebreider besproken.

“In de stem van Metje Blaak¹²⁹ klinkt ongeloof als ze hoort van Asschers¹³⁰ betoog. Natuurlijk moet je iets aan gedwongen prostitutie doen, maar niet op deze manier. Zo ontstaat er een vergeten groep: de vrouwen die wel vrijwillig voor dit vak hebben gekozen.”¹³¹

¹²⁸ 'Lok niets uit wat je je kamer kan kosten, dat zijn de regels,' Parool, 8 oktober 2011.

¹²⁹ Woordvoerder voor de belangenvereniging voor prostituees, de Rode Draad en voor Vakwerk, een vakbond voor sekswerkers.

¹³⁰ Amsterdamse wethouder Lodewijk Asscher die het wetsvoorstel voor de nieuwe prostitutiewet als laatste kans ziet om de prostitutie goed te reguleren.

¹³¹ 'Gruwelen in de seksbranche', Haarlems Dagblad, 17 oktober 2011.

5.2.3 Benadering door pooiers

De respondent van het CCV geeft aan dat niet-uitgebuite prostituees last kunnen krijgen van de criminele omgeving die om de slachtoffers heen hangt. Deze kan als agressief en bedreigend worden ervaren. De wijkagent van de Wallen en de mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD melden dat de mogelijkheid bestaat dat de pooiers die aanwezig zijn in de prostitutiebuurt grip krijgen op de niet-uitgebuite prostituees en dat die laatsten uiteindelijk ook kunnen worden uitgebuit en slachtoffer kunnen worden.

5.3 Prostitutiebranche en mogelijk daaraan gerelateerde branches

Zoals in de vorige paragraaf is beschreven, heeft seksuele uitbuiting gevolgen voor de niet-uitgebuite prostituee. Daardoor hebben ook de prostitutiebranche en de branches die daaraan gerelateerd kunnen zijn te maken met de gevolgen van seksuele uitbuiting. Deze branches kunnen, evenals de niet-uitgebuite prostituee, last hebben van oneerlijke concurrentie, een negatief imago, van extra overheidsaandacht en -interventie en de aanwezigheid van criminelen. Omdat alles in elkaar grijpt kan seksuele uitbuiting invloed hebben op verschillende andere branches, zo geven de respondenten van het CCV, het Scharlaken Koord en Soa Aids Nederland aan. Zo is er een link met de bovenwereld bij bijvoorbeeld de verhuur/ verkoop van panden voor werk- of woonbestemming en financieel witwassen. Daarnaast oefenen prostituees niet alleen op officiële werkplekken zoals (raam)bordelen hun beroep uit, maar ook op andere lokaties zoals hotels, campings en bungalowparken, massagesalons, (paren)clubs en het eigen huis en via illegale escort. Bovendien, zo geeft mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD aan, wordt steeds meer internet ingezet als de markt waar vraag en aanbod bij elkaar worden gebracht. Op deze manier worden andere branches meegetrokken in de schimmige wereld van seksuele uitbuiting.

5.3.1 Oneerlijke concurrentie

Op soortgelijke wijze als in de vorige paragraaf voor prostituees is beschreven, kunnen ook prostitutiebedrijven die zich aan de regels houden en geen slachtoffers van seksuele uitbuiting aan het werk hebben, last krijgen van prostitutiebedrijven waarvoor het omgekeerde geldt, geeft voormalig LO

Mensenhandel Bulgarije aan. De bedrijven die zich aan de regels houden hebben dan last van oneerlijke concurrentie.

“De aanpak van illegale escort faalt. Dat zeggen de legale escortbedrijven. Zij betalen belasting en krijgen controles, waardoor de prijzen hoger liggen, maar de illegale bedrijven kunnen vrijuit opereren. ‘Het is oneerlijk’, luidt de Vereniging Legale Escortbedrijven de noodklok. Freek Zalm, voormalig Wallenmanager, architect van de wet Bibob en adviseur van de gemeente bij de aanpak van criminogene bedrijfstakken: het is ook heel lastig om escortbedrijven goed aan te pakken. Een club kun je sluiten, een raambordeel dichttimmeren, maar wat doe je met een illegaal escortbureau?”¹³²

Zoals in de vorige paragraaf al benoemd, hebben de raamexploitanten die na sluiting overblijven veel macht en verhuren regelmatig alleen nog maar aan de meestbetalende prostituees en voor langere periodes. Mede door deze ongelijke verrijking van deze exploitanten ontstaat een “zieke branche”, zo zeggen de mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD.

5.3.2 Aanwezigheid van criminelen

Seksuele uitbuiting in de prostitutiebranche trekt naast pooiers ook andere soorten criminelen aan zoals faciliteerders als huisjesmelkers, snorders, illegale busbedrijven en boodschappenjongens. Maar ook de mogelijk aan de prostitutiebranche gerelateerde branches, zoals de lokaties die hierboven zijn genoemd waar prostituees hun beroep kunnen uitvoeren, hebben een aanzuigende werking op criminelen, geeft voormalig LO Mensenhandel Bulgarije aan. De betreffende branches kunnen overlast ervaren van de aanwezigheid van deze personen, zeggen mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD en de respondenten van het EMM. Vooral ook omdat met de aanwezigheid van criminelen het risico op geweld aanwezig is tussen deze personen of naar de rest van de omgeving toe.

5.3.3 Stigmatisering en extra overheidsaandacht en -interventie

Door de aanwezigheid van seksuele uitbuiting in de prostitutiebranche, maar ook in de andere hierbovengenoemde branches die met prostitutie te maken kunnen hebben, kunnen deze branches last krijgen van imagoschade, zeggen

¹³² ‘Illegaal escortbureau kan z’n gang gaan: amper toezicht op clandestiene escort?.’ Metro, 23 februari 2012.

verschillende respondenten. Bovendien kan imagoschade weer leiden tot verlies van klanten.

Zo wordt in de media, vooral begin 2011, veel aandacht besteed aan hotelprostitutie. Officier Warner ten Kate van het landelijk parket geeft hierin aan dat hotelprostitutie een wijdverspreid fenomeen is en korpschef van het KLPD Ruud Bik vertelt in de media dat de hotelsector in toenemende mate misbruikt wordt door publieke vrouwen en hun pooiers en dat de hotels daar onbewust aan mee werken.¹³³ Het gaat hier dus om de prostitutie waarbij een prostituee een hotelkamer regelt (of waarbij dat voor haar wordt geregeld) en deze kamer gebruikt als werkkamer om de klanten te ontvangen. De woordvoerder van Koninklijke Horeca Nederland (hierna KHN genoemd) benoemt in een krantenartikel¹³⁴ dat seksuele uitbuiting in hotels zeer schadelijk is voor de hotelsector en tijdens het interview met deze respondent zegt hij dat de hotels absoluut niet geassocieerd willen worden met seksuele uitbuiting. Hij geeft aan dat de mate van de (imago)schade niet of moeilijk meetbaar is, maar zeer waarschijnlijk groot is.

“De branche heeft daar last van, zegt Van der Heijden, eigenaar van een Amsterdams escortbedrijf. “Ja, ik heb dat¹³⁵ zeker gemerkt. Klanten gaan vragen stellen: als ik bij jullie een meisje bestel, doe ik dan iets illegaals? In de dagen rond die invallen was het echt doodstil.”¹³⁶

Daarnaast zorgt het beeld dat in de betrokken branches seksuele uitbuiting voorkomt er bovendien voor dat er meer bemoeienis vanuit de overheid komt in de vorm van bijvoorbeeld controle en regels. Als de betrokken bedrijven wordt gevraagd mee te werken aan de bestrijding van de seksuele uitbuiting nemen deze bedrijven ook het kostenplaatje in ogenschouw, namelijk rendement versus investering, zo vertellen de respondenten van het EMM, Soa Aids Nederland en mensenhandexpert Hendriks van het KLPD. Ondanks de bereidheid die meestal wel aanwezig is van hotels om mee te werken, gaat men volgens deze laatstgenoemde respondent liever uit van zelfregulering. Tenslotte bestaat zelfs het risico dat een bedrijf dat (on)bewust seksuele uitbuiting faciliteert, wordt vervolgd.

¹³³ ‘Politie gaat hotels leren prostituees te herkennen,’ Volkskrant, 24 februari 2011 en ‘Illegale hotelescort aangepakt,’ Parool, 5 januari 2011.

¹³⁴ ‘Illegale hotelescort aangepakt,’ Parool, 5 januari 2011.

¹³⁵ Bedoeld wordt het feit dat in januari 2011 de Nationale Recherche twee escortsites uit de lucht haalde waarvan de eigenaren verdacht werden van het ronselen van prostituees in Oost-Europa.

¹³⁶ ‘Escort onwennig in openbaarheid,’ Parool, 29 januari 2011.

De hierboven aangehaalde hotelbranche is een voorbeeld van een sector waar de overheid bemoeienis mee heeft vanwege de seksuele uitbuiting die er plaatsvindt. In een samenwerkingsverband tussen de politie en de hotelsector zijn activiteiten ontplooid om seksuele uitbuiting tegen te gaan. Zo is in 2009 in nauw overleg tussen de hotelsector, middels de KHN, de politie en het Openbaar Ministerie het zogenaamde hotelprostitutieprotocol opgesteld. KHN is blij met de gezamenlijke aanpak van dit probleem. Er zijn voorlichtingsbijeenkomsten voor bewustzijn bij hotelpersoneel gegeven en de KHN heeft een signalen-/instructiekaart gemaakt voor het personeel om illegale hotelprostitutie beter te kunnen signaleren. Bovendien is de politie gevraagd snel op meldingen vanuit hotels te reageren. De verwachting van de respondent van KHN is dan ook dat de seksuele uitbuiting in de (nabije) toekomst in hotels veel minder zal voorkomen, maar uitbannen zal volgens hem waarschijnlijk helaas nooit helemaal lukken. Volgens mensenhandelexpert van het KLPD Hendriks werkt binnen de politie nog niet iedereen met het hotelprostitutieprotocol en zou dit nog vaker moeten gebeuren. De Vereniging Exploitanten Relaxbedrijven (VER) zegt in een artikel in het Parool¹³⁷ blij te zijn met de serieuze aanpak van de politie. De bedrijven die aangesloten zijn bij de VER hebben namelijk zeer vermoedelijk last van de oneerlijke concurrentie die hierdoor ontstaat.

“De manier waarop Amsterdam de Wet Bibob (Bevordering Integriteitsbeoordelingen door het Openbaar Bestuur) uitvoert, ligt onder vuur: het ondernemingsklimaat wordt geruïneerd, heet het. De VVD-fractie in de gemeenteraad vindt Bibob zo langzamerhand schadelijk voor het ondernemingsklimaat, en wil dat de uitvoering van de wet wordt gematigd. Nu worden álle ondernemers in vooral de horeca en de prostitutie gescreend. Bonafide ondernemers voelen zich daardoor gecriminaliseerd, aldus de VVD; steden als Rotterdam en Utrecht passen de wet veel ondernemersvriendelijker toe. De fractie pleit daarom voor selectieve screening: ondernemers moeten pas worden ‘gebibobd’ als informatie van bijvoorbeeld politie of fiscus daar aanleiding toe geeft. Voormalig Wallenmanager Freek Salm, die mede aan de wieg van Bibob stond, reageert. Salm is het er om te beginnen mee eens dat Bibob administratief ‘een stuk klantvriendelijker’ kan. Maar grote bezwaren heeft hij echter tegen ‘selectief screenen’. “ Dan ontstaat er grote willekeur, want de slimmeriken met dure advocaten en fiscalisten zorgen er dan wel voor dat ze buiten beeld blijven.”¹³⁸

¹³⁷ ‘Hotels als instant-bordeel.’ Gooi- en Eemlander, 7 januari 2011.

¹³⁸ ‘Bibob moet, we willen toch een schone zakenwereld?’. Parool, 19 maart 2011.

Een gevolg van de overheidsbemoeienis met branches vanwege mogelijk aanwezige seksuele uitbuiting kan zijn dat alleen maar een paar bedrijven kunnen overleven, namelijk de – vaak wat grotere – bedrijven die daar extra tijd en geld aan kunnen besteden. Zo zijn volgens het krantenartikel hierboven een aantal ondernemers in Amsterdam niet content met hoe de gemeente de wet Bibob hanteert, omdat het voor veel administratieve lasten zorgt. De gemeente Amsterdam geeft echter aan dat de wet is bedoeld om criminele inmenging in de bovenwereld tegen te gaan en dat de ondernemers daar ook voordeel van hebben omdat ze zelf ook last kunnen hebben van deze inmenging¹³⁹. Als echter maar een paar bedrijven kunnen overleven, ontstaat er een monopoliepositie. Dit speelt al bij de raamexploitanten. Dit kan, zo geeft mensenhandexpert Hendriks van het KLPD aan, ook tot een slechtere positie van slachtoffers van seksuele uitbuiting en prostituees in het algemeen leiden, zoals in paragraaf 5.2.1 al is aangegeven.

5.4 Klanten

De klanten van prostituees kunnen gevolgen ondervinden van seksuele uitbuiting. Wat een nadeel voor de (uitgebuite) prostituees is, namelijk ‘meer voor minder’ moeten doen, wordt door de klant waarschijnlijk als positief ervaren.

Een negatief gevolg is echter, zo zegt expert mensenhandel Hendriks van het KLPD, dat de klant het gevoel kan krijgen dat er een negatief imago hangt aan het bezoeken van prostituees en dat hij wordt gecriminaliseerd. In de toekomst als de nieuwe prostitutiewet doorgaat is de klant mogelijk zelfs strafbaar als deze gebruik maakt van de diensten van een niet-geregistreerde prostituee.

“Als ze overal je telefoonnummer noteren, zegt prostitutiebezoeker Tom, „dan ga ik voortaan wel naar Antwerpen“. Hij woont een uur rijden van de Vlaamse stad, die een kleine 300 ramen telt. Andere prostitueebezoekers overwegen uit te wijken naar Duitse steden net over de grens, leest Tom in hun e-mails en reacties op internetfora: „Iemand schrijft: ‘Ik ga naar Duitsland, waar alles nog is zoals het moet zijn.’”¹⁴⁰

Daarnaast spelen er voor de klanten gezondheidsrisico's, zoals geslachtsziekten, volgens de respondenten van het Scharlaken Koord, Soa Aids Nederland, het

¹³⁹ ‘Ondernemers Amsterdam hekelen aanpak Bibob’. ANP, 8 maart 2011.

¹⁴⁰ ‘Eerst telefoneren? Dat wordt dus niks.’, NRC Handelsblad, 16 maart 2011.

EMM en de mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD. Bij klanten van prostituees die worden uitgebuit zijn die risico's groter dan bij klanten van niet-uitgebuite prostituees, omdat de uitgebuite prostituees gedwongen kunnen worden om bepaalde seksuele handelingen te verrichten die meer gezondheidsrisico's met zich mee brengen. Daar valt tegen in te brengen dat de klanten natuurlijk wel een keus hebben om veilig of onveilig gebruik te maken van seksuele diensten. De respondent van Soa Aids Nederland merkt op dat vragen over onbeschermd contact van prostitutieklanten wel steeds meer toenemen, wat mogelijk kan betekenen dat het daadwerkelijke onbeschermd contact ook toeneemt. Dit kan via de klanten ook consequenties hebben voor de volksgezondheid van de bredere maatschappij. Tenslotte wordt door de mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD genoemd dat klanten het risico kunnen lopen om gehanteerd en beroofd te worden door pooiers en door de uitgebuite prostituees.

5.5 Omgeving prostitutiegebieden

De omgeving van prostitutiegebieden kan last hebben van seksuele uitbuiting die in deze gebieden plaatsvindt. Zo kan er sprake zijn van drukte en de aanwezigheid van criminelen en daardoor van extra overheidheidsaandacht en -interventie in de buurt.

5.5.1 Drukke en aanwezigheid van criminelen

De prostitutiebuurt en haar omgeving kan overlast ondervinden van het feit dat er meer mensen aanwezig zijn en het dus drukker is dan in een gemiddelde andere buurt. Deze massaliteit gecombineerd met een vaak planologisch gebrekkig georganiseerde lokale infrastructuur in prostitutiegebieden beperkt een goed toezicht, zo zegt mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD. Dit kan leiden tot ordeverstoring, meer verontreiniging, zoals de respondenten van het EMM aangeven, en meer geluids- en parkeerverlast zoals ook uit media blijkt.

“Dat het aantal ramen op de Achterdam (Alkmaar) bijna wordt gehalveerd, zal volgens burgemeester Bruinooge leiden tot minder overlast. „Hoe meer ramen er zijn hoe groter de aanzuigende werking van het gebied is. Ook op figuren die je hier niet wilt hebben.”¹⁴¹

¹⁴¹ ‘Ramen alleen in centrum Achterdam’, Noordhollands Dagblad, 1 september 2011.

Naast deze voor een druk gebied vanzelfsprekende gevolgen, trekt prostitutie en seksuele uitbuiting daarbinnen andere, criminele mensen aan, zo zegt bovengenoemde mensenhandelexpert. De respondent van het CCV geeft aan, en verwijst daarbij naar het rapport over het Amsterdamse Emergo-project,¹⁴² waarbij het gaat om de aanpak van zware criminaliteit in het centrum van Amsterdam, dat er een criminogeen gebied ontstaat waar verbanden bestaan tussen verschillende criminelen, die zich bezig houden met drugs, witwassen, prostitutie en seksuele uitbuiting.

*“De Molensteeg wordt gezien als het crimineelste straatje van Amsterdam, misschien van heel Nederland. Het is een steeg van zo’n vijftig meter lang tussen de Zeedijk en de Oudezijds Achterburgwal, midden in het Amsterdamse Wallengebied. Het straatje heeft al tientallen jaren de aandacht van zowel de politie als de gemeente, maar de cijfers liegen er nog steeds niet om. Tussen juli 2009 en juli 2010 registreerde het cameratoezicht in de Molensteeg 187 geweldsdelicten, blijkt uit politie-informatie. Veel van die delicten hebben te maken met prostitutie. In het straatje zijn verscheidene prostitutiepanden met raambordelen, naast café’s die volgens de gemeente op z’n minst een twijfelachtige reputatie genieten. In de steeg heeft ook veel mensenhandel plaats, menen politie en justitie.”*¹⁴³

Concreet laten de Emergo-projecten zien dat de zware (georganiseerde) misdaad zich in postcodegebied 1012 operationeel in vele vormen manifesteert en/of infrastructureel is verankerd in vastgoed, bedrijven en personen. De veelvormigheid van die misdaad reikt inderdaad van vrouwenhandel, frauduleuze coffeeshops en illegale hotels tot wietteelt, belastingontduiking en witwasoperaties (Emergo, 2011: 276).

Het risico bestaat ook dat de aanwezige pooiers en andere criminelen zorgen voor geweld, zo zeggen verscheidene respondenten. Dit heeft volgens de respondent van het CCV en de voormalig LO Mensenhandel Bulgarije te maken met een onderlinge machtsstrijd tussen criminelen, maar ook wordt er volgens de respondenten van het EMM en Soa Aids Nederland geweld gebruikt tegen de uitgebuite prostituees, ook al vermoeden zij dat dit voor de ‘gewone’ burger op straat niet zichtbaar is. De respondent van het CCV zegt ook dat het geweld meestal niet tegen bewoners en bezoekers is gericht maar ze denkt dat het wel

¹⁴² Een samenwerkingsverband van onder meer de gemeente Amsterdam, politie, justitie, de Belastingdienst en enkele ministeries, dat vier jaar onderzoek heeft gedaan naar de georganiseerde misdaad in de binnenstad en een nieuwe aanpak heeft ontwikkeld.

¹⁴³ ‘Blauwe plekken? Ja, ik stoot me weleens, het is hier klein’, Trouw, 27 mei 2011.

zichtbaar kan zijn in de buurt en zo kan zorgen voor gevoelens van onveiligheid. Ook de mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD noemen dit en criminoloog Fijnaut geeft dit aan in een krantenartikel.¹⁴⁴

5.5.2 Overheidsaandacht en -interventie

Doordat criminaliteit zoals seksuele uitbuiting in prostitutiegebieden kan voorkomen is er ook meer interventie van politie en andere overheidsinstanties in het gebied, zoals mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD aangeeft. Zo is er in de raamprostitutiebuurten in Alkmaar en Amsterdam een aantal ramen gesloten en in het Amsterdamse gebied daarnaast ook andere bedrijven. In deze panden probeert men andere 'hoogwaardiger' bedrijven te krijgen.

Met deze interventies is niet iedereen het eens. Zo willen niet alle winkeliers in het betreffende gebied in Amsterdam geld van de gemeente om een hoogwaardige winkel te beginnen.

*"Souvenirshop Baba aan de Warmoestraat: Ik wil hier helemaal niet weg of mijn winkel ombouwen. Dan moet de gemeente wel met heel veel geld over de brug komen. Ik voel me tegengewerkt door deze plannen."*¹⁴⁵

5.6 Nederlandse Staat

De Nederlandse Staat ondervindt ook negatieve consequenties van de seksuele uitbuiting die zich in Nederland afspeelt. Zo loopt de staat belastinginkomsten mis, kan er sprake zijn van vermenging van boven- en onderwereld en van een negatief imago.

*"Officier van justitie Els Martens over mensenhandel (algemeen): " Het gaat ons allemaal aan. Het gaat om gemeenschapsgeld, concurrentievervalsing, noem maar op. En bijna altijd om mensonterende toestanden. Dat is niet alleen ons aller verantwoordelijkheid, iedereen is ook een potentieel slachtoffer."*¹⁴⁶

¹⁴⁴ 'Wallen: onderwereld en bovenwereld in één; Georganiseerde criminaliteit nog altijd groot', NRC Next, 27 mei 2011.

¹⁴⁵ 'Subsidie voor ruilwinkeliers', Metro, 3 maart 2011.

¹⁴⁶ 'Uitbuiting: meer dan loverboys', Gelderlander, 10 maart 2011.

5.6.1 Belastinginkomsten mislopen

Naast de kostenpost die seksuele uitbuiting voor de overheid heeft in de vorm van inzet van bijvoorbeeld politie en justitie, lokale overheden en slachtofferopvang en –hulp, waar in deze CBA verder niet op in wordt gegaan, loopt de staat belastinginkomsten mis. Dit geven de respondenten van het EMM, de wijkagent van de Wallen en de mensenhandelexperts Hendriks, Werson en Loeber van het KLPD aan. De laatste twee respondenten zeggen verder dat de Nederlandse economie wordt ondermijnd omdat het merendeel van het uit seksuele uitbuiting verkregen geld naar het buitenland verdwijnt. In een krantenartikel staat vermeld dat ‘de bende van de beruchte turkse Duitser Saban B.’ vijf miljoen euro per jaar incasseerde door prostituees uit te buiten.¹⁴⁷ Het CBS schatte dat de binnenlandse afzet van de prostitutie in 2001 ongeveer 660 miljoen euro bedroeg.¹⁴⁸ Het gaat hier om verdiensten van zowel prostituees als exploitanten en uit de legale en illegale prostitutie.

“De prostitutie is sinds 2000 in een aantal opzichten een gewone, legale bedrijfstak, net zoals de horeca. Raamprostituees zijn op papier altijd gewoon belastingplichtig geweest, net als iedereen. Fiscaal worden zij aangemerkt als zelfstandig ondernemers. In de praktijk zijn raamprostituees die belasting betalen echter een uitzondering. Maar een beperkt aantal raamprostituees is bij de Belastingdienst bekend, en een navenant aantal draagt daadwerkelijk af. Om die reden heeft de Belastingdienst in Amsterdam besloten dat het hoog tijd is voor een grote campagne waarbij alle werkzame prostituees allereerst moeten worden geregistreerd. Daarbij wordt hen te verstaan gegeven dat zij voortaan belasting moeten betalen: de belastingmoraal op de Wallen moet omhoog.”¹⁴⁹

De respondent van de Belastingdienst geeft aan dat het bijna onmogelijk is om precies aan te geven wat de Nederlandse staat misloopt aan belastingen door seksuele uitbuiting. Dat heeft verschillende redenen. Zo komen er vanuit de illegale prostitutie geen belastingaangiften. Bij de aangiften die wel gedaan worden kan niet specifiek worden gekeken om welk beroep het precies gaat, omdat met branchecodes¹⁵⁰ wordt gewerkt en bovendien is onbekend bij welk deel van de aangiften seksuele uitbuiting speelt. Hierin speelt mee dat de uitbuiters de slachtoffers kunnen dwingen belasting af te staan, zodat alles in

¹⁴⁷ ‘Misdaad blijft regeren op de Wallen’, Volkskrant, 27 mei 2011.

¹⁴⁸ ‘De illegale economie in Nederland’, Webmagazine CBS, 20 september 2004.

¹⁴⁹ ‘Branche is voor Belastingdienst nog terra incognita’, Parool, 2 april 2011.

¹⁵⁰ De branchecode 9899, waar de prostitutiebranche onder valt, staat heel breed voor ‘Persoonlijke dienstverlening, niet eerder genoemd’.

orde lijkt te zijn. Als dit het geval is, levert seksuele uitbuiting de Nederlandse staat wel geld op. Daarnaast zoekt een deel van de niet-uitgebuite prostituees juist de anonimiteit en illegaliteit op en betaalt dus geen belasting. Tenslotte verschillen de verdiensten per prostituee enorm.

Wel kan deze respondent zeggen dat als een prostituee (wel of niet slachtoffer van seksuele uitbuiting) geen belasting betaalt, de staat ongeveer 41% (16,67% omzet-belasting (BTW) en 25% inkomstenbelasting) mist van de (bruto) verdiensten uit deze prostitutie. Verder benadrukt hij dat de Belastingdienst graag haar bijdrage wil leveren aan de bestrijding van seksuele uitbuiting en daarom alleen de pooier wil aanpakken bij seksuele uitbuiting en geen belasting heft bij het slachtoffer, als bewezen kan worden dat zij haar inkomsten moest afstaan aan de pooier.

“Een prostituee kan beter niet om een bon vragen aan de kamerverhuurder, zodat ze iets van de belasting kan aftrekken. De kamerverhuurder wil dat niet omdat hij dan ook veel btw aan de belastingdienst moet afdragen. Vaak mogen ze maar een paar dagen van de werkelijk gewerkte dagen opgeven en dus wit werken. Gevolg is dus gesjoemel. De ongeschreven regel is dat je niets moet uitlokken bij de kamerverhuurder wat je je kamer kan kosten.”¹⁵¹

5.6.2 Vermenging boven- en onderwereld

De respondent van het CCV en de mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD vertellen dat de Nederlandse economie ook wordt beïnvloed door criminele activiteiten zoals seksuele uitbuiting. Er is sprake van een vermenging van de boven- en onderwereld. Een deel van de bovenwereld, bijvoorbeeld investeringen in panden, wordt namelijk gefaciliteerd door de opbrengsten uit de onderwereld. De respondent van het CCV noemt het onwenselijk dat criminelen daardoor machtiger in de bovenwereld kunnen worden.

5.6.3 Imagoschade

Zoals voor veel partijen seksuele uitbuiting imagoschade kan aanrichten, zo kan dat ook bij de Nederlandse staat, zo zeggen de respondenten van het Scharlaken Koord en SOA Aids Nederland. De respondent van het CCV geeft aan dat de staat een grote verantwoordelijkheid heeft om seksuele uitbuiting tegen te houden en te voorkomen dat criminelen in de bovenwereld machtig worden. Dit om de bestaande sociale zekerheid en normen en waarden te

¹⁵¹ ‘Lok niets uit wat je je kamer kan kosten, dat zijn de regels,’ Parool, 8 oktober 2011.

verdedigen en verloedering tegen te gaan. In de *EU Organised Crime Threat Assessment 2011* (hierna genoemd OCTA 2011) vermeldt Europol (2011) dat door gebrek aan bezorgdheid onder consumenten voor de schade die arbeidsuitbuiting met zich meebrengt niet alleen mensenhandel blijft bestaan, maar uiteindelijk ook de normen en waarden in Nederland worden aangetast. Hier wordt specifiek arbeidsuitbuiting genoemd, maar dit geldt natuurlijk ook voor seksuele uitbuiting.

5.7 Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat seksuele uitbuiting zeer ernstige consequenties heeft voor de mensen die worden uitgebuit, zowel op het vlak van lichamelijke en geestelijke gezondheid als op het vlak van welzijn en hun financiële situatie. Het raakt hen op vrijwel alle vlakken van hun leven en niet alleen tijdens de periode van uitbuiting, maar ook nog heel lang daarna.

De prostituees die geen slachtoffer zijn, de prostitutiebranche en de mogelijk daaraan gerelateerde branches hebben last van oneerlijke concurrentie door seksuele uitbuiting. Ook ondervinden deze prostituees en branches, maar ook de prostituanten en de omgeving van prostitutiegebieden hinder van een negatief imago en daardoor van meer overheidsaandacht en –interventie. Ook de Nederlandse staat kan imagoschade oplopen door de aanwezige seksuele uitbuiting op haar grondgebied. Bovendien kunnen de normen en waarden door het bestaan van dit delict in Nederland worden aangetast.

Daarnaast brengt de aanwezigheid van pooiers en andere criminelen situaties van geweld met zich mee. Pooiers kunnen bovendien door hun aanwezigheid grip krijgen op de prostituees die geen slachtoffer zijn, waardoor de laatsten uiteindelijk ook slachtoffer kunnen worden. Ook klanten kunnen risico lopen om door pooiers of door uitgebuite prostituees gehanteerd of beroofd te worden.

Verder kan een omgeving van een prostitutiebuurt last hebben van de aanwezigheid van pooiers en andere criminelen die worden aangetrokken.

Bovendien speelt ook de volksgezondheid mee. Klanten van prostituees die worden uitgebuit hebben grotere gezondheidsrisico's (ook al maken ze daarin een eigen keus) dan klanten van niet uitgebuite prostituees. Dit kan ook risico's voor de volksgezondheid in de bredere maatschappij opleveren.

Tenslotte is er door seksuele uitbuiting, evenals bij veel andere delicten, sprake van een vermenging van boven- en onderwereld en loopt de Nederlandse staat belastinginkomsten mis door seksuele uitbuiting.

6

Verwachtingen over seksuele uitbuiting

Dit hoofdstuk beschrijft de verwachtingen over de ontwikkelingen van seksuele uitbuiting op de korte en langere termijn. Het gaat hierbij om verwachtingen over de omvang, betrokkenen en modus operandi. Eén beeld en werkelijkheid bestaat, zeker in het geval van verwachtingen over de toekomst niet. Toch probeert dit hoofdstuk een inkijk te geven in de verwachtingen op dit moment¹⁵² over seksuele uitbuiting.

6.1 Omvang

Alle respondenten die naar hun verwachtingen over de nabije toekomst voor wat betreft de omvang van seksuele uitbuiting zijn gevraagd,¹⁵³ geven aan dat de omvang vermoedelijk toe zal nemen. Zij verwachten in ieder geval geen afname. Wel kan de eventuele toename van seksuele uitbuiting minder zichtbaar zijn, omdat de tendens is dat prostitutie en daarmee ook de eventuele seksuele uitbuiting voor een deel uit de zichtbare branche verdwijnt¹⁵⁴ en omdat er een 'dark number' bestaat.

Er zijn verschillende criminaliteitsrelevante factoren van invloed op de omvang van seksuele uitbuiting in Nederland, zoals politieke maatregelen op internationaal, landelijk en lokaal niveau en de economische, culturele en demografische situatie.

6.1.1 Internationaal beleid en situatie

Ondanks de verwachte toename van de omvang van seksuele uitbuiting in Nederland is er een aantal Europese politieke maatregelen op het gebied van mensenhandel dat op de langere termijn kan zorgen voor een afname. Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD en landelijk mensenhandelofficier

¹⁵² De interviews met de respondenten zijn gehouden van april 2011 tot en met maart 2012.

¹⁵³ Mensenhandelexperts Hendriks, Werson en Loeber van het KLPD, respondenten van het EMM, respondent van de CIE van het KLPD, voormalig LO mensenhandel Bulgarije, LO's Zuidoost-Europa, China en Nigeria, de landelijk officier van justitie mensenhandel/smokkel Ten Kate, de (voormalige) wijkagenten van prostitutiebuurten in Utrecht en Amsterdam, hoogleraar criminologie van der Leun en de respondenten van FairWork, Scharlaken Koord, Soa Aids. Nederland en Human Rights Research & Consultancy.

¹⁵⁴ Zie ook de subparagraaf over landelijk en lokaal beleid.

Ten Kate wijzen op de in de introductie ook al kort aangehaalde Europese Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan. Deze richtlijn moeten de Europese lidstaten, waaronder Nederland, uiterlijk op 6 april 2013 in hun landelijke wetgeving hebben geïmplementeerd.¹⁵⁵ Er zullen dan meer gevallen van mensenhandel onder het mensenhandelwetsartikel 273f vallen. Deze nieuwe richtlijn is naast bestrijding meer gericht op preventie. Bovendien is artikel 18 lid 4 van de richtlijn noemenswaardig. Hierin staat reeds vermeld dat Europese lidstaten *overwegen* maatregelen te nemen om degenen, die gebruik maken van diensten die het voorwerp zijn van uitbuiting, strafbaar te stellen als zij weten dat de betrokkene het slachtoffer is van uitbuiting. Hendriks haalt ook de in de introductie genoemde uitspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) van januari 2010 aan inzake Rantsev versus Cyprus en Rusland.¹⁵⁶ Boot-Matthijssen (2010) schrijft dat de preventieverplichting voor de lidstaten die uit deze uitspraak voortvloeit ook voor Nederland relevant is in het licht van het wetsvoorstel *Wet regulering prostitutie en misstanden seksbranche*.¹⁵⁷

Volgens Hendriks past de vroegsignalering die binnen de ketensamenwerking in Nederland wordt toegepast goed in deze Europese politieke ontwikkelingen. Hij verwacht dat als dit zich goed blijft ontwikkelen, misstanden voor wat betreft seksuele uitbuiting eerder aan het licht zullen komen. Of dit in de praktijk op de kortere of langere termijn daadwerkelijk voor een afname van seksuele uitbuiting zal zorgen is volgens Hendriks nog niet te zeggen vanwege het hierbovengenoemde 'dark number'. De respondent van het Scharlaken Koord denkt wel dat er op de langere termijn minder seksuele uitbuiting zal plaatsvinden als de aanpak van seksuele uitbuiting gericht is op preventie.

De respondent van Soa Aids Nederland vermeldt dat de European Women's Lobby (EWL) prostitutie in Europa wil verbieden, omdat deze lobby-organisatie vindt dat prostitutie slecht is voor vrouwen en zelfs gelijk is aan seksuele uitbuiting. Omdat deze non-gouvernementele organisatie in Europa veel macht heeft (ze werkt samen met leden van instanties van de Europese Unie zoals het Europees Parlement) zou haar mening consequenties kunnen hebben voor de Europese wetgeving en zou zij kunnen aandringen op wetswijzigingen in Nederland. Nederland wordt door de EWL namelijk gezien als een land dat seksuele uitbuiting in stand houdt, omdat het prostitutie heeft gelegaliseerd.

¹⁵⁵ Richtlijn 2011/36/EU van het Europees Parlement en de Raad van 5 april 2011.

¹⁵⁶ 'Case of Rantsev v. Cyprus and Russia' (Appl. No 25965/04) van het EHRM van 7 januari 2010.

¹⁵⁷ Zie ook de subparagraaf over landelijk beleid.

Eventuele wetswijzigingen met betrekking tot prostitutie hebben dan waarschijnlijk ook consequenties voor seksuele uitbuiting.

Naast de hierboven genoemde Europese politieke maatregelen die op de langere termijn kunnen zorgen voor een afname van seksuele uitbuiting in Nederland bestaan er ook Europese maatregelen op het gebied van vrij verkeer van personen die kunnen zorgen voor een toename van seksuele uitbuiting in Nederland. Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD, respondenten van het EMM, wijkagent van de Wallen en de respondent van het Scharlaken Koord vermoeden dat de steeds verdere uitbreiding van het Schengengebied voor een toename van seksuele uitbuiting zal zorgen. Zoals in onderstaand krantenartikel wordt aangegeven heeft dit ook te maken met de verschillen in economische situatie tussen nieuwe lidstaten en bijvoorbeeld Nederland (zie daarvoor ook de paragraaf over economische dimensie).

“Gerd Leers (Minister voor Immigratie en Asiel) en Ben Knapen (staatssecretaris Buitenlandse Zaken): Het vrije verkeer van personen geldt als een van de grootste verworvenheden in Europa. Grensbelemmeringen zijn verdwenen en burgers van de EU kunnen zich vrij vestigen in een andere lidstaat en deelnemen aan de arbeidsmarkt. Voor een open economie als de Nederlandse kan het een geweldige stimulans zijn. Echter grote verschillen tussen de economische en sociale stelsels van de lidstaten maken dat migratie binnen Europa soms leidt tot onwenselijke situaties, zoals uitbuiting, grensoverschrijdende criminaliteit en druk op de sociale zekerheid van de ontvangende lidstaten.”¹⁵⁸

In de media zegt de Amsterdamse wethouder Asscher dat de overheid „laakbaar naïef“ is geweest toen zij in 2000 de prostitutie legaliseerde, terwijl tegelijkertijd de grenzen binnen Europa open gingen. Volgens Asscher is hierdoor de criminaliteit geïmporteerd.¹⁵⁹ De respondenten van het EMM geven aan dat door het vrije reizen binnen de Europese Unie de barrière entree voor seksuele uitbuiting alleen nog geldt voor zogenaamde ‘derdelanders’ (personen afkomstig uit een land buiten de Europese Unie). Mensen van nieuwe EU-landen kunnen volgens deze respondenten niet langer geweerd worden om in de prostitutie in Nederland te werken, waarbij ze het risico lopen om uitgebuit te worden. In de paragraaf over betrokkenen wordt hier uitgebreid op ingegaan.

¹⁵⁸ ‘Laten we geen fort van Europa maken’, Volkskrant, 10 mei 2011.

¹⁵⁹ ‘Wallen: onderwereld en bovenwereld in één; Georganiseerde criminaliteit nog altijd groot’, NRC Next, 27 mei 2011.

6.1.2 Landelijk beleid en situatie

In deze subparagraaf worden de verwachtingen van de omvang van seksuele uitbuiting behandeld aan de hand van de gevolgen van door respondenten genoemde landelijke ontwikkeling en politieke maatregelen. Het betreft de mogelijk aankomende nieuwe prostitutiewet en de recent aangenomen wet die illegaal verblijf in Nederland strafbaar stelt. Beide wetten zijn in de introductie beschreven. Daarnaast wordt ook de situatie van opsporing in Nederland besproken.

Eventuele aankomende nieuwe Prostitutiewet

Tijdens de interviews bleek dat veel respondenten over de mogelijke nieuwe wet (Wet Regulering prostitutie en bestrijding misstanden seksbranche) al een mening hebben en ook in de media wordt er veel over geschreven. Hieronder wordt in hoofdlijnen weergegeven wat de meningen zijn. Bij het lezen ervan moet rekening worden gehouden met het feit dat deze wet nog niet is goedgekeurd door de Eerste Kamer en dat er nog wijzigingen kunnen worden doorgevoerd. In hoofdstuk 1 is vermeld dat de Eerste Kamercommissies voor Veiligheid en Justitie en voor Binnenlandse Zaken/ Algemene Zaken nog enkele kritische vragen hebben gesteld, vooral op het gebied van privacybescherming.

*“Wethouder Asscher van Amsterdam: “De prostitutiewet bevat maatregelen die ze tien jaar geleden zijn vergeten. Dus er hoort bij dat we de wet nu met heel veel kracht uitvoeren. Inclusief extra capaciteit bij politie en justitie om de criminelen te vervolgen. Met een zero tolerance benadering van iedereen die van mensenhandel profiteert.”*¹⁶⁰

Minister van Veiligheid en Justitie Opstelten geeft in zijn beantwoording op Kamervragen aan dat het wetsvoorstel ter regulering van de prostitutie een belangrijke rol zal spelen bij de bestrijding van mensenhandel dat door het kabinet als prioriteit is benoemd¹⁶¹. Andere maatregelen van het kabinet zijn in het introductiehoofdstuk genoemd.

Registratie- en vergunningplicht

Eén van de zaken die in de eventuele nieuwe prostitutiewet wordt geregeld is de registratieplicht voor prostituees. Een positief effect van deze registratieplicht is

¹⁶⁰ ‘Echt geen normaal beroep’, Trouw, 14 oktober 2011.

¹⁶¹ Kamerstukken II, 2011-2012, 1933, Aanhangsel.

dat er door het contactmoment met prostituees beter inzicht ontstaat in degenen die in de prostitutie werken en de eventuele daders en slachtoffers van seksuele uitbuiting daarbinnen, zo menen de Korpschef van het KLPD en lid van de Taskforce Aanpak Mensenhandel Bik¹⁶² en landelijk mensenhandellofficier Ten Kate. Ook de respondent van de gemeente Alkmaar noemt het inzicht dat hierdoor ontstaat zeer positief. Beter inzicht zou namelijk kunnen zorgen voor een betere aanpak van seksuele uitbuiting en dus voor een afname van de omvang ervan.

Verschillende respondenten laten weten dat er wel moet worden gewaakt voor het creëren van een schijnzekerheid. Zo geeft het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (2009, 21) in haar 7de rapportage aan dat een registratie of vergunning niet betekent dat er geen seksuele uitbuiting plaatsvindt. Ook de respondent van Soa Aids Nederland is van mening dat veel regels invoeren niet automatisch betekent dat het fenomeen seksuele uitbuiting onder controle is. De respondent van Human Rights Research & Consultancy geeft hierbij aan dat de aanname die volgens haar ten grondslag ligt aan de registratieplicht niet klopt, namelijk dat slachtoffers van seksuele uitbuiting zich waarschijnlijk niet zullen registreren en dat daardoor gedwongen prostitutie zal afnemen omdat de klant die een niet-geregistreerde prostituee bezoekt strafbaar is. Ook zij stelt dat geregistreerde prostituees slachtoffer van seksuele uitbuiting kunnen zijn. Een mensenhandelaar kan uitgebuite prostituees eenvoudig dwingen om zich te registreren, zodat het lijkt alsof alles in orde is. Ook landelijk mensenhandellofficier Ten Kate zegt dat het mogelijk is dat mensenhandelslachtoffers gedwongen kunnen worden om in het legale circuit te blijven werken, maar dat het daarom ook zo belangrijk is dat er genoeg en goed gecontroleerd wordt. Gezien de schijnzekerheid die de registratieplicht kan opleveren, vinden ook de andere hierboven genoemde personen toezicht, controle en handhaving cruciaal. Vooral de controle bij de aanvraag van de registratie moet goed zijn om het slachtofferschap in de voorfase al te kunnen voorkomen, zo geven ook mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD en de wijkagent van de Wallen aan. Daarnaast vinden zij dat als er signalen zijn dat een prostituee slachtoffer is van seksuele uitbuiting haar de registratie geweigerd moet kunnen worden, wat nu dus nog niet in het wetsvoorstel is opgenomen. Burgemeester Van der Laan van Amsterdam heeft overigens onlangs in een krantenartikel¹⁶³ laten weten dat als deze registratieplicht er inderdaad gaat komen hij gaat weigeren om prostituees te registreren waarbij de gemeente Amsterdam vermoedens van dwang heeft. Hij is van mening dat de gemeente mee zou werken aan mensenhandel als deze vrouwen worden geregistreerd. Boot-Matthijssen (2010) geeft aan dat Nederland

¹⁶² 'Prostitutiewet: bestuurders te naïef', Volkskrant, 2 maart 2011.

¹⁶³ 'Zó jaag je de pooiers niet weg', Volkskrant, 2 januari 2012.

de controle aan de voorkant goed moet regelen, omdat zij in 2010, net als de andere EU-lidstaten, van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens de verplichting heeft gekregen om mensenhandel preventief te bestrijden. Omdat seksuele uitbuiting ook pas na de registratie kan plaatsvinden is continue controle noodzakelijk.

Een ander punt dat in de eventuele nieuwe prostitutiewet wordt geregeld is de vergunningplicht voor seksbedrijven en de daaraan verbonden voorwaarden zoals dat de bedrijven op een vaste locatie geregistreerd moeten staan. Minister van Veiligheid en Justitie Opstelten geeft in zijn beantwoording op Kamervragen aan dat met de invoering van de wet naar verwachting de lokale verschillen in het beleid grotendeels zullen vervallen. Zo zal dan ook het onderscheid tussen het legale en illegale deel van bijvoorbeeld de escortbranche duidelijker worden, waardoor het toezicht op deze branche makkelijker wordt volgens de minister.¹⁶⁴ De respondent van de gemeente Alkmaar, waar ramen zijn gesloten door middel van de Wet Bibob, noemt de eventuele nieuwe wet ook zeer gunstig omdat alle betreffende steden hierdoor eenzelfde strak beleid zullen hebben met betrekking tot de vergunningplicht. De KLPD-korpschef en lid van de Taskforce Aanpak Mensenhandel Bik¹⁶⁵, en ook landelijk mensenhandellofficier Ten Kate zijn van mening dat controle bij de verstrekking en verlenging (behoud) van een vergunning voor seksbedrijven zeer belangrijk is. Bik vindt bijvoorbeeld dat gemeenteambtenaren kritischer moeten kijken naar aanvragers van een bordeelvergunning en altijd een screening op grond van de Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur (Wet Bibob) zou moeten plaatsvinden. Bik is ook positief over het feit dat in de eventuele aankomende prostitutiewet de klant zelf de plicht heeft om te controleren of hij een bordeel met een vergunning bezoekt en hij een boete riskeert als hij een ongeregistreerde prostituee bezoekt.¹⁶⁶ Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD vermoedt echter wel dat door de strafbaarstelling van klanten van niet-geregistreerde prostituees het aantal meldingen van klanten over misstanden in de prostitutie zal afnemen.

¹⁶⁴ Kamerstukken II, 2011-2012, 1933, Aangangsel.

¹⁶⁵ 'Prostitutiewet: bestuurders te naïef', Volkskrant, 2 maart 2011.

¹⁶⁶ 'Prostitutiewet: bestuurders te naïef', Volkskrant, 2 maart 2011.

Verschuivingseffecten naar illegale circuit?

*“Het laatste homobordeel van Nederland, in 1980 de eerste homoseksclub van Den Haag, is dicht. Na ruim dertig succesvolle jaren is zijn zaak niet meer rendabel. Als oorzaak voor zijn ondergang wijst de Hagenaar naar de overheid. „De druk van de overheid op de prostitutie is enorm. De toenemende eisen waar je aan moet voldoen. Dan houdt het gewoon op. „Ze zitten allemaal achter de webcam nu”. Fel: „En denk maar niet dat ze zich bij de Kamer van Koophandel inschrijven als zzp’er. Ze gaan allemaal de illegaliteit in, ze willen niet geregistreerd staan als sekswerker. Met een registratie als sekswerker zouden ze hun leven vergooien. Dan krijg je van zijn levensdagen nooit meer een baan bij de politie of bij justitie bijvoorbeeld. Prostitutie zit nog steeds in het verdomhoekje”.*¹⁶⁷

Er is al enige tijd een verschuivingseffect zichtbaar van het legale naar het illegale circuit, zo zegt de landelijk mensenhandellofficier en in de media¹⁶⁸ ook KLPD-korpschef en tevens portefeuillehouder Mensenhandel Bik. Bik geeft aan dat er sinds de legalisering van de prostitutie, waarbij prostitutiebedrijven vergunningplichtig werden, al sprake is van een verschuiving naar de illegale (hotel)escort.¹⁶⁹

Het is mogelijk dat door eventuele nieuwe overheidsregels, zoals de eventuele nieuwe prostitutiewet, deze verschuiving nog iets kan toenemen. Verschillende respondenten¹⁷⁰ waarschuwen hiervoor en daarmee ook voor een toename van de risico’s voor seksuele uitbuiting. Zij geven aan dat door de druk in de vorm van regels en controles op officiële prostitutieplekken te vergroten, de mogelijkheden om legaal prostitutie uit te oefenen afnemen en een verschuiving zal plaatsvinden van deze officiële plekken naar andere minder zichtbare vormen van prostitutie, zoals de prostitutie vanuit huis, via de escort (met aanbod op internet) en in hotels, campings, bungalowparken, massagesalons en (paren) clubs. Ook de sluiting van ramen zou invloed kunnen hebben op de verschuiving naar het illegale circuit. Dit wordt in de paragraaf over lokaal beleid besproken.

Criminoloog Van der Leun denkt dat alhoewel er een groep mensenhandelaren zal zijn die juist in de gereguleerde sector zal blijven -om net te doen alsof ze niet met strafbare zaken bezig zijn- een grote groep mensenhandelaren juist wel

¹⁶⁷ ‘Mr. Ron sluit de deuren’, Algemeen Dagblad/ Haagsche Courant, 5 februari 2011.

¹⁶⁸ Volkskrant, 2 maart 2011 & Parool, 5 januari 2011.

¹⁶⁹ Zoals in hoofdstuk 5 is aangegeven, ondernemen politie en hotels hier gezamenlijk actie tegen.

¹⁷⁰ Respondenten van het CCV, Soa Aids Nederland, Coördinatiecentrum Mensenhandel (Comensha) en Human Rights Research & Consultancy, hoogleraar criminologie Van der Leun en landelijk mensenhandellofficier Ten Kate.

de illegaliteit zal ingaan, omdat ze niet graag willen dat politie of andere overheidsinstanties de aandacht op hen vestigen.

Ook de respondent van Human Rights Research & Consultancy geeft aan dat de registratieplicht voor prostituees die geen slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting als consequentie heeft dat het vrijwel onmogelijk wordt om legaal én zelfstandig te werken. Volgens deze respondent zijn er verschillende redenen te noemen waarom vrouwen illegaal zullen gaan werken. Om te beginnen is het volgens haar voor de meeste prostituees die zelf voor de prostitutie hebben gekozen geen optie om een officiële aanvraag te doen om legaal vanuit huis te werken. Deze prostituees willen namelijk anoniem blijven en willen dus niet geregistreerd staan in het landelijke register. Ook willen ze niet lokaal bekend worden doordat bij een vergunningaanvraag voor thuiswerk in een gemeente hun naam in de plaatselijke krant komt. De respondent zegt dat de andere aannames die volgens haar ten grondslag ligt aan de registratieplicht dan ook niet klopt, namelijk dat prostituees die geen slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting zich zullen registreren.

Een ander punt is dat gemeenten ervoor kunnen kiezen om geen (nuloptie), of maar een beperkt aantal vergunningen te verlenen. Daarnaast is er een aantal vrouwen dat zich nog niet kan registreren, omdat ze geen EU-burger zijn of omdat ze nog geen 21 jaar zijn. Door het beperkte aantal vergunningen dat beschikbaar zal zijn, zal het voor veel prostituees onmogelijk zijn om zelf een vergunning te bemachtigen. Als zij legaal willen (blijven) werken, worden zij daarmee gedwongen voor een exploitant te gaan werken die wel een vergunning heeft. Hierdoor komt veel macht te liggen bij de exploitanten en ontstaat het risico op 'alledaagse' arbeidsuitbuiting van de prostituees. Exploitanten kunnen eisen aan de prostituees stellen, bijvoorbeeld dat zij moeten meedrinken met klanten, waarbij wordt gezegd dat bij niet-naleving ervan prostituees niet meer bij de exploitant kunnen werken.

Illegaal werken zorgt voor risico's van geweld en uitbuiting. Als, mede door de eventuele inwerkingtreding van de Wet Regulering Prostitutie, de verschuiving van (een deel van) de prostitutie naar het illegale en onzichtbare circuit daadwerkelijk toeneemt maakt dit de betreffende prostituees kwetsbaarder voor uitbuiting. Vooral de situatie van thuiswerkers noemt mensenhandexpert Hendriks van het KLPD zorgelijk. De respondent van Soa Aids Nederland denkt bovendien dat bij een eventuele verplaatsing van (een deel van) de prostitutie naar het illegale circuit de prostituees moeilijker te bereiken zijn door verschillende instanties, waaronder de GGD. Dit zou ten koste gaan van de eigen gezondheid van de prostituees en uiteindelijk van de volksgezondheid. De respondent van Human Rights Research & Consultancy vindt dat de overheid met deze nieuwe wet op geen enkele manier investeert in de bevordering van de positie en zelfstandigheid van prostituees en dat de registratie ten koste zal

gaan van de bestrijding van seksuele uitbuiting. Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD zegt dat als de genoemde mogelijke ontwikkelingen zich daadwerkelijk manifesteren, het ook voor opsporingsdiensten nog lastiger zal worden om seksuele uitbuiting op te sporen, waardoor seksuele uitbuiting in ieder geval niet zal afnemen.

De respondent van Soa Aids Nederland is van mening dat door de integrale aanpak van zowel prostitutie als seksuele uitbuiting binnen de eventuele aankomende nieuwe prostitutiewet, de aanpak van beide fenomenen niet goed tot hun recht komt. Door deze wet zullen de prostituees die zelf de keuze maken om in de prostitutie te werken de illegaliteit ingaan met het risico op uitbuiting, terwijl zij juist hierin veilig en gezond zouden moeten kunnen werken. De prostituees die slachtoffer zijn van seksuele uitbuiting zullen vermoedelijk door hun pooier gedwongen worden om zich te registreren en dus legaal te werken, terwijl juist zij zo snel mogelijk uit de prostitutie gehaald en opgevangen zouden moeten worden en aan hen hulpverlening zou moeten worden geboden. De respondent van het CVV denkt echter dat tegenover een eventuele toename van seksuele uitbuiting binnen het illegale circuit een afname van seksuele uitbuiting in het legale circuit kan staan, juist door de eventuele invoering van de Wet Regulering Prostitutie, maar ook door een goed Bibob-beleid en sluiting van de ramen in traditionele prostitutiegebieden.

Nieuwe wet die onrechtmatig verblijf strafbaar maakt

Hoogleraar criminologie Van der Leun verwacht dat deze maatregel averechts zal uitpakken. Illegalen zullen door deze nieuwe wet kwetsbaarder worden waardoor de kans op seksuele uitbuiting ook groter wordt. Daarnaast zijn in deze tijd door het tekort aan werk – dat in het algemeen al geldt voor de Nederlandse bevolking – de mogelijkheden van werk voor de illegale migrant nog kleiner geworden, waardoor het werken in de prostitutie als een oplossing kan worden gezien. Een illegaal durft vermoedelijk minder snel voor zichzelf op te komen als hem/haar onrecht wordt aangedaan en een illegaal die seksueel wordt uitgebuit zal hier waarschijnlijk geen aangifte meer van doen uit angst voor uitzetting. Illegaal verblijf zal daardoor nog verder ondergronds gaan, waarbij bijvoorbeeld medische zorg wordt vermeden, pasgeboren baby's niet meer worden aangegeven bij de gemeente en kinderen niet meer naar school gaan. Illegalen komen zo nog meer in een kwetsbaardere positie, waarbij het risico op uitbuiting alleen maar groter wordt.

Ook Amnesty International¹⁷¹ is van mening dat strafbaarstelling zorgt voor marginalisering van illegale mensen. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens geeft in overweging 284 binnen de zaak Rantsev¹⁷² aan dat nationale wetgeving moet zorgen dat de bescherming van rechten van (mogelijke) slachtoffers is verzekerd. Wetgeving, dus ook immigratiewetgeving, zou mensenhandel niet mogen aanmoedigen, faciliteren of tolereren. De respondent van FairWork geeft ook aan dat streng vreemdelingenbeleid, waarbij ze niet specifiek verwijst naar de nieuwe wet, als consequentie heeft dat meer mensen uitgeprocedeerd raken of illegaal in Nederland verblijven, waardoor ook meer mensen kwetsbaar zijn en slachtoffer kunnen worden van onder andere seksuele uitbuiting. Migratie naar Europa is moeilijk en mensenhandelaren maken misbruik van de totale afhankelijkheid van de mensen die ze naar Europa brengen. Hiermee maakt het beleid het probleem eigenlijk nog groter: illegaliteit werkt uitbuiting in de hand.

*“Driehonderd jonge vreemdelingen in Nederland wacht een diep zwart gat. Het gat van illegaliteit, van criminaliteit en prostitutie, waarschuwen gemeenten. Het gat waarin deze voormalige minderjarige asielzoekers, inmiddels 18+, opnieuw dreigen weg te glijden nu minister Gerd Leers van Immigratie hun speciale begeleiding niet meer financiert. ‘Ex-amv’s’, heten ze in justitieel jargon, ex-alleenstaande minderjarige vreemdelingen. Ze vroegen als kind asiel aan in Nederland en kregen een amv-verblijfsvergunning “Maar toen ze achttien werden, werden ze illegaal”, legt Annemiek Bots van Vluchtelingenwerk Nederland uit. En wie illegaal is, moet weg.”*¹⁷³

Opsporing

“Politie en justitie beschikken over te weinig mensen om de zware georganiseerde misdaad aan te kunnen pakken. Gemiddeld wordt slechts een vijfde van de criminele groeperingen die zich bezighoudt met drugshandel, witwassen en mensenhandel opgespoord en door justitie vervolgd. Er is sprake van een handhavingstekort. We weten meer, maar er is onvoldoende capaciteit. Dit zegt de voorzitter van het College van procureurs generaal Harm Brouwer. Rechercheurs moeten meer tijd krijgen om boeven te vangen, vindt Harm Brouwer. Het papierwerk mag daarom wel een onsje minder. Maar de echte oplossing van het handhavingstekort vraagt om rigoureuze maatregelen:

¹⁷¹ www.amnesty.nl/nieuwsportaal, 13 december 2011.

¹⁷² ‘Case of Rantsev v. Cyprus and Russia’ (Appl. No 25965/04) van het EHRM van 7 januari 2010.

¹⁷³ ‘Brandbrief gemeenten over schrappen van hulp aan jonge asielzoekers’, BN/ De Stem, 17 augustus 2011.

*het huidige politiebestedel moet op de kop. De 26 regionale politiekorpsen moeten verdwijnen om plaats te maken voor maximaal tien regionale politie-eenheden: de nationale politie.”*¹⁷⁴

Voldoende capaciteit en expertise binnen de opsporing is voor de aanpak van seksuele uitbuiting, vooral ook vanwege de eigenheid van mensenhandelzaken, zeer belangrijk, vinden de landelijk mensenhandellofficier Ten Kate, mensenhandelexperts Hendriks, Werson en Loeber van het KLPD en de respondenten van het EMM. De mensenhandelexperts zijn ook van mening dat mensenhandel door een thematisch opsporingsteam moet worden aangepakt. Zolang dit niet het geval is, zal de omvang van seksuele uitbuiting niet afnemen. Minister Opstelten van Veiligheid en Justitie geeft in een beantwoording van Kamervragen aan dat met de eventuele nieuwe prostitutiewet gemeenten een belangrijke rol gaan spelen bij het toezicht op de vergunningen, waardoor de politiecapaciteit effectiever kan worden ingezet ten behoeve van de handhaving en opsporing van ernstige misstanden en mensenhandel.¹⁷⁵

Bovendien geeft Hendriks aan dat bij bestrijding en opsporing er meer dan nu het geval is zou moeten worden samengewerkt binnen Europa tussen de bronlanden en bestemmingslanden. Ook de vroegsignalering van mensenhandelsignalen in de keten is volgens Hendriks zeer belangrijk. Dergelijke ketens, die bestaan uit zowel overheidspartijen als maatschappelijke organisaties, voldoen daarmee aan hetgeen het Europees Hof in het arrest Rantchev en de nieuwe Richtlijn Mensenhandel verlangen, namelijk slachtofferschap voorkomen of slachtofferschap zo kort mogelijk laten duren. Volgens de respondent van het CCV zal door de programmatische ketenaanpak meer zicht ontstaan op de slachtoffers van seksuele uitbuiting. Met dit gezamenlijke doel voor ogen zal elke partner dan wel zijn eigen rol moeten oppakken geeft de landelijk mensenhandellofficier aan. Om te komen tot deze gewenste samenwerking is vanuit het versterkingsprogramma Opsporing in samenwerking met de mensenhandel-proeftuin Zuid Holland Zuid en de politie-academie een zogenaamde maatwerktraining ketenregie Mensenhandel ontwikkeld, zo geeft Hendriks aan.¹⁷⁶

¹⁷⁴ 'Er is reden optimistisch te zijn', Dagblad van het Noorden, 26 februari 2011.

¹⁷⁵ Kamerstukken II, 2011-2012, 1933, Aanhangsel.

¹⁷⁶ Hoewel het programma in beginsel voor Mensenhandel is geschreven is dit ook geschikt en toepasbaar voor elk ander crimineel aandachtsgebied en vormt daarmee een goed instrument in de veiligheidsketen.

De landelijk mensenhandelofficier noemt het jammer dat binnen de nieuwe Nationale Politie kinderporno los van mensenhandel wordt gezien en dat er aan kinderporno specifieke prioriteit zal worden gegeven, los van mensenhandel. In sommige gevallen kan kinderporno namelijk ook mensenhandel zijn. Er zou volgens hem een brug tussen de twee delicten moeten worden geslagen in de aanpak binnen de nieuwe Nationale Politie. Zo zouden er ook hogere straffen kunnen worden opgelegd met name waar het gaat om het vervaardigen van kinderporno. Een specifieke focus op kinderporno zou volgens Ten Kate niet ten koste mogen gaan van een vermindering van focus en aanpak van mensenhandel.

De mensenhandelaren hebben ook een beeld van de politie in Nederland. Zo geeft de *liaison officer* (LO) van China aan dat de milde aanpak van de politie in Nederland en ook in de rest van Europa ten aanzien van Chinese criminelen bij Chinese mensenhandelaren bekend is en dus geen afschrikkend effect heeft. Deze aanpak is namelijk terughoudend, vanwege het risico dat na informatie-uitwisseling met China de verdachte in China de doodstraf krijgt. Dit Nederlandse beleid zal de Chinese mensenhandel in Nederland niet doen afnemen. De voormalig LO mensenhandel van Bulgarije zegt dat potentiële slachtoffers van mensenhandel in Bulgarije het beeld hebben van de Nederlandse overheid en politie als hulpvaardig en betrouwbaar. Dit in tegenstelling tot de respondent van het Scharlaken Koord die aangeeft dat bij de slachtoffers het idee heerst dat de Nederlandse politie net als de politie in het herkomstland corrupt is en dus niet te vertrouwen. Waarschijnlijk komen beide beelden over de Nederlandse politie bij slachtoffers voor.

6.1.3 Lokaal Beleid en situatie

In deze subparagraaf worden de effecten van enkele relevante ontwikkelingen op lokaal niveau benoemd. Het betreft de sluiting van een deel van de prostitutieramen in Amsterdam en Alkmaar en de registratieplicht voor prostituees in Utrecht. De achtergronden hiervan zijn ook kort in paragraaf 1.3 behandeld.

Deze ontwikkelingen hebben volgens verschillende respondenten effect op het fenomeen seksuele uitbuiting. De bedoeling van de maatregelen is onder meer tot een afname van seksuele uitbuiting te komen. Maar of dat ook echt gebeurt, daarover lopen de meningen uiteen. De vraag bij de raamsluitingen is namelijk waar de prostituees van de verdwenen ramen naar toe gaan. Hiernaar is voor de Amsterdamse situatie door Bureau Beke onderzoek gedaan (Van Wijk ea, 2010).

Uit het onderzoek blijkt dat het overgrote deel van de raamprostituees na sluiting van hun raam werkzaam blijft in de prostitutie. Prostituees die niet-

gedwongen werkzaam zijn, willen graag hun inkomsten behouden en daarnaast zijn er weinig goede alternatieven, zo wordt gedacht. Uitgebuite vrouwen blijven in de prostitutie werken omdat ze daartoe worden gedwongen. In de raamprostitutie in Amsterdam gaat het hierbij vooral om Oost-Europese slachtoffers.

Als prostituees na de sluiting van hun raam in de prostitutie blijven werken is dat meestal in Amsterdam bij een andere exploitant waarvan de ramen nog niet gesloten zijn. Raamprostitutie is namelijk zeer gevoelig voor gedwongen prostitutie omdat pooiers eenvoudig toezicht kunnen houden en controle kunnen uitoefenen op prostituees. Sinds de sluiting van een groot aantal raambordelen zijn pooiers minder zichtbaar geworden, maar ze controleren en dwingen nog steeds door bijvoorbeeld fysiek geweld, manipulatie, dwang, bedreiging en intimidatie.

Structurele verplaatsing naar raambordelen buiten Amsterdam (bijv. Den Haag, Alkmaar, Utrecht, Groningen, Brussel, Antwerpen) is vrijwel nihil voor niet-gedwongen prostituees, maar is in het carrouselstelsel gebruikelijker voor gedwongen prostituees. Dit fenomeen staat volgens Van Wijk e.a. (2010) echter los van de sluiting van de ramen. De vraag is echter of door de sluiting van de ramen het fenomeen wordt versterkt. Hierop wordt in het betreffende onderzoek geen antwoord gegeven.

Als vrouwen worden gedwongen tot raamprostitutie, kan de pooier hen ook dwingen om in de escort, voornamelijk illegale escort, of andere (internet-) vormen van prostitutie te gaan werken. Een club is voor hen echter geen optie omdat er geld aan de clubeigenaar moet worden betaald. Er bestond in de gedwongen prostitutie al een ontwikkeling van een overstap naar de overige – illegale/ondergrondse – (internet-)vormen van prostitutie, waardoor ook hier geen direct verband is te zien met de raamsluiting, zo geeft het rapport aan. Ook hier is het onduidelijke of dit fenomeen door de sluiting van de ramen wordt versterkt.

Voor ongedwongen prostituees lijkt het echter onwaarschijnlijk om de stap naar de escort te maken. Hetzelfde geldt voor de overstap van raambordeel naar een club, privéhuys, thuisprostitutie en overige -illegale/ondergrondse- vormen van prostitutie, zoals thee-/koffiehuizen, massagesalons en kapsalons. Dit is omdat de ongedwongen prostituees hun zelfstandigheid en ook een zeker veiligheidsniveau – ze zijn in de raamprostitutie zichtbaar - willen behouden. Toch beginnen enkele niet-uitgebuite prostituees volgens het onderzoek voor zichzelf met hun eigen klantenkring, bijvoorbeeld in een hotel (Van Wijk e.a., 2010, 179- 197).

Ondanks dat een groot deel van de prostituees in de raamprostitutie zal blijven werken (vrijwillig of gedwongen) laat het onderzoek zien dat de tendens bestaat

dat de meer traditionele vormen van vergunde prostitutie –raam en clubs – steeds minder in trek raken (onder andere vanwege toenemende regelgeving) en plaats maken voor vormen van thuisprostitutie, eventueel gecombineerd met escort, waarbij het internet (als middel om bijvoorbeeld in contact te komen met klanten) steeds belangrijker wordt (Van Wijk ea, 2010, 214).

Ten tijde van het onderzoek waren nog niet alle geplande ramen in Amsterdam gesloten, waardoor de uitkomsten uiteindelijk mogelijk anders zijn dan in dit onderzoek is voorspeld. Als namelijk ‘de rek er echt uit is’ met betrekking tot de beschikbare ramen, kan het zijn dat prostituees – gedwongen of niet - toch in andere plaatsen of sectoren gaan werken en wellicht het werken in het illegale circuit, zoals de illegale escort en thuisprostitutie, toeneemt (Van Wijk ea, 2010, 213). Iedere prostituee zal waarschijnlijk zo lang mogelijk binnen een bepaalde prostitutiebranche willen of moeten (in het geval van een mensenhandel-slachtoffer) blijven werken. Prostituees of, in het geval van seksuele uitbuiting, hun handelaren lijken bewust voor het werken in een bepaalde prostitutie-branchen te kiezen vanwege de voor- en nadelen die volgens hen aan de verschillende prostitutievormen verbonden zijn. Zij willen daar dan binnen blijven werken totdat het echt niet meer anders kan.

Ook het onderzoek dat de gemeente Alkmaar zelfstandig heeft verricht na sluiting van een substantieel deel van de prostitutieramen op de Achterdam is in dit kader interessant te vermelden. Dit geeft soortgelijke resultaten als het onderzoek van Bureau Beke. Op basis van een structurele monitoring van GBA-gegevens en gegevens van de politie, belastingdienst en GGD gedurende een half jaar na sluiting van de prostitutieramen concludeerde de gemeente het volgende.

In de eerste plaats zijn na sluiting van de prostitutieramen op de Alkmaarse Achterdam niet meer prostituees uit beeld verdwenen, bijvoorbeeld omdat zij in het illegale prostitutiecircuit zijn gaan werken, dan voor de sluiting van de ramen. In de tweede plaats is er evenals voor de sluiting van de ramen voor een deel een verplaatsing naar andere prostitutiegebieden in steden als Amsterdam, Utrecht en Den Haag. Hierbij komt het voor dat prostituees in Alkmaar blijven wonen en naar hun nieuwe werkplek in een andere stad forensen. Tot slot heeft een deel van de prostituees dat reeds voor de sluiting van de prostitutieramen in Alkmaar op de Achterdam werkzaam was zich verdeeld over de overgebleven ramen.

Kort gezegd zijn de bewegingen van de prostituees op basis van de bevindingen van de gemeente Alkmaar niet anders dan voor de sluiting van de prostitutieramen en heeft de gemeente Alkmaar niet de indruk dat er door de sluiting van een belangrijk deel van de prostitutieramen een vlucht naar het illegale

prostitutiecircuits heeft plaatsgevonden. Het lijkt er dus op dat er tot op heden nog voldoende prostitutieramen in Alkmaar en andere prostitutiesteden zijn overgebleven voor de vraag van de prostituees die voor de sluiting van de prostitutieramen in Alkmaar op de Achterdam werkzaam waren.

De gemeente Den Haag doet nu een marktonderzoek naar vraag en aanbod in de prostitutiebranche voordat zij de ramen in de Doubletstraat gaat sluiten met als doel te weten te komen wat de gevolgen van deze raamsluiting zullen zijn¹⁷⁷.

Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven, is in Utrecht vanuit de gemeente een aantal maatregelen getroffen om een barrière voor mensenhandel te vormen, zoals de registratieplicht voor prostituees. De prostitutiedeskundige van Soa Aids Nederland denkt dat er door de Utrechtse registratieplicht meer prostituees in de illegaliteit zullen verdwijnen. Zoals ook in de paragraaf van het landelijk beleid is aangegeven, willen veel prostituees graag anoniem blijven. Deze respondent vindt dat de registratieplicht niet zorgt voor een einde aan de vrouwenhandel. "Juist vrouwen die onder dwang werken, zullen zich laten registreren, onder diezelfde dwang."¹⁷⁸

De respondent van de gemeente Utrecht geeft aan dat nog niet te zeggen is of prostituees door de registratieplicht meer dan anders de illegaliteit in zullen gaan. Ook in Utrecht wordt aan dit vraagstuk aandacht besteed door onderzoek te doen naar de consequenties van de Utrechtse registratieplicht. De resultaten worden later in 2012 verwacht. Volgens de Utrechtse wijkagent is lastig in te schatten wat de consequenties van lokaal beleid, zoals het invoeren van de registratieplicht, zijn. Dit omdat, zoals ook in de rapportage van Bureau Beke wordt vermeld, er sowieso al bewegingen onder prostituees zijn, zoals de roulatie tussen prostitutiegebieden in verschillende steden en het feit dat sommige prostituees ervoor kiezen in de illegale prostitutiesector te gaan werken.

Een voordeel van de registratieplicht is dat in het geval van signalen van mensenhandel deze worden doorgegeven aan de politie als deze tijdens het registratiegesprek worden opgevangen. Hierdoor is er meer zicht op prostituees die gedwongen in de prostitutie (lijken) te werken en kan de politie hier vervolgacties op ondernemen. Op dit moment wordt onderzocht of registraties kunnen worden ingetrokken als na uitwisseling van gegevens uit politie-onderzoek blijkt

¹⁷⁷ 'VVD: Uitbreiding Doublet stoppen; raameigenaar wil groter bordeel in rosse straat', Telegraaf, 6 januari 2012.

¹⁷⁸ 'Zandpad woest op Utrecht', Algemeen Dagblad/ Utrechts Nieuwsblad, 25 augustus 2011.

dat er sprake is van een verdenking van mensenhandel. Hierbij moet rekening worden gehouden met beperkingen op bijvoorbeeld het gebied van informatie-uitwisseling tussen politie en bestuur en met het feit dat bestuursrechtelijke maatregelen vragen om een goede juridische onderbouwing.

De respondent van de gemeente Utrecht laat weten dat het lokale zicht dat er nu in Utrecht op de prostituees is vermoedelijk minder zal worden met de eventuele nieuwe landelijke registratieplicht, juist omdat het dan landelijk wordt georganiseerd. Zo zou een prostituee die in Utrecht wil werken in bijvoorbeeld Groningen het registratiegesprek kunnen voeren. Bovendien voorziet de gemeente Utrecht de prostituees nu nog van informatie voor de specifieke Utrechtse situatie, zoals over de hulpverlening, medische informatie en over hoe de politie werkt. Deze informatie- en adviesfunctie voor de lokale situatie is met een landelijke registratieplicht lastiger uit te voeren.

*“Waar gaan de vrouwen van de Achterdam heen nu in een flink deel van het straatje de prostitutie wordt uitgebannen? De een stopt, de ander gaat elders in het land in de prostitutie werken en dan is er nog een aantal dat overstapt naar de escortservice vanuit huis. Om die laatste categorie maakt SP-raadslid Marianne Dekker van de werkgroep Femme Fatale zich zorgen. Want escortservice betekent prostitutie ergens in een anonieme straat, in een anonieme wijk, onttrokken aan het oog van toezichhouders en hulpverleners. En dus ook vrij spel voor misbruik en vrouwenhandel. Femme Fatale komt op voor de vrouwen op de Achterdam. Door contact te onderhouden met de prostituees wordt geprobeerd misbruik te bestrijden. Ook helpt de organisatie vrouwen die uit het vak willen stappen.”*¹⁷⁹

6.1.4 Economische dimensie

Verschillende respondenten¹⁸⁰ vermoeden een toename van de omvang van seksuele uitbuiting vanwege de nog steeds slechte economische situatie in de huidige landen van herkomst en de potentiële nieuwe landen van herkomst. Er is veel armoede, de werkloosheid is groot en op de korte termijn wordt er geen verbetering verwacht. Hoogleraar criminologie Van der Leun meldt dat de ontwikkeling in de herkomstlanden tegenvalt en dat sommige mensen weinig/ geen perspectief zien in een leven daar. Daarom zijn er migratiestromen richting welvarender landen als bijvoorbeeld Nederland. Dit zijn de economische

¹⁷⁹ Angst voor overstap naar escortservice', Noordhollands Dagblad, 22 juli 2011.

¹⁸⁰ Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD, voormalig LO Mensenhandel Bulgarije, LO Zuidoost-Europa, hoogleraar criminologie Van der Leun, wijkagent van prostitutiebuurt Amsterdam en respondenten van FairWork en Soa Aids Nederland.

pushfactoren vanuit het herkomstland, waarbij in de paragraaf 'betrokkenen' uitgebreider wordt stilgestaan.

Nog steeds is er een economisch verschil met Nederland, maar ook met andere (West-)Europese doellanden. Uit een publicatie van Eurostat (2011) blijkt Bulgarije het armste land te zijn van de EU-lidstaten, terwijl Nederland als eenna rijkste land binnen de EU wordt genoemd, na Luxemburg. De pullfactoren van een doelland als Nederland zijn onder andere de betere economische situatie en de werkgelegenheid, ondanks de crisis die er hier heerst. Ook hoogleraar criminologie Van der Leun geeft aan dat ondanks de huidige economische crisis in Nederland het in Nederland qua welvaart nog steeds beter is en dat de crisis juist ook meer migratie richting het westen zou kunnen veroorzaken, omdat de crisis in de landen van herkomst nog meer voelbaar is voor de bewoners van die landen.

De mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD en de respondenten van het EMM geven aan dat er door de recessie in Nederland mogelijk minder prostitutieklienten zijn. Ook blijkt uit de media¹⁸¹ dat in de raamprostitutie, escort en clubs de recessie voelbaar aanwezig is, omdat klanten minder vaak komen, hogere eisen stellen en onderhandelen voor een lagere prijs. Werson en Loeber vermoeden echter niet dat minder prostitutieklienten minder mensenhandel zal betekenen, omdat de markt zich hieraan aanpast door de prostitutieprijzen te verlagen om toch klanten te krijgen of te behouden. Dit gaat dan wel ten koste van de prostituees en slachtoffers van seksuele uitbuiting.

“Een prostituee zegt: ‘Door de crisis is de klandizie ontzettend teruggelopen. Sommige meiden weten niet meer hoe ze het moeten doen en door de tax wordt het ze helemaal onmogelijk gemaakt.’”¹⁸²

Uit een rapport van de International Labour Organization over Chinese migranten in Groot-Brittannië¹⁸³ blijkt dat Chinezen zich vanuit Groot-Brittannië terugtrekken naar China, vanwege de huidige economische recessie waardoor de Britse pond ten opzichte van de yuan sterk is gedevalueerd. Zij verdienen daardoor minder in Groot-Brittannië, terwijl de kosten groeien, en gaan dus liever terug naar China om daar te gaan werken. Er is volgens het rapport een

¹⁸¹ ‘Recessie treft escort’, Spits, 27 december 2011 & ‘Ook prostituees klagen over de crisis’, Laatste Nieuws (BE), 31 december 2012.

¹⁸² Allemaal op ons rug voor fiscus’, Parool, 7 januari 2011.

¹⁸³ Wu, B., Guo, L. & Sheehan, J. (2010). Employment Conditions of Chinese Migrant Workers in the East Midlands: A Pilot Study in a Context of Economic Recession. Beijing: International Labour Office for China and Mongolia (ILO).

recente afname van illegale Chinese migratie (smokkel) naar Groot-Brittannië en juist een toename van de stroom van illegale migranten terug naar China. Naast de recessie spelen ook de overheidsmaatregelen om het werk van illegale migranten tegen te gaan hierin een rol. Het kan zijn dat meer mensen zich vanuit een doelland terugtrekken naar het herkomstland of naar een ander land in verband met recessie in het doelland, als het in het herkomstland in verhouding beter is (geworden).

6.1.5 Culturele dimensie

De respondenten die er naar zijn gevraagd geven aan dat ze geen verandering in omvang van seksuele uitbuiting verwachten door culturele invloeden. Zo is bijvoorbeeld de verwachting dat binnen de Romagemeenschap (waar een deel van de slachtoffers vandaan komt) het feit dat de vrouw vaak als minderwaardig wordt gezien ten opzichte van de man, op korte termijn niet zal veranderen. Hierdoor zal het aantal vrouwen dat binnen de Roma-gemeenschap seksueel wordt uitgebuit in herkomstlanden als in Centraal- en Zuidoost-Europa niet afnemen.

Wel bestaat volgens hoogleraar criminologie Van der Leun op de langere termijn de mogelijkheid op een vermindering van seksuele uitbuiting in Nederland door maatschappelijk bewustzijn. Door de aandacht van bijvoorbeeld de overheid voor mensenhandel en ook specifiek voor seksuele uitbuiting (die naar voren komt in de media) is de maatschappij zich hiervan meer bewust. Er wordt uitgedragen dat seksuele uitbuiting niet wordt geaccepteerd (normen en waarden). Door dit besef en ook door angst voor imagoschade en de angst om aan een strafbare activiteit bij te dragen melden verschillende partijen in de maatschappij steeds vaker signalen van seksuele uitbuiting.

6.1.6 Demografische dimensie

Uit de resultaten van een onderzoek van Edlund en Korn (2002), waarin een economisch model voor prostitutie werd gepubliceerd, blijkt dat het aantal prostituees stijgt naarmate de man-vrouw ratio hoger ligt, bijvoorbeeld in situaties wanneer er een (tijdelijk) overschot is aan mannen, zoals tijdens congressen of in oorlogen. In Nederland wordt echter geen bijzondere verandering verwacht voor de man-vrouw ratio. In 2011 was de ratio 0.98 en de prognose is dat deze in 2016 vrijwel gelijk zal zijn¹⁸⁴. De demografische dimensie, voor wat

¹⁸⁴ Berekend op basis van gegevens te vinden op <http://statline.cbs.nl>: prognose bevolking op 1 januari naar leeftijd en geslacht, 2010-2016.

betreft de man-vrouw ratio zal dan vermoedelijk ook niet van invloed zijn op de omvang van prostitutie en daarmee de omvang van mogelijke seksuele uitbuiting.

6.2 Betrokkenen

Door de jaren heen komen steeds nieuwe groepen uit andere herkomstlanden naar Nederland om in de prostitutie te werken. Een raamverhuurder op de Achterdam in Alkmaar verwoordt het op de volgende manier:

“Frans Snel (69):,Ze komen voornamelijk uit Roemenië en Bulgarije. Heel anders dan vroeger. Toen kwamen ze uit Zuid-Amerika, Colombia. Dat ging gewoon van moeder op dochter. En toen had je nog veel Nederlandse vrouwen. Hele gemeidelijke tijd was dat. Ze sliepen toen ook allemaal aan de Achterdam. Dat mag nu niet meer van de brandweer. Later kwamen de Afrikaanse vrouwen. Maar toen dat allemaal niet meer mocht, en de grenzen aan de oostkant van Europa open gingen, kwamen de Poolse, Tsjechische en later ook Roemeense en Bulgaarse vrouwen. Met, daartussendoor, illegale Russen. „De meisjes worden gedreven door armoede. Púre armoe. Echt, ik ben er geweest. Er zijn streken en dorpen waar ze niets anders hebben dan honger. Ze hebben niets. Er is een dorp ergens achter in Bulgarije, Devin. Daar komen heel veel meisjes vandaan. Ze willen niet meer dan een beetje menswaardig bestaan voor hun kinderen. Alleen daarom doen ze dit werk.”¹⁸⁵

Zoals uit de vorige paragraaf al bleek, heeft de herkomst van slachtoffers van seksuele uitbuiting in Nederland te maken met de economische omstandigheden in de herkomstlanden en met de positie van de herkomstlanden in relatie tot Schengen/ de Europese Unie. Het blijkt dat betrokkenen nog steeds uit herkomstlanden uit Centraal-/Zuidoost-Europa, West-Afrika en Zuidoost-Azië (vooral China) komen en de respondenten verwachten dat dit in de nabije toekomst nog steeds het geval zal zijn. De respondent van het Scharlaken Koord is van mening dat het in de bestrijding van seksuele uitbuiting belangrijk is om bruggen te slaan naar het herkomstland, omdat hier het criminele systeem is ontstaan. De verwachtingen over de betrokkenen worden eerst beschreven aan de hand van deze bovengenoemde geografische herkomstgebieden van betrokkenen en daarna wordt aandacht besteed aan overige groepen van betrokkenen.

¹⁸⁵ ‘Achter de gevels van de Achterdam’, Noordhollands Dagblad, 6 augustus 2011.

6.2.1 Centraal-/Zuidoost-Europa

*“De vrouwen op de Wallen zou je kunnen indelen volgens een kastenstelsel. Sommige nationaliteiten staan hoger dan andere. Nederlandse vrouwen zitten er relatief vaak ‘vrijwillig’. Ze verdienen dan geld voor hun ‘vriend’, vaak een loverboy. Georganiseerde mensenhandel zien we bij de Oost-Europese vrouwen, ongeveer tweederde van de prostituees op de Wallen. Er zijn hele straten vol Hongaarse meisjes, allemaal uit hetzelfde dorp. Naar Nederland gebracht met valse beloftes. Werken in de horeca. Of maar even in de prostitutie. Een jaar, en dan weer terug.”*¹⁸⁶

Verschillende respondenten¹⁸⁷ geven aan dat tegenwoordig de Bulgaarse, Roemeense en Hongaarse prostituees het meest vertegenwoordigd zijn in de raamprostitutiegebieden, waarbij de Bulgaarse pooiers momenteel de bovenaan voeren in de seksuele uitbuiting in Nederland. Verwacht wordt ook, zoals in het onderzoek van Van Wijk en anderen (2010, 56-57) naar voren komt, dat de prostituees uit de Oost-Europese landen binnen korte tijd de andere prostituees (uit Zuid-Amerika en autochtone Nederlanders) in de raamprostitutie zullen gaan verdringen. Bovenstaande en ook andere¹⁸⁸ respondenten vermoeden dat de Centraal-/Zuidoost-Europese invloed in de seksuele uitbuiting in Nederland groot zal blijven of zelfs zal toenemen vanwege de zwakke economische situatie van deze herkomstlanden. Bovendien wordt op de korte termijn geen verbetering van deze situatie verwacht. Zoals in de vorige paragraaf ook is gezegd, is er nog steeds een groot verschil tussen de economische situatie in de herkomstlanden en een West-Europees bestemmingsland als Nederland. Zo is in de herkomstlanden het perspectief op werk klein. De voormalig LO mensenhandel van Bulgarije zegt ook dat er vooral voor jonge mensen in Bulgarije weinig uitdaging is in de huidige leefomgeving.

“Oost-Europese zwendelaars trekken de afgelopen jaren in Amsterdam een spoor van ellende. Dat dit probleem groeiende is, heeft te maken met onze open grenzen, zegt Dina Siegel, als criminoloog gespecialiseerd in Oost-Europa. De economische situatie in hun landen is niet verbeterd met het toetreden tot de Europese Unie. De armoede in Oost-Europa speelt een belangrijke rol. Ook de

¹⁸⁶ ‘Kort rokje, lange laarzen, angst in de ogen’, NRC Next, 18 augustus 2011.

¹⁸⁷ Mensenhandelexperts Werson, Loeber en Hendriks van het KLPD, respondenten van het EMM, (voormalige) wijkagenten van prostitutiegebieden in Amsterdam en Utrecht en de respondent van het Scharlaken Koord.

¹⁸⁸ Voormalig LO mensenhandel Bulgarije, hoogleraar criminologie Van der Leun, hoogleraar criminologie Siegel en respondenten van FairWork en Soa Aids NL.

invloed van de media, zoals MTV, is groot. De glamour en luxe trekken veel jonge mensen aan die bereid zijn criminaliteit te plegen of in de prostitutie te gaan werken om datzelfde te bereiken." ¹⁸⁹

Positieve beeldvorming over prostitutie in Nederland kan een aanzuigende werking hebben op potentiële betrokkenen. Mensenhandelexpert Hendriks van het KLDP geeft aan dat het liberale klimaat over het toestaan van prostitutie in Nederland voor mensenhandelaren een pullfactor kan zijn om naar Nederland te komen. Het beeld dat potentiële betrokkenen in het herkomstland van Nederland hebben wordt voor een deel beïnvloed door de media. Daarnaast spelen mensen die al werkzaam zijn geweest in de prostitutie in Nederland en die daar positief over vertellen in hun land van herkomst ook een belangrijke rol, volgens de respondent van het Scharlaken Koord en de voormalig LO mensenhandel van Bulgarije. Ook mensenhandelaren hebben door hun positieve verhalen een aanzuigende werking op andere criminelen, waaronder mensenhandelaren uit het herkomstland. De voormalig LO mensenhandel van Bulgarije geeft verder aan dat het prostitutievak in Nederland een positieve status voor de potentiële Bulgaarse prostituee heeft, vanwege de legalisatie. Uit sociologisch onderzoek in Bulgarije blijkt ook dat de legalisatie van seksuele diensten in Nederland jonge Bulgaren motiveert om in Nederland als prostituee te gaan werken (Mediana Agency, 2009). Deze potentiële prostituees denken dat prostitutie in Nederland als een gewone baan wordt gezien, dat het niet als immoreel wordt beschouwd, dat je je in Nederland dan ook niet hoeft te schamen om in de prostitutie te werken, dat de Nederlandse overheid en politie hulpvaardig en betrouwbaar zijn en dat legalisatie veiligheid en institutionele bescherming garandeert.

Ook de bekendheid van de Centraal-/Zuidoost-Europese mensenhandelaren met de lokale situatie door hun jarenlange ervaring hier draagt er volgens de voormalige wijkagent in Utrecht aan bij dat deze uitbuiters zullen blijven doorgaan met hun zaken hier. Hoogleraar criminologie Van der Leun benoemt ook de goede netwerken die deze verdachten in Nederland hebben als oorzaak dat deze betrokkenen hier voorlopig hun activiteiten zullen blijven uitvoeren. Volgens de voormalige wijkagent zal de kosten-baten-analyse van de mensenhandelaren voorlopig nog steeds aangeven dat het heel lucratief is om mensenhandel in Nederland uit te voeren, omdat naar het idee van de daders de pakkans klein is en de winst groot.

¹⁸⁹ 'Wie stopt opmars Oostblokkers? Roemenen en Bulgaren maken stad al jaren in toenemende mate onveilig', Telegraaf, 15 juli 2011.

Voor de uitgebuite slachtoffers zou dit aspect van bekendheid juist het tegenovergestelde effect voor de uitbuiting kunnen hebben. Een aantal respondenten vermoedt namelijk dat op de langere termijn mogelijk minder slachtoffers van seksuele uitbuiting uit de huidige betrokken Centraal-/Zuidoost-Europese landen zullen komen. Respondent van Human Rights Research & Consultancy en mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD denken namelijk dat de huidige uitgebuite - vooral Centraal-/Zuidoost-Europese - vrouwen na enige tijd in Nederland te hebben gewoond en gewerkt, beter de weg zullen vinden in Nederland en mondiger zullen worden. Daardoor zullen zij minder kwetsbaar voor uitbuiting worden en eerder geneigd zijn zelfstandig te gaan werken, zoals het een tiental jaren terug ook is gegaan met Latijns-Amerikaanse prostituees.

Tenslotte is ook de ontwikkeling van het Schengengebied en het visumbeleid van de EU van belang voor de toenemende aanwezigheid van deze geografische groep van betrokkenen. Dit is ook bij de paragraaf 'verwachting over de omvang van seksuele uitbuiting' kort aangehaald. Roemenië en Bulgarije zullen mogelijk in 2012 toetreden tot Schengen. De inwoners van de niet-EU-landen Servië en Montenegro, Macedonië (sinds 2009), Albanië en Bosnië-Herzegovina (sinds 2010) kunnen al visumvrij reizen naar de EU (hier is sprake van een vrijstelling). Daarnaast zijn met Rusland, Oekraïne, Moldavië en Georgië regelingen getroffen over een versoepeling van de visumplicht voor Schengenlanden.¹⁹⁰ Veel respondenten vermoeden dat, door de uitbreiding van het Schengengebied en het gebied waar visumvrij kan worden gereisd door bovengenoemde versoepeling en vrijstelling, het aantal daders en slachtoffers van seksuele uitbuiting uit deze landen zal toenemen.¹⁹¹ Daarnaast geeft landelijk mensenhandelofficier Ten Kate aan dat de herkomstlanden Bulgarije en Roemenië zelf doellanden worden voor betrokkenen bij mensenhandel uit de oostelijker gelegen landen als Wit-Rusland en Moldavië. Mensenhandelexpert Hendriks voegt hier ook de Oekraïne aan toe, waar seksuele uitbuiting een grote markt is.

Voormalig LO mensenhandel van Bulgarije geeft aan dat de toename van seksuele uitbuiting van en door Bulgaren op de langere termijn mogelijk juist kan verminderen vanwege de wens van Bulgarije als volwaardig lid van de Europese Unie te worden gezien. Het land heeft er om die reden belang bij seksuele uitbuiting meer aan te pakken. Dit kan ook voor andere landen gelden

¹⁹⁰ www.europa-nu.nl: http://www.europa-nu.nl/id/vh1alz099lwi/schengen_en_visabeleid.

¹⁹¹ Mensenhandelexperts Werson, Loeber en Hendriks van het KLPD, respondenten van het EMM, landelijk mensenhandelofficier Ten Kate, Wijkagent van de Wallen, hoogleraar criminologie Siegel, respondenten van het CCV, FairWork en Scharlaken Koord.

die toegelaten willen worden tot de EU. Vanuit de nieuwe landen binnen het Schengengebied zal echter wel aanbod van slachtoffers blijven komen, zo vermoedt hij. Het belang van de samenwerking tussen bron- en doellanden dat mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD al eerder aangaf komt ook hier naar boven.

6.2.2 West-Afrika/ Nigeria

De respondenten van FairWork en Fier Fryslân geven aan dat van het zicht dat ze momenteel hebben op slachtoffers van seksuele uitbuiting van buiten Schengen die uit West-Afrika de grootste groep is. Het betreft vooral vrouwen uit Nigeria, maar ook uit andere West-Afrikaanse landen zoals Guinee, Ghana en Sierra Leone. Toch komt deze groep nauwelijks in beeld bij andere instanties en in de legale sector, zoals achter de ramen, worden ze nauwelijks gezien. De respondent van het Scharlaken Koord zegt dat er vroeger veel Nigerianen op de Wallen aanwezig waren, maar dat dat sinds de opheffing van het bordeelverbod niet meer zo is. De respondenten van FairWork en Fier Fryslân en hoogleraar criminologie Siegel geven aan dat ze vermoeden dat deze vrouwen werken in de illegale sector, namelijk vanuit huizen, waarin ze soms worden opgesloten, in illegale bordelen, hotels en op straat. Het fenomeen dat West-Afrikaanse meisjes en vrouwen via een asielaanvraag Nederland binnenkomen om daarna (in andere Europese landen) in de prostitutie te worden uitgebuit – zoals in het bekende onderzoek Koolvis - lijkt volgens landelijk mensenhandelofficier Ten Kate en mensenhandelexpert Werson van het KLPD nog steeds te bestaan. Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD ziet nog een andere mogelijkheid. Hij geeft aan dat het lijkt dat de Nigeriaanse vrouwen die zich nu melden, al langere tijd in Nederland aanwezig zijn en dat er weinig vrouwen via Schiphol binnenkomen. Wel vindt er volgens hem mogelijk illegale immigratie plaats vanuit bijvoorbeeld Italië en Spanje. Hoogleraar criminologie Van der Leun voegt hieraan toe dat West-Afrikaanse mensenhandelaren goede netwerken in het illegale circuit in een doelland als Nederland hebben. De LO van Nigeria meldt dat er in Nigeria een toename is van armoede, grote werkloosheid en de laatste tijd ook van onrust, geweld en etnische rellen. Dit veroorzaakt in het algemeen - dus niet alleen op crimineel vlak - vluchtende mensen binnen Afrika, maar mogelijk ook daarna naar Europa en dus Nederland. Er is daarbij vooral zicht op mensensmokkel en vanuit die smokkel is mensenhandel en specifiek seksuele uitbuiting een risico. Ook hoogleraar criminologie Siegel vermoedt dat de Nigeriaanse betrokkenen blijven bestaan in verband met de armoede en de wens van deze betrokkenen om de armoede te ontstijgen.

Vanwege de instabiliteit in de regio's van Noord-Afrika en het Midden-Oosten geeft Europol in de *EU Organised Crime Threat Assessment 2011* (OCTA 2011) aan dat de mogelijkheid bestaat dat criminele groepen migranten uit Noord-Afrika en het Midden-Oosten gaan uitbuiten. Dit is op dit moment nog niet bekend bij de respondenten van CoMensha en FairWork maar het kan in de nabije toekomst gaan spelen.

6.2.3 Zuidoost-Azië/ China

De respondent van FairWork geeft aan dat van de mensenhandelslachtoffers uit Azië het grootste gedeelte uit China komt en dat het gedeelte dat seksueel wordt uitgebuit vooral in de thuisprostitutie werkt of in massage- of kapsalons. Daarnaast wordt er in de media vaak gesproken over Chinese slachtoffers van seksuele uitbuiting in massagesalons en betreft één van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken (nr. 40) seksuele uitbuiting binnen massagesalons.

*“Massagesalons zijn berucht. Seks is er verboden, maar happy endings worden gewoon aangeboden. Veldwerkers zien er Chinese meisjes van soms 18 jaar. Kort rokje, lange laarzen, angst in de ogen. Geen woord Nederlands of Engels, terwijl de formulieren voor de Kamer van Koophandel in perfect Nederlands zijn ingevuld. En soms maar 30 euro voor seks. Zonder condoom.”*¹⁹²

De LO van China vermoedt dat de omvang van seksuele uitbuiting door Chinezen zal toenemen. Ondanks dat China een rijk land is en naar verwachting alleen maar rijker zal worden, is een groot deel van de bevolking arm. Vooral op het platteland en in West-China is dit het geval. De economische ontwikkeling is nu vooral in Oost-China zichtbaar. Het is dan ook mogelijk dat de Chinese betrokkenen van seksuele uitbuiting in de toekomst vooral uit het armere West-China komen.

Daarnaast wordt in China het probleem van mensenhandel en specifiek seksuele uitbuiting ontkend en wordt er dus ook geen voorlichting gegeven, waardoor de seksuele uitbuiting vanuit China niet zal afnemen. Tenslotte, zoals al aangegeven in paragraaf 6.1, zorgt de milde politieaanpak van Chinese criminaliteit in Nederland en ook in de rest van Europa en de bekendheid daarvan bij de Chinese criminelen niet voor een afname van de Chinese seksuele uitbuiting in Nederland.

¹⁹² ‘Kort rokje, lange laarzen, angst in de ogen’, NRC Next, 18 augustus 2011.

De respondent van Soa Aids Nederland spreekt over de mogelijkheid dat er naast de Chinese slachtoffers ook meer slachtoffers uit de Filipijnen en Thailand komen. Deze twee landen zijn herkomstlanden van voornamelijk huishoudelijk personeel dat makkelijk in de prostitutie te werk kan worden gesteld.

6.2.4 Overige groepen

Naast bovengenoemde geografische groepen van betrokkenen van seksuele uitbuiting is er recent een afwisselend zicht op andere groepen slachtoffers.

Het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel (BNRM) schrijft in haar 7de rapportage (2009: 101) dat er in Nederland buitenlandse mannen worden uitgebuit in de prostitutie. Er zijn inmiddels sinds 2008 opvanghuizen waar mannelijke slachtoffers van mensenhandel kunnen worden opgevangen. Precieze cijfers over het aantal mannelijke slachtoffers, ook de minderjarige, zijn er volgens deze rapportage echter niet. Ook Repetur en Veenstra (2011) schrijven in hun onderzoek naar minderjarige jongens in de prostitutie dat er maar beperkte cijfers zijn over de omvang van jongensprostitutie en dat dit vooral te maken heeft met de drie taboes die er liggen op dit fenomeen. Het gaat dan om het taboe op prostitutie, het taboe op homoseksualiteit en het taboe op het zien van puberjongens als mogelijk slachtoffer van seksueel misbruik. Het zicht op de seksuele uitbuiting die daarin plaats kan vinden is nog geringer. Toekomstverwachtingen hebben respondenten voor deze groep slachtoffers niet uitgesproken.

Over mannenprostitutie zegt de respondent van Soa Aids Nederland dat het vooral om Centraal-Zuidoost-Europeanen uit nieuwe/ aanstaande Schengenlanden gaat en dat deze vooral werken in de escort. Mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD noemt hierbij ook het werken van mannen in de thuisprostitutie. De respondent van FairWork, die vooral zicht heeft op slachtoffers van seksuele uitbuiting van buiten Schengen, geeft aan dat een aantal West-Afrikaanse mannelijke slachtoffers prostitutie vanuit huizen verricht.

Naast loverboys die in Nederland slachtoffers ronselen met een licht verstandelijke handicap, wordt er, zo schrijft het BNRM in de 7de rapportage (2009: 112) ook nog steeds, sinds de 5de rapportage, gesignaleerd dat sommige buitenlandse slachtoffers van seksuele uitbuiting gebrekkige verstandelijke vermogens hebben. De respondenten die er naar zijn gevraagd gaven echter aan dat het bij hen nog niet bekend is, of nog niet is opgevallen. Mensenhandelexperts Werson en Loeber, landelijk mensenhandelofficier Ten Kate en hoogleraar criminologie Van der Leun – binnen de criminologie is het fenomeen van geestelijk gehandicapten momenteel ook een hot-item - geven

aan dat het goed mogelijk is dat dit bestaat, omdat mensenhandelaren nou eenmaal kwetsbare slachtoffers uitzoeken. Blijkbaar is ook hier een markt voor. De enkele signalen die vanuit de media komen zijn echter nog niet bewezen en ook een toekomstbeeld over deze slachtoffergroep binnen het fenomeen seksuele uitbuiting is moeilijk te geven.

*“Hulpverleners zijn geschokt na de ontdekking dat er in Amsterdam verstandelijk gehandicapte meisjes gedwongen worden tot prostitutie. Het gaat om meisjes die alleen hun eigen taal spreken en soms niet eens weten dat een week zeven dagen heeft, aldus een betrokkene. De net achttien jaar geworden prostituees zijn voornamelijk afkomstig uit landen als Bulgarije en Roemenië en zijn slachtoffers van mensenhandelaren. Die hebben de meisjes geronseld net voor hun achttiende verjaardag, wetende dat ze pas daarna mogen werken. Metje Blaak van belangenvereniging De Rode Draad erkent de mensonterende misstanden. Ja, het is vreselijk triest. Die labiele meisjes zijn makkelijk te regelen hè. Wij zijn naar die landen van herkomst geweest om voorlichting te geven aan vrouwen en hebben ze verteld dat dit echt niet het beloofde land is waar het geld op straat ligt. Daardoor zullen vrouwen voor handelaren een minder makkelijk slachtoffer zijn en dan zoeken die het kennelijk bij de zwakkere meisjes.”*¹⁹³

Met betrekking tot het fenomeen dat slachtoffers uit asielzoekerscentra worden ontvoerd om in de prostitutie te worden uitgebuit is het onduidelijk wat de huidige omvang ervan is. Het BNRM geeft in haar 7de Rapportage (2009: 112) echter wel aan dat er inmiddels op verschillende gebieden maatregelen zijn genomen. Mogelijk zal dit fenomeen dan ook minder worden.

Tenslotte zijn er enkele signalen uit de media dat er sprake zou zijn van jeugdinstellingen waarbinnen slachtoffers worden geronseld. Het Verwey-Jonker Instituut heeft in december 2011 een rapport¹⁹⁴ uitgebracht over loverboys, waarbij ook hierop is ingegaan. Verder is er volgens de media een tendens van het ronselen van moslimmeisjes voor seksuele uitbuiting. Het lijkt bij beide soorten signalen echter vooral te gaan om zaken waarbij de slachtoffers geronseld worden in Nederland, vaak via de loverboy-methoden en dat zijn zaken die normaliter niet in deze CBA worden beschreven. Natuurlijk is het wel belangrijk om van deze ontwikkeling op de hoogte te blijven.

¹⁹³ ‘Schokkende prostitutie’, Telegraaf, 8 maart 2011.

¹⁹⁴ Verwijs, R., Mein, A., Goderie, M., Harreveld, C. & Jansma, A. (2011), ‘*Loverboys en hun slachtoffers: Inzicht in aard en omvang problematiek en in het aanbod aan hulpverlening en opvang*’. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

6.3 Modus operandi

De respondenten van de CIE, het CCV en CoMensha zeggen dat de daders in de toekomst, net zoals ze nu al doen, hun werkwijze aanpassen als de politie of andere (overheids)partijen barrières opwerpen om seksuele uitbuiting tegen te gaan. Ze wegen kosten – inclusief pakkans - en baten tegen elkaar af. Hieronder wordt eerst de belangrijkste verwachting over de werkwijze, namelijk het gebruik van internet, beschreven en vervolgens worden de overige verwachtingen in de bekende bedrijfsprocessen onderverdeeld.

6.3.1 Internet

Europol (2011) benoemt in de OCTA de internettechnologie als een belangrijk middel voor de georganiseerde misdaad, waaronder mensenhandel en ze verwacht ook, samen met verscheidene respondenten¹⁹⁵, dat deze trend zal doorzetten, evenals de rol van internet in de legale economie toeneemt. Internetdiensten worden gebruikt voor het werven van slachtoffers voor prostitutiewerk in de escort, clubs en ramen en thuis, zeggen mensenhandel-experts Werson, Hendriks en Loeber van het KLPD en hoogleraar criminologie Siegel. In paragraaf 4.1.1. over rekrutering kwam ook naar voren dat uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken blijkt dat internet zowel voor de escort, hotelprostitutie als raamprostitutie wordt gebruikt als wervingsmiddel, hoewel dit voor de raamprostitutie in mindere mate geldt dan voor de andere genoemde vormen van prostitutie.

Ook wordt internet gebruikt voor het adverteren van seksuele diensten. Europol verwacht dat het aantal vrouwen dat seksueel wordt uitgebuit in minder zichtbare online-omgevingen zal toenemen en ook mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD denkt dit, mede doordat de eventuele nieuwe prostitutiewet nog te weinig inspeelt op deze ontwikkeling.

Daarnaast, zo zegt landelijk mensenhandelofficier Ten Kate, gebruiken mensenhandelaren ook sociale media en de mobiele telefoon om, zonder fysiek aanwezig te zijn op prostitutieplekken, toch hun slachtoffers in de gaten te kunnen houden. Ook hebben verdachten onderling contact met elkaar via internetdiensten als chat en skype.

Tenslotte gebruiken ook prostituees social media om contact te houden met pooiers en familie, zoals mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD aangeven en zoals ook blijkt uit het geanalyseerde opsporingsonderzoek 39.

¹⁹⁵ Mensenhandelexperts Hendriks, Werson en Loeber van het KLPD, landelijk mensenhandelofficier Ten Kate en hoogleraar criminologie Van der Leun.

Vaak spelen ze naar de familie en vrienden in het thuisland 'mooi weer', wat zoals eerder genoemd een pullfactor kan zijn voor vrouwen in het thuisland om in Nederland in de prostitutie te gaan werken. De keerzijde van internet voor de slachtoffers is dat pooiers hen middels compromitterende berichten of afbeeldingen op internet kunnen chanteren.

"Human Trafficking is happening all across the world of Facebook. Through pedophiles using the social networking site to trade explicit images of children - some only newborns - to online prostitution sites openly enticing men to 'like' their pages and use their 'services,' Facebook is the new home of human trafficking. "Technology has played a fundamental role in this change," writes Sudhir Venkatesh, a sociology professor at Columbia university, in a recent edition of Wired Magazine." ¹⁹⁶

6.3.2 Rekrutering

De respondent van CoMensha geeft aan dat Nigeriaanse en andere West-Afrikaanse vrouwen veel minder vaak dan de Centraal-/Zuidoost-Europese vrouwen weten dat ze in de prostitutie komen te werken. Veelal komen ze in hun thuisland in contact met een 'father', een 'religieuze' man, die hen aanbiedt ze te helpen door hen naar Europa te brengen. Vervolgens worden ze hier uitgebuit in de prostitutie.

Uit een sociologisch onderzoek in Bulgarije (Mediana Agency, 2009) blijkt dat potentiële Bulgaarse prostituees nu nog het idee hebben dat ze niet zelfstandig het beroep van prostituee kunnen uitoefenen in een buitenland als Nederland, maar dat ze iemand (pooier/mensenhandelaar) nodig hebben die er voor zorgt dat ze naar Nederland kunnen komen en daar kunnen werken.¹⁹⁷ De respondent van Human Rights Research & Consultancy en eerder ook al mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD geven aan dat het kan zijn dat als een groep langer in Nederland aanwezig is en bekender raakt met het land zij op langere termijn minder zo'n persoon nodig hebben en zelfstandig gaan werken.

¹⁹⁶ Human Trafficking on Facebook - A story that's easy to ignore , www.examiner.com, 17 februari 2011.

¹⁹⁷ Mediana Agency (2009), *Human trafficking, emigration and sexual exploitation: a sociological research*. Mediana agency, oktober 2009.

6.3.3 Entree

Verscheidene respondenten¹⁹⁸ geven aan dat door extra grensbewaking (bijvoorbeeld verscherpte controle op de Schipholroute van mensen uit West-Afrika) nu meer gebruik wordt gemaakt van andere smokkelmethodes, zoals misbruik van procedures – zo bestaan bijvoorbeeld signalen van een ‘studieroute’ vanuit West-Afrika via Oekraïne naar Nederland - en Nederland binnenkomen door te vliegen op andere Europese luchthavens.

In de OCTA 2011 geeft Europol aan dat het mogelijk is dat mensenhandelaren de toenemende passagierstarieven voor vliegverkeer vanwege de hogere olieprijs doorberekenen aan de slachtoffers. Dit zou consequenties voor de mate en duur van de uitbuiting kunnen hebben. Het zou in sommige gevallen ook kunnen leiden tot een verschuiving naar vervoersmiddelen over land of zee die minder kosten.

6.3.4 Identiteit

De respondent van CoMensha zegt dat daders de slachtoffers uit de EU vaak wel hun paspoort laten behouden en hen laten inschrijven als zelfstandige (om wantrouwen bij politie te voorkomen). De wijkagent van de Wallen wijst op een recent signaal dat op de Wallen blijkt te spelen en mogelijk breder in het land. Bulgaarse prostituees schrijven zich bij de Kamer van Koophandel en de Gemeentelijke Basis Administratie in en op het moment dat ze gaan werken schrijven ze zich weer uit. Op deze manier kunnen ze tijdens een controle de bescheiden tonen, die nodig zijn om hier te kunnen werken als zelfstandige prostituee en die ze bij inschrijving krijgen, maar betalen ze geen belasting meer. De inschrijving bij de Kamer van Koophandel is namelijk verbonden met de Belastingdienst en als de prostituees zich uitschrijven zijn ze niet meer te traceren. Het valt dus niemand op, dat zij niet meer aan de voorwaarden voldoen.

6.3.5 Arbeid

In de OCTA 2011 geeft Europol aan dat er op het gebied van mensenhandel bewegingen zijn door heel Europa. Georganiseerde criminele groepen passen hun diensten aan aan lokale vereisten en ze handelen in slachtoffers binnen de EU. Verdachten van verschillende criminele organisaties zijn elkaars

¹⁹⁸ landelijk mensenhandellofficier Ten Kate, de LO van Nigeria en respondenten van het EMM en van CoMensha.

concurrenten, maar hebben elkaar ook nodig voor het uitwisselen van prostitutees, om steeds nieuwe aanwinsten te hebben om op die manier genoeg klanten te trekken. Mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD zeggen dat Bulgaren in grote structuren werken en dat Bulgaarse criminele samenwerkingsverbanden gebruik maken van elkaars netwerk en facilitatoren en dat de Hongaarse en Roemeense criminele netwerken meer zelfstandig en los van elkaar werken.

De respondenten van de CIE en CoMensha en mensenhandelexpert Hendriks van het KLPD geven aan dat mede door de huidige politieke maatregelen om seksuele uitbuiting tegen te gaan, beschreven in paragraaf 6.1., prostitutie verschuift en daardoor mensenhandelaren hun werkwijze aanpassen. Zo verschuift de prostitutie bijvoorbeeld van het raam naar minder zichtbare illegale locaties zoals clubs, massagesalons, huizen en hotels, waarbij het internet als marktplaats van vraag en aanbod kan dienen. Als daar echter ook controles zijn, zoals bij hotels, kan het zijn dat het weer naar andere locaties verplaatst. En als de politie een escortsite uit de lucht haalt, wordt een nieuwe site geopend om verder te gaan. De landelijke mensenhandelofficier verwacht dat mensenhandelaren ook proberen onzichtbaar voor de politie/overheid te blijven door juist de legale mogelijkheden te blijven gebruiken om hun praktijken voort te zetten, zoals bij de aanvraag van een vergunning. Hij geeft aan dat het daarom ook belangrijk is dat de daarbij betrokken instanties daar heel alert op zijn.

6.3.6 Psychische binding

“Frans Snel, raamverhuurder op de Achterdam in Alkmaar: „Zo komen ze ook naar Amsterdam of Alkmaar. Soms zit daar een kerel achter, die ze naar Nederland helpt. Voor geld, ja. Maar, ze worden steeds slimmer; steeds vaker komen ze alleen. Vaak via een vriendin die hier al zit. De pooiers: „Overdreven. Echt, niet meer dan drie procent heeft een pooier. Het zijn vrijwel allemaal zelfstandige ondernemers.” Gedwongen prostitutie: „Nee. Absoluut niet. Ik zou mijn ogen uit mijn kop schamen als ik er een achter mijn ramen had zitten. De moeilijkheid is alleen: je ziet het niet, je hoort het niet.”¹⁹⁹

Over de mate van het gebruik van geweld en de verwachting daarvan voor de nabije toekomst wordt verschillend gedacht door de respondenten en dit blijkt ook uit verschillende bronnen. Wellicht komt dit doordat het gebruik van geweld functioneel moet zijn en de daders een andere methode toepassen als geweldgebruik niet werkt.

¹⁹⁹ ‘Achter de gevels van de Achterdam’, Noordhollands Dagblad, 6 augustus 2011.

Uit de analyse van de opsporingsonderzoeken voor deze CBA blijkt, zoals uitgebreider beschreven in de paragraaf psychische binding in hoofdstuk 4, dat nog steeds meer dan de helft van de slachtoffers te maken krijgt met geweld of het dreigen daarmee. Ondanks dat prostituees zichzelf misschien niet altijd als slachtoffer zien, blijkt dat er nog steeds uitbuiting plaatsvindt in de prostitutie-sector.

In de OCTA 2011 van Europol wordt aangegeven dat mensenhandelaren de mate van geweld tegen hun slachtoffers opmerkelijk hebben verminderd, met uitzondering van de Roemeens en Albanees sprekende mensenhandelaren. Ook de wijkagent van de Wallen meldt dat vooral Albanezen veel geweld gebruiken. Veel mensenhandelaren proberen echter volgens de OCTA een imago neer te zetten van hulpvaardige dienstverlener en onmisbare intermediair tussen klanten en slachtoffers. Ook de voormalig LO mensenhandel van Bulgarije verwacht minder geweld, omdat er nu al in vergelijking met vroeger minder geweld wordt gebruikt en meer de loverboy-methodiek wordt toegepast. Dit blijkt ook uit sociologisch onderzoek in Bulgarije (Mediana Agency, 2009).

De respondent van het Scharlaken Koord zegt dat slachtoffers zich soms niet als zodanig beschouwen, omdat ze meer verdienen dan ze thuis zouden doen. Daarnaast kan de psychologische druk van een schuld afbetalen al genoeg zijn om vrouwen aan het werk te houden, waardoor het gebruiken van geweld minder nodig is.

Mensenhandelexperts Werson en Loeber van het KLPD en hoogleraar criminologie Siegel geven aan dat het erop lijkt dat er steeds minder geweld en meer misleiding gebruikt wordt. Er worden niet langer gouden bergen aan de potentiële slachtoffers beloofd, omdat zij dat niet meer geloven. Daarentegen zou nu een realistischer beeld worden geschetst, waarbij echter de leef- en werkomstandigheden wel aantrekkelijker worden voorgesteld dan ze daadwerkelijk zijn. Uiteindelijk is er echter volgens Werson en Loeber toch sprake van uitbuiting. Tijdens het ronselen en de eerste periode van de tewerkstelling is er misschien minder zichtbaar geweld, maar daarna wordt geweld weer gebruikt. De respondent van CoMensha heeft ook het beeld dat Centraal-/Zuidoost-Europese vrouwen wel gedwongen in de prostitutie werken, maar dat er weinig geweld wordt toegepast. Ze geeft ook aan dat er natuurlijk uitzonderingen zijn. Daarnaast zegt ze dat het beeld bestaat dat er binnen de groep van Nigeriaanse (en breder West-Afrikaanse) slachtoffers van seksuele uitbuiting misbruik van voodoo wordt gemaakt, maar dat niet duidelijk is in welke mate dit nog speelt.

6.4 Conclusie

Verwacht wordt dat de omvang van seksuele uitbuiting zal toenemen, ook al zal die mogelijk minder zichtbaar worden als prostitutie, en daardoor ook seksuele uitbuiting, verschuift naar het illegale circuit. Er zijn enerzijds redenen om een afname en anderzijds om een toename te verwachten, maar overwegend wordt een toename van seksuele uitbuiting verwacht.

Een aantal politieke maatregelen op Europees niveau kan zorgen voor een afname van seksuele uitbuiting op de langere termijn. De implementatie van de 'Europese Richtlijn van het Europees Parlement en de Raad inzake de voorkoming en bestrijding van mensenhandel en de bescherming van slachtoffers daarvan' in de landelijke wetgeving is hierbij van invloed. Daarnaast kan het anti-prostitutie-standpunt van de European Women's Lobby zorgen voor wetwijzigingen met betrekking tot prostitutie. Op nationaal niveau zou seksuele uitbuiting kunnen afnemen als de politie genoeg capaciteit en deskundigheid heeft om dit fenomeen aan te pakken. Het is afwachten hoe de aanpak van het thema seksuele uitbuiting binnen de nieuw te vormen Nationale Politie gestalte krijgt.

Een toename van seksuele uitbuiting in Nederland zal bijvoorbeeld ontstaan door de Europese maatregelen in verband met Schengen waardoor vrij reizen gemakkelijker wordt. Ook wordt vermoed dat de nieuwe wet die onrechtmatig verblijf in Nederland strafbaar maakt en de eventuele nieuwe wet Wet regulering prostitutie seksuele uitbuiting in de hand zullen werken.

Over de effecten van de invoering van de eventuele nieuwe wet Wet regulering prostitutie wordt echter verschillend gedacht. Algemeen bestaat toch wel het idee dat door deze wet de schijnzekerheid zal ontstaan dat seksuele uitbuiting minder wordt. Dat een prostituee geregistreerd is, betekent namelijk nog niet dat er geen sprake is van seksuele uitbuiting. Controle en handhaving zijn daarom cruciaal, zowel voor de registratie van prostituees als wel voor de verstrekking en verlenging van vergunningen voor seksbedrijven. Tegelijkertijd verwachten respondenten dat door de eventuele nieuwe prostitutiewet de reeds bestaande tendens, dat de prostitutie naar het illegale onzichtbare circuit verschuift, waardoor het risico op seksuele uitbuiting groter wordt, toeneemt. Het vrijlaten van thuiswerk en het niet verder reguleren van toezicht op internet, zijn andere te benoemen risico's.

De meningen verschillen ook over de vraag of lokale maatregelen zoals het sluiten van ramen in Amsterdam en Alkmaar en de registratieplicht in Utrecht hetzelfde effect kunnen hebben. De verwachting over de raamsluitingen is dat op het moment dat er onvoldoende ramen overblijven voor de vraag van prostituees deze prostituees ook in de illegale sector zullen gaan werken. Op dit moment blijft, zolang het nog kan, een groot deel van de prostituees, nog in de raamprostitutie werken. Of de registratieplicht in Utrecht als gevolg heeft dat er

meer prostituees dan normaal in het illegale circuit gaan werken, kan (nu nog) niet worden gezegd.

Naast politieke factoren is ook de economische dimensie belangrijk voor de omvang van seksuele uitbuiting. Doordat er nog steeds een verschil is in de economische en welvaartsituatie tussen Nederland als doelland en de herkomstlanden en daar de komende periode ook geen verandering in lijkt te komen, zal de betrokkenheid van deze herkomstlanden bij seksuele uitbuiting in Nederland toenemen.

Culturele en demografische dimensies hebben, voor zover nu kan worden gezien, weinig invloed op de ontwikkelingen van de omvang van seksuele uitbuiting, zo wordt er verwacht. Wel zou het mogelijk kunnen zijn dat door de aandacht van bijvoorbeeld de overheid voor het fenomeen van seksuele uitbuiting het maatschappelijk bewustzijn hierover ook groter wordt.

Het blijkt dat betrokkenen nog steeds uit herkomstlanden uit Centraal-/Zuidoost-Europa, West-Afrika en Zuidoost-Azië (vooral China) komen en de verwachting is dat dit in de nabije toekomst nog steeds het geval zal zijn. Bovendien zullen er ook meer betrokkenen komen uit nieuwe Schengenlanden bij de uitbreiding van het Schengengebied in oostelijker richting. Er is nog steeds een groot verschil tussen de economische situatie in de herkomstlanden en een West-Europees bestemmingsland als Nederland en op de korte termijn wordt er geen verandering van deze situatie verwacht.

Daarnaast is er - in verschillende mate - zicht op andere groepen slachtoffers van seksuele uitbuiting zoals mannelijke slachtoffers, licht verstandelijk gehandicapte slachtoffers en slachtoffers die in een asielzoekerscentrum worden opgevangen. Over deze groepen die redelijk recent in beeld zijn gekomen kan aan de hand van dit onderzoek nog geen toekomstverwachtingen gegeven worden.

In de werkwijze van de mensenhandelaren gaat het internet naar verwachting, net zoals ook in de legale economie, in de uitvoering van de seksuele uitbuiting een steeds grotere rol spelen. Dit is zowel op het gebied van werven van slachtoffers, het adverteren van seksuele diensten en het contact tussen mensenhandelaar met slachtoffers en met andere pooiers.

De tendens bestaat dat sommige vrouwen zelf op zoek gaan naar werk in de prostitutie in Nederland waarbij ze mannen vragen hun te helpen. Van echt ronselen is dan minder sprake. Natuurlijk blijft het hier wel gaan om uitbuiting als dit de intentie is van deze mannen. Met betrekking tot de entree van slachtoffers tot Nederland wordt er steeds meer gebruik gemaakt van misbruik van procedures.

Door de huidige politieke maatregelen om seksuele uitbuiting tegen te gaan, is de verwachting dat de tendens toeneemt dat prostitutie en daardoor voor een

deel ook de seksuele uitbuiting naar illegale locaties verschuift. Daarnaast zijn er nog steeds mensenhandelaren die juist gebruik blijven maken van de legale mogelijkheden om hun illegale praktijken voort te zetten om zo niet op te vallen bij de politie.

Over het algemeen heerst het beeld dat er momenteel minder geweld wordt gebruikt dan vroeger en dat deze trend zich waarschijnlijk door gaat zetten. Dit is vooral het geval bij het ronselen, omdat daarbij meer misleiding wordt gebruikt dan geweld. Uit de analyse van de opsporingsonderzoeken blijkt echter dat nog steeds meer dan de helft van de slachtoffers te maken krijgt met geweld.

7

Conclusie

Deze CBA Seksuele uitbuiting 2011 heeft als primair doel inzicht te verschaffen in (de ontwikkeling van) seksuele uitbuiting met een internationale component, zodat politie en justitie op nationaal besturingsniveau de prioriteiten in de (integrale) aanpak van deze zware en regelmatig ook georganiseerde vorm van criminaliteit onderbouwd kunnen vaststellen. De ontwikkeling van seksuele uitbuiting met een internationale component is vanuit de volgende invalshoeken bestudeerd: de ontwikkeling van 1) de omvang van, 2) de aard van en 3) de betrokkenen en criminele samenwerkingsverbanden bij seksuele uitbuiting in de afgelopen jaren en in de toekomst. Daarnaast is aandacht besteed aan de maatschappelijke gevolgen van seksuele uitbuiting met een internationale component.

Om een goed beeld van (de ontwikkeling van) seksuele uitbuiting te verkrijgen zijn landelijke en regionale opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting met een internationale component geanalyseerd die in de jaren 2007 tot en met 2010 zijn afgerond. Verder is literatuuronderzoek en een krantenscreening verricht en is gesproken met experts binnen uiteenlopende organisaties. Op basis van de onderzoeksresultaten kan worden vastgesteld of de huidige aanpak van seksuele uitbuiting met een internationale component dient te worden bijgesteld.

Doordat binnen deze CBA seksuele uitbuiting met een internationale component centraal staat, kunnen geen uitspraken worden gedaan over de aanpak van seksuele uitbuiting door zogenaamde Nederlandse 'loverboys of pooierboys'. Voorts is van belang in de gaten te houden dat de onderzoeksresultaten op geanalyseerde opsporingsonderzoeken en niet op rechterlijke uitspraken zijn gebaseerd. Dit betekent dat de resultaten betrekking hebben op *door de politie aangemerkte* verdachten en slachtoffers en andere betrokkenen bij het delict mensenhandel. Voor zover binnen deze CBA vergelijkingen zijn gemaakt tussen groepen kon dat door de kleine aantallen doorgaans alleen tussen raam- en escortprostituees worden gedaan en/ of tussen prostituees die in Centraal-Europa en Zuid- en Zuidoost-Europa zijn geboren. Ook moet vooraf worden opgemerkt dat voor lang niet alle aspecten een vergelijking met de CBA Mensenhandel van 2007 kon worden gemaakt. Dit komt onder meer doordat de items in de CBA van 2007 niet, zoals in deze CBA, op het niveau van de individuele prostituees binnen de opsporingsonderzoeken is onderzocht, maar op het niveau van opsporingsonderzoeken. Tot slot hebben

experts niet over alle voor deze CBA onderzochte items gezegd hoe zij verwachten dat deze zich in de toekomst zullen ontwikkelen. De ontwikkeling van seksuele uitbuiting is met andere woorden zowel vanuit het verleden tot het heden als vanuit het heden naar de toekomst niet altijd te beschrijven. Wanneer dit niet kan, wordt volstaan met het vermelden van de conclusies over het heden. De gepresenteerde conclusies zijn een verkorte weergave van de conclusies aan het eind van de hoofdstukken of paragrafen daarbinnen.

7.1 Omvang

Door praktische en methodologische knelpunten is het lastig om een betrouwbare schatting van de (ontwikkeling van de) omvang van seksuele uitbuiting te geven. Bij CoMensha is het jaarlijkse aantal aangemelde (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting over het geheel genomen toegenomen van 284 in 2001 tot en met 797 in 2010. Dit betekent volgens CoMensha niet dat het aantal (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting is toegenomen, maar dat in de afgelopen jaren beter inzicht is ontstaan in het aantal slachtoffers van seksuele uitbuiting. Bij de aannahme (!) dat CoMensha zicht heeft op 7,3% van het daadwerkelijke aantal (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting in Nederland, dan waren er in 2010 feitelijk 10.917 (mogelijke) slachtoffers. Dit zou betekenen dat 55% van het geschatte (!) aantal in Nederland werkzame prostituees (mogelijk) slachtoffer is van seksuele uitbuiting. Het gaat om uiteenlopende type slachtoffers. Van slachtoffers die door dwang en (zwaar) geweld worden uitgebuit tot slachtoffers die worden uitgebuit door hun kwetsbare positie te misbruiken. Dit 55%-resultaat ligt ongeveer in het midden van de uiteenlopende schattingen over slachtofferschap van seksuele uitbuiting die in Nederland circuleren. De meeste experts verwachten dat de omvang van seksuele uitbuiting zal toenemen. De kans bestaat dat het fenomeen minder zichtbaar wordt als prostitutie in het algemeen en seksuele uitbuiting in het bijzonder naar het illegale circuit verschuift. De verschuiving naar het illegale circuit is een reeds bestaande tendens, maar deze zou door de huidige lokale en nationale politieke maatregelen om seksuele uitbuiting tegen te gaan sterker kunnen worden.

7.2 Betrokkenen en CSV's

Prostitutiebranches betrokkenen

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zijn de betrokkenen bij seksuele uitbuiting voornamelijk actief in de raamprostitutie en de (hotel)escort. De slachtofferregistratie van CoMensha doet vermoeden dat het aantal (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting in particuliere woningen stijgende is. Binnen deze registratie komen deze (mogelijke) slachtoffers van seksuele uitbuiting ondertussen iets vaker voor dan (mogelijke) slachtoffers binnen de raamprostitutie.

Kenmerken betrokkenen

De pooiers en bewuste faciliteerders zijn evenals in de CBA Mensenhandel 2007 voornamelijk mannen en de prostituees voornamelijk vrouwen. Wel komen in deze CBA Seksuele uitbuiting 2011 meer mannelijke slachtoffers voor dan in de CBA Mensenhandel 2007. Experts noemen dit een recente nieuwe slachtoffergroep. Onder de vrouwelijke prostituees die de partner van een pooier zijn, bevinden zich vijftien keer zoveel verdachten als onder de prostituees die geen partner van een pooier zijn.

De pooiers en de bewuste faciliteerders waren bij de start van de opsporingsonderzoeken gemiddeld 10 jaar ouder dan de prostituees. Tenminste elf prostituees waren minderjarig toen zij voor het eerst door de CSV's werden tewerkgesteld. In de CBA Mensenhandel 2007 kwamen binnen relatief meer opsporingsonderzoeken minderjarigen voor.

Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken liggen de belangrijkste geboortelands van pooiers en prostituees in Centraal- en Zuid- en Zuidoost-Europa. Hongarije en Roemenië zijn verreweg de belangrijkste geboortelands. Dit zijn ook voor de bewuste faciliteerders belangrijke geboortelands, maar Nederland is dat voor hen het vaakst. Wanneer alle relevante opsporingsonderzoeken voor deze CBA-periode waren geanalyseerd, zouden ook Bulgaarse en West-Afrikaanse (in het bijzonder Nigeriaanse) prostituees, pooiers en bewuste faciliteerders en Turkse pooiers en bewuste faciliteerders prominent(er) aanwezig zijn. Opvallend is dat er relatief meer Tsjechische pooiers en bewuste faciliteerders zijn dan prostituees. De prostituees komen relatief vaker uit Slowakije.

Vergeleken met de vorige CBA Mensenhandel uit 2007 komen in deze CBA relatief veel meer Hongaarse en Roemeense pooiers, prostituees en bewuste faciliteerders voor. Hoewel het om een relatief kleine groep gaat, geldt dit ook

voor pooiers en bewuste faciliteerders uit (voormalig) Joegoslavië. De experts verwachten dat betrokkenen van seksuele uitbuiting in de nabije toekomst evenals in deze CBA 2011 nog steeds uit herkomstlanden uit Centraal-Europa en Zuid- en Zuidoost-Europa en West-Afrika zullen komen. Bovendien zullen er meer betrokkenen uit nieuwe Schengenlanden komen bij de uitbreiding van het Schengengebied in oostelijker richting en wordt gesteld dat het aantal betrokkenen uit Zuidoost-Azië op dit moment toeneemt. De belangrijkste West-Afrikaanse slachtoffergroepen zijn afkomstig uit Nigeria, Sierra Leone, Guinee en Ghana. De belangrijkste Zuidoost-Aziatische slachtoffergroep komt uit China. In de slachtofferregistratie van CoMensha komen vrijwel evenveel (mogelijke) slachtoffers uit het niet door experts genoemde Centraal-Afrikaanse Uganda als uit China. Recentelijk is er volgens de experts - in geringe mate - zicht op andere slachtoffergroepen zoals verstandelijk gehandicapten en personen die in een asielzoekerscentrum worden opgevangen.

Taken betrokkenen

Verreweg de meeste pooiers verrichten zelf één of meerdere taken binnen de barrières van het mensenhandelproces. Daarnaast voeren de bewuste faciliteerders en één op de vijf prostituees dergelijke taken voor de pooiers uit. Voor zowel de pooiers als de bewuste faciliteerders en faciliterende prostituees geldt dat het toezichhouden op en het rekruteren van prostituees tot de belangrijkste taken behoren waarmee zij zich bezig houden.

Verdachten

Het komt voor dat personen, die werkzaam zijn binnen branches als de taxi-branche, de seksbranche, de juridische dienstverlening en de horeca en die bewust bij het mensenhandelproces betrokken lijken te zijn, niet als verdachte worden aangemerkt binnen opsporingsonderzoeken.

Omvang CSV's

In een grote meerderheid van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken komt een CSV voor. De CSV's zijn doorgaans niet groot; zij bestaan doorgaans uit niet meer dan tien personen met een kern van niet meer dan vijf personen. In de CBA Mensenhandel van 2007 kwamen binnen relatief meer onderzoeken middelgrote CSV's van zes tot en met tien personen voor. Door mogelijke interpretatieverschillen is het moeilijk te zeggen of de CSV's in deze CBA daadwerkelijk kleiner zijn geworden. Indien dit wel het geval is, zijn de verschillen niet heel groot omdat de meeste middelgrote CSV's uit de CBA 2007

uit zes personen bestonden. De CSV's bestaan nog steeds voor een belangrijk deel uit familie-, vriendschaps- en kennisrelaties.

Kenmerken, samenstelling en structuur CSV's

Bij de start van de opsporingsonderzoeken is ruim eenderde van de CSV's reeds langer dan drie jaar actief. De CSV's zijn in meerderheid heterogeen samengesteld voor wat betreft herkomstland, nationaliteit en geslacht van de CSV-leden. Voor wat betreft het geslacht geldt dit voor deze CBA in sterkere mate dan voor de vorige uit 2007. Hoewel de grote meerderheid van de CSV-leden mannen zijn, groeit het aandeel vrouwen en is hun aandeel bovendien groter dan bij andere criminaliteitsvormen. De vrouwelijke CSV-leden zijn soms familie en regelmatig de (ex-)partner van mannelijke CSV-leden. Van de vrouwelijke pooiers, bewuste faciliteerders en faciliterende prostituees is iets meer dan de helft te typeren als uitvoerder, iets minder dan de helft als *partner in crime* en een enkeling als 'madam'. De herkomstlanden van de CSV-leden komen grotendeels overeen met de herkomstlanden van de slachtoffers die door de CSV's worden uitgebuit. Dit geldt niet voor Turken, (voormalig) Joegoslaven en Albanen. Er zijn wel pooiers en faciliteerders met deze herkomstlanden, maar geen prostituees.

De CSV's zijn te kwalificeren als 1) zelfvoorzienende geïsoleerde criminele groepen die het gehele mensenhandelproces zelf uitvoeren, 2) niet-zelfvoorzienende criminele groepen die voor de uitvoering van het gehele mensenhandelproces afhankelijk zijn van andere CSV's en/ of individuele derden die hen op onregelmatige basis faciliteren en 3) criminele netwerken die uit individuen en/ of kleine clusters bestaan die elkaar op regelmatige basis (via tussenpersonen) helpen om het mensenhandelproces uit te kunnen voeren. Binnen verschillende CSV's is sprake van hiërarchische verhoudingen, maar op basis van de informatie in de geanalyseerde opsporingsonderzoeken kan niet worden gezegd dat het om traditionele criminele organisaties gaat zoals de Italiaanse maffia en de Japanse Yakuza. De CSV's opereren niet bijzonder professioneel, maar zeker ook niet onprofessioneel. Voor zover CSV's binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken contact onderhouden met andere CSV's is dit voornamelijk coöperatief.

Afschermingsmethoden, contra-activiteiten en falen CSV's

Verreweg de meeste CSV's (92%) gebruiken één of meerdere afschermingsmethoden om buiten het zicht van de opsporing te blijven. De meest gebruikte afschermingsmethoden zijn het veelvuldig wisselen van

simkaart, het opzettelijk vermijden van bepaalde plaatsen en het opzettelijk verblijven in het buitenland. Binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken blijkt nauwelijks dat CSV-leden via corrupte ambtenaren op de hoogte proberen te raken van opsporingsactiviteiten tegen de groepering. Ook is niet gebleken dat CSV's contra-activiteiten inzetten om de opsporingsactiviteiten actief te frustreren. De CSV's komen het vaakst in het zicht van opsporingsorganisaties door meldingen van uiteenlopende type melders, aangiften/ verklaringen van slachtoffers en CIE-p-v's.

7.3 Werkwijzen binnen het mensenhandelproces

Rekrutering

In overeenstemming met de literatuur spelen CSV's binnen de geanalyseerde opsporingsonderzoeken in op de situatie van de prostituee en passen zij verschillende manieren van ronselen toe. Prostituees hebben vaak het doel om prostituee te worden en worden gemotiveerd door het idee dat zij veel geld kunnen verdienen in een korte tijd. Hoewel de aard van het toekomstige te verrichten werk in deze CBA voor meer prostituees duidelijk is dan in de vorige CBA, worden zij vaker misleid over de verdiensten. Ook worden prostituees in deze CBA misleid over de arbeidsomstandigheden.

Het lijkt erop dat, vergeleken met de CBA uit 2007, prostituees in deze CBA even vaak door bekenden worden gerekruteerd, veel vaker zelf het initiatief nemen om met de CSV's in contact te komen en vaker via het internet worden gerekruteerd. Experts herkennen ook dat vrouwen zelf op zoek gaan naar werk in de Nederlandse prostitutiebranche waarbij ze mannen vragen hun te helpen. Verder verwachten zij dat het internet, net zoals in de legale economie, in de uitvoering van de seksuele uitbuiting een steeds grotere rol gaat spelen. Dit geldt zowel voor het werven van slachtoffers en het adverteren van seksuele diensten als voor het contact tussen pooiers en slachtoffers en met andere pooiers en faciliteerders.

Uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken blijkt dat raamprostituees vaker dan escortprostituees in de omgeving van vrienden en kennissen worden geronseld, worden misleid over de verdiensten en de arbeidsomstandigheden en minder vaak worden geronseld via het internet dan prostituees die in de escort tewerk worden gesteld.

Entree en documenten

Van de prostituees uit niet-Schengenlanden is ongeveer eenderde gesmokkeld en hiervan komt maar liefst driekwart uit Roemenië en Bulgarije in de tijd dat dit nog geen visumvrije landen waren. Roemenen en Bulgaren vormden ook in de vorige CBA de grootste groepen gesmokkelden. In een aantal onderzoeken is misbruik gemaakt van procedures door het op onrechtmatige wijze verkrijgen van visa en het sluiten van schijnhuwelijken. Volgens de experts zal de smokkelmethodiek van het misbruik maken van procedures steeds meer worden toegepast.

Verreweg de meeste slachtoffers reisden vanuit het eigen geboorteland naar Nederland. De routes naar Nederland zijn geografisch gezien vaak de meest logische, zoals ook het geval was in de CBA 2007. De rol van de (mini)bus lijkt voor het vervoer naar Nederland ten opzichte van de vorige CBA kleiner te zijn geworden. De omstandigheden waaronder de prostituees naar Nederland reisden konden zeer uiteenlopen. Een kwart van de prostituees is tewerkgesteld tijdens de reis naar Nederland.

Om slachtoffers die niet in de Nederlandse prostitutiebranche mogen werken, of dit alleen als ZZP'er mogen doen, toch in de prostitutiebranche te kunnen laten werken, gebruiken de CSV's verschillende methoden die overeenkomen met de modus operandi in de vorige CBA. Zij gebruiken valse, vervalste of *look alike* (identiteits)documenten voor de slachtoffers, regelen schijnhuwelijken voor de slachtoffers en laten hen in de illegale prostitutiebranche werken.

Huisvesting

Huisvesting van prostituees komt voor in verschillende vormen. De meeste prostituees verkrijgen hun woning met behulp van leden van het CSV, die al dan niet gebruik maken van faciliteerders. Zowel rechtspersonen als natuurlijke personen faciliteren bewust of onbewust bij de uitvoering van de mensenhandelactiviteiten. Er zijn grote verschillen in woonomstandigheden van de prostituees. Vooral de prostituees uit de escort lijken het slecht te treffen als het gaat om overbewoning. Verder werken prostituees die in de hotelprostitutie zijn tewerkgesteld niet alleen in hotels langs snelwegen, maar wonen zij daar regelmatig ook. Voor zover het onderwerp huisvesting in de vorige CBA uit 2007 is onderzocht, lijkt te kunnen worden gezegd dat in beide CBA's een meerderheid van de prostituees samenwoonde met pooier(s) en/of andere leden van het CSV en dat een grote minderheid van de prostituees in woningen verbleven die zonder tussenkomst van de CSV's waren verkregen. Verder lijkt in beide CBA's een minderheid van de prostituees (mede) op de werkplek te hebben overnacht.

Arbeid

Verreweg de meeste slachtoffers van seksuele uitbuiting zijn niet bekend met de Nederlandse prostitutiebranche voordat zij daarin door de CSV's worden tewerkgesteld en kiezen de prostitutiebranche waarin zij voor de CSV's werken niet zelf uit. Bovendien kunnen veel van deze prostituees niet zelfstandig invulling geven aan de wijze waarop zij hun werkzaamheden willen uitvoeren. Om ervoor te zorgen dat de prostituees in het gareel blijven lopen wordt het overgrote deel naar het werk begeleid en telefonisch gecontroleerd. Met name raamprostituees worden ook gecontroleerd doordat CSV-leden fysiek aanwezig zijn op of bij de werkplek. Binnen het beperkte aantal bestudeerde opsporingsonderzoeken bepalen raamprostituees in het algemeen veel minder zelf over hun werk-omstandigheden dan escortprostituees.

Ongeveer de helft van de prostituees heeft voor het CSV uit het geanalyseerde opsporingsonderzoek voor kortere of langere tijd in meerdere plaatsen in Nederland gewerkt en één op de tien mede in het buitenland. Dit lijkt met name door de CSV's te worden gedaan om meer geld te kunnen verdienen en in veel mindere mate om de pakkans te verkleinen, of te voorkomen dat de prostituees die zij uitbuiten contacten opbouwen met derden.

In deze CBA komt het in relatief veel meer opsporingsonderzoeken voor dat prostituees door de CSV's worden gecontroleerd en dat prostituees in het buitenland hebben gewerkt dan in de CBA 2007. In beide CBA's komt het in het overgrote deel van de opsporingsonderzoeken voor dat prostituees in meerdere Nederlandse plaatsen hebben gewerkt. Opvallend is dat de percentages veel lager liggen als op persoonsniveau wordt gekeken in plaats van op onderzoeksniveau.

(Psychische) binding

Er wordt op diverse manieren gebruik gemaakt van (dwang)middelen. Deze zijn doorgaans niet significant veranderd ten opzichte van de CBA in 2007.

Misleiding komt nog steeds bij meer dan de helft van prostituees voor. Ook het misbruik maken van de kwetsbare positie en het misbruik van uit feitelijke omstandigheden voortvloeiend overwicht wordt op verschillende manieren teruggevonden in de geanalyseerde onderzoeken. De prostituees worden veelal afhankelijk gemaakt van hun pooier en geïsoleerd van hun omgeving, waardoor het zich onttrekken aan de situatie bijna een onmogelijke opgave wordt. Het lijkt alsof verdachten deze techniek van isolatie meer zijn gaan gebruiken ten opzichte van de CBA 2007. Daarbij wordt bij meer dan de helft van de prostituees (dreiging met) geweld gebruikt. Zeker in de raamprostitutie blijkt dit nog op grote schaal voor te komen. Een andere verandering ten opzichte van de

CBA uit 2007 is de toenemende dreiging tegen familie van de prostituees. Dit zijn belangrijke constateringën omdat in de literatuur soms de indruk wordt gewekt dat fysiek geweld minder voor komt. Ook experts zijn de mening toegedaan dat minder geweld wordt gebruikt en dat deze trend zich zal doorzetten. De grootste verandering ten opzichte van de CBA 2007 is echter dat prostituees in deze CBA veel vaker werkelijke en/of fictieve schulden bij CSV-leden hebben.

Het komt voor dat medewerkers van politie en hulpverlening er naast zitten als het gaat om misleiding van Oost-Europese vrouwen en het gebruik van de loverboytechniek bij buitenlandse slachtoffers. Zij zeggen dat dit bij een nihil deel van de slachtoffers aan de orde is, terwijl uit de geanalyseerde opsporingsonderzoeken is gebleken dat het gaat om een substantieel deel, namelijk eenderde, van de prostituees.

Financiën

Op basis van de onderzoeksresultaten wordt voorzichtig geschat dat pooiers per prostituee €4.100,- per maand winst maken. Deze schatting lijkt nagenoeg overeen te komen met een schatting in eerder wetenschappelijk onderzoek. Vrijwel alle prostituees moeten vijftig of honderd procent van de verdiensten afstaan aan de pooier. Ongeveer de helft van de prostituees moet een minimumbedrag aan de pooier betalen en daarmee lijkt dit aantal te zijn toegenomen in vergelijking met de CBA van 2007.

De geïnde verdiensten worden, net zoals in de CBA van 2007 en in overeenstemming met een recente studie van de FATF, direct door de CSV's uitgegeven aan een luxe levensstijl of wordt de opbrengst verplaatst. Evenals in de CBA van 2007 zijn de twee meest gebruikte methoden van geldverplaatsing geld koerieren en het versturen van money transfers.

CSV's lijken, overeenkomstig de CBA van 2007, geen ingewikkelde witwasconstructies te gebruiken. Het verdiende geld dat is verplaatst, wordt onder andere geïnvesteerd in luxe goederen en onroerend goed in het land van herkomst en gebruikt om de familie te onderhouden.

Hoewel in deze CBA veel vaker financieel is gerechercheerd dan in de vorige CBA, is dit ook nu in lang niet alle opsporingsonderzoeken het geval. Financiële recherchen is erg belangrijk om een beter beeld te krijgen van de geldstromen binnen de opsporingsonderzoeken.

7.4 Gevolgen voor de Nederlandse samenleving

Seksuele uitbuiting heeft zeer ernstige consequenties voor de mensen die worden uitgebuit, zowel op het vlak van lichamelijke en geestelijke gezondheid als op het vlak van welzijn en hun financiële situatie. Het raakt hen op vrijwel alle vlakken van hun leven en niet alleen tijdens de periode van uitbuiting, maar ook nog heel lang daarna.

De prostituees die geen slachtoffer zijn, de prostitutiebranche en de daaraan gerelateerde branches hebben last van oneerlijke concurrentie door seksuele uitbuiting. Ook ondervinden deze prostituees en branches evenals prostituanten en de omgeving van prostitutiegebieden hinder van een negatief imago en daardoor van meer overheidsaandacht en –interventie. Ook de Nederlandse staat kan imagoschade oplopen door de aanwezige seksuele uitbuiting op haar grondgebied. Bovendien kunnen de normen en waarden door het bestaan van dit delict in Nederland worden aangetast.

De aanwezigheid van pooiers en andere criminelen brengen situaties van geweld met zich mee. Pooiers kunnen bovendien door hun aanwezigheid grip krijgen op de prostituees die geen slachtoffer zijn, waardoor zij ook slachtoffer kunnen worden. Klanten kunnen risico lopen om door pooiers of door uitgebuite prostituees gehanteerd of beroofd te worden. Verder kan een omgeving van een prostitutiebuurt last hebben van de aanwezigheid van pooiers en andere criminelen die worden aangetrokken.

Bovendien speelt de volksgezondheid mee. Klanten van prostituees die worden uitgebuit lopen grotere gezondheidsrisico's dan die van niet uitgebuite prostituees. Dit kan risico's voor de volksgezondheid in de bredere maatschappij opleveren.

Tenslotte is er door seksuele uitbuiting, evenals bij veel andere delicten, sprake van een vermenging van boven- en onderwereld en loopt de Nederlandse staat belastinginkomsten mis door seksuele uitbuiting.

7.5 Tot slot

Bovenstaande conclusie toont aan dat nog altijd grote misstanden in de prostitutiesector zijn. Ondanks het feit dat prostituees zichzelf niet altijd slachtoffer voelen vanwege een liefdesrelatie of een rationele overweging, worden vele vrouwen en mannen jaarlijks het slachtoffer van seksuele uitbuiting. Deze situatie heeft op verschillende niveaus negatieve consequenties voor de Nederlandse samenleving. Een verandering in de goede richting kan alleen optreden bij een gedegen monitoring en integrale aanpak van seksuele uitbuiting.

Geraadpleegde literatuur

Arooma, K. (2007). 'Trafficking in human beings: Uniform definitions for better measuring and for effective counter measures'. In: Savona, E.U. & S. Stefanizzi (red.). *Measuring human trafficking, Complexities and pitfalls*. New York: Springer. p. 13-26.

Bekker, M. (2010). *Misstanden achter de ramen. Een wetenschappelijk onderzoek naar de slachtoffers van Bulgaarse vrouwenhandelaren, welke in Groningen en Friesland opereren*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.

Boekhout van Solinge, T., Bovenkerk, F., Boone, M., Korf, D.J. & San, M. van, (2004). *'Loverboys' of modern pooierschap in Amsterdam*. Utrecht: Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen.

BNRM (2004). *Mensenhandel. Derde rapportage van de Nationaal Rapporteur*. Den Haag: Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.

BNRM (2007). *Mensenhandel. Vijfde rapportage van de Nationaal Rapporteur*. Den Haag: Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.

BNRM (2009). *Mensenhandel. Zevende rapportage van de Nationaal Rapporteur*.

Den Haag: Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.

BNRM (2012). *Mensenhandel. Kwantitatieve gegevens over (de vervolging en berechting van) verdachten en veroordeelden in mensenhandelzaken in de periode 2006-2010*. Den Haag: Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.

Booth-Matthijssen, M. (2010). Artikel 4 EVRM en de aanpak van mensenhandel. *NTM|NJCM-Bulletin*. jrg. 35. nr. 5. p. 501-519.

Bruijn, C. de, & E. Hertzberger (2011). *CBA Mensenhandel: "Grijstinten"*. Haarlem: Politie Kennemerland, afdeling Strategisch Onderzoek en Analyse.

Bunt, H.G. van de, (2007). In het hart van de vergunde sector. *Justitiële verkenningen*. WODC, jrg 33, nr. 7.

Center for the study of Democracy (2007). *Organized crime in Bulgaria. Markets and trends*. Sofia: Center for the study of Democracy.

Coalitieakkoord tussen de Tweede Kamerfracties van CDA, PvdA en Christenunie. Tweede Kamer. Vergaderjaar 2006- 2007. 3089. nr. 4.

CoMensha (2010). *CoMensha jaarcijfers 2010*. Amersfoort: CoMensha La Strada Nederland.

CoMensha (2011). *Het gezicht van CoMensha, Jaarverslag 2010*, Amersfoort: CoMensha La Strada Nederland.

Daalder, A.L. (2007). *Prostitutie in Nederland na opheffing van het bordeelverbod*. Den Haag: WODC.

Danailova-Trainor, G. en P. Belser (2006). *Globalization and the illicit market for human trafficking: an empirical analyses of supply and demand*. Working paper no. 78, Genève: ILO.

Denisova, T.A. (2004). *Trafficking in Women and Children for purposes of sexual exploitation*. Oekraïne: Zaporizhie State University.

Dijk, E.M.H. van, G. Korvinus, D.A.C. Koster, & M. Smit (2004). *Mensenhandel. Derde rapportage van de Nationaal Rapporteur*. Den Haag: Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel.

Dijk, R. van, J. Nijboer & J. Vocks (2001). Sociale en culturele achtergronden van vrouwenhandel. *Tijdschrift voor Criminologie*. 43 (4).

Edlund, L. & E. Korn (2002). A theory of Prostitution. *Journal of Political Economy*, 110/1, p. 181-214

Emergo (2011), *De gezamenlijke aanpak van de zware (georganiseerde) misdaad in het hart van Amsterdam*. Den Haag: BOOM.

European Roma Rights Centre (Z.J.). *Multi-country study: Trafficking Affecting Romani Communities in Bulgaria, the Czech Republic, Hungary, Romania and Slovakia*.

Europol (2011). *Knowledge Product. Trafficking in Human Beings in the European Union*. Den Haag: Europol.

Europol (2011). *EU Organised Crime Threat Assessment 2011*. Den Haag: Europol.

Eurostat (2011). *GDP per capita varied by more than six to one across the EU in 2010*, Eurostat: Statistics in focus. 2011/64.

FairWork (Z.J.). *Brochure Geestelijke gezondheidszorg voor slachtoffers van mensenhandel: Informatie voor hulpverleners*. Amsterdam: FairWork.

FATF (2005). *Money laundering and terrorist financing typologies 2004-2005*. Parijs: Financial Action Task Force-OECD.

FATF (2011). *Money laundering risks arising from trafficking in human beings and smuggling of migrants*. Parijs: Financial Action Task Force-OECD.

Gavril, I.G. & Tamas, A. (2009). *Trafficking in children in Romania. Study on the recruiting process*. Buzau: Alpha MDN.

Goderie, M., Spierings, F., & Woerds, S. ter, (2002). *Illegaliteit, onvrijwilligheid en minderjarigheid in de prostitutie één jaar na de opheffing van het bordeelverbod*. Utrecht/Den Haag: Verweij-Jonker Instituut/WODC.

Heemskerk, T & Kok, T. (2010). *Onderzoek naar de situatie van Hongaarse vrouwen in de rosse buurt van Amsterdam*. Leiden: Hogeschool van Leiden.

Hopkins, R. (2005), *Ik laat je nooit meer gaan. Het meisje, de vrouw, de handelaar en de agent*. Breda: De Geus.

Hout, M.M.J. van & Laan, F.J. van der (2008). *Schone schijn: De signalering van mensenhandel in de vergunde prostitutiesector*. Driebergen: KLPD/Dienst Nationale Recherche.

ILO (2008). *ILO action against trafficking in human beings*. Genève: International Labour organization.

IOM (2009). *Caring for trafficked persons: Guidance for health providers*. Genève: International Organization for Migration.

Kleemans, E.R., M.E.I. Brienens & H.G. van de Bunt (2002). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland*. Den Haag: WODC.

Kooij Martinez, A. (2008). *The Legal Approaches Aimed at Combatting Trafficking in Human Beings: Are we Europeans Taking the Right Stance?* Straatsburg: Universit  Robert Schuman.

Leferink, A. & I. van der Wal (2009), *Proeftuin Mensenhandel Bulgarije, Analyse van strafrechtelijke onderzoeken Leeuwarden en Groningen 2007 en 2008*, Leeuwarden: Team Informatie Politie Fryslân.

Liempt, I. van (2007). Mensensmokkel naar Nederland: aannames, percepties en effecten. *Migrantenstudies*, 2007-1, pp. 36-50.

Mahmoud, T.O. & Trebesch, C. (2009). *The Economic Drivers of Human Trafficking: Micro-Evidence from Five Eastern European Countries*. p. 1 – 25.

Mediana Agency (2009). *Human trafficking, emigration and sexual exploitation: a sociological research*. Z.pl.: Mediana agency.

Meloen, J. e.a. (2003). *Buit en besteding. Een empirisch onderzoek naar de omvang, de kenmerken en de besteding van misdaadgeld*. Den Haag: Elsevier Overheid.

Openbaar Ministerie Landelijk Parket (2009), *Handboek aanpak mensenhandel*, Zwolle: Landelijk Parket Team Noord en Oost Nederland.

Pieters, J., Italiano, P., Offermans, A.M., & Hellemans, S. (2010). *Ervaringen van vrouwen en mannen met psychologisch, fysiek en seksueel geweld*. Brussel: Instituut voor de gelijkheid van mannen en vrouwen.

Programma Versterking Aanpak Georganiseerde Misdaad, Tweede Kamer, vergaderjaar 2007-2008, 29911, nr. 10.

Repetur, L., Veenstra, J. (2011). *Vrijbuiters uitgebuit: Minderjarige jongens in de prostitutie: 11 portretten*. Amsterdam: Movisie/ B.V. Uitgeverij SWP.

Shelley, L (2010), *Human Trafficking: a global perspective*, New York: Cambridge University Press.

Siegel, D en S. de Blank (2008). Vrouwen die in vrouwen handelen. *Tijdschrift voor Criminologie*, 50 (10). p. 35-48.

Staring, R. (2007). Handelaars in vrouwen. Achtergronden en werkwijzen. *Justitiële Verkenningen*. jrg. 33. nr. 7. p. 50 – 63.

Surtees, R. (2005). *Second Annual Report on Victims of Trafficking in South-Eastern Europe*. Genève: International Organization for Migration.

Surtees, R. (2008). Traffickers and Trafficking in Southern and Eastern Europe: Considering the Other Side of Human Trafficking. *European Journal of Criminology*. 5. p. 39- 69.

Talma, D. (2009). *Vrouwenmantel; het grote verlangen in de prostitutie*. Bilthoven: Barnyard Publishers.

UNODC (2010). *Trafficking in persons to Europe for sexual exploitation*. Wenen: UNODC.

Vanwesenbeeck, I. & Venicz, L. (2002). *Er gaat iets veranderen in de prostitutie... De sociale positie en het psychosociaal welzijn van prostituees in prostitutiebedrijven voorafgaand aan de opheffing van het bordeelverbod*. Utrecht/Den Haag: NISO/WODC.

Veiligheid begint bij Voorkomen, Voortbouwen aan een veiliger samenleving, Den Haag: Ministerie van Justitie en Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2007.

Verhoeven, M.A., B. van Gestel & D. de Jong (2011). *Mensenhandel in de Amsterdamse raamprostitutie. Een onderzoek naar aard en opsporing van mensenhandel*. Den Haag: WODC.

Werson, H. (2012). *De fatale fuik. Achter de schermen van mensenhandel en gedwongen prostitutie in Nederland*. Amsterdam: Carrera.

Wijk, A. van, Nieuwenhuis, A., Tuyn, D. van, Ham, T. van, Kuppens, J. & Ferwerda, H. (2010). *Kwetsbaar beroep. Een onderzoek naar de prostitutiebranche in Amsterdam*. Arnhem: Bureau Beke.

WODC (2011). *Mensenhandel in de Amsterdamse raamprostitutie: een onderzoek naar aard en opsporing van mensenhandel*. Den Haag: WODC.

Wu, B., Guo, L. & Sheehan, J. (2010). *Employment Conditions of Chinese Migrant Workers in the East Midlands: A Pilot Study in a Context of Economic Recession*. Beijing: International Labour Office for China and Mongolia (ILO).

Zimmerman, C. et al. (2006). *Stolen smiles: A summary report on the physical and psychological health consequences of women and adolescents trafficked in Europe*. Londen: London School of Tropical Hygiene and Medicine.

Kamerstukken

Kamerstukken II, 2009-2010, 32 424, nr. 3.

Kamerstukken II, 2011-2012, 32424, B.

Kamerstukken II, 2010-2011, 32 211, nr. 36.

Kamerstukken II, 2011-2012, 32 211, nr. 63.

Kamerstukken II, 2011-2012, 28 638, nr. 72.

Kamerstukken II, 2011-2012, 1933, Aanhangsel.

Kamerstukken I, 2010-2011, 32 211, A.

Kamerstukken I, 2010-2011, 32 211, B.

Kamerstukken I, 2011-2012, 32 211, F.

Krantenartikelen:

'Achter het raam hield ik het niet meer vol'. De Stentor/ Deventer Dagblad. 8 oktober 2011.

'Artsen moeten misdaad melden'. Leeuwarder Courant. 28 mei 2011.

'Betrek hulpverlener bij vangst loverboy'. Trouw. 29 december 2011.

'Blauwe plekken? Ja, ik stoot me weleens, het is hier klein'. Trouw. 27 mei 2011.

'Bibob moet, we willen toch een schone zakenwereld?'. Het Parool. 19 maart 2011.

'Branche is voor Belastingdienst nog terra incognita'. Het Parool. 2 april 2011.

'Centrum: 2 miljoen voor koop dubieuze zaken Wallen'. Het Parool. 12 oktober 2011

'Dagboek van een prostituee'. Algemeen Dagblad/ Haagsche Courant. 15 oktober 2011.

'Echt geen normaal beroep'. Trouw. 14 oktober 2011.

'Een nier in ruil voor mijn meisje'. Trouw. 6 augustus 2011.

'Eerst telefoneren? Dat wordt dus niks.'. NRC Handelsblad. 16 maart 2011.

'Escort onwennig in openbaarheid'. Het Parool. 29 januari 2011.

'Escorts woonden weken in hotels', Trouw, 15 januari 2011.

'Gruwelen in de seksbranche'. Haarlems Dagblad. 17 oktober 2011.

'Heelhuids thuiskomen is niet vanzelfsprekend'. Het Parool. 1 oktober 2011.

'Hotels als instant-bordeel'. De Gooi- en Eemlander, 7 januari 2011.

'Illegale hoteleskort aangepakt'. Het Parool. 5 januari 2011.

'Lok niets uit wat je je kamer kan kosten, dat zijn de regels'. Het Parool. 8 oktober 2011.

'Meer opvang slachtoffers mensenhandel'. Reformatorisch Dagblad. 17 november 2011.

'Mensenhandelaar ontkomt vaak aan straf'. Trouw. 7 januari 2012.

'Miljoenen voor sluiting Doublet'. De Telegraaf. 29 december 2011.

'Minister Opstelten laat bestuderen of toezicht in de praktijk kan'. BN/De Stem. 17 november 2011.

'Misdad blijft regeren op de Wallen'. De Volkskrant. 27 mei 2011.

'Niemand deed iets ; Hart onder de riem voor slachtoffers van mensenhandel'. De Telegraaf. 2 mei 2011.

'Ook prostituees klagen over de crisis'. Het Laatste Nieuws (BE). 31 december 2012.

'Ondernemers Amsterdam hekelen aanpak Bibob'. ANP. 8 maart 2011.

'Politie gaat hotels leren prostituees te herkennen,' Volkskrant, 24 februari 2011 en 'Illegale hoteleskort aangepakt'. Het Parool. 5 januari 2011.

'Pooiers hebben in Nederland vrij spel'. Dagblad de Pers. 29 september 2011.

'Prostituee in twee jaar meer dan twee ton kwijt aan haar seksbaas'. BN/De Stem. 1 maart 2011.

'Prostitutie in Doubletstraat moet echt weg'. AD/ Haagsche Courant. 29 december 2011.

'Ramen alleen in centrum Achterdam'. Noordhollands Dagblad. 1 september 2011.

'Recessie treft escort'. Spits. 27 december 2011.

'Subsidie voor ruilwinkeliers'. Metro. 3 maart 2011.

'Twaalfjarige meisjes leren voor prostituee; Hongaarse kinderen opgeleid voor Amsterdamse ramen'. Telegraaf. 31 augustus 2011.

'Uitbuiting: meer dan loverboys'. De Gelderlander. 10 maart 2011.

'Veroordeling blijft moeilijk bij verdenking van mensenhandel'. De Volkskrant. 7 januari 2012.

'Vijf vragen over het opschonen van de Wallen'. ANP. 23 september 2011.

'Volkswede zou terecht zijn'. Noordhollands Dagblad. 21 oktober 2011.

'VVD: Uitbreiding Doublet stoppen; raameigenaar wil groter bordeel in rosse straat'. De Telegraaf. 6 januari 2012.

'Wallen: onderwereld en bovenwereld in één; Georganiseerde criminaliteit nog altijd groot'. NRC Next. 27 mei 2011.

Internetbronnen:

http://www.europa-nu.nl/id/vh1alz099lwi/schengen_en_visabeleid

<http://www.hetccv.nl/nieuws/2011/10/registratie-prostituees-in-utrecht.html>

<http://www.denhaag.nl/home/bewoners/to/Commissie-evalueerde-de-actie-Doubletstraat.htm>

Bijlage 1

Uitgebreide verantwoording analyse opsporingsdossiers

Om een beeld te krijgen van de betrokkenen en criminele samenwerkingsverbanden die zich richten op seksuele uitbuiting (hoofdstuk 3) en hun modus operandi (hoofdstuk 4) zijn voor deze CBA 37 afgeronde opsporingsonderzoeken geanalyseerd.²⁰⁰ De opsporingsonderzoeken zijn verkregen door de korpsexperts mensenhandel van de 26 politieregio's telefonisch en/ of per e-mail te benaderen met de vraag of binnen hun korps in de periode 2007 tot en met 2010 opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting zijn afgerond waarbinnen ten minste twee slachtoffers in het buitenland zijn geronseld. Op het moment dat de korpsexperts aangaven dat dit het geval was, werden de teamleiders van de door de korpsexperts doorgegeven onderzoeken benaderd met de vraag toestemming te geven voor het analyseren ervan voor deze CBA. Sommigen gaven deze toestemming direct, anderen wilden dat toestemming werd gevraagd aan de bij het opsporingsonderzoek betrokken Officier van Justitie. In dat geval is de Officier van Justitie bij het arrondissementsparket of landelijk parket telefonisch benaderd en doorgaans is ook een officiële toestemmingsbrief per e-mail verzonden.

Tabel 1.1 laat zien dat uiteindelijk binnen dertien politieregio's een of meerdere opsporingsonderzoeken zijn geanalyseerd voor deze CBA. In drie politieregio's is het wegens capacitaire redenen niet gelukt een beschikbaar gesteld onderzoek te analyseren. In negen regio's waren volgens de korpsexperts geen opsporingsonderzoeken afgerond, die voldeden aan de opgegeven criteria en van drie politieregio's hebben de korpsexperts, na herhaald verzoek, nooit gereageerd op de oproep om relevante opsporingsonderzoeken voor deze CBA door te geven.

Achteraf bleken 4 onderzoeken later dan in 2010 te zijn afgerond en dus eigenlijk buiten de onderzoeksperiode te vallen. Toch is besloten ze in deze CBA te behandelen. Zij geven een compensatie voor het feit dat twee (grote) onderzoeken in de CBA 2007 zijn behandeld die gezien de onderzoeksperiode

²⁰⁰ Een van deze opsporingsonderzoeken, onderzoek X van de DNR, bestaat uit vier deelonderzoeken naar dezelfde dadergroep.

eigenlijk in deze CBA thuis hoorden en voor de drie onderzoeken die wegens capacitaire redenen niet zijn geanalyseerd voor deze CBA. Hieronder volgt een overzicht van het aantal onderzoeken dat in de 13 politieregio's is geanalyseerd.

Tabel 1.1

Aantal geanalyseerde opsporingsonderzoeken per politieregio			
Politieregio	X	Geen capaciteit voor analyse	Niet gereageerd
Amsterdam-Amstelland	7	1	
Brabant-Noord	0		
Brabant-Zuid-Oost	1		
DNR	6		
Drenthe	-		X
Flevoland	0		
Friesland	-		X
Gelderland-Midden	0		
Gelderland-Zuid	-		X
Gooi- en Vechtstreek	0		
Groningen	5		
Haaglanden	1		
Hollands-Midden	3		
Kennemerland	4	1	
Limburg-Noord	1		
Limburg-Zuid		1	
Midden-West-Brabant	0		
Noord-Holland-Noord	3		
Noord-Oost-Gelderland	0		
Rotterdam-Rijnmond	1		
Twente	0		
Utrecht	3		
IJsselland	0		
Zaanstreek-Waterland	1		
Zeeland	1		
Zuid-Holland-Zuid	0		
Totaal	37	3	

Zoals gezegd bevatten alle 37 opsporingsonderzoeken een grensoverschrijdende component in die zin dat minimaal 2 slachtoffers van seksuele uitbuiting in het buitenland zijn gerekruteerd. In 26 onderzoeken betrof het uitsluitend seksuele uitbuiting van meerderjarige slachtoffers die niet waren gesmokkeld. In de 9 overige onderzoeken naar grensoverschrijdende seksuele uitbuiting waren één of meerdere slachtoffers minderjarig en/ of gesmokkeld en/ of slachtoffer van overige uitbuiting. In tabel 1.2 staat meer informatie over de geanalyseerde opsporingsonderzoeken.

Tabel 1.2

Aantal opsporingsonderzoeken naar prostitutiebranche 2007-2011							
Branche	2007	2008	2009	2010	2011	N Totaal	% Totaal
Raamprostitutie	1	7	5	7	2	22	59
Escort	1	-	1	3	1	6	16
Club/ Privéhuys	-	1	2	1		4	11
Hotelprostitutie	1	-	2	-	1	4	11
Chinese BB	-	-	-	1		1	3
Totaal	3	8	10	12	4	37	100

De prostitutiebranches die in de tabel genoemd worden, zijn de branches waarin de CSV's *voornamelijk* actief waren. De meeste geanalyseerde opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting betreffen onderzoeken binnen (voornamelijk) de raamprostitutie (59%). Van de overige opsporingsonderzoeken had slechts één onderzoek betrekking op (voornamelijk) seksuele uitbuiting binnen Chinese massagesalons. Er is voor gekozen om een ander opsporingsonderzoek naar onder meer seksuele uitbuiting binnen de Chinese beautybranche in de CBA over overige uitbuiting te behandelen. In eerste aanleg heeft de rechter de verdachten niet veroordeeld voor seksuele uitbuiting en bovendien is dit onderzoek uitgevoerd door de SIOD, de organisatie die de CBA over overige uitbuiting schrijft.

Binnen de meeste opsporingsonderzoeken (78%) stelden de CSV's een of meerdere prostituees in meerdere prostitutiebranches tewerk. Binnen 18 van de 22 onderzoeken naar seksuele uitbuiting binnen de raamprostitutie stelden de CSV's een of meerdere prostituees mede tewerk in clubs/ privéhuizen (7), de escort (4), particuliere woningen (3), de straatprostitutie (3), de hoteleskort (1), een sauna (1), een bar (1) een tippelzone (1). Binnen 3 van de 6 onderzoeken naar seksuele uitbuiting binnen de escortbranche stelden de CSV's een of meerdere prostituees mede tewerk in de hoteleskort (2) en particuliere woningen (1). Binnen 2 van de 4 onderzoeken naar seksuele uitbuiting binnen

de hotelprostitutie stelden de CSV's een of meerdere prostituees mede tewerk in de escort (1) en particuliere woningen (1). Binnen 1 van de 4 onderzoeken naar seksuele uitbuiting binnen clubs/ privéhuizen stelden de CSV's de slachtoffers mede tewerk in particuliere woningen (1). Tot slot stelde het CSV uit het onderzoek binnen de Chinese beautybranche ook een of meerdere slachtoffers tewerk binnen de escort.

Het zal opvallen dat onder de geanalyseerde opsporingsonderzoeken zich weinig onderzoeken bevinden die zijn afgerond in 2007 en 2011. Om te beginnen komt dit doordat, zoals eerder gezegd, 2011 eigenlijk buiten de onderzoeksperiode valt en twee (grote) opsporingsonderzoeken uit 2007 buiten beschouwing zijn gelaten, omdat deze al in de CBA van 2007 zijn behandeld. Het is onduidelijk of er daadwerkelijk minder opsporingsonderzoeken in 2007 en 2008 (11 of 13) dan in 2009 en 2010 (23) zijn afgerond, of dat de korpsexperts, aan wie is gevraagd opsporingsonderzoeken aan te leveren, deze niet meer op hun netvlies hadden staan. In verschillende politieregio's is op de werkvloer ook nog gevraagd of daar andere onderzoeken bekend waren, maar dit leverde nooit een extra onderzoek op. Het lijkt er dan ook op dat het aantal opsporingsonderzoeken dat volgens de criteria van deze CBA geanalyseerd is, behoorlijk compleet is. Dit geldt echter niet voor een aantal onderzoeken naar Bulgaarse mensenhandelaren.

In de periode 2007 - 2008 heeft in Groningen/ Leeuwarden een proeftuin Mensenhandel gedraaid die op Bulgaren was gericht. Voor deze CBA is slechts één groot opsporingsonderzoek naar Bulgaren uit Groningen geanalyseerd. Uit de *Rapportage proeftuin Mensenhandel Bulgarije* van Leferink (2009: p. 7) volgt dat er binnen de proeftuin acht politiedossiers zijn opgemaakt naar Bulgaarse mensenhandelaren, waarvan twee grote in Groningen en twee grote in Friesland. Drie van de vier grote dossiers en de 4 kleinere dossiers ontbreken dus in deze CBA. Dit komt voor een deel doordat de korpsexpert uit Leeuwarden geen gehoor heeft gegeven aan de vraag of er in de onderzoeksperiode 2007 - 2010 opsporingsonderzoeken naar seksuele uitbuiting zijn afgerond waarbinnen minstens twee slachtoffers voorkwamen die in het buitenland zijn gerekruteerd. Een andere reden waarom niet al deze dossiers zijn geanalyseerd kan zijn gelegen in het feit dat er slechts een slachtoffer in voorkwam of dat de slachtoffer(s) niet in het buitenland zijn gerekruteerd, maar al in Nederland aanwezig waren.

Het is vaak lastig gebleken om de onderzoeken in de regio's te analyseren. Nadat korpsexperts te kennen hadden gegeven dat er geschikte onderzoeken binnen hun regio aanwezig waren, kon het door allerlei omstandigheden soms nog maanden duren voordat er officieel toestemming was en voordat afspraken

waren gemaakt over waar en wanneer de opsporingsonderzoeken konden worden geanalyseerd.

Uiteindelijk zijn de opsporingsonderzoeken veelal bij de politieregio's geanalyseerd die de onderzoeken hebben uitgevoerd, maar ook wel bij de DNR. De analyses zijn uitgevoerd door 11 stagiaires, een recherchekundige van de politieregio Rotterdam-Rijnmond en een medewerker van de DNR die hiervoor allen ongeveer drie maanden drie dagen per week beschikbaar waren. Van de opsporingsonderzoeken zijn doorgaans ten minste het Algemeen Relas Van Onderzoek en de verklaringen van verdachten, slachtoffers en getuigen bestudeerd.

Voordat werd gestart met de daadwerkelijke analyse werd de teamleider, dossiervormer of andere kenner van het opsporingsonderzoek geïnterviewd om een beeld te krijgen van het onderzoek. Tijdens het analyseren van de opsporingsonderzoeken werd veelal contact onderhouden met deze personen. Na afloop van de analyse werd een verslag over het betreffende opsporingsonderzoek geschreven.

Voor het analyseren van de opsporingsonderzoeken werd een kwantitatief meetinstrument in Excel gebruikt met bijna 200 variabelen. Met het meetinstrument kan zowel inzicht worden verkregen in verdachten- en slachtoffergroeperingen en de werkwijzen van de verdachten op de barrières rekrutering, entree, huisvesting, documenten, arbeid, psychische binding en financiën, als in basale informatie over de opsporingsonderzoeken en rechterlijke uitspraken in eerste aanleg. Het meetinstrument biedt ook de mogelijkheid om een kwalitatieve toelichting te geven op de kwantitatieve informatie. Aangezien het een zeer omvangrijk meetinstrument betreft, en steeds met andere onderzoekers werd gewerkt, die het meetinstrument moesten leren kennen, kostte het de onderzoekers, afhankelijk van de grootte van het onderzoek en de kennis van het meetinstrument, twee tot acht weken om een onderzoek volgens het gehele meetinstrument te analyseren. Doordat met meerdere onderzoekers werd gewerkt, bestond de kans dat het meetinstrument niet op de juiste manier werd ingevuld, doordat begrippen in de vraagstelling verschillend of in zijn geheel verkeerd zouden worden geïnterpreteerd. Dit zou dan ten koste gaan van de betrouwbaarheid en validiteit van de onderzoeksresultaten. Om dit te ondervangen is een e-mailgroep gestart waarbinnen de onderzoekers vragen konden stellen aan de projectleider van het onderzoek over de interpretatie van vragen en begrippen in het meetinstrument en de wijze waarop het meetinstrument moest worden ingevuld. Iedere vraag werd door de projectleider voor de hele groep beantwoord.

Gezien de beperkte beschikbaarheid van de onderzoekers is het niet haalbaar gebleken om alle 37 opsporingsonderzoeken met het gehele meetinstrument te

analyseren. Om die reden zijn de analyses van een aantal onderzoeken beperkt tot enkele barrières. In ieder geval is voor alle onderzoeken dader- en slachtofferinformatie en informatie over de verdachtengroeperingen geanalyseerd en is voor vrijwel alle onderzoeken informatie over rekrutering, arbeid en psychische binding geanalyseerd. Dit geldt in veel mindere mate voor informatie over de barrières entree, huisvesting, identiteit en financiën. Steeds zal in de hoofdstukken 3 en 4 worden aangegeven op hoeveel onderzoeken en op hoeveel betrokkenen de resultaten zijn gebaseerd.

Bijlage 2

Lijst geïnterviewden

KLPD

- CIE: projectleider
- EMM: coördinatoren Gert Buist en Hans Sterk
- Expert Mensenhandel: Jan Hendriks
- Expert Mensenhandel: Caroline Loeber
- Expert Mensenhandel: Henk Werson
- Voormalig Liaison officer Mensenhandel Bulgarije: Peter Auceps
- Liaison officer China: Wim Frenken (telefonisch)
- Liaison officer Nigeria: Peter Jacobs (telefonisch)
- Liaison officer Zuidoost Europa (telefonisch)

POLITIERGIO'S

- Amsterdam Amstelland: wijkagent op de Wallen: Mos Florie
- Utrecht: voormalig wijkagent op o.a. Zandpad (telefonisch)
- Utrecht: wijkagent op o.a. Zandpad: Hans Pleijler (telefonisch)

EUROPOL

- Dutch Desk & AWF Phoenix: medewerker Karel Zeijpveld en Angelika Molnár

OM

- Landelijk Officier Mensenhandel: Warner ten Kate (telefonisch)

GEMEENTEN

- Utrecht: Beleidsadviseur Openbare Orde en Veiligheid a.i.: Petra Klein (telefonisch)
- Alkmaar: Beleidsadviseur Openbare Orde en Veiligheid: Marco van Sprang (telefonisch)

OVERIG

- Belastingdienst: medewerker Landelijk Toezicht Organisatie: Rob Janssen
- BNRM: medewerker Floris Noordhoff (telefonisch)
- CCV: projectleider Bestuurlijke Aanpak & Mensenhandel: Marike van Deventer

- CoMensha: medewerker
- FairWork (voormalig BlinN): medewerker
- Fier Fryslân: coördinator Netwerk Mensenhandel Friesland: Ineke van Buren (telefonisch geconsulteerd voor een vraag)
- Human Rights Research & Consultancy: Marjan Wijers
- Koninklijke Horeca Nederland: woordvoerder: Joris Prinszen (telefonisch)
- Scharlaken Koord: medewerker
- Soa Aids Nederland: programmaleider Prostitutie: Marieke Ridder (telefonisch)
- Universiteit Leiden: hoogleraar criminologie: Joanne van den Leun (telefonisch)
- Universiteit Utrecht: hoogleraar criminologie: Dina Siegel (telefonisch)

